

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

1 (27) 2017
ISSN 2411-8753

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

Алматы, 2017

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Раев Д.С., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Байсұлтанова К.Ш., саяси ғ.к., профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Бүлекбаев С.Б., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Галиев А.А., т.ғ.д., профессор, профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Джолдасбаева Т.К., э.ғ.к., доцент, профессор, Абылай хан ат.
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Мукан С., PhD, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Гавр Университеті, Франция / Le
Navre University, France, Гавр, Франция

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Вайкато Университеті, Жаңа
Зеландия / Waikato University, Hamilton, New Zealand

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы,
Charles University, Prague, Czech Republic

МакКленнен S. (McClennen S.), PhD, Пенсильвания Университеті,
Филадельфия, АҚШ / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Сын-пікір берушілер:

Шаймарданова З.Д., т.ғ.д., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Ғалым хатшы:

Калиева А.А., социология ғылымдарының кандидаты, аға
оқытушы, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

fmo@ablaikhan.kz

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ имени Абылай хана, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Раев Д.С., д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Байсултанова К.Ш., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Булекбаев С.Б., д.филол.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Галиев А.А., д.и.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Джолдасбаева Т.К., к.э.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Мукан С., PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Университет Гавра, Франция / Le Havre University, France, Гавр, Франция

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato University, Hamilton, New Zealand

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-т, Прага, Чешская Республика, Charles University, Prague, Czech Republic

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильванский Университет, Филадельфия, США / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Рецензенты:

Шаймарданова З.Д., д.и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ученый секретарь:

Калиева А.А., кандидат социологических наук, старший преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., *Doctor of Philology, Professor, corresponding member of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan*

Executive Editor

Rayev D.S., *d. of philos.sc. prof., Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Editorial team members

Baysultanova K.Sh., *cand. of polit.sc, professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Bulekbaev S.B., *d. of philos.sc, professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Galiev A.A., *d. of hist.sc, professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Dzholdasbaeva T.K., *cand. of econ.sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Mukan S., *PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Chabal P., *PhD, Le Havre University, France*

Horak S., *PhD, Charles University, Prague, Czech Republic*

McClennen S., *PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA*

Reviewer:

Shaymardanova Z.D., *d. of hist. sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

Kaliyeva A.A., *candidate of sociological sciences, senior lecturer, academic secretary, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan*

МАЗМҰНЫ

1 БӨЛІМ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, АЙМАҚТАНУ

Раев Д.С., Байсеркенова Л.М. Қазақстан халқы ассамблеясының еліміздегі ұлттық саясатты нығайтудағы рөлі	11
Әйтiмбет Л., Каблaшев Ш. Постсоветтік кеңістіктегі интеграциялық процестердің институционалды даму мүмкіншіліктері	16
Каирбеков А. Еуразиялық экономикалық одақ және аймақтық шекара қауіпсіздігі мәселесі	22
Карипулда И.К. Араб әлеміндегі заманауи революцияның әлеуметтік және этникалық тамырлары	32
Бакыт К. Парсы шығанағы елдеріндегі саяси элита мен діни оппозиция	36
Байсеркенова Л.М. Қазақстандағы ұлтаралық қатынастар динамикасы және оның мәдени-әлеуметтік детерминанттары ...	44
Есімтаев Т. Пәкістанның ядролық бағдарламасы мен доктринасының ерекшеліктері	52
Өкімбек С. «Үлкен Орталық Азия» жобасы және АҚШ-тың аймақтағы саясаты	62

2 БӨЛІМ

ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ҚҰҚЫҚ

Мұратова Р. Ә. Мемлекеттік басқару жүйесі мен оның ұйымдық сипаттамасы	73
Петрова М., Тепавичарова М., Бойкова Л. Бенчмаркинг іске асыру арқылы тиімділігі мен ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігі	79
Цзя Тяньфэй. Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік моделі	87
Артықбаева А. Қазақстан Республикасының инвестициялық заңнамасының қалыптасуы даму кезеңдері	93
Ахметова А. Қазіргі кездегі көші-қон дағдарысы жағдайында Еуропалық Одақтың көші-қон саясатының құқықтық реттелуі ..	107
Аяджан Б.Н. Бас бостандығынан айыру орындарындағы сотталғандардың құқығын халықаралық құқықтық қамтамасыз етудегі нормативтік актілер	116

Быкова И.А. Қазақстан Республикасы адамның және азаматтың институты конституциялық құқықтары мен бостандықтарын Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесі: теориялық аспектілері	128
Заир А. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ұйымдасқан қылмыс сипаттамасы	138
Копбаева Л.Ш. Экономикалық қылмыстар саласындағы қылмыскердің жеке тұлғасы	145
Құдайберді І.С. Мемлекет билігінің мәні және өкілеттіліктерді бөлу қағидасы	151
Мукашева А.С., Сыздыкова А.А. Қазақстан Республикасындағы қаржылық бақылаудың құқықтық негіздері	161
Мукашева А.С., Құдайбергел М.Д. Жер қойнауын пайдалану саласындағы шетелдік инвестицияны құқықтық реттеу	167
Садырбаева Ж.Қ. Еуропа елдерінде эвтаназия институтын құқықтық реттеу мәселелері	176
Турганбаев М. Ақпараттандыру және байланыс саласындағы халықаралық құқықтық қылмысқа қарсы күрес мәселелері ...	183
Туякбаев М.О., Айтжан Б.Е. Қазақстан Республикасының ЕурАзЭҚ қатысу жағдайында ДСҰ құқығының кейбір ерекшеліктері мен сипаттамалары	188
Йоханссон Софи. Ғылыми зерттеулерді қаржыландырудың Норвегиялық жүйесінің ерекшелігі	196
Қабиева А.Б. Жаңарған түркі әлемі	201
Раев Д.С., Пралиев А.Т. «Мәңгілік Ел» идеясы: ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтардың қызметтері мен қағидалары	206

СОДЕРЖАНИЕ

РАЗДЕЛ 1

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

Раев Д.С., Байсеркенова Л.М. Национальная политика в фокусе Ассамблеи народа Казахстана	11
Айтимбет Л., Каблашев Ш. Перспективы институционального развития интеграционных процессов на постсоветском пространстве	16
Каирбеков А. Евразийский экономический союз и проблемы региональной приграничной безопасности	22
Карипулда И.К. Социально-этнические корни современных переворотов в арабском мире	32
Бакыт К. Политические элиты и религиозная оппозиция в странах персидского залива	36
Байсеркенова Л.М. Динамика межнациональных отношений и социально-культурные детерминанты в Казахстане	44
Есимтаев Т. Особенности ядерной программы и доктрины Пакистана	52
Окимбек С. Проект «Большая Центральная Азия» и политика США в регионе	62

РАЗДЕЛ 2

МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО

Муратова Р.А. Система государственного управления и ее организационные характеристики	73
Петрова М., Тепавичарова М., Бойкова Л. Повышение эффективности и конкурентоспособности организаций через реализацию бенчмаркинга	79
Цзя Тяньфэй. Модели корпоративной социальной ответственности	87
Артыкбаева А. Этапы становления и развития инвестиционного законодательства в Республике Казахстан	93
Ахметова А. Правовое регулирование миграционной политики Европейского Союза в условиях современного миграционного кризиса	107
Аяджан Б.Н. Нормативные акты международного правового обеспечения прав осужденных в местах лишения свободы ...	116

Быкова И.А. Конституционный Совет Республики Казахстан как институт защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина Республики Казахстан: теоретические аспекты ...	128
Заир А. Характеристика организованной преступности по законодательству Республики Казахстан	138
Копбаева Л.Ш. Личность преступника в сфере экономических преступлений	145
Кудайберди И.С. Сущность государственной власти и принцип разделения властей	151
Мукашева А.С., Сыздыкова А.А. Правовые основы финансового контроля в Республике Казахстан	161
Мукашева А.С., Кудайберген М.Д. Правовое регулирование иностранных инвестиций в сфере недропользования	167
Садырбаева Ж.К. Вопросы правового регулирования института эвтаназии в странах Европы	176
Турганбаев М. Международно-правовые проблемы борьбы с преступлениями в сфере информатизации и связи	183
Туякбаев М.О. Некоторые характеристики и особенности права ВТО в условиях участия в ЕврАзЭС Республики Казахстан	188
Йоханссон Софи. Специфика норвежской системы финансирования научных исследований	196
Кабиева А.Б. Обновленный тюркский мир	201
Раев Д.С., Пралиев А.Т. «Вечная страна»: идея национального и общечеловеческие ценности услуги и правила	206

CONTENT

1 SECTION.

INTERNATIONAL RELATIONS, REGIONAL STUDIES

Rayev D.S., Baiserkenova L.M. National policy in the focus of the Assembly of the peoples of Kazakhstan	11
Aytimbet L., Kablashev S.N. Prospects of institutional development of integration processes in the post – soviet region	16
Kayrbekov A. The Eurasian Economic Union and regional cross-border security issues	22
Karipulda I.K. Socio-ethnic roots of the modern upheavels in the Arab world	32
Bakhyt K. Political elite and religious opposition in the countries of the Persian Gulf	36
Baiserkenova L.M. Dynamics of interethnic relations and socio-cultural determinants in Kazakhstan	44
Yesimtayev T. The specific features of the nuclear program and the doctrine of Pakistan	52
Okimbek S. “The Greater Central Asia” project and policy of the USA in the Central Asia region	62

2 SECTION.

GLOBAL ECONOMY, PHILOSOPHY, LAW

Muratova R.A. State administration system and its organizational characteristics	73
Petrova M., Tepavicharova M., Boykova L. Improvement of the efficiency and competitiveness through the implementation of benchmarking in legal entities	79
Jia Tanha. Models of corporate social responsibility	87
Artykbayeva A. Stages of formation and development of investment legislation in the Republic of Kazakhstan	93
Akhmetova A. Legal regulation of the European Union migration policy during the current migration crisis	107
Ayadzhan B.N. International legal norms on the human rights of convicts in places of deprivation of liberty	116
Bykova I.A. The constitutional council of the Republic of Kazakhstan as an institute for the protection of the constitutional rights and freedoms of people and citizen of the Republic of Kazakhstan: theoretical aspects	128

Zair A. Characteristics of an organized crime under the legislation of the Republic of Kazakhstan	138
Копбаева L.Sh. Personality of a criminal in the sphere of economic crimes	145
Kudaiberdi I.S. The essence of a state power and the principle of separation of powers	151
Mukasheva A.S., Syzdykova A.A. Legal framework of financial control in the Republic of Kazakhstan	161
Mukasheva A.S., Kudaibergen M.D. Legal regulation of foreign investment in the field of subsoil resources utilization	167
Sadyrbayeva Zh.K. Issues of legal regulation of institute of euthanasia in the European countries	176
Turganbayev M. International legal problems of combating crimes in the field of information and communication	183
Tuyakbayev M. O., Aitzhan.E. Some characteristics and peculiarities of the WTO law in terms of participation of the Republic of Kazakhstan in the Eurasian Economic Community	188
Johansson Sophie. Specificity of the Norwegian System of financing scientific research	196
Kabiyeva A. Updated Turkic world	201
Raev D., Praliyev A. “Eternal Country” idea: services and principles of national and universal values	206

1 БӨЛІМ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР, АЙМАҚТАНУ
РАЗДЕЛ 1
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ, РЕГИОНОВЕДЕНИЕ
1 SECTION
INTERNATIONAL RELATIONS, REGIONAL STUDIES

**NATIONAL POLICY IN THE FOCUS OF THE ASSEMBLY OF THE PEOPLES
OF KAZAKHSTAN**

Raev D.,

Doctor of philos.sc. prof., e-mail: raev_53@mail.ru

Baiserkenova L.M.,

2-d year Graduate Student on “International relations” specialty, Ablai Khan Kazakh
University of international relationships and world languages,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: lagyl.bayserkenova.93@mail.ru

Keywords: Assembly of the people of Kazakhstan, tolerance, unity, “national policy”, stability.

Abstract. The article is devoted to the analysis of the role of the Assembly of the people of Kazakhstan in ensuring public and interethnic harmony and political stability in the country. Analysis of this problem makes it possible to determine the theoretical and legal basis for the activity of the Assembly of the people of Kazakhstan, its role in maintaining peace and stability in the republic. The Assembly of the People of Kazakhstan is a special model of national unity, inter-ethnic and inter-confessional consent.

УДК 323 (574)

**НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В ФОКУСЕ АССАМБЛЕИ
НАРОДА КАЗАХСТАНА**

Раев Д.С., филос. ф. докторы, профессор,

Байсеркенова Л.М., магистрант 2 курса по специальности
«международные отношения», КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, E-mail: lagyl.bayserkenova.93@mail.ru

Ключевые слова: Ассамблея народа Казахстан», толерантность, единство, национальная политика, стабильность.

Аннотация. Статья посвящена анализу роли Ассамблеи народа Казахстана в обеспечении общественного и межэтнического согласия и политической стабильности в стране. Анализ данной проблемы дает возможность определить теоретико-правовые основы деятельности Ассамблеи народа Казахстана, ее роли в поддержании мира и стабильности в республике. Ассамблея народа Казахстана является особой моделью национального единства, межэтнического и межконфессионального согласия.

С обретением независимости Казахстан стал проводить государственную политику, направленную на правовое обеспечение

межнационального согласия этносов и национальных групп, населяющих нашу страну. В стратегических приоритетах молодого суверенного государства особое место сразу же стало отводиться «именно сохранению и укреплению межнационального согласия и взаимопонимания, дружбы и единства» всех этносов и национальных групп, населяющих Казахстан [1]. В 1995 г. в новом Основном Законе страны конституционно был утвержден принцип, что суверенитет республики основан на целостности и единстве всего народа Казахстана, а не отдельных национальностей, что обеспечивало равенство прав и свобод всех казахстанских граждан, независимо от их национальной принадлежности [2]. Казахстан подтверждает свою приверженность соблюдению международных стандартов в области прав человека, закрепленных во Всеобщей декларации прав человека, Международном пакте о гражданских и политических правах, Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах, Декларации о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам, Рамочной конвенции по защите национальных меньшинств, Конвенции об обеспечении прав лиц, принадлежащих национальным меньшинствам и других международно-правовых актах о правах человека; утверждает и развивает основные права и свободы граждан, закрепленные в Конституции Республики Казахстан, учитывает исторически сложившееся этническое, культурное и языковое разнообразие казахстанского народа; подтверждает свою приверженность демократии, свободе и справедливости; исходит из международно-правовых принципов и норм, в соответствии с которыми защита этнических меньшинств, их прав и свобод является неотъемлемой частью защиты прав человека [3]. В поздравлении Президента Н. А. Назарбаева в связи с 20-летием Ассамблеи народа Казахстана отмечается: «Ассамблея народа Казахстана – это главный и прочный фундамент мира, согласия и дружбы всех этносов, живущих на благословенной земле нашей Родины. Она сыграла важнейшую роль в истории становления и укрепления независимости, всенародном принятии Конституции Республики Казахстан, проведении глубоких реформ экономики, масштабных преобразований социальных и политических основ нашего общества.

Ассамблея народа Казахстана стала вечной хранительницей единства нашего многонационального народа. Она утверждает в сознании казахстанцев великие общие ценности – единство, стабильность, толерантность, всеобщий труд, патриотизм» [4]. Первая государственная модель - государственное регулирование вопросов этнического развития и межэтнических отношений большинство стран мира. В зависимости от развитости механизмов и структур такого

регулирования можно выделить:

- страны с устоявшимися технологиями межэтнического регулирования и развернутыми структурами национального представительства, учета и интересов, защиты прав национальных меньшинств Италия, Нидерланды, Швейцария. В этих странах, как правило, существуют специальные государственные органы, занимающиеся вопросами этнических групп населения и межэтническими отношениями;

- страны с преобладанием моноэтнической ориентации и жесткой регламентацией специфически выделенных прав национальных меньшинств Германия, США;

- страны, национальная политика которых состоит в унифицированном подходе к этническим группам и принципиальном отсутствии какой-либо специальной политики по отношению к национальным меньшинствам Япония, страны Латинской Америки;

Вторая модель - отсутствие на государственном уровне системного регулирования этнических проблем и межэтнических отношений. Они возникают и разрешаются в спонтанном порядке, как прецеденты, для каждого из которых создаются те или иные общественные структуры [5]. Для эффективного регулирования межэтнических процессов, Президент Казахстана Н.А. Назарбаев на I Форуме народов Казахстана в 1992 году высказал идею создания Ассамблеи народов Казахстана, которая дала возможность «повседневно слышать голос человека, голос каждого народа, любой национальности». Именно поэтому работа форума была переведена на постоянную основу и создан общественный институт – Ассамблея народов Казахстана [6]. В Стратегии Ассамблеи народов Казахстана отмечено: «Задачи, которые ставились перед Ассамблеей народов Казахстана в период ее создания, на сегодняшний день в целом выполнены. В стране обеспечено равенство всех этносов, возрождение и развитие их языков и культуры. В настоящее время необходим новый взгляд на место и роль Ассамблеи народов Казахстана в обществе и государстве». Определяя свои приоритеты и направления, Ассамблея народов Казахстана ставит перед собой ответственные цели и задачи: укрепление возрожденной государственности, защиту прав и свобод человека, интересов народов и государства, переход на качественно новый уровень развития, отвечающий требованиям цивилизованного мирового сообщества [7]. Казахстанская модель межэтнического согласия включает:

1. гарантии соблюдения прав и свобод этнических меньшинств;
2. применение системы адекватных измерителей для определения состояния и динамики этнического развития и его тенденций;
3. систему государственных мер по обеспечению выравнивания социально-экономического, культурного развития этносов;

4. государственной поддержки развития национальных культур и языков;

5. принятие во внимание многообразных специфических национальных потребностей и интересов различных этнических групп.

Состояние межэтнических отношений и проблемы этнического развития в Казахстане постоянно отслеживаются государственными органами через исследовательские, научные и неправительственные организации. Государство обеспечивает совершенствование законодательства в области прав и свобод этнических меньшинств, проживающих в республике. В совокупности оно должно обеспечить формирование общественно-государственной системы поддержки этнического развития и межэтнического согласия. Ассамблея народа Казахстана, как и другие государственные органы и институты гражданского общества, вносит свою лепту в строительство общества равных возможностей, где все равны перед законом, где не должно быть хороших или плохих по этническим или другим признакам, «и не должно быть никаких преференций никаким этносам, права и обязанности у всех одинаковы» [8]. 20 октября 2008 г. по законодательной инициативе Президента Н. А. Назарбаева Парламентом был принят Закон «Об Ассамблее народа Казахстана», определивший правовой статус, порядок формирования и организацию работы Ассамблеи. Основной целью работы Ассамблеи является обеспечение межэтнического согласия в стране в процессе формирования казахстанской гражданской идентичности и конкурентоспособной нации на основе казахстанского патриотизма, гражданской и духовно-культурной общности народа Казахстана при консолидирующей роли казахского народа [9]. Время подтвердило историческую значимость и дальновидность принятого Главой государства решения о создании Ассамблеи народа Казахстана, как важнейшего института межнационального согласия в обществе и единства казахстанского народа, полностью себя оправдавшего. Под руководством Н. А. Назарбаева Ассамблея народа Казахстана стала общенациональным институтом мира и согласия, обретя подлинно народный характер. Ассамблею народа Казахстана, ставшую конституционным органом, «называют не просто детищем Президента, а его великим триумфом» [10]. Казахская народная мудрость гласит: «Без единства нет и жизни». И сегодня, народ Казахстана, вправе утверждать, что в нематериальной плоскости в республике строительство Храма наций ведется уже давно и успешно. И в его фундамент мы совместными усилиями заложили созидательный разум и духовное единство, незыблемые традиции уважения друг к другу, все лучшее, что приняли от своих отцов, то, что предстоит передать будущим поколениям как главную реликвию большой многоязыкой,

многоликой и единой семьи Казахстана. Вместе с тем, надо всегда помнить, что межнациональное согласие и национальное единство в обществе не даются раз и навсегда. Это – постоянный каждодневный труд всех без исключения казахстанцев, это – труд, за который несет ответственность каждый из нас.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Доклад Президента Республики Казахстан, Председателя Ассамблеи народа Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева на VI сессии Ассамблеи народов Казахстана // Матер. VI сессии Ассамблеи народа Казахстана. - Астана, 2000. - С. 102–140.

[2] Доклад Президента Республики Казахстан, Председателя Ассамблеи народа Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева на VII сессии Ассамблеи народов Казахстана // Матер. VII сессии Ассамблеи народа Казахстана. - Астана, 2001. – С. 56–76.

[3] Мультикультурное общество в Казахстане: модели, проблемы, перспективы. - Алматы, 2011. - 189 с.

[4] Поздравление Главы государства с 20-летием Ассамблеи народа Казахстана // Казахстанская правда. – 2015. - 3 марта.

[5] Барманкулов М. Хрустальная мечта тюрков о квадранации. - Алматы, 1999. - 416 с.

[6] Касымжанов А.Х. Пространство и время великих традиций. - Алматы, 2012. - 301 с.

[7] Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства». – Астана, 2014.

[8] Закон Республики Казахстан от 20 октября 2008 г. «Об Ассамблее народа Казахстана» № 70-IV // Ведомости Парламента Республики Казахстан. - 2008. - №17–18 (2522). - С. 70.

[9] Независимый Казахстан и Лидер Нации: (Новейшая история Казахстана и историческая роль Первого Президента Н. А. Назарбаева / Под ред. Б. Г. Аягана. - Алматы: Паритет, 2010. - 392 с.

REFERENCES

[1] Doklad Prezidenta Respubliki Kazakhstan, Predsedatelya Assamblei naroda Kazakhstana Nursultana Abishevicha Nazarbaeva na VI sessii Assamblei naroda Kazakhstana. In: Mater. VI sessii Assamblei naroda Kazakhstana. Astana, 2000. S.102-140 s.[in Rus.].

[2] Doklad Prezidenta Respubliki Kazakhstan, Predsedatelya Assamblei naroda Kazakhstana Nursultana Abishevicha Nazarbaeva na VII sessii Assamblei naroda Kazakhstana. In: Mater. VII sessii Assamblei naroda Kazakhstana, Astana, 2001. S. 56-76 [in Rus.].

[3] Multikulturnoe obshhestvo v Kazakhstane: modeli, problem, perspektivy. Almaty, 2011.189 s. [in Rus.].

[4] Pozdravlenie Glavy gosudarstva s 20-letiem Assamblei naroda Kazakhstana. *Kazakhstanskaya Pravda*. 2015. 3 marta [in Rus.].

[5] Barmankulov M. Khrustalnaya mechta tyurkov o kvadranacii. Almaty, 1999, 416 s.[in Rus.].

[6] Kasymzhanov A.KH. Prostranstvo i vremena velikikh tradicij. Almaty, 2012, 301 s. [in Rus.].

[7] Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan – Lidera Nacii N.A. Nazarbaeva narodu Kazakhstana «Strategiya «Kazakhstan-2050»: Novyj politicheskij kurs sostoyavshegosya gosudarstva». Astana, 2014 [in Rus.].

[8] Zakon Respubliki Kazakhstan ot 20 oktyabrya 2008 g. «Ob Assamblee naroda Kazakhstan» № 70-IV. *Vedomosti Parlamenta Respubliki Kazakhstan*, 2008. №17–18 (2522), S. 70 [in Rus.].

[9] Nezasvisimyj Kazakhstan i Lider Nacii: (Novejshaya istoriya Kazakhstana I istoricheskaya rol Pervogo Prezidenta N.A. Nazarbaeva). Pod red. Ayagana B.G. Almaty: Raritet, 2010, 392 s. [in Rus.].

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ЕЛІМІЗДЕГІ ҰЛТТЫҚ САЯСАТТЫ НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ

Раев Д.С.,

филос.ғ.д., профессор, e-mail: raev_53@mail.ru

Байсеркенова Л.М.,

«Халықаралық қатынастар» мамандығының 2 курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеЭТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: lagyl.bayserkenova.93@mail.ru

Тірек сөздер: Қазақстан халқы Ассамблеясы, толеранттылық, бірлік, тұрақтылық, ұлттық саясат.

Андатпа. Мақалада еліміздегі әлеуметтік және ұлтаралық келісім мен саяси тұрақтылықты қамтамасыз етудегі Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі талданады. Қазақстандағы этносаралық қатынастардың түпкі негіздері айқындалып, Қазақстан халқы Ассамблеясы бейбітшілік пен тұрақтылықты сақтаудағы рөліне теориялық және құқықтық қырларына мән беріледі. Ассамблея мемлекеттік ұлттық саясаты әзірлеуге және жүзеге асыруға, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуде арнайы үлгі болып табылады.

Статья поступила 2.3.2017 г.

UDC 327(08)ББК 66.4

PROSPECTS OF INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE POST – SOVIET SPACE

Aytimbet L.,

candidate of sociological sciences, associate professor,
chair of “International Relations”, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: aitimbet_la@mail.ru

Kablashev S.N.,

2-year MA student, “International Relations”,
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: kablashev93@mail.ru

Keywords: post – soviet space, integration, prospects.

Abstract. In this article possible prospects of integration processes on post – Soviet space are considered. Main obstacles for successful integration of the region and possible ways of their solution are provided. Existing integration organizations of the region are evaluated.

Geopolitical situation, including integration processes, on Eurasian territory was always the subject of comprehensive attention and discussion. The issues of choosing an optimal and adequate strategy for all post – Soviet

countries remain open. In the end of the last century after the collapse of Soviet Union attempts to re-establish the destroyed allied unity in the framework of CIS were taken in 1991. The desire to bring together post – Soviet countries for integration was detected. These events were the next phase of creation of new integration project – Eurasian space. More than a quarter of a century has passed after the creation of CIS, therefore there is a need to evaluate the results of integration policy and imagine possible prospects of further development of integration processes on post – Soviet space.

Today processes of globalization gradually lose its dynamics because of states' desire to stabilize and maintain their sovereignty. This process proceeds not in favor of full-fledged process of Eurasian integration, and eventually may slow its implementation.

Modern realities are characterized by a very complicated structure - simultaneously with the nationalization of states regionalization is also strengthening, which implies participation of states in the globalization. And this factor, on the contrary, strengthens the opportunities for realization of integration policy on post-Soviet space. Even apparent resistance to globalization and participation in regional integration projects doesn't give an opportunity to choose the other way, and post – Soviet countries are not exception. But a crucial issue is that post – Soviet countries have an alternative to integration on post – Soviet space in the form of accession to European Union (particular countries) or to project of Chinese government - the Silk Road Economic Belt. Because these two integration projects have solid investment base, accession to innovational development technologies, effective methods of management, and opportunity of inclusion to production chain of transnational companies, post – Soviet countries may choose to participate in one of these projects.

The critical question is what processes will prevail in the foreseeable future – integration or disintegration? To our mind, political and economic fragmentation of post – Soviet space will strengthen, and disintegration processes will prevail over integration policy.

World economic crisis hit hard the economy, social development of the region, and, therefore, created additional obstacles in the way of implementation of Eurasian integration project, because it made them choose protectionism, and not transparency.

Summarizing the outcomes of the last year, it should be noted that each post – Soviet state came to different results. That is largely explained not by just their political or socio-economic model of development, but also availability of raw materials and production resources, contradictions between political and economic interests, problems in cooperation with global and regional powers. Main boost for economic prosperity in these states was income from export of goods, services, capital, and labor force.

Another important factor was investment, namely foreign. Most vividly it showed up in states with rich deposits of natural resources. High rate of economic growth during 25 years can be noted in Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakhstan, and Azerbaijan. Relatively low economic growth was in Moldova and Ukraine.

Significant distinction of geopolitical strategy, methods and approaches to cooperation on post - Soviet space and towards Russian Federation are seen in foreign policy of post – Soviet states. Despite broad introduction of integration institutions on post – Soviet space, de facto it is not coherent whole from geopolitical point of view. Constantly present declaratory character doesn't let ideas of Eurasian integration project advance. The main reasons of inconsistency of foreign policy orientations are the differences of cultural peculiarities, various purposes of internal policy, the desire of political elites to ensure advantageous position for own existence, and etc.

Political fragmentation of post – Soviet space happened also because of policy implemented by Russia, which until now didn't implement targeted course on integration of post – Soviet countries. Unclear developed strategies of Russian government led to the moment, when further steps towards cohesion and acquiring political and economic effect were initially doomed to fail.

Also gradual declining of role and managerial actions of Russia in the region happened because elites of new sovereign states had firm commitment to stay away from Russian tutorship in order to preserve their sovereignty. The preservation of statehood is an objective intention of every country, and dominance on them by one or several states limits the attempts to create full-fledged system of Eurasian integration. In fact, integration is supposed to transfer part of its functional power in terms of making decisions by a state in the framework of transition from national level to supranational one. But experience has shown that any display of restriction of independent development of a country is taken very painfully by political elites and most part of society. Firm opinion (in many cases even statement) that one of the main purposes of Russia is to establish direct influence and dominance on post – Soviet space has disseminated.

But several countries, especially Kazakhstan, lately openly show interest to necessity to eradicate disintegration attitudes and go towards development of cooperation with Russia.

Analysis and evaluation of doctrines and concepts of foreign policy of post – Soviet states show that they are aimed towards implementation of multi – vector policy, based on cooperation with main centers of power. The majority of CIS countries do not nominate Russia as a priority direction of foreign policy. According to the results of the research, there are three groups of countries with various attitudes to Eurasian integration policy:

1. Countries, which are oriented on close cooperation with Russia and

direct participation in its integration project (Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan).

2. Countries, which desire to find fulfillment by accession to integration project of EU countries (Georgia, Moldova, and Ukraine).

3. Countries, which balance between USA, EU, and Russia (Azerbaijan and Uzbekistan) [1].

Thus, today only a small part of post – Soviet space is interested in participation and realization of Eurasian integration project. To our mind, there won't be significant changes in attitudes of post – Soviet countries towards Eurasian integration. Evaluation of international activity of post – Soviet countries revealed that the process of their establishment as stable and full-fledged actors of international relations is not fully completed, and priority directions of foreign policy are also not fully defined.

Concerning Central Asian states, political and economic influence of China and Russia is much stronger than the impact of USA. But Russia faces the row of serious challenges, regarding issues of economic expansion of Beijing in the region. Many experts mark that after economic expansion there will be military and strategic strengthening of China in the region. In turn, destabilization of Central Asian region is no profitable neither for Russia, nor for China. Beijing reacts extremely negatively for any display of instability in the region due to problematic issue in Xinjiang Uyghur Autonomous Region. This fact increases the possibility that Central Asian space will not become an arena of confrontation between Russia and China. At the same time, currently new government of Uzbekistan initiated the process of establishment of constructive relations with Kyrgyzstan and Tajikistan.

Central Asia is a very specific region. It usually uses the policy of maneuvering with bigger states. This practice was defined as multi-vector policy, with the help of which there is an opportunity to get certain political and financial profit from relations with each power, in particular USA, EU, China, and Russia. Each of mentioned above countries sticks to own tactics of constructing relations the region and separately taken country.

In comparison to USA and Russia, EU continues to policy of Central Asian region with the help of soft power. In comparison to EU policy in Central Asia, China has a more long-term strategy of soft power aimed on the region, affecting all significant spheres of government and society. New strategy of EU towards Central Asian region [2], adopted in 2015, includes differential policy related to countries of the region, which in particular will be shown in investments to a separately taken country. In other words, EU decided to reduce the list of priority countries in Central Asia in order to get more effective results. In the view of many experts, Kazakhstan will be the main priority in the region because there is still significant volume of trade between EU and Kazakhstan, country exceeds other countries of the region

in terms of social and economic development and etc.

Briefly summarizing, EU will foster its economic and trade interests, issues of energy security, and expand transport infrastructure in the Central Asian region. In general, the presence of EU in the region slightly conspicuous, because the organization doesn't regard it as its main geopolitical partner, but, for its part, will regularly try to control situations, which impact the development of Central Asian states. According to one version, other powers, represented by China, USA, and Russia, will try to destroy close relations between the region and EU, in order to strengthen its influence in Central Asia. Consequently, EU will have to limit its relations with several Central Asian countries.

Thus, the question about further destiny of Eurasian integration project is complicated by various factors, the main of which critical relation towards Russian policy. After collapse of USSR new generation with different worldview, critically perceiving the policy of Moscow was formed in the post – Soviet countries. Society and business representatives in post – Soviet countries don't show notable propensity to realization of Eurasian integration project. Most part of the population in these countries doesn't imagine the essence and role of integration policy, doesn't see any social and economic preferences due to participation in the project. Consequently, solid social and political foundation for successful realization of integration project of post – Soviet countries is not sufficiently laid for today.

In case of appearance of need for further development of integration of post – Soviet countries, options of creation of new integration projects and strengthening of their supranational bases, common financial, economic development are possible. But existence of several integration organizations can become a significant factor of contradictions among principles and interests of their members. Good opportunity to solve this problem will be either efficient legal provisions in the framework of international treaties or creation of rational and concrete mechanisms of realization. The final goal of integration on post – Soviet space will be the creation of integration platform without internal borders, meaning free flow of goods, services, capital, and labor force between former Soviet countries, above all, for economic development.

Thus, main elements of integration model on post – Soviet space must be creation of not just economic, social, cultural space, but also community of security [3], which will facilitate the build-up of economic growth at the quality level. Huge attention must be paid to creation of a single scientific space in the region, scientific and technological and cultural

space, which will help to solve strategic problems. In comparison other integration projects, EEU project currently looks the most well-developed and promising. But contradictions between Russia and Western countries, reduction of economic development of post – Soviet countries due to fall in prices for raw materials, conflicts between members, slow processes of Customs Union and Eurasian Economic Space creation are the main reasons of inhibiting of EEU purposes and principles implementation [4].

In order to enhance military and political system, this economic structure relies on Collective Security Treaty Organization. CSTO is one of the main structures in ensuring of regional security. During its functioning, organization got particular results.

Lately new opportunities for implementation of other integration projects with the participation of post – Soviet states are appearing. In many aspects projected and existing integration projects are occluding each other, because the same post – Soviet countries are members of different organizations and treaties. This fact, as well as fragmentation of post – Soviet space, creates various evaluations of subregional formations – from recognition of their acceptability and justification [5] to defining them as a catalyst of CIS disintegration, although at the same time it is noted that they create real premises for search of ways and methods of strengthening of national economic security [6].

It should be noted that today only a small part of post – Soviet space is interested in participation and realization of Eurasian integration project. To our opinion, in the nearest future there won't be significant changes in attitudes of other post – Soviet states to Eurasian integration. The evaluation of international activity of post – Soviet states showed that the process of their establishment as stable and full-fledged participants of international relations is not completed, and priority directions in foreign policy are also not finally defined.

REFERENCES

[1] 25 let spustya. Itogi i perspektivy razvitiya postsovetskikh gosudarstv. - Rezhim dostupa URL: <http://rescue.org.ru/ru/event/106-25-let-spustya-itogi-i-perspektivy-razvitiya-postsovetskikh-gosudarstv.-> (data obrashcheniya: 08.03.2017) [in Rus.].

[2] Yevrosoyuz prininimayet novuyu strategiyu dlya Tsentral'noy Azii. - Rezhim dostupa URL: <http://inozpress.kg/news/view/id/46301>. (data obrashcheniya: 08.03.2017) [in Rus.].

[3] Linder S.B. Customs Unions and Economic Development. Latin American Economic Integration. Miguel S. Wionczek, ed. - New York, Praeger, 1966. P. 32-41.

[4] 25 let bez SSSR: k chemu privela postsovetskaya dez / integratsiya? Analiticheskaya zapiska 1. - Rezhim dostupa URL: <http://minskdialogue.by/research/analitics-notes/25-let-bez-sssr-k-chemu-privela-postsovetskaia-dez-integratsiia> - (data obrashcheniya: 23.01.2017) [in Rus.].

[5] Ziyadullayev N. SNG: natsional'naya bezopasnost' i ekspansiya SSHA// -

Svobodnaya mysl' - XXI. - 2002. - № 6. - S. 73-87 [in Rus.].

[6] Godin YU. Nadezhd na reintegratsiyu stanovitsya vse men'she// Sodruzhestvo
NG. - 2000. - № 10. - S. 3 [in Rus.].

ПОСТСОВЕТТІК КЕҢІСТТІКТЕГІ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫ ДАМУ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ

Әйтiмбет Л.,

халықаралық қатынастар кафедрасының д.ғ.к.,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: aitimbet_la@mail.ru

Каблашев Ш.,

халықаралық қатынастар – 2 курс магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: kablachev93@mail.ru

Тірек сөздер: постсоветтік кеңістік, интеграция, мүмкіншіліктер.

Андапта. Бұл мақалада посткеңестік аймақтағы интеграциялық үдерістерінің даму жолдары қарастырылады. Аймақтың интеграция бағытында кедергі бола алатын факторлармен олардың шешу жолдары анықталған. Бүгінге бар интеграциялық бірлестіктерге баға берілген.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ПОСТСОВЕТСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Айтiмбет Л.,

к.с.н., доцент кафедры международных отношений
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, E-mail: aitimbet_la@mail.ru

Каблашев Ш.,

Магистрант 2-курса специальности Международные отношения,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
E-mail: kablachev93@mail.ru

Ключевые слова: постсоветское пространство, интеграция, перспективы.

Аннотация. В данной статье рассматриваются возможные перспективы развития интеграционных процессов на постсоветском пространстве. Выделяются основные препятствия для успешной интеграции региона и возможные пути их преодоления. Дана оценка существующим интеграционным объединениям региона.

Статья поступила 14.03.2017 г.

Kairbekov A.,

master's degree student, specialty "Regional Studies",
Kazakh Ablai Khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: adilkhan.kairbekov@mail.ru

THE EURASIAN ECONOMIC UNION AND REGIONAL CROSS-BORDER SECURITY ISSUES

Keywords: Customs Union, Eurasian economic union, regional security, border security, threats, challenges

Abstract. In this paper the author investigates and analyzes different aspects of

regional and interstate boundary security and cooperation issues in the context of the establishment of the Eurasian Customs Union as well as the Eurasian Economic Union. After the collapse of the Soviet Union, those former Soviet republics that gained their political independence had to demonstrate tremendous diplomatic, political and economic efforts in order to define and determine their newly acquired state borders. It was extremely difficult for newly created nations in lieu of the former Soviet Union to determine and fix their state borders. Even some border and territorial disputes and issues have caused real misunderstandings and conflicts in the Post-Soviet space. In this sense, especially the Central Asian region has witnessed tense and tough disagreements and conflicts among states over border and territorial issues. Among Central Asian states Kazakhstan that is the ninth largest country in the world has had to face with many difficulties, and obstacles on this area. Despite having faced these difficulties, Kazakhstan was able to settle all border and territorial issues and disputes with all bordering states such as Russia, China, Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan. Only issue that has not been settled yet is the legal status of the Caspian Sea. On the other hand, the extension and deepening of integration processes in the Post-Soviet space, especially with the creation of the Eurasian Customs Union of Russia, Kazakhstan and Belarus as well as the establishment of the Eurasian Economic Union required revising cross-border cooperation again. As common integration efforts need the extension and development of cross-border cooperation more broadly, as well as it is necessary to remove partly or completely customs barriers. In terms of integration processes and creation of supranational bodies, ensuring interstate border and regional security should be an important task not one country, but all member-states that are involved in integration process.

ӘОЖ 327(5-191.2)

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ШЕКАРА ҚАУІПСІЗДІГІ МӘСЕЛЕСІ

Кайрбеков А.,

«Аймақтану» мамандығының магистранты,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,

Алматы, Қазақстан, e-mail: adilkhan.kairbekov@mail.ru

Тірек сөздер: Кеден Одағы, Еуразиялық экономикалық одақ, аймақтық қауіпсіздік, шекара қауіпсіздігі, қауіп-қатерлер

Аңдатпа. Бұл мақалада автор Кеден Одағы мен Еуразиялық экономикалық одақ құрылуы жағдайындағы мемлекетаралық және аймақтық шекара қауіпсіздігі мен ынтымақтастығы төңірегіндегі мәселелердің түрлі аспектілерін айқындап, талдау жасайды. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейінгі кезеңде тәуелсіздікке қол жеткізген бұрынғы одақтас республикалар өз мемлекеттік шекараларын анықтау мен орнату бағытында қыруар дипломатиялық, саяси және экономикалық жігер жұмсады. Қираған империяның орнында пайда болған жас тәуелсіз мемлекеттерге өз шекараларын айқындап алу міндетін жүзеге асыру оңайға соқпады. Посткеңестік кеңістікте осы шекара және территориялық даулар төңірегінде бірқатар қақтығыстар мен жанжалдар да орын алды. Осы бағытта әсіресе Орталық Азия аумағындағы мемлекеттер арасында шекаралық және территориялық келіспеушіліктер мен қайшылықтар айтарлықтай жоғарғы деңгейде болды. Осы тұрғыдан келгенде территориясының көлемі жағынан әлемде тоғызыншы орындағы Қазақстан көптеген қиындықтар мен кедергілерге ұшырағанына қарамастан, салыстырмалы қысқа уақыттың ішінде көршілес жатқан – Ресей, Қытай, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркіменстанмен арадағы шекара мәселесін реттеуге сәтті қол жеткізе

алды. Енді Қазақстан үшін шешімін таппаған бір мәселе ғана қалды – ол Каспий теңізінің құқықтық статусын айқындау. Екінші жағынан, посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үрдістердің белең алуымен, әсіресе 2010 жылы Ресей, Қазақстан және Беларусь арасында Кеден Одағының, содан кейін көп ұзамай Еуразиялық экономикалық одақтың құрылуы мемлекеттік шекара мәселесіне тікелей ықпал етті. Себебі аталған мемлекеттердің ортақ интеграциялық бірлестіктерге бірігуі шекара маңындағы ынтымақтастықтың артуын, кедендік кедергілер мен тосқауылдарды ішінара немесе толық алып тастауды білдірді. Өз кезегінде бұл аймақтық шекаралық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді тек бір мемлекетке ғана емес, интеграциялық одаққа бірігіп отырған барлық мүше-мемлекеттерге жүктейді.

1992 жылдың қазанында БҰҰ Бас Ассамблеясының 47-сессиясында сөйлеген сөзінде Н. Назарбаев өңірдегі экономикалық интеграцияның маңызы туралы да мәселе көтерген еді. Кейін, яғни 1994 жылы Мемлекет басшысы осы идеясын нақтылап, М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетіндегі кездесуінде Еуразиялық одақ құру тұжырымдамасын ұсынды. Еуразиялық одақ құрудың негізгі мақсаты – қазақстандық бизнестің әлемдік қаржы-экономикалық жүйесіне бейімделуіне және жаһандық бәсекелестікке қабілеттілігін күшейтуге бағытталған. Себебі, өңірлік интеграциялық байланыстарсыз кез келген мемлекет өзінің экономикасын қарқынды дамыта алмайды, әлемдік бәсекелестікке төтеп беруі қиын. Ал бәсекелестік деген қазіргі жаһандану заманында әлемдік нарықта өзінің орнын таба білу, сапалы, арзан, жоғары сұранысқа ие тауар, қызмет ұсына білу. Өйткені, әлемдік экономика ортақ, мемлекеттер бір-бірімен тығыз байланыста. Біздің кәсіпкерлер өңірлік біртұтас экономикалық кеңістік құру арқылы осы әлемдік бәсекелестікке дайындық, бейімдеу мектебінен өтіп жатыр.

Олардың жеткен жетістіктері әлемдік бәсекелестікте өздерінің лайықты орын алуларына мүмкіндік жасайды. Дүниежүзілік сауда ұйымына (ДСҰ) кіру – жаһандық бәсекелестік ортаға ену деген сөз. ДСҰ-ға мүшелікке кіргеннен кейін, біз оған мүше мемлекеттердің тауарларына, қызметтеріне, қаржыларына, инвестициялық мүмкіндіктеріне, жұмыс күшіне ешқандай тосқауыл қоя алмаймыз. Оның өзінің белгіленген тәртібі, қабылдаған ережесі бар. Әр елдің осы Ұйымға мүше болар алдында мойнына алған міндеттері бар. Міне, осыларға сәйкес біздің еліміз де өзінің нарығын ДСҰ мүшелеріне ашуына тура келеді. Егер Еуразиялық экономикалық кеңістікте кәсіпкерлеріміз өз әлеуетін көрсетіп, бизнестерін өркендетсе, бәсекеге қабілеттіліктерін арттырса, әлемдік экономикада өздерінің тиісті орнын алатыны сөзсіз. Еуразиялық Одақтың құрылуымен байланысты мүше-мемлекеттердің шекарасының қауіпсіздік мәселесі де өзге мәселелермен тығыз байланыста қарастырылады. Белгілі бір интеграциялық шаралар жүргізу барысында Кедендік одақтың әрбір мүше-мемлекетіндегі ұлттық кәсіпкерлер мен тауа рөндірушілердің

өзіндік ерекшеліктерін зерделі түрде есепке алу қажет болды. Сонымен қатар ұлттық экономикадағы өзгерістер де өз кезегінде тұтынушы тауарлар мен қызметтердің құнына ықпал ететіндігін де зерделенген түрде есепке алынуы керек еді. Өйткені, бұлай істемеген жағдайда Кеден Одағы елдеріндегі ұлттық өнеркәсіптің дамуы тежеліп, инфляцияның дамуына ықпал етумен қатар, таза экономикалық салағы қатысты басқа да апаттық салдарлардың пайда болуы мен әлеуметтік-саяси шиеленістікке де алып келуі мүмкін еді [1].

Посткеңестік кеңістіктегі интеграциялық үрдістің жүріп жатқанына қарамастан, интеграциялық өзгерістер алдында тұрған қиындықтарды және де Кедендік Одақтың мүше-мемлекеттері жолығатын қатерлерді есепке алып, бағаламау үлкен қателік болар еді. Сонымен қатар Кедендік Одаққа деген қатынас құрылтайшы-елдерде түрлі көзқарасқа ие. Кедендік одақтың жетістіктері мен кемшіліктері туралы талас оның ресми түрде жұмыс істей бастағанына қарамастан тоқтамай келеді. Оның мақсаттылығы мен өміршендігі туралы түрлі саяси күштер мен ағымдардың, академиялық орта мен іскерлік топтардың өкілдері өз пікірлерін білдірді және де білдіріп келеді. Кедендік Одақтың құрылуы туралы сын пікірлер шетелдер тарапынан, оның ішінде АҚШ пен ЕО елдерінен де айтылды. Бұл жердегі ең қисынсыз мәселе ретінде сыншылдар бұл одақтың құрылуы оның мүшелерінің мүддесіне жауап берудің орнына, олардың өзіндік мүдделері арасындағы қайшылықтарды туындатады деген пікірді келтіруге болады.

Қазақстанның шығысында Ресеймен шекаралас автокөлік жолдары үнемі жіті назарда ұстауды талап етеді. Көршілес мемлекеттермен байланыстырып жататын автокөлік жолдары ерекше бақылауда. Қытай және Ресеймен сауда-экономикалық тұрғыдан байланыста бұл жолдардың маңыздылығы аса жоғары.

2015 жылғы 1 қаңтарда Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) туралы шарт заңды күшіне енгеннен бастап, мемлекетшілік антимонополия органы құрылған болатын. Аталған Органның құзырына трансшекаралық нарықта бәсекелестіктің ортақ қағидаларының сақталуын қадағалау, зерттеулер жүргізу және антимонополиялық реттеудің басқа да шараларын қолдану, оның ішінде қағидаларды бұзушыларға айыппұлдар салу құқығы берілген. Сондай-ақ Минск қаласында ЕАЭО туралы шартының және ЕАЭО органдарының шешімдерінің орындалуы бойынша туындаған дауларды қарастыратын ЕАЭО соты өз жұмысын бастады.

ЕЭК тарншекаралық нарықтағы бәсекелестіктің ортақ қағидаларының сақталуы бойынша бақылауды жүргізу үшін барлық қажетті нормативтік база қабылданған. Сондай-ақ 2015 жылғы 12 мамырда Бәсекелестіктің ортақ қағидаларын сақталуын бақылау

бойынша ЕЭК құзырын жүзеге асыру барысында құпия ақпаратты және жауапкершілікті қорғау және жарияламау туралы келісім күшіне енді [2].

Бәсекелестік қағидаларын бұзудың алдын алу бойынша ЕАЭО мүше мемлекеттердің ұлттық антимонополиялық органдары мен Комиссия арасындағы құзыреттерді белгілеу, сондай-ақ өтініштерді қарастыру рәсімдері, жосықсыз бәсекелестік туралы істерді қарау және тергеулер жүргізу мәселелері, ЕАЭО трансшекаралық нарығында басымдық жағдайды пайдалану туралы және бәсекеге қарсы келісімдер туралы түсіндірілді.

Сонымен бірге отырысқа қатысушылар ЕАЭО трансшекаралық нарығының қазіргі жағдайын және түйіткілді мәселелерін талқылады. Қазақстан мен Ресейдің шекаралық аймақтарында 20 миллионға жуық адам тұрады. Көп жағдайда осы аймақтарда роуминг ұялы байланысының қызметінің қымбаттылығы мәселесі туындауда. Қазақстандық абонент елде ұялы байланысқа 1 минутына 7 теңге төлесе, Ресей шекарасынан асқаннан кейін осы қызмет түріне 20 есе қымбат, яғни 150 теңге төлейді. Осындай жағдай белорусстық және ресейлік абоненттерде де қалыптасуда.

Еуразиялық Одақ аясында шекара мәселесінің болашағын қарастыруда нақты фактілерге талдау жасайық. Себебі Кеден Одағы аясында шекара мәселесі бірқатар экономикалық мәселелердің шешілуін қиындатып отырған тұстары бар.

ЕЭК жүргізген ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижесі бойынша, үш елдің тұтынушылары роуминг тарифтерінен халықаралық байланыс қызметінің тарифтерінің деңгейіне дейін төмендеуінен 5,5 млрд теңге, оның ішінде қазақстандық абонент – 2,2 млрд теңге үнемдейді. Сарапшылардың бағалауынша, ұялы байланыс операторы табыстарының роумингте тарифтердің төмендеуінен трафиктерінің өсімі шамамен 79 млрд теңгені, оның ішінде қазақстан операторы үшін – 24 млрд теңгені құрауы мүмкін. Еуроодақ тәжірибесі бойынша, 2007 жылы роумингте тарифті 10 есеге төмендеткен Еуроодақ тәжірибесі бойынша, ЕАЭО роумингте байланыс қызметін халықаралық байланыс қызметі тарифі деңгейіне дейін төмендетуді бастау қажет [2].

«Эйр Астана» және «Трансаэро» бәсекелес әуе компанияларының Мәскеу-Астана бағыт бойынша билет құны 50-60 мың теңгені құраса, ал Мәскеу-Қарағанды бағытында «Трансаэро» компаниясы «Аэрофлот» әуе компаниясымен бәсекелестікте, осы бағытта әуе билеті 22-25 мың теңгені құрайды. Тұтынушылар тарифтегі мұндай айырмашылықтың себебін түсіне алмауда.

«ЕЭК тұрақты түрде ЕАЭО ішіндегі әуе және теміржол тарифтерін, роумингтегі ұялы байланыс тарифтерін бақылап отырады. Егер Комиссия әуе тасымалдаушылар немесе ұялы байланыс операторлары ЕАЭО аумағында жоғары баға белгілеген жағдайды анықтаған жағдайда, мемлекетшілік антимонополиялық орган бәсекелестік қағидаларының бұзылуы фактілері бойынша тергеу жүргізіп, бұзушылықтарды тоқтату және оның салдарларының алдын алу туралы тиісті шешімдер қабылдап, айыппұлдар тағайындайды. Халықаралық тәжірибеде Еуропалық комиссия антимонополия заңнамасын бұзғаны үшін трансұлттық ірі компанияларға миллиондаған сомада айыппұлдар белгілейді», - деп атап өтті Нұрлан Алдабергенов.

Трансшекаралық нарықта бәсекелестіктің ортақ қағидаларын бұзғаны үшін Еуразиялық экономикалық комиссиясы заңды тұлғаларға келесі айыппұлдарды салады: жосықсыз бәсекелестік үшін 3,7 млн теңгеге дейін, Еуразиялық экономикалық комиссиясының сұрауы бойынша қажетті мәліметтерді уақытылы ұсынбаған жағдайда немесе жалған мәліметтерді ұсынған жағдайда; құқық бұзушылық жүргізілген нарықта тауарды таратудан түскен табыстан 15% сомаға дейін, бәсекелестікті шектейтін шаруашылық субъектілерінің (нарық субъектілері) келісімі үшін, Одаққа мүше мемлекеттердің трансшекаралық нарығында шаруашылық субъектілері басымдық жағдайды пайдаланғаны үшін; 17,1 млн теңге экономикалық қызметті үйлестіру үшін. Сонымен қатар, аталған бұзушылықтар үшін 37 мың теңгеден 555 мың теңгеге дейін лауазымдық тұлғаларға айыппұл қарастырылған [3].

Синтетикалық жуғыш заттарды шығару нарығында Қазақстанның отандық өнімдері кір жуу ұнтақтарын шамамен 6% сұранысын өзі өндірсе, ал 70 % Ресейден әкелінеді, ал қалған бөлігі басқа елдерден жеткізіледі. Мұндай жағдайларда ЕАЭО трансшекаралық аумағында аумақтық қағидат және басқа да антимонополиялық бұзушылықтар бойынша нарықты бөлу, жоғары бағаны белгілеу және оны ұстап тұру бойынша картельдік келісімдердің қажеттілігі туындауы мүмкін. Мысалға алар болсақ, Еуропалық одақта 2002-2005 жылдары жуғыш ұнтақтарын шығаратын Procter&Gamble (P&G), Unilever и Henkel ірі кәсіпорындарының арасында баға келісімі жасалып, тек Еуропалық комиссияның көмегімен, 300 млн. еуродан астам айыппұл салу арқылы тоқтатылған болатын.

Қазақстанда танымал Тойота «Камри 40» автомобиль маркасының отын фильтрі Алматыдағы ресми дилерде 22 мың теңгеден тұрса,

тәуелсіз жеткізушілерде – 12 мың теңгеден тұрады. «Катерпиллар» маркасының арнайы техникасының С-27 10R7244 қозғалтқышы Ресейде 55 мың АҚШ долларынан арзан, ал қазақстандық тау-кен өнеркәсібі кәсіпорындары ресейлік дилерлерден қозғалтқышты Қазақстанда сервистік қызмет көрсету қызметімен сатып алу мүмкіндігін иелене алмауда. Осындай жағдай John Deere «W540» комбайндарына қатысты да қалыптасуда, бұл комбайндар Қазақстанда Ресейден 20 мың евроға дейін қымбат тұрады, ал Германиядағы бағадан 35 мың евроға дейін қымбат.

Қазақстанда жекелеген дәрі-дәрмектердің бағасында Франция, Канада, Ұлыбритания, Испания және басқа да әлемдік елдердегі бағадан 2 немесе оданда бірнеше есе айырмашылықтар бар. Мысалы, сүйек ауларын емдейтін емдеу «Фосаванс» Қазақстанда 65 АҚШ доллардан тұрады, ал Ұлыбританияда 32 АҚШ доллар тұрады. Бағадағы мұндай ауытқушылықтар көлік шығындары және басқа да қажетті шығындардың сомасымен анықталуы мүмкін емес.

Бұл ретте Бәсекелестік және антимонополиялық реттеу жөніндегі Алқасының мүшесі (Министр) Нұрлан Алдабергенов пен Ұлттық кәсіпкерлер палатасы Басқармасының Төрағасы Абылай Мырзахметов Өзара түсіністік және әріптестік туралы меморандумға қол қою туралы келісімге қол жеткізілді. Аталған Меморандум негізінде құрылатын ҰКП пен ЕЭК арасындағы ортақ жұмыс тобы күмәнді бәсекенің, антибәсекелестік келісімдердің фактілерін анықтап, оларды ЕЭК қарауына жолдап, тиісті шешімдерге қол жеткізіп, екіжақты Келісім талаптарына сәйкес шара қолданылып отырмақ.

ЕЭО-тың трансшекаралық нарығындағы қазақстандық кәсіпкерлерге қатысты бәсекелестік жөніндегі жалпыға бірдей ережелердің бұзылуы фактілері туралы төмендегі телефондар мен ЕЭК жауапты қызметкерлерінің электронды пошталарына жолдауға болады.

Қазақстанда Президент Н.Назарбаев маңызды тарихи «Қазақстан-2050» Стратегиясында халықаралық жағдайлар мен қазіргі геосаяси ортаның өзгеруіне байланысты, сонымен қатар, өңірлік жаңа қауіптердің пайда болғанын ескере отырып, еліміздің сыртқы саясатын жаңғырту қажет екендігін және ұлттық мүдделерді тек прагматикалық қағидалармен алға жылжыту керектігін атап өткен болатын. Қазақстанның сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын Президенттің бұл Стратегиясын іске асыру және де еліміздің халықаралық саясатын қазіргі заманауи талаптарға сәйкестендіру бүгінгі күннің ең өзекті мәселесі деп айтуымызға болады.

Мемлекет басшысы ел тәуелсіздігінің алғашқы күнінен бастап-ақ,

сыртқы саясат мәселелерінде аса салиқалы саясат ұстанып, еліміздің көпвекторлы сыртқы саясатының негізгі басымдықтарын белгілеп берген еді. Ресми мағынада айтатын болсақ, Қазақстанның сыртқы саясаты көпвекторлық, теңгерімділік, прагматизм, өзара тиімділік және елдің ұлттық мүдделерін қатаң қорғау қағидаттарына негізделген. Қысқаша Еуразиялық экономикалық одақ құрудың жұмыстарына сипаттама беріп өтсек. 2012 жылғы 19 желтоқсанда Мәскеуде Қазақстан, Ресей және Беларусь мемлекеттерінің басшылары үш елдің үкіметтері мен Еуразиялық комиссияға Кеден одағы мен Біртұтас экономикалық кеңістіктің құқықтық базасын құрайтын халықаралық шарттарға кодификация жүргізуді және соның негізінде 2014 жылғы 1 мамырға дейін Еуразиялық экономикалық одақ туралы шарт жобасын дайындауды тапсырған болатын. Қазіргі уақытта осы мәселелер бойынша қарқынды жұмыстар жүргізілу үстінде [3].

Еуразиялық экономикалық одақ туралы шарт жобасының институттық бөлігін дайындау бойынша бүгінгі күнге дейін келіссөздердің төрт раунды өтті және іс жүзінде құжаттың 80 пайызы дайын болды. Жобаның салалық бөлігі екі пішінді, яғни Кеден одағы мен Біртұтас экономикалық кеңістіктің шарттық құқықтық базасын құрайтын халықаралық шарттарды кодификациялау жөніндегі кіші жұмыс тобының шеңберінде және Еуразиялық экономикалық комиссия кеңесі мүшелерінің төрағалық етуімен бейнеконференция режимінде апта сайын тұрақты өткізіліп келеді.

Беларусь Республикасы Еуразия геосаяси кеңістігінің (посткеңестік кеңістік) батысында және Орталық Азия аймағынан едәуір қашық орналасқанына қарамастан, ортаазиялық аймақтың қауіпсіздігі, Ауғанстан факторы мен Еуразияның ішкі мәселелері беларусьтік сараптама қоғамдастығы мен әскери, азаматтық қорғаныс мамандарын бей-жай қалдырмай отыр. Белоруссия посткеңестік кеңістіктегі барлық интеграциялық бірлестіктердің, ең алдымен, Ұжымдық қауіпсіздік шарт ұйымының белсенді қатысушысы екендігі белгілі, осыған орай ол ҰҚШҰ-ға мүше-елдерінің қатысуымен өткен Орталық Азиядағы немесе Кавказдағы кез келген текетірестердің тарапы бола алады [4].

Сонымен қатар Минскінің Ресей Федерациясымен бірге Одақтас мемлекеттерге (ОМ) қатысуы оған ұжымдық қауіпсіздік тұрғысынан қосымша жауапкершілік жүктейді. Қазіргі кезде Белоруссия Украинадағы дағдарысқа байланысты өз аумағы маңында НАТО күштерінің күшеюіне, сондай-ақ Мәскеу мен Батыс елдері арасындағы текетіреске алаңдап отыр. Украинадағы оқиға 2010 жылы Астана декларациясында бекітілген еуроатлантикалық және еуразиялық қауіпсіздік арасындағы байланыстың ажырамастығын көрсетті.

Бүгінде Украина дағдарысы ТМД-ның батыс бөлігінің қауіпсіздігіне ғана емес, бүкіл еуразиялық кеңістіктің тұрақсыздануына ықпалын тигізуде.

Қазіргі кезде Еуразиялық экономикалық интеграцияға қатысушы мемлекеттердің қатары көбею үрдісі байқалып отыр. Мысалы, Қырғызстан 2013 жылғы 30 мамырда Еуразиялық экономикалық комиссия мен Қырғыз Республикасы арасында өзара іс-қимыл туралы меморандумға қол қойды. Сонымен қатар, Армения Республикасы қабылданған Жол картасына сәйкес тиісті жұмыстарды аяқтауға жақын. Мұның барлығы Еуразиялық экономикалық одақтың тартымды болатынын дәлелдеп тұрғандай.

Еуразиялық одақтың құрылуы өзін-өзі ақтайтын жоба бола ма деген сауал туындайды. Орталық Азия өңіріндегі саяси, геосаяси, сондай-ақ, экономикалық жағдайларды есепке алғанда, бұл бағыттың дұрыс екендігіне көз жеткізуге болады. Үлгі есебінде әлемдегі көптеген өңірлік экономикалық интеграциялық ұйымдарды мысалға келтіруге болады – АСЕАН, НАФТА, МЕРКОСУР және басқа ұйымдар. Мәселен, 1951 жылы көмір мен болат өндірушілердің бірлестігінен басталған, 1992 жылы Маастрихт шартына сәйкес құрылған, 28 ел құрамына кіретін Еуропалық одақ бүгінде тек экономикалық емес, әлемдегі аса беделді, ықпалды, саяси интеграциялық ұйымға айналып отырғаны белгілі.

Еуразиялық экономикалық одақ – тек экономикалық мәселелерді шешу мақсатында құрылатын, экспорт, импорт, транзит бойынша кәсіпкерлер үшін барлық кедергілерді алып тастайтын өңірлік ұйым. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев осы ұйымға қатысты сөздерінде Қазақстанның тек экономикалық мүддені көздейтінін, ел тәуелсіздігіне, егемендігіне нұқсан келтіруге жол берілмейтінін, ешқандай саяси мәселелер одақ құзырына өтпейтінін және Қазақстан көпвекторлы сыртқы саясатын сақтап қалатынын, халықаралық аренадағы қалыптасқан қатынастарды жан-жақты дамыта беретінін бірнеше рет қадап айтты.

Қорытындылай келе, қазіргі кезде Еуразиялық Одақ және шекара мәселесінің болашағына қатысты үмітті болжамдар айтуға болады. Одақтың сыртқы саясатының бағыты әрқилы факторлармен анықталатыны белгілі. Соның ішінде кең ауқымды әрі жан-жақты факторларды бөліп қарастырайық. Еуразиялық Одақ мемлекеттері еуразиялық интеграция үрдісіне бірдей қатысты. 2014 жылдың мамырында ЕАЭО келісімшартына қол қойылды. Украинадағы дағдарысқа қарамастан бұл одақтың халықаралық мәртебесі артып келеді.

Еуразиялық Одақ шекара мәселесіне қатысты бірқатар маңызды шараларды жүзеге асыруды көздеп отыр. Жаңа нарықтар іздеу және бұрынғы экспорттаушы нарықтарды кенейту; шет мемлекеттермен қарым-қатынастарында өз ұстанымдарын күшейту. ТМД-ның барлық мемлекеттерімен бірге әскери-стратегиялық қауіпсіздікті күшейтуді міндет санайды. Тараптардың қорғаныс министрліктері көпжақты ынтымақтастық жоспарларын іске асыруда. Міне, осындай жағдайларда екіжақты негізде, сондай-ақ ҰҚШҰ шеңберінде де әскери-саяси салада Қазақстан мен Беларусь арасындағы әріптестік және ынтымақтастық қарым-қатынастардың маңызы артып келеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Чуфрин Г. КСРО-дан кейін: ТМД-дан Еуразиялық одаққа // Қоғам және дәуір. - 2012. - № 1(33). - Б. 12.

[2] Еуразиялық экономикалық одақтың трансшекаралық аумағында антимонополиялық реттеу мәселелері бойынша отырыс өтті. – Кіру режимі: <http://palata.kz/kk/press/18208-sostoyalos-soveshanie-po-voprosam-antimonopolnogo> - (жеткізу режимі 12.2.2017).

[3] Құлманбай Ә. Жаңа одақ тәуелсіз елдердің экономикалық ынтымақтастығын нығайтуға қызмет етеді // Егемен Қазақстан. – 2014. – 1 наурыз.

[4] Бөлегенов Е., Лаумулин М. Еуразия қауіпсіздік жүйесі және Белоруссия: геосаяси өзара байланыстар мәселелері // Қоғам және дәуір. - 2015. - №2 (46). – Б. 80.

REFERENCES

[1] Chuftrin G. KSRO-dan kejin: TMD-dan Euraziyalyk odakka. *Qogam zhane dauir*. 2012. № 1(33). B. 12 [in Kaz.].

[2] Euraziyalyk ekonomikalık odaktyn transshekaralyk aumagynda antimonopolialyk retteu maseleleri bojnsha otyrys otti. Zhetkizu rezjimi: <http://palata.kz/kk/press/18208-sostoyalos-soveshanie-povoprosam-antimonopolnogo>. Kiru kuni 14.1.2017 [in Kaz.].

[3] Kulanbaj A. Zhana odak tauelsiz elderdin ehkonomikalık yntymaktastygyn nygajtuga kyzmet etedi. *Egemen Kazakstan*. 2014. 1 nauryz [in Kaz.].

[4] Bolegenov E., Laumulın M. Euraziya kauipsizdik zhujesi zhəne Belorussiya: geosayasi ozara bajlanystar maseleleri. *Kogam zhane dauir*. 2015. № 2 (46). B. 80 [in Kaz.].

Каирбеков А.,

магистрант специальности «Регионоведение»,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан, e- mail: adilkhan.kairbekov@mail.ru

ЕВРАЗИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОЮЗ И ПРОБЛЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПРИГРАНИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Ключевые слова: Таможенный союз, Евразийский экономический союз, региональная безопасность, пограничная безопасность, угрозы, вызовы

Аннотация. В данной статье автор исследует и анализирует различные аспекты региональных и межгосударственных проблем безопасности и сотрудничества в контексте создания Евразийского таможенного союза и Евразийского экономического союза. После распада Советского Союза, бывшие советские республики, которые получили политическую независимость, должны были продемонстрировать колоссальные дипломатические, политические и экономические усилия для

определения своих вновь обретенных государственных границ. Крайне трудно было для новых стран определять и фиксировать свои государственные границы. Усугубление территориального спора приводило к некоторым конфликтам на постсоветском пространстве. В этом смысле, особенно в Центрально-азиатском регионе, наблюдались напряженные и жесткие разногласия и конфликты между государствами. Среди стран Центральной Азии Казахстан, который является девятой по величине территории страной в мире, столкнулся со многими трудностями и препятствиями в этой области. Несмотря на эти трудности, Казахстан смог решить все пограничные и территориальные вопросы и споры со всеми сопредельными государствами, такими как Россия, Китай, Узбекистан, Кыргызстан и Туркменистан. Единственной нерешенной проблемой является вопрос о Правовом статусе Каспийского моря. С другой стороны, расширение и углубление интеграционных процессов на постсоветском пространстве, особенно с созданием Евразийского таможенного союза России, Казахстана и Беларуси, а также создание Евразийского экономического союза, потребовали пересмотра приграничного сотрудничества. Поскольку общие интеграционные усилия нуждаются в расширении и развитии приграничного сотрудничества в более широком плане, а также необходимо частично или полностью устранить таможенные барьеры. Что касается интеграционных процессов и создания наднациональных органов, то обеспечение межгосударственной пограничной и региональной безопасности должно быть важной задачей не одной страны, а всех государств-членов, которые вовлечены в интеграционный процесс.

Статья поступила 17.2.2017

SOCIO-ETHNIC ROOTS OF MODERN UPHEAVELS IN THE ARAB WORLD

Karipulda I.K.,

2-year MA student, “International Relations”,
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: karipulda_islam@mail.ru

Keywords: Arab spring, revolutionary events, Arabic countries, historical factors, political factors, economic factors, social factors, ethno-cultural-religious factors, external factor.

Abstract. The article is devoted to study of such phenomena as “arab spring” in modern international relations. It analyzes possible factors that caused revolutionary events in Arabic countries including historical, economic, social, ethno-cultural-religious factors and external factor in protest movements in the region.

УДК 327(08)ББК 66.4

СОЦИАЛЬНО-ЭТНИЧЕСКИЕ КОРНИ СОВРЕМЕННЫХ ПЕРЕВОРОТОВ В АРАБСКОМ МИРЕ

Карипулда И.К.,

магистрант 2-курса специальности “Международные отношения”,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: karipulda_islam@mail.ru

Ключевые слова: арабская весна, революционные события, арабские страны, исторические факторы, политические факторы, экономические факторы, социальные факторы, этно-культурно-религиозные факторы, внешний фактор.

Аннотация. Статья посвящена изучению такого феномена современных

международных отношений как «арабская весна». Анализируется ряд возможных причин, спровоцировавших революционные события в арабских странах, включая исторические, политические, экономические, социальные, этно-культурно-религиозные факторы, а также рассматривает роль внешнего фактора в протестном движении в регионе.

Мир ислама переживает очень сложный период, исламизм – это уже третья волна политического подъема мусульманских народов, а второй – национализм. Национализм помог добиться формальной независимости, но не смог решить их насущных проблем. Арабо-мусульманский мир с его многовековой историей и культурой до предела насыщен сложными и не всегда сбалансированными системами взаимодействия многих факторов религиозных, политических, экономических, социальных, этнических. Неоднозначность и противоречивость различных моделей развития арабских государств нередко подтверждались практикой последних десятилетий. Более того, антирежимные выступления 2011 г. в арабских странах стали неожиданностью как для самих арабов, так и для специалистов в области арабских исследований. Политический кризис в арабском мире представляет собой достаточно сложное явление, что обуславливает необходимость в глубоком понимании данного феномена лицами, принимающими управленческие решения.

Эмпирическому и теоретическому исследованию предпосылок социально-политической нестабильности посвящено огромное количество исследований[1], в которых проводился анализ событий, происходивших в различных странах в различное время. К важнейшим факторам нестабильности в этих работах относят: 1) наличие межэтнических, межконфессиональных, межклановых, внутриэлитных противоречий и конфликтов; 2) неустойчивость политического режима; 3) неравномерность распределения социально-экономических и социально-политических благ; 4) высокий уровень бедности; 5) наличие структурно-демографических рисков (например, «молодежный бугор»); 6) чрезмерную коррумпированность власти; 7) наличие привлекательной альтернативы существующему политическому режиму и др. При этом основные механизмы и значимые факторы возникновения социальной нестабильности зависят от конкретной страны, исторической и социально-политической ситуации.

Объективные предпосылки неустойчивости в модернизирующихся обществах: а) политические предпосылки: тип политического режима; неэффективность инструментов передачи власти; б)

социальная предпосылка наличие назревающих межплеменных, межконфессиональных и внутри элитных конфликтов и противоречий в) демографическая предпосылка – наличие структурно-демографических рисков (например, «молодежный бугор», безработица среди молодежи с высшим образованием и т.д.); д) историческая предпосылка наличие в ближайшем прошлом крупномасштабных конфликтов; е) исламская предпосылка правовая основа функционирования исламистски ориентированной оппозиции. Субъективные (социально-психологические и культурно-исторические) показатели неустойчивости, возникающие в определенный период времени: а) кризис неоправдавшихся ожиданий от модернизации; б) появление привлекательной (хотя, возможно, мнимой) альтернативы существующему режиму [2].

В Ливии, наоборот, было приложено максимум усилий для свержения режима М. Каддафи, явно не ожидавшего, что на него, помимо всегда недовольной им промонархической Киренаики и тайно проникших в страну наемников – профессионалов, включая боевиков Аль-Каиды, обрушится также авиация 14 стран НАТО и примкнувших к ним Катара, Иордании и ОАЭ, совершившая тысячи авиа вылетов, а также подразделения спецназа Великобритании, Франции и того же Катара. В общей сложности они убили свыше 50 тыс. ливийцев и разрушили многие города, а заодно – транспортную и энергетическую систему Ливии – самой, пожалуй, процветавшей до этого североафриканской страны [3]. В Сирии антирежимные силы встретили более упорное и организованное сопротивление сирийской армии, правящей партии Баас и других партий, которых не устраивает перспектива исчезнуть в пучине исламо-экстремизма, никогда особой популярностью в Сирии не пользовавшегося. «Арабская политическая весна», начинавшаяся в 2011 г. как «революция образованной молодежи», как «движение нового типа», как надежда на социальные перемены и совершенствование общества, ожиданий оптимистов не оправдала.

Страны региона впервые за годы своего независимого развития столкнулись с проблемой масштабного, глубокого социально-политического реформирования общества и власти и, главное, проблемой осознания элитой новых реальностей, которые грозят как ее существованию, так и выживанию самого государства. Первоначальная растерянность лидеров государств и политических партий, столкнувшихся со столь масштабными антиправительственными

протестами, сменилась судорожными поисками способов собственного выживания, которые в ряде случаев приобрели хаотичный характер [4].

Главной особенностью современных кризисов и конфликтов внутригосударственного и регионального масштабов является широкое прямое или косвенное вовлечение в них заинтересованных внешних субъектов международной политики, стремящихся оказывать военную, финансовую и информационную поддержку одной из сторон в своих интересах, а также влиятельных международных организаций. Как показывают события в Ливии и Сирии, это не позволяет властям страны считать такой конфликт своим внутренним делом [5].

Второй особенностью большинства современных конфликтов является их ценностное измерение, реализуемое в форме борьбы этнических и культурно-конфессиональных идентичностей. При этом ценностный фактор часто используется в качестве идеологического обоснования и пропагандистского прикрытия для сторон конфликта. Вместе с тем сегодня можно привести немало примеров, когда несовместимость интересов преодолена, а конфликт не утихает из-за иррационального стремления лидеров радикальных движений сражаться до конца «за веру» или «во имя подлинной независимости нации». Объясняется это тем, что идеи защиты национальных интересов и достоинства нации, «истинности веры» сегодня можно использовать в качестве мобилизационного резерва. Третьей особенностью современных конфликтов является их тотализация, означающая вовлечённость в конфликт широкой международной общественности. При этом инструментом тотализации выступают СМИ и социальные сети, создающие общественное мнение, которое влияет на позиции глав государств и международных организаций [6].

ЛИТЕРАТУРА

[1] Davies J. *Toward a Theory of Revolution. Studies in Social Movements. A Social Psychological Perspective* / Ed. by B. McLaughlin. - New York: Free Press, 1969. - P. 85–108.

[2] Исаев Л.М. Политический кризис в арабских странах: опыт оценки и типологизации: автореф. дис. ... к.п.н. – М., 2014. – С.12-15.

[3] Ланда Р.Г. Политический ислам: предварительные итоги. - М., 2005. - 55 с.

[4] Зеленев Е.И. Смута, анархия, революция: арабская политическая культура на пути в будущее // *Азия и Африка сегодня*. - 2012. - № 1. - С. 8-12.

[5] Карякин В.В. Современные кризисы и конфликты: особенности, сценарии развития и предотвращение // *Проблемы национальной стратегии*. – 2014. - № 4 (25). – С.45.

[6] Зинькина Ю.В. Тенденции политико-демографической динамики и перспективы сохранения политической нестабильности в странах Ближнего и Среднего Востока и Восточной Африки с точки зрения структурно-демографической теории // *Системный мониторинг глобальных и региональных рисков* / Ред. Коротаев

А.В., Халтурина Д.А., Зинькина Ю.В. - М.: ЛКИ/URSS, 2011. - С.141–283

REFERENCES

- [1] Davies J. Toward a Theory of Revolution. Studies in Social Movements. A Social Psychological Perspective / Ed. by B. McLaughlin. New York: Free Press, 1969. P. 85–108.
- [2] Isaev L.M. Politicheskiy krizis v arabskikh stranah: opit ocenki i tipologizacii: avtoref. dis. ... k.p.n. M., 2014. S. 12-15 [in Rus.].
- [3] Landa R.G. 2005. Politicheskiy islam: predvaritelnie itogi. M. 2005. 55 s. [in Rus.].
- [4] Zelenev E.I. Smuta, anarkhiya, revoliuciya: arabskaya politicheskaya kultura na puti v budushee. *Aziya i Afrika segodnya*. 2012. No 1. S. 8-12 [in Rus.].
- [5] Karyakin V.V. Sovremenniy krizis i konflikti: osobennosti, scenario razvitiya i predotvrasheniye. *Problemy nacionalnoy strategii*. 2014. №4 (25). S.45 [in Rus.].
- [6] Zinkina U.V. Tendencii politiko-demograficheskoy dinamiki i perspektivy sohraneniya politicheskoy nestabilnosti v stranah Blizhnego i Srednego Vostoka i Vostochnoy Afriki s tochki zreniya strukturno-demograficheskoy teorii. In: *Sistemniy monitoring globalnih i regionalnih riskov*. Red. Korotaev A.V., Halturina D.A., Zinkina U.V. M.: LKI/URSS, 2011. S.141-283 [in Rus.].

АРАБ ӘЛЕМІНДЕГІ ЗАМАНАУИ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ ЭТНИКАЛЫҚ ТАМЫРЛАРЫ

Карипулда И.К.,

2 курс магистранты, Халықаралық қатынастар мамандығы,
Абылай хан атындағы ҚазХКжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: karipulda_islam@mail.ru

Тірек сөздер: Араб көктемі, революциялық оқиғалар, араб елдері, тарихи факторлар, экономикалық факторлар, әлеуметтік факторлар, этно-мәдени-діни факторлар, сыртқы фактор.

Аннотация: Бұл мақалада «Араб көктемінің» этно-саяси тамырларының құбылыс ретінде таралуы және оның себептері талданады. Революцияның болуына әсер еткен тарихи, экономикалық, этно-мәдени-діни факторларда қарастырылды.

Статья поступила 22.02.2017 г.

POLITICAL ELITE AND RELIGIOUS OPPOSITION IN THE COUNTRIES OF THE PERSIAN GULF

Bakhyt K.,

master's degree student, specialty "International Relations",
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: bakytov.k.a@gmail.com

Keywords: Persian Gulf, opposition, government, political elite, monarchy, petroleum, Kingdom of Saudi Arabia, extremism.

Abstract. This article discusses the problems of political elites and religious questions of the opposition in the Gulf countries. In practice, most countries in the Persian Gulf area are monarchies. As the events of the "Arab Spring" countries of the Persian Gulf, although it is economic development and the social situation is under control of the government, can not be excluded destabilization. The basis of the opposition in the Gulf countries account for religious groups, especially the Shiite minority in Bahrain and Saudi Arabia. The article

also analyzes done by the economic difficulties in these countries. Despite the absolute power of the monarch in most countries it is growing dissatisfaction with the status quo. The struggle for power can begin among many heirs to the throne.

УДК 327

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЭЛИТЫ И РЕЛИГИОЗНАЯ ОППОЗИЦИЯ В СТРАНАХ ПЕРСИДСКОГО ЗАЛИВА

Бакыт К.,

магистрант, специальность «Международные отношения»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: bakytov.k.a@gmail.com

Ключевые слова: Персидский залив, оппозиция, правительство, политическая элита, монархия, нефть, Королевство Саудовская Аравия, экстремизм.

Аннотация. Рассматриваются проблемы политических элит и вопросы религиозной оппозиции в странах Персидского залива. Практически большинство стран зоны персидского залива являются монархиями. Как показали события «Арабской весны» страны персидского залива, хотя и являются экономически развитыми и социальная обстановка находится под контролем правительства, не исключается вариант дестабилизации ситуации. Основу оппозиции в странах залива составляют религиозные группы, в частности шиитские меньшинства в Бахрейне и в Саудовской Аравии. В статье также проделан анализ экономическим трудностям в указанных странах. Несмотря на абсолютную власть монарха в большинстве стран растет недовольство существующим положением. Борьба за власть может начаться и среди многочисленных наследников престола.

Для того, чтобы понять причины возникновения радикализма в деятельности религиозных оппозиционных группировок, выявить характер их требований к властям, необходимо рассмотреть факторы, которые на это влияют. К числу основных причин следует отнести политизацию общественного сознания и эксплуатацию политических лозунгов отдельными активистами, пытающимися эффективно организовать свою деятельность в регионе, где немного структурированных звеньев оппозиции и невысока вероятность внезапного роста экстремизма. Политизацию в данном случае следует рассматривать как неизбежную составляющую современной жизни. Она имеет место в результате роста уровня грамотности, доступа к различным идеям и культурам, увеличения потока информации, изменений традиционного образа жизни, широкого участия людей в функционировании политических систем. По мнению Дэниела Баймена и Джерольда Грина, в числе основных факторов, которые могут вызвать в государствах Персидского залива рост радикальных проявлений со стороны населения и местной оппозиции можно указать на четыре обстоятельства [1, с. 41].

Во-первых, это так называемый политический психоз, вызванный тем, что многие жители этих стран считают местные политические системы коррумпированными. Психоз на этой почве может вынудить их рассматривать экстремизм как единственный путь оказания

эффективного воздействия на правящие монархии Персидского залива.

Во-вторых, это поиски идентичности и необходимость защиты традиций, нередко вынуждающие различные силы прибегать к радикализму. Быстрые темпы социальных изменений, действительно, оказывают воздействие на традиционный образ жизни и устоявшиеся нормы местного населения, что в особенности касается его религиозной части.

В-третьих, на общественном сознании, в конечном итоге, может негативно сказаться необдуманное прославление идеологии политического радикализма, имеющего место в других мусульманских странах. Правящие режимы в зоне Персидского залива в течение многих лет восторженно отзываются об исламских и арабских боевиках, действующих в Афганистане и Ливане, выступающих против Израиля. В результате члены исламских общин региона как бы априори получают санкции на насильственные меры и использование радикализма для достижения политических целей в собственных странах.

В-четвертых, угроза роста экстремизма связывается с Ираном и Ираком, которые в качестве внешних сил могут вдохновлять, организовывать и вооружать потенциальных членов экстремистских организаций. Иран, и в меньшей степени Ирак, считают Дэниел Баймен и Джерольд Грин, предпринимали подобные действия в странах Персидского залива в прошлом и могут вновь вернуться к этой практике в будущем.

Таким образом, коррупция, поиски идентичности, поощрение радикализма за рубежом и воздействие внешнего фактора могут быть отнесены к основным причинам как появления внутренней оппозиции в монархиях Персидского залива, так и активизации их деятельности. Естественно, что в странах региона эти факторы с разной интенсивностью выражены в зависимости от ряда местных условий, и в целом они могут выступить лишь в качестве катализаторов тех процессов, которые характерны каждой из монархий в отдельности. Государства Персидского залива, которые имеют много общего, в то же время отличаются друг от друга степенью развитости политических систем, уровнем развития экономики, по ряду других параметров.

Вцеломисследователиговорятодостаточномрачныхэкономических перспективах многих стран Персидского залива, хотя некоторые из них, например, ОАЭ и Кувейт, все еще остаются чрезвычайно богатыми. В остальных государствах перспективы для постоянно повышающегося уровня жизни довольно скромные, что, прежде всего, касается Саудовской Аравии и Бахрейна. Кувейт и ОАЭ имеют достаточно большие запасы для того, чтобы в течение нескольких десятилетий вполне удовлетворять запросы населения. Кстати сказать, в ОАЭ только один эмират Дубай имеет существенную не нефтяную торговлю и развитую

банковскую сферу. Конечно, подобная зависимость от нефти чревата тяжелыми последствиями в будущем. Местная оппозиция нередко говорит об опасности подобного одностороннего развития экономики. В некоторых государствах региона, несмотря на то, что именно падение цен на нефть в значительной степени вызвало экономический спад, оппозиционные группы справедливо отмечают, что местные режимы потратят имеющиеся ресурсы и будут не в состоянии развивать какие-либо иные сферы экономики, не связанные с нефтяным сектором.

Практически в каждой стране Персидского залива политическая элита говорит о необходимости замены иностранного рабочего персонала собственными гражданами, но за последнее десятилетие никакого прогресса в этом вопросе не было. По некоторым оценкам, их число даже увеличилось, что вызывает недовольство коренного населения, создает условия для проявления политического радикализма. Например, в Бахрейне летом 2007 года многие нападения с поджогами были осуществлены против предпринимателей, нанявших иностранных граждан, которых бахрейнские радикальные группы обвиняли в сокращении заказов для местных горожан.

Надо сказать, что в этом отношении Бахрейн особенно уязвим от возникающих в экономической сфере конфликтов. Некогда развитый финансовый центр Персидского залива сегодня Бахрейн из-за возникшей опасности экстремизма и непродуманной правительственной политики потерял былое влияние и привлекательность. Эту роль теперь выполняет Дубай, который многими инвесторами рассматривается как более устойчивый и менее коррумпированный партнер в финансовых и торговых операциях.

Саудовская Аравия имеет гораздо больше нефтяных богатств, чем Бахрейн, но в королевстве слишком ограниченный сектор экономики, не связанный с нефтяной сферой. Многие граждане страны считают для себя недопустимым заниматься трудоемкой работой, которую за них выполняют наемные иностранные рабочие, в то время как сами они, как правило, надеются на высокооплачиваемые государственные заказы и должности в управленческом аппарате.

Определенные проблемы, которые могут вызвать в монархиях Персидского залива социальные конфликты с религиозным оттенком и активизировать деятельность оппозиционных сил, связаны с демографическими изменениями в странах региона. Кроме того, они могут быть вызваны коррупцией во властных структурах, расточительством правящих семей, недостаточной экономической прозрачностью местных правительств. Ко всему этому надо добавить отсутствие всяких форм общественного участия в принятии важных решений, а также неуправляемость изменений в социальной сфере. Конфликты, которые могут возникнуть на этой почве, приводят к появлению в местных обществах инакомыслия и, в конечном счете,

к росту политического экстремизма. К сожалению, правительства в монархиях Персидского залива немного делают для того, чтобы провести необходимые экономические и политические реформы. В то же время экономические проблемы, прежде всего таких государств региона как Бахрейн и Саудовская Аравия, находятся в прямой зависимости от высоких темпов прироста населения и падения нефтяных доходов.

В 70-х годах XX века резкое увеличение нефтяных богатств позволило всем монархиям Персидского залива создать благоприятные условия жизни для граждан, обеспечить бесплатное здравоохранение, образование, наладить деятельность многих структур государственных служб [2, с. 17]. Кроме того, немалое число граждан имели возможность получать прибыльные правительственные заказы.

В целом можно сказать, что более чем две трети населения в странах региона ждет от правящих режимов обеспечения высокого уровня жизни. Не сбывающиеся из года в год надежды на лучшую жизнь вызывают в молодежной среде радикальные настроения, настраивают молодежь против политики правящих режимов.

Таким образом, сегодняшнее положение в Саудовской Аравии кардинально не совпадает с бытовавшим некогда стереотипом беспечной и процветающей «нефтяной монархии».

Зависимая от нефти Саудовская Аравия не имеет никакой иной альтернативы, кроме как развивать именно нефтяные источники национального дохода, всесторонне разворачивая инвестиционные каналы, открывая двери для международных компаний и предлагая им прибыльные проекты. В сетевых изданиях оппозиционного Движения за исламскую реформу подобная односторонняя практика подвергается постоянной критике. Лидеры движения считают, что иностранные инвестиции не могут все время служить волшебной палочкой для экономики Саудовской Аравии [3].

На фоне изменившихся в худшую сторону условий жизни, постоянных разочарований, вызванных ожиданиями ее улучшения, растет недовольство расточительностью членов королевского двора. В Бахрейне и Саудовской Аравии это недовольство особенно заметно. Большинство принцев и принцесс в Саудовской Аравии, число которых иногда оценивается в 20 тыс. человек, получают от саудовского государства жалование в размере от нескольких десятков тысяч до миллионов долларов в месяц.

Несмотря на то, что численность членов королевской семьи в структурах власти и управления определяется государством, все важные позиции в системе обеспечения внутренней безопасности и в области обороны занимают именно они или близкие к ним люди. Традиционных институтов, призванных на общественном уровне контролировать деятельность властей в странах Персидского залива либо недостаточно, либо они отсутствуют вовсе. Поэтому трудно в

полном смысле слова говорить о существовании в государствах региона свободной прессы, независимых судебных органов, развитых структур гражданского общества в форме неправительственных организаций.

В монархиях Персидского залива, в определенной степени за исключением Кувейта, отсутствуют цивилизованные формы разрешения гражданских конфликтов или обеспечения гарантий прав и свобод. Численность организаций политической оппозиции ограничена, зачастую их вообще нет.

Как отмечается в саудовских оппозиционных источниках, монархии Персидского залива в силу своей откровенной слабости не могут оказывать на Саудовскую Аравию прямого воздействия, но опосредованно каждая из них оказывает благотворное влияние на население королевства [4].

Кувейт среди других государств Персидского залива представляет собой некоторое исключение, как в политическом отношении, так и по степени коррумпированности властной политической элиты. Кувейтцы имеют больше политических свобод, а их правительство в большей степени подотчетно выборным органам.

Современная Саудовская Аравия имеет высоко интеллектуальную элиту, многие представители которой получили образование на Западе. В самом королевстве образовательная система основана на механическом изучении ограниченного числа предметов в средней школе. В последующем многие учащиеся, продолжая обучение в саудовских университетах, нередко вынуждены корректировать первоначальные знания.

Шииты в Саудовской Аравии и Бахрейне подвергаются дискриминации и по религиозным мотивам. Особенно крайние меры ограничения религиозных шиитских обрядов и импорта соответствующей религиозной литературы предпринимает саудовский режим [5, с.29]. В Кувейте и ОАЭ шииты намного меньше подвергаются ограничениям и дискриминации, в результате чего они более лояльны к местным правительствам. Саудовские шииты, представляющие относительно немногочисленную религиозную общину, подвергаются чрезвычайному политическому давлению. В этих условиях не удивительно, что многие граждане в государствах Персидского залива полагают, что мирная политическая деятельность не может оказывать влияния на лидеров их стран. Деятельность и намерения этой части оппозиции может иметь опасные последствия, так как во всем мире ограниченные по своей численности политические группы часто становятся сильными после многолетних неудач поисков приемлемого компромисса с властями [5, с. 34].

Хотя основные конфликты религиозными лидерами часто и приписываются «неисламским» источникам, многие из проблем, действительно, не «исламские» или «религиозные» в узком смысле

этих слов [1, с.24]. В отличие от волнений в начале 80-х годов XX века, многие из тех, кто противодействовал политике властей в монархиях Персидского залива в более поздний период, руководствовались прагматическими задачами, такими как борьба с коррупцией и обеспечение социальных гарантий, нежели целями, связанными со строгим истолкованием норм ислама. Действительно, саудовский режим, несмотря на чрезвычайно консервативную форму бытующего в королевстве ислама, регулярно критикуется многими исламистами как неисламский.

Шииты в парламенте Кувейта в основном представлены в рамках Исламского национального союза. Так же как и другие исламисты они достаточно тесно работают с правительством, и не имеют каких-либо революционных намерений, хотя в целом рассматриваются в качестве оппозиционной силы. Для того чтобы понять эту специфику необходимо вкратце остановиться на новейшей истории исламистского движения в Кувейте. Прежде всего, надо сказать, что оно появилось не в результате войны в зоне Персидского залива или вследствие продолжающегося процесса демократизации, который в стране начался после завершения военных действий антииракской коалиции. Война и ее последствия лишь усилили исламистские силы, позволили оппозиции неоднократно выступить с открытым вызовом против правительства и королевской семьи.

Таким образом, в монархиях Персидского залива с разной степенью интенсивности складываются условия для возникновения оппозиционной деятельности в рамках неформальных политических группировок. В чем-то эти причины схожи с теми, что вызывают к жизни оппозицию в других мусульманских странах, но вместе с тем их специфичность совершенно очевидна. Особенно рельефно эта специфика видна, если говорить о появлении и деятельности религиозно-политической оппозиции в самой крупной из монархий Персидского залива - Саудовской Аравии.

Таким образом, племена в экономическом и социальном отношении все в большей степени стали зависеть от государства. Правящим элитам в этих условиях было проще управлять племенами, как через их вождей, так и в обход них в случае необходимости. Перспективы вооруженной организованной племенной оппозиции, которая в течение более ста лет препятствовала процессу формирования государственности на Аравийском полуострове, более не существовало не только в Саудовской Аравии, но и в других монархиях Персидского залива.

Вместе с тем многолетние жесткие условия, в которых религиозные и общественные организации проводили санкционированную властями деятельность, со временем стимулировали появление политической оппозиции. Однако по примеру властной стратегии оппозиционные организации также стали создаваться на племенном

и религиозном уровне, причем как в идеологическом, так и в структурном отношении. Противники местных режимов стали считать, что правящие в монархиях кланы не имеют монопольного права на политическое истолкование ислама и племенных традиций. В связи с этим оппозиция стала все чаще обвинять власти в несоответствии нормам, которые они провозглашают.

Ограничиваясь рамками племенных и религиозных организаций, представители политической оппозиции естественным образом объединяются вокруг определенных племен, мечетей или религиозных школ. Необходимо отметить, что Саудовская Аравия - не единственная монархия в регионе Персидского залива, где неукоснительно с правовой точки зрения созданные организации противостоят попыткам правящей семьи централизовать политическое управление в стране. Помимо этих структур, которые проводят свою деятельность в рамках санкционированных организаций, действуют и нелегальные группы, выступающие против режимов с наиболее серьезными требованиями.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Byman L. Daniel, Green D. Jerrold. Political// Violence and Stability in the States of the Northern Persian Gulf. - NY.: Rand Corporation, 2009. – P. 24-43.
[2] Sick, Gary G. The Coming Crisis in the Persian Gulf //The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security, and Religion. - New York, 2007. – P. 17.
[3] Foreign investment //Arabia in the Media. Produced by Movement for Islamic Reform in Arabia (MIRA). – Access mode: www.arabia.org – (accessed 12.1.2017).
[4] Ал-киваал-хариджийава-л-мустакбаль //Ал- Ислах. - 2006. - № 5.
[5] Kostiner, Joseph. The United States and the Gulf States: Alliance in Need //Middle East Review of International Affairs. – 2008. - Vol.2. № 4.

REFERENCES

- [1] Byman L. Daniel, Green D. Jerrold. Political Violence and Stability in the States of the Northern Persian Gulf. -NY.: Rand Corporation, 2009. P. 24-43.
[2] Sick, Gary G. The Coming Crisis in the Persian Gulf. In: The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security, and Religion. New York, 2007. P. 17.
[3] Foreign investment.Arabia in the Media. Produced by Movement for Islamic Reform in Arabia (MIRA). Access mode: www.arabia.org. Accessed 12.1.2017.
[4] Al-qiwa al kharidjia val nustakbal. *Al-Islakh*. 2006. №5 [in Arab.].
[5] Kostiner Joseph. The United States and the Gulf States: Alliance in Need. *Middle East Review of International Affairs*. 2008. Vol.2, № 4.

ПАРСЫ ШЫҒАНАҒЫ ЕЛДЕРІНДЕГІ САЯСИ ЭЛИТА МЕН ДІНИ ОППОЗИЦИЯ

Бакыт К.,

«Халықаралық қатынастар» мамндығының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: bakytov.k.a@gmail.com

Тірек сөздер: Парсы шығанағы, оппозиция, үкімет, саяси элита, монархия, мұнай, Сауд Арабиясы Королдығы, экстремизм.

Аңдатпа. Аталмыш мақалада Парсы шығанағы елдеріндегі саяси элита мен діни оппозиция мәселелері қарастырылады. Аймақ елдерінің басым көпшілігі

монархиялық тәртіпте. «Араб көктемi» және соңғы халықаралық жағдай көрсеткендей Парсы шығанағы елдері айтарлықтай экономикалық дамығандығына және елдегі әлеуметтік жағдай үкімет бақылауында болғандығына қарамастан аймақтағы жағдай ушығып кетуі мүмкін. Парсы шығанағы елдеріндегі оппозиция негізін діни топтар құрайды, атап өтсек бұл Саудия Арабиясын мен Бахрейндегі шиғалық топтар. Сонымен қоса соңғы кездегі экономикалық қиындықтарға да шолу жасалды. Монархтың шексіз билігіне қарамастан аймақ елдеріндегі қазіргі жағдайға наразылық көбеюде. Сонымен қоса билік үшін күрес саны көп тақ мұрагерлері арасында болуы да ықтимал.

Статья поступила 02.03.2017 г.

DYNAMICS OF INTERETHNIC RELATIONS AND SOCIO-CULTURAL DETERMINANTS IN KAZAKHSTAN

Baiserkenova L.M.,

2-d year Graduate Student on “International relations” specialty, Ablai Khan Kazakh University of International Relationships and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: lagyl.baysenkenova.93@mail.ru

Keywords: interethnic relations, the Eurasian space, cultural features, national policy.

Abstract. The article explores contemporary forms of interethnic relations in Kazakhstan. The peculiarities of the formation and development of the culture of interethnic relations in the society in the era of globalization are analyzed. Particular importance is given to the analysis of the activities of public structures in establishing interethnic and inter-confessional dialogue and interaction.

ӘОЖ 323.1 (574)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ДИНАМИКАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МӘДЕНИ-ӘЛЕУМЕТТІК ДЕТЕРМИНАНТТАРЫ

Байсеркенова Л.М.,

«Халықаралық қатынастар» мамандығының 2 курс магистранты
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: lagyl.baysenkenova.93@mail.ru

Тірек сөздер: ұлтаралық қатынастар, Еуразия кеңістігі, мәдени ерекшеліктер, ұлттық саясат.

Аңдатпа. Мақалада Қазақтың этникалық болмысы соңғы ғасырларда осы Еуразиялық сипаттардың, құндылықтық бағдарлардың барлық қырларын бойына жинақтаған халықтардың қатарына жататыны айқындалады. Қазіргі жаһандану дәуіріндегі қоғамдағы этносаралық қатынастар мәдениетінің қалыптасуы мен дамуының өзіндік ерекшеліктері талданады. Қазақ халқы еліміздегі негізгі мемлекет қалыптастырушы этноәлеуметтік субъект болғандықтан, оның этникалық әлеміне қатысты мәдени-философиялық проблемалардың үнемі ғылыми сарапталып отырылғаны жөн.

Қазақстан Еуразиялық кеңістікте орналасқан, әрі әлемдік ірі мемлекеттер арасында территориясы бойынша тоғызыншы орын алатын ел болғандықтан, оның өзіндік әлеуметтік сипаттамасын беру қажеттілігі туындайды. Батыс пен Шығыстық мәдени үлгілерді

салыстыру және жақындату арқылы көптеген мінез-құлық пен таптаурындар жүйесін анықтауға болады. Әрине, этникалық айырмашылық әлемде өзінің ерекшеліктерін әзірге сақтап тұрғаны да белгілі. Жалпы Еуразиялық менталитет Батыстық пен Шығыстық ділдердің аралығында пайда болған әлемді бейнелеудің ерекше сипаты екенін атап өтуге болады. Қазақтың этникалық болмысы соңғы ғасырларда осы Еуразиялық сипаттардың, құндылықтық бағдарлардың барлық қырларын бойына жинақтаған халықтардың қатарына жатады. Оның тарихи, мәдени және географиялық себептері де бар. Бірақ Ресей сияқты Қазақстанды да «таза» еуразиялық мемлекет деп айтуға да асығуға болмайды. Себебі біздің діни көзқарастарымыз бен ежелгі түркілік діліміз өзіндік ерекшеліктерімізді танытатынын ескеруіміз қажет деген ойдамыз. Осыған орай, Еуразиялық кеңістіктің тарихи-мәдени негіздерінің табиғи-объективті қырларына, оны сараптаушылардың пікірлеріне тоқталып өтеміз [1].

«Еуразиялық мемлекет, – деп жазды орыс ойшылы П.Савицкий өткен ғасырда, – үнемі өзін «ұлттардың жиынтығы» және «сенімдердің жиынтығы» ретінде түсінді, яғни оның бастауы «көшпенді державалар тарихында ертерек қалыптасқан сабырлылықтың өзіндік формуласы бойынша тілдер мен сенімдердің алуан түрлілігінсіз мемлекет нашар» болып табылады дегенде жатыр [2]. Еуразияшылдықтар ұлттық (тілдік) мәселеде де, діни мәселеде де еркіндік принципін насихаттайды, өйткені еуразиялық мемлекеттіктің өмір сүруінің бір ғана мүмкін формасы – кең ұлттық және діни сабырлылық болып табылады деген түсініктер басымдық танытып келді [3]. Еуразияның тұтастығы, оның мәдени-тарихи бірлігі туралы айтқанда, бұл мәдени-өркениеттік типтің көшпенділік тамыры туралы міндетті түрде сөз қозғалуы керек. Оның үстіне Л.Н.Гумилев өзінің «Еуразия ырғақтары» деген еңбегінде «Ұлы даланың көшпенділері адамзаттың тарихы мен мәдениетінде еуропалықтар мен қытайлардан, мысырлықтардан, ацтектер мен инктерден бір де кем емес рөл атқарды. Тек олардың бұл рөлі, басқа да әрбір этностың немесе суперэтностың рөлі сияқты, ерекше, төлтума болды және ұзақ уақыт бойы оның құпиясы танылмай келді», – деп атап көрсетті [4]. Еуразиялық тұтастықтың тарихи негіздерін қалыптастыруда, осы біртұтас коммуникативті кеңістікті ұстап тұруда көшпелі өркениет орасан зор мәнге ие болды деген тұжырымды білдіруге болады.

Неоеуразияшылдықтың көрнекті өкілі А.С.Панарин болып табылады. Еуразияшылдық құбылысы ол үшін XX ғасырдағы үлкен державаға қажетті мессиандық идеяны қалыптастыруға байланысты ұмтылыстарына сәйкес өзекті. А.С.Панарин американизмге ең біріншіден оның идеологиялық мәні тұрғыдағы тұжырымдарына қарсы сынын бағыттайды. Қазіргі қоғам тұтынушы қоғам идеологиясына және оған байланысты батыс елдердегі басымдық танытатын

тұжырымдарға қарсыласуы қажет. Заманауи еуразияшылдықтың позитивті идеясы – тұтынушылық пен материалдық өндірістен маңыздырақ болатын рухани жетілудің, адами қалыптасудың үстемдігін бекіту болып келеді. Неоеуразияшылдық идеологиясының басқа бір қырын танытатын идеясы – этатизм (мемлекеттің қоғамдағы негізгі субъект ретіндегі мәртебесін көтеру) болып табылады. Ал енді ұлттың әлеуметтік ортадағы қызығушылығын, мүддесін сақтайтын тәсіл ретінде мемлекеттік рухты бекіту қажеттілігі алға тартылады, А.С.Панариннің тұжырымдауы бойынша, индивидуализмнің, яғни дарашылдықтың үстемдігіне осындай түсініктер тосқауыл бола алады [5].

Қазіргі еуразияшылдық идеясының негізгі өлшемі, жаңа еуразияшыл И.Б.Орлованың пайымдауынша, келесідей өзіндік схемада көрініс береді: континентальді, яғни құрлықтық (еуразиялық) тұтастықты, оған кіретін өзіндік этно-психологиялық қауымның ерекшеліктерін мойындай отырып, Н.С.Трубецкой айтқанындай, бөлектенген, яғни жекеленген ұлттың ұлтшылдығынан гөрі жалпы еуразияшыл ұлтшылдықтың үстемдігі; Ресей – Еуразияның тарихи дамуының өзіндік логикасы болып табылады, ол өз кезегінде, көп ұлтты құрылымның дәстүріне сәйкес келетін және де табиғи-климаттық, географиялық бірліктің рухына айналады; басқа өркениет пен мәдениетке деген төзімділікке; ғылым мен техниканың жемістерімен өзара алмасуына жол ашуға да болады, бірақ өзінің идеологиясын (П.Савицкий) және өзінің (еуразияшылдық) тарихи-мәдени мағынасын қатаң сақтай отырып, басқа сөзбен айтқанда, рухани тазалығы мен әділдікті жоғалтып алмай, өркениет жетістіктерін іштей електен өткізіп, вестернизациясыз модернизациялану, яғни жаңару, жаңғыру қажет [6]. Жоғарыдағы тұжырымдардың негізгі бағыт-бағдарында қазіргі замандағы Батыстың мәдениетінің ықпалына тәуелді болмауға тырысушылық болғанымен, дегенмен, Ресейді Еуразиялық жүйедегі басты орталыққа, жүйені қалыптастырушы күшке балау да басымдау болып отыр.

Қазақстандық философ К.Котошева өзінің ұлт мәселесі бойынша ізденістерінде атап көрсеткендей, Еуразиялық феноменінің ерекшелігі төмендегі қасиеттерден байқалады: Шығыс пен Батыстың дүниетанымы көшпенділер мәдениеті арқылы синтезге, өзара диалогқа түсу мүмкіндігін алады [7]. Көшпенділердің осындай катализатордың рөлін атқаратын ерекше міндетіне ат үсті қараушылық өкінішке орай кейбір дүниетанымдық ұстанымдарда тарихи орын алып келген болатын. Ол Орталық Азияны, қазақ жерін Ресей державасының құрамына енгізу дәуірінде айқын көрініс берді. Осы менталитеттік, әлеуметтік психологиялық бағдар, тіпті Кеңестік кезеңнің өзінде сабақтастықпен жалғасын тапты. Өткен ғасырлардағы зорлықпен

жүргізілген ұжымдастыру (коллективизация) науқаны да соның көрінісі іспетті. Ал оның зұлматы мен адами құрбандығының салдары әлі күнге дейін ұлтаралық қатынастар әлемінде байқалады. Ұзақ жылдар бойы өзінің тарихи мекенінде демографиялық азшылық, саяси дисбаланс шамаға түсіп кеткен қазақ халқы біршама этнопсихологиялық қыспақ пен күйзеліс күйлерін кешті. Қазіргі тәуелсіздік қана осы этнопсихологиялық кешендердің, дүниетанымдық қалтарыстардың күмәнді салдарларын жеңуге мүмкіндіктер ашуда және біртіндеп жүзеге асырылуда.

Қазақ зиялылары қоғамдағы жер мен тіл мәселесінің қазақ сияқты өзінің саяси тәуелсіздігін толық бекітпеген халықтар үшін өте маңызды екенін ескертіп отырғаны белгілі. Міне, қазақтың басқа ұлттармен мәдени ықпалдасуының осындай маңызды қыры болғанын ескерген жөн. С.Ж.Бралина өз зерттеулерінде еуразияшылдардың ұлт мәдениеті мен шығыстық ерекшелік туралы пайымдауларын өз ойымен толықтыра алды, оның туындауы кездейсоқ емес, олар негізінен әлеуметтік және мәдени-тарихи мағыналардың объективті себептеріне байланысты екеніне сайды және капитализмнің дамуымен ортақ әлемдік әдебиеттің қалыптасу қажеттілігімен, халықтардың фольклорлық және әдеби өзара байланысының мәселелерін шешумен байланыстырды [8]. Ол мәселені зерделей келе, еуразияшылдықтың кездейсоқ құбылыс емес екенін дәлелдей отыра, оның шығыстық теориясының бастауын анықтады. Сонымен «Шығыстық теория» Ресейде В.В.Стасовтың еңбектерінің арқасында қалыптасып, А.Н.Веселовский, В.Ф.Миллер, Г.В.Потаниндердің одан әрі дамытуымен жалғасын табады, ал сонан соң «әрі қарай эстафетаны еуразияшылдар алып кетті» деген ойды өрбітеді [9].

Әрине, ұлтаралық қатынастарда өзара ұлтаралық сыйысушылық маңызды рөл атқарады. Бірақ бейбіт қатар өмір сүру идеясы әлеуметтік субъектілер арасындағы бөлектену, ара қашықтықты ұлғайтуға дейін жетпеуі тиіс, онда жатсынудың да ауылы алыс емес екенін еске түсіруге болады. Мәселен, Қазақстанның Өзбекстанмен қарым-қатынасы тәуелсіздікке қол жеткізгеннен бері біршама қиындықтармен астасуда, өзара түсіністіктен гөрі этносаяси қатынастарда салқын қанды қашықтықта болу ұстанымы жоғары шығып отыр. Көрші жатқан Қырғыз еліндегі өткен жылдардағы «түрлі-түсті» революциялар этносаралық қатынастардың тұтынушылық деңгейіндегі (Мәселен, көрші елдегі Ыстық көл жағалауында демалу мәселесі басқа елдердің азаматтары үшін криминалдық ахуалдың тұрақсыздығына байланысты мүмкін болмай қалды. Бұл жағдайдан Қырғызстан экономикасы орасан зор зиян шегіп отыр, өйткені мемлекет бюджетінің төрттен бірін туризм құрайтынын ескерсек, онда ұлтаралық қатынастар мәдениетіне көңіл аудару экономикалық жағынан да тиімді екені аңғарылады) кейбір

элеуметтік қыспақтарға әкеліп соқты. Бұлардың барлығы Еуразия кеңістігі ауқымындағы шешімін табуға тиісті ішкі проблемалар болып табылады және олардың барлығы біртұтастана келе ұлт мәселесіне тікелей қатысты екені де байқалады.

Л.Н. Гумилевтың қалыптастырған тарих философиясының ерекшелігін қазақстандық философ Д.Н. Нұрманбетова негізінен қолдайды [10]. Адам тарихын көпталықты ұстанымға бағындыра отырып, халық, этнос тарихы ретінде қарастырады, оған Еуразия түсінігін «әрбір этнос – орталық, бірақ олар оң комплиментарлық бастаудағы өзара байланыста суперэтностың» өздігінен қалыптасуына мүмкіндік береді деген ойды гуманитарлық сала мамандарының ортасына алға тартады [11]. Еуразияшылдардың саяси идеясы еуразиялық мемлекеттіліктің бейнесін түсінуге бағытталған. Мәдениеттің үстемдігі, жекелік және ұлттық деңгейде тұлғалардың өзін-өзі тануы – ұлтты дамытудың принциптері мен талаптары болып есептелген және еуразиялық өркениеттің идеалдарына сәйкес келеді. Еуразиялық бірлік – еуразияшылдар үшін тарихи, мәдени, тілдік және саяси бірлік үшін қажетті үлгі болды. Міне, сондықтан «бірлік бар жерде тірлік бар» деген қазақтың мақалының орынды қолданылуының Еуразиялық кеңістігі үшін маңыздылығы артып отыр. Көптеген Ресей зерттеушілері еуразияшылдықты Ресейдің автономиялығы мен ерекше өркениеттік миссиясы туралы идеясымен жақындастырады, сөйтіп оның қызметін әспеттей, дәріптей түседі. Ал, енді біздің отандық зерттеушілердің пайымдауынша, Еуразияны өркендету бірегей элеуметтік-мәдени, этникалық құрылымдарды нығайтумен астасуы қажет екендігімен байланыстырылады және Орталық Азия халқының атқарған тарихи рөліне мән беріп, оның лайықты орнын тарихи санада бағалаудың маңыздылығын күн тәртібіне қояды. Біздің ойымызша, соңғы тұжырымдардың болашағы бар және ол барлық халықтардың мүдделерін ескеретін өркениетті негіздегі көзқарас. Жалпыдүниені ұғынудың, оны философиялық зерделеудің ұлттық типі болатындығы жөнінде көптеген терең тұжырымдар айтылуда. Өзінің терең мағынасы бойынша жалпы адамзаттық құбылыстар болып келетін философия мен ғылымдар, өнермен дін сенімдер кейде ұлттық болмыстың өзіндік сүзгісінен, елегінен өтеді. Оған таң қалуға болмайды. Осыған орай, кейбір халықтардағы осы мағынадағы ұқсастықтар оларды бір-біріне өзара жақындататыны сөзсіз, ал енді өзіндік сапалы айырмашылықтар кейде ұлтаралық қатынастарды белгілі бір күйзелістер мен қайшылықтарға алып келуі де ғажап емес. Дегенмен, әрбір халықтың өзіндік бірегейлігін сақтау да жалпы адамзаттық мәдениеттің тарихи алуандық, көптүрлілік негіздерін қалыптастыруда, дамытуда маңызды болып келеді.

Сондықтан қазақ халқының әлемдік үлкен кеңістіктегі басқа

халықтар сияқты өзіндік мәдени келбеті мен философиялық ойлау жүйесі тарихи маңызды құбылыс екенін атап өту керек. Ол руханияттың маңызды қыры ретінде қалыптасқанын және оның қайталанбас өзіндік ерекшеліктері бар екендігін ескеру қажет. Мәселен, еліміздегі кейбір қоғамтанушы ізденушілердің: «...біз өзімізге этникалық тегіміз жағынан келсек, мың жылдан аса мәдениетіміз, тарихымыз, философиямыз бар халықпыз», – деген тұжырымдарынан қазақ халқының басқа түркі және славян халықтары іспетті әлем туралы образдары мен түсініктерін жүйелі түрде қалыптастырғанын байқаймыз[12]. Өзінің ұлттық ерекшелігін әрбір этноқауымдастық мәдениеттердің өзара пәрменді әрекеттесу заманында сақтап қалуға тырысуы заңды құбылыс. Онсыз ұлттық келбет жоғалып кетуі де ғажап емес. «Ұлттық өзіндік ерекшелік басқа ұлттармен салыстырғанда ғана түсінікті болады, оны басқаша айқындау мүмкін емес. Ұлтаралық қарым-қатынас болмаса, ұлттық өзіндік ерекшелік өз мәнін жоғалтады. Өзінің ұлтынан айрылған жеке адам ұзақ уақыт бойы өзінің ұлттық қасиетін сақтап қалады. Егер ол сіңісіп кететін болса, бұл процесс кемінде бір ұрпаққа жалғасады» [13]. Бұл жерде айтылып отырылған тұжырымдар қазіргі заманда өзектілігімен көрініс беріп отырған диаспоралық өзіндік сананың ілкі қасиеттері болып отыр. Жалпы әлемде басқа этноәлеуметтік ортаға сіңісіп кеткен этникалық топтар әр түрлі кейіпте өзінің сипатын көрсетіп жүргенін де байқауға болады. Тіптен, әр түрлі елдердегі қазақ диаспорасының өзі жергілікті басымдық танытатын этникалық қауымдастықтармен қатынастарға бара отырып, өзінің этникалық келбетін әртүрлі деңгейде сақтай алғанын атап өтуге болады [14]. Бұл мәселе Еуразиялық кеңістікте өзіндік ғылыми сипаттамаларға ие екендігін және оны қазақстандық мамандар біршама зерттегенін байқаймыз.

Қазіргі тарихи кезеңде жаһанданудың талабына сәйкес заманауи өзгерістер болып жатқаны белгілі. Қазақстандық бірегейлену мәселесі әлеуметтік кеңістікте өзекті екені де анық. Жалпы жаһандану процестерінің қазіргі заманда пәрменді жүруіне ақпараттар ағынының барынша кең қанат жая бастауы өзіндік ерекше орын алады. Ақпараттар әртүрлі БАҚ арқылы дүниежүзінің кез-келген бұрышына жылдам жетіп баратынына қазіргі заманның өкілі барынша әдеттенген, үйренген, жаңалықты қабылдау мен тарату оған үйреншікті дүние болып отыр. Сондықтан заманауилықтың өзіндік келбетін білдіретін, жаһанданудың ішкі құрылымын топтастырып, қалыптастырушы фактор, оның әлеуметтік болмыстағы қызметтерін жүзеге асырушы осы ақпараттар құбылысы.

Қазіргі заманда кез-келген этноақпараттық кеңістік ғаламдық, яғни жаһандық үрдістердің заңдылығына, оның барынша пәрменді екпініне бағынуына мәжбүр болады. Әрбір этникалық мәдениет өзінің

дәстүрлі құндылықтары мен мүдделерін барынша қорғауға, сақтауға тырысқанмен, бірақ оның өзі объективті процестермен санасуға мәжбүр. Онсыз ол жалпы ғаламдық мәдениеттердің, өркениеттердің өзара байланыстар жүйесінен, кірігу, ықпалдасу процестерінен алшақтап кетеді. Ал енді саналы түрде әлемдік ақпараттар жүйесінен оқшаулану геосаяси процестердің барынша бұқаралық мәдениет сипатына ауысуына, немесе авторитарлануына, экономиканың әлемдік үрдістердің динамикасына тәуелді болуына алып келетіні де анық. Міне, сондықтан осындай жағдайлар мен құбылыстар, яғни ғаламдық деңгейдегі соны ақпараттарға, жасампаз ұлттық идеяларға деген зәрулік біздің елдің ақпараттар кеңістігінде де көрініс береді. Дегенмен, біздің елдің бірнеше ғасырлар бойы Еуразиялық кеңістіктегі ақпараттар ағынының ауқымында болуы бұл деректі біршама жұмсарты түседі. Демек, халқымыздың менталитеті мен құндылықтар жүйесі еуразиялық ұстындарға бейімделіп, тарихи қалыптасқан деуге болады. Дәстүрлі Еуразиялық доктринада мәдениетаралық қатынастардың өрбуі және мәдениеттер арасындағы шекара мәселелері қойылды. Осы қатынастарды да, шекараларды да анықтайтын ақпараттардың мазмұны, ал кез-келген ақпараттың бейтарап күйде болатын сипатына идеологиялық ұстанымдар көптеген түзетпелер жасайды. Сондықтан еуразиялық кеңістіктегі ақпарат, не осы еуразиялық бірегейлікті орнықтыра түседі, не оның барынша ыдырап, орнына басқа бірегейліктің типтерінің күшеюіне түрткі болады.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында еуразиялық бірегейленудің біршама шаңырағы шайқалғаны да белгілі. Дегенмен, этноәлеуметтік кеңістікте бірте-бірте зерделі пайымдаулардың нәтижесінде еуразиялық бірегейлікке деген сұраныс қайта жанданды. Бірақ оның кейпі бұрынғы нұсқалармен салыстырғанда біршама өзгерген болатын. Енді бұрынғы иерархиялық, субординациялық, тең емес қатынастардың орнына тең құқықтылықты дәріптейтін, демократиялық құқықтарды қорғайтын, этносаралық қатынастарда өзара паритеттік, теңқұқықты қатынастарды бекітетін жаңа заманға сәйкес келетін жаңашыл, өркениетті сипаттағы бірегейленудің қажеттігі түсініле бастады.

Ұлтаралық қатынастарда, өзара байланыстарда кейбір қатып қалған қасаңдыққа жетелейтін таптаурындық ұйғарымдар этникалық қауымдастықтардың құндылықтық әлемін бағалауда әрқашанда сыңаржақты сипаттамалармен шектелетінін атап өтуге болады. Осыған орай, тарихтың күрделі сынағынан кез-келген этникалық қауымдастықтың сүрінбей өтуі үшін, алдымен құндылықтар жүйесін заманауи талаптарға сәйкес жаңаша жүйелеп, әлеуметтік субъектіге тән нақты ақпараттар кеңістігінде, өркениеттік пәрменділік заманында ұтымды, нәтижелі өмір сүруге тырысуы қажет болады. Дәстүрлі қатынастардың өзі белгілі бір жаңғыруға ұшырайды, міне осы фактор

қоғам дамыған сайын әрдайым маңызды бола түседі, дәстүрдің жаңаруы заман талабына айналады. Сонымен, ұлтаралық қатынастар ауқымы әруақытта күрделі қатынастар өрісіне жатады. Оған бір жақты бағалау беруге болмайды және ол көптеген терең мағыналы қырларды қамтитын, нәзік пернелерден тұратын құбылыс болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Қазіргі заманғы руханилық мәселесі. – Алматы: Saga, 2007. – 560 б.
- [2] Нурманбетова Д.Н. Проблемы философии истории в творчестве Л.Н. Гумилева. Евразийство и Казахстан. – Астана, 2003. - С. 55-62.
- [3] Мүтәліпов Ж. Шығыс пен Батыс өркениеттері сұхбатындағы қазақ мәдениеті: мәдениеттанулық талдау. – Алматы, 2004. – 243 б.
- [4] Мен Д.В. Культура отдельного народа Казахстана как общечеловеческая ценность // Актуальные проблемы политологии, экономики и права в условиях модернизации Казахстана: Матер.науч. конф. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2011. – С.52-58.
- [5] Бурова Е.Е. Демократическая идентичность как предпосылка глобализации // Глобализация и диалог конфессий в странах Центральной Азии. - Алматы: Компьютерно-издательский центр Института философии и политологии МОН РК, 2002. – 304 с.
- [6] Малинин Г.В. Межнациональное согласие в Казахстане: проблемы, противоречия, перспективы. – Алматы, 1997. – 228 с.
- [7] Әбсағтаров Р.Б. Ұлттық қатынастардың дамуы. – Алматы: Қазақстан, 1982. – 238 б.
- [8] Черников В.Е. Диалог культур в условиях мультикультурализма // Наука. Философия. Общество: Материалы V Российского философского конгресса. – Новосибирск: Параллель, 2009. - Т. 2. – 544 с.
- [9] Орынбеков М.С. Онтологические корни евразийства // Евразийское сообщество. – 1997. - № 3. – С. 3-17.
- [10] Аймбетова Ұ.Ө. Еуразиялық кеңестіктегі ұлтаралық қатынастар мәдениеті хақында // әл-Фараби. - 2011. -№ 4 (36). – Б. 93-100.
- [11] Мұқажанова А.Ж. Қазақстан Республикасы: ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіндегі ұлттық және жалпыадамзаттық (саяси талдау): саяси ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 2010. – 54 б.
- [12] Центральная Азия: диалог культур в процессе глобализации. – Алматы: Институт философии и политологии МОН РК, 2005. – 373 с.
- [13] Сабит М. Национальная идея и казахстанская действительность. Содержание и мобилизующий потенциал общенациональной идеи. – Алматы: Ин-т философии и политологии МОН РК; Центр гуманист. исслед., 2008. – С.42-49.
- [14] Абсағтаров Р.Б., Мен Д.В., Мукажанова А.Ж. Культура межэтнического общения: казахстанский опыт. – Алматы: ИП Уатханов А.Ф, 2012. – 240 с.

REFERENCES

- [1] Kazirgi zamangy ruhanilyk maselesi. Almaty: Saga, 2007. 560 b. [in Kaz.].
- [2] Nurmanbetova D.N. Problemy filosofii istorii v tvorchestve L.N. Gumileva. In: Evrazijstvo i Kazahstan. Astana, 2003. S. 55-62 [in Rus.].
- [3] Mütalipov Zh. Shygys pen Batys orkenietteri syhbatyndagy kazak madenieti: madeniettanulyk taldau. Almaty, 2004. 243 b. [in Kaz.].
- [4] Men D.V. Kul'tura ot del'nogo naroda Kazahstana kak obshchechelovecheskaya cennost'. In: Aktual'nye problemy politologii, ehkonomiki i prava v usloviyah modernizacii Kazahstana: Mater. nauch. konf. Almaty: KazNPU im. Abaya, 2011. S.52-58 [in Rus.].
- [5] Burova E.E. Demokraticeskaya identichnost' kak predposylka globalizacii.

In: Globalizaciya i dialog konfessij v stranah Central'noj Azii. Almaty: Komp'yuternozdatel'skij centr Instituta filosofii i politologii MON RK, 2002. 304 s. [in Rus.].

[6] Malinin G.V. Mezhnacional'noe soglasie v Kazahstane: problemy, protivorechiya, perspektivy. Almaty, 1997. 228 s. [in Rus.].

[7] Absattarov R.B. Ul'tytk katynastardyn damuy. Almaty: Kazakstan, 1982. 238 b. [in Kaz.].

[8] Chernikov V.E. Dialog kul'tur v usloviyah mul'tikul'turalizma. In: Nauka. Filosofiya. Obshchestvo: Mater. V Rossijskogo filosofskogo kongressa. Novosibirsk: Parallel', 2009. T. 2. 544 s. [in Rus.].

[9] Orynbekov M.S. Ontologicheskie korni evrazijs'tva. *Evrazijskoe soobshchestvo*. 1997. № 3. S. 3-17 [in Rus.].

[10] Ajmbetova Y.O. Euraziyalyk kenestiktegi ultaralyk katynastar madenieti hakynda. *al-Farabi*. 2011. № 4 (36). B. 93-100 [in Kaz.].

[11] Mykazhanova A.Zh. Kazakstan Respublikasy: yltaralykkarym-katynas madenietindegi ul'tytk zhane zhalpy adamzattyk (sayasi taldau): sayasi gyl. dokt. ... avtoref. Almaty, 2010. 54 b. [in Kaz.].

[12] Central'naya Aziya: dialog kul'tur v processe globalizacii. Almaty: Institut filosofii i politologii MON RK, 2005. 373 s. [in Rus.].

[13] Sabit M. Nacional'naya ideya i kazahstanskaya dejstvitel'nost'. Soderzhanie i mobilizuyushchij potencial obshchenacional'noj idei. Almaty: In-t filosofii i politologii MON RK; Centr gumanit. issled., 2008. S.42-49 [in Rus.].

[14] Absattarov R.B., Men D.V., Mukazhanova A.Zh. Kul'tura mezhehtnicheskogo obshcheniya: kazahstanskij opyt. Almaty: IP Uathanov A.F, 2012. 240 s. [in Rus.].

ДИНАМИКА МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ И СОЦИАЛЬНО- КУЛЬТУРНЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ В КАЗАХСТАНЕ

Байсеркенова Л.М.,

магистрант 2 курса специальности «Международные отношения»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: lagyl.bayserkenova.93@mail.ru

Ключевые слова: межнациональные отношения, Евразийское пространство, культурные особенности, национальная политика.

Аннотация. В статье исследуются современные формы межнациональных взаимоотношений в Казахстане. Анализируются особенности становления и развития культуры межэтнических отношений в обществе в эпоху глобализации. Особое значение уделяется анализу деятельности общественных структур в налаживании межнационального и межконфессионального диалога и взаимодействия.

Статья поступила 02.03.2017 г.

THE SPECIFIC FEATURES OF NUCLEAR PROGRAM AND DOCTRINE OF PAKISTAN

Yesimtayev T.,

master's degree student, specialty "Regional Studies",
Kazakh Ablai Khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: esimtaev_temirlan@mail.ru

Keywords: Pakistan, nuclear program, nuclear doctrine, South Asia, India, security, Islamic bomb.

Abstract. This article is devoted to investigating and analyzing the specific features of nuclear program and doctrine of Pakistan, its inception, evolution and development. One of the main reasons that Pakistani nuclear civil program got military character was India's success in acquiring nuclear weapons much earlier than Pakistan did. It is obvious that India has always been the major geopolitical rival of Islamabad in the region. After the partition of the British India in 1947, newly created India and Pakistan immediately became strategic adversaries, which have caused a lot of geopolitical, military and political clashes and instability in South Asia. In terms of demography and military strengths it is obvious that India is much stronger and more powerful than Pakistan, which makes Pakistan weaker side in this tough struggle. Consequently, in order to be able to contain or deter powerful India, Islamabad has paid a great attention to the development of its own national nuclear program and doctrine. Some countries such as China, North Korea and several Arab states have been involved in making and development of Pakistani nuclear doctrine and nuclear weapons. The involvement of the Arab world in this process gave a birth to a new term so-called "Islamic bomb". Unlike other nuclear powers such as US, Russia, France, Britain, both India and Pakistan are still not a part of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) and other international agreements on this issue. Additionally, having seen NPT and other international treaties as a discriminatory, India and Pakistan have refused to join them. On the other hand, Pakistani nuclear doctrine is based on first strike strategy. All above mentioned factors and processes basically make geopolitical situation and security issues in the region extremely unstable and difficult.

ӘОЖ 327 (5-13)

ПӘКІСТАННЫҢ ЯДРОЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ МЕН ДОКТРИНАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Есімтаев Т.,

«Аймақтану» мамандығының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: esimtaev_temirlan@mail.ru

Тірек сөздер: Пәкістан, ядролық доктрина, Оңтүстік Азия, ядролық бағдарлама, Үндістан, қауіпсіздік, ислам бомбасы

Аңдатпа. Бұл мақалада автор Пәкістанның ядролық бағдарламасы мен доктринасының қалыптасуы және дамуы, сонымен қатар оның ерекше аспектілерін айқындап, талдау жасап, баға береді. Пәкістанның азаматтық бағыттағы ядролық бағдарламасының әскери сипат алуының басты себебі ретінде Оңтүстік Азиядағы өзінің басты қарсыласы Үндістанның уақыт жағынан әлдеқайда бұрын ядролық қару статусына қол жеткізуін атап өтуге болады. Британ Үндістаны 1947 жылы екіге бөлінгеннен кейін, жаңадан құрылған Пәкістан мен Үндістан стратегиялық қарсыластарға айналып, аймақтағы геосаяси тұрақсыздық пен қауіп-қатерлердің туындауына себепші болды. Демографиялық және әскери тұрғыдан келгенде Үндістан Пәкістаннан әлдеқайда күшті мемлекет болып табылады. Осыған орай әлдеқайда күшті Үндістанды тежеу мақсатында Исламабад өз ұлттық ядролық бағдарламасы мен доктринасын дамытуға басымдық берді. Пәкістанның ядролық бағдарламасының дамуы мен ядролық қаруын жасауға Қытай, Солтүстік Корея, және бірқатар араб мемлекеттері ерекше қолдау көрсетті. Осы бағытта «ислам бомбасы» атты доктрина пайда болды. Өзге ядролық державаларға қарағанда Оңтүстік Азияның бұл екі ядролық мемлекеті де Ядролық қаруды таратпау туралы келісімге және өзге де халықаралық шарттарға қосылудан бас тартты. Екінші жағынан, Пәкістанның ядролық доктринасы негізінен бірінші соққы беру стратегиясына негізделген. Жоғарыда аталған факторлар аймақтағы геосаяси ахуал мен қауіпсіздікті қамтамасыз ету үрдісіне кері әсер ететіні айқын.

Пәкістан Үндістан секілді өз ядролық бағдарламасын азаматтық саладан бастаған болатын. Исламабадтың ядролық бағдарламасының басталуы мен дамуы 1950-ші жылдары елде атомдық энергетика жөніндегі Комиссияның құрылуымен байланысты болды. 1965 жылы Пәкістанда МАГАТЭ-нің бақылауындағы шағын зерттеу реакторы жұмыс істей бастады және оған қажетті жанар-майды АҚШ жеткізіп отырды. 1972 жылы Карачиде Канаданың көмегімен салынған 125 МВт қуатына ие бір реакторлы бірінші «Канупп» атомдық электр станциясы іске қосылды. Алғашқы кезеңде бұл атомдық электр станциясы Канада мен АҚШ-тан жеткізілген ядролық жанар-маймен жұмыс істеді, кейін Пәкістанда өндірілген өнім пайдаланылды. Соңғы уақытта Қытайдың тікелей көмек көрсетуімен Равалпинди маңындағы Чашмада «Часнупп» атомдық электр станциясы іске қосылды. Бұл АЭС-те 300 МВт қуатындағы бір реактор жұмыс жасайды. Жоғарыдан аталған екі станцияға да МАГАТЭ-нің кепілі тарайды.

Энергетикалық реакторлардан бөлек бірнеше зерттеу реакторлары да салынды. Олардың аясында уран рудалары, уран концентраты өндірілді, бірақ оларға МАГАТЭ-нің кепілі тарамды. Табиғи уран негізіндегі реакторларға арналған ауыр суды өндіру мақсатында арнайы құрылғылар жасалынды, бұларға да МАГАТЭ-нің кепілі тарамды. Елдегі азаматтық бағыттағы ядролық бағдарламаның дамуы барысында әскери бағдарламаға өтуге қажетті ғылыми-техникалық база мен өзге де жағдайлар жасалынды.

Пәкістан ядролық бағдарламасының азаматтық бағыттан әскери бағытқа өтуі 1970-ші жылдардың ортасына таман жүзеге аса бастады. Әсіресе 1971 жылы болған соғыста Үндістаннан жеңілуі және 1974 жылы Делидің ядролық құрылғыларды сынақтан өткізуі Исламабадты әскери ядролық бағдарламаны дамытуға және шапшаңдатуға итермелеген бірден-бір фактор болды. Пәкістан мемлекеті басшыларының пайымдауынша әскери ядролық бағдарламаны жүзеге асыру біріншіден, 1971 жылғы соғыста жеңілу мен елдің шығыс бөлігінен, яғни Бангладештен айырылу салдарынан әдеттегі қару-жарақ бойынша әлдеқайда алға кеткен Үндістанмен тепе-теңдікті орнатуға немесе арақашықтықты қысқартуға деген ұмтылыспен астасып жатты [1].

Исламабадтың әскери ядролық бағдарламаны дамытуының екінші себебі Делидің Пәкістан тарапынан жасалынған барлық ұсыныстарды қабылдамай тастауымен байланысты болды. Атап айтсақ Дели Исламабадтың аймақтағы кез келген ядролық жарысты тоқтату немесе алдын алуға байланысты ұсыныстарын, соның ішінде Оңтүстік Азияда ядролық қарудан еркін зона құру, ядролық қаруды иелену немесе өндіруден бас тарту туралы біріккен декларация қабылдау, МАГАТЭ-нің толыққанды кепілдігі және өзара тиімді мәміле негізінде барлық

ядролық объектілерді екі жақты инспекциялау туралы бастамаларын қабылдамай тастады. Пәкістан Үндістанмен бірге ядролық қаруы жоқ мемлекет ретінде ядролық қаруды таратпау туралы Келісімге қосылуға дайын болды және ядролық қаруды сынауға тиым салу жөнінде екі жақты келісім жасауды ұсынды. Осы аталған мәселелер кешенін Исламабад пәкістан-үнді екі жақты келіссөздерінде талқылауға дайын болды, және оларға АҚШ, Кеңес Одағы мен Қытай секілді ұлы державалардың қатысуына да қарсылық білдірмеді.

Жоғарыда көрсетілген және осы сипаттас ұсыныстарды жасау арқылы Исламабад тек саяси және пропагандалық мақсаттарды көздеумен шектелген жоқ, сонымен қатар Үндістанның ядролық державаға айналуына жол бермеу басым мақсат ретінде қарастырылды. Делидің ядролық амбициясын тежей алмаған жағдайда Пәкістан осы қиын әрі күрделі, аса қауіпті және қымбат жолды басып өтуге тура келетіні анық еді. Бірақ ядролық потенциалдан бөлек, Исламабад Үндістанның әдеттегі қару-жарақ бойынша басымдығын тежеуге мүмкіндігі шектеулі болды, әсіресе 1971 жылғы жеңілістен кейін Делидің осы саладағы үстемдігі айқын байқалды. Осы себептен ядролық қаруды иелену Исламабадқа әлдеқайда құдіретті Үндістанның мүмкін болатын агрессиясын тежеуге мүмкіндік берері сөзсіз еді. Пәкістан ядролық жолды таңдаған кезде Үндістан секілді өз қимылдарын бүркемелеп жасыру үшін ядролық қаруды таратпау туралы Келісімді сынауды әдетке айналдырды. Ары қарай Пәкістан ядролық қаруды жасау жолында Делидің саясатын қайталады. Тіпті 1998 жылы мамырда Делидің ядролық қаруды сынауына Исламабадтың берген жауабы симметриялық сипатта болды, яғни дәл Үндістанның сынағын қайталап, екі күн ішінде 36 кт көлеміндегі орта қуаттағы, 12 кт көлеміндегі төменгі қуаттағы және 1 кт көлеміндегі кіші қуаттағы алты зарядты жарды [2].

Үшіншіден, «үнді факторымен» қатар Исламабадты әскери ядролық бағдарламаны дамытуға итермелеген бірден-бір фактор оның ислам әлеміндегі өз позициясы мен беделін нығайтуға деген ұмтылыс болғаны айқын. Ядролық қаруы бар алғаш мұсылман мемлекеті ретінде Пәкістан қалған ислам елдерінің тарапынан саяси қолдау мен экономикалық көмек алуды да мақсат етті. Бүкіл мұсылман жамағатына немесе ислам әлеміне ортақ және тиесілі ретінде қарастырылған «ислам бомбасы» тезисін Исламабад пропагандалық мақсатта шебер пайдалана білді және мемлекеттік, сондай ақ жекеменшік деңгейлерде ислам елдері мен жеке ұйымдарынан қаржы тарту мақсатында да пайдаланылды.

Пәкістанның ұлттық «ядролық арсеналын» құру курсы пәкістан қоғамының басым бөлігі қолдап, ядролық қару ұлттық тәуелсіздік пен қорғаныс қабілетінің нығаюына, Үндістанмен арадағы дұшпандық

жағдайда елдің позициясының күшеюіне зор мүмкіндік береді деп есептеді. Осыған қарамастан пәкістан қоғамдық пікірінің бір бөлігі, соның ішінде ұлттық интеллигенцияның бір бөлігі ядролық қаруды жасау саясатына наразылық білдіріп, бұл өз кезегінде елдің сыртқы саясаттағы жағдайының нашарлауына, ел ішіндегі милитаризм мен шовинизмнің қозуына алып келеді деп санады. Пәкістан бизнесмендері мен іскер ортасының бір бөлігінің пайымдауынша жаппай қырып-жою қаруларын жасауға аса үлкен көлемдегі қаражаттың жұмсалынуы ел экономикасына орасан зор шығын алып келіп, бизнестің дамуына тосқауыл болады. Антиядролық қозғалыстың белсенді мүшелерінің тұжырымдауынша атомдық объектілер негізінен сейсмикалық жағынан аса қауіпті аудандарда салынып жатыр. Тіпті елдің ядролық бағдарламасына қарулы күштердегі офицерлердің бір бөлігі де сыни көзбен қарап, жалпы қаржы және материалдық ресурстарды шектеу жағдайында әдеттегі қарулы күштердің дамуына қажетті қаражаттың азайып кетуінен сескенді.

Исламабадтың ядролық бағдарламасының басталуы мен дамуына ерекше үлес қосқан белгілі ядролық физика маманы Абдул Қадыр Хан болған еді. Ол бірнеше жыл бойы Батыс мемлекеттерінде жұмыс жасағаннан кейін 1974 жылы елге қайта оралып, өзімен бірге уранды байыту технологиясы бойынша құпия құжаттарды алып келді. Бастапқы кезде ядролық бағдарламаға қатысты барлық жұмыстар атомдық энергетика бойынша Комиссияның шеңберінде жүргізілді. Өз кезегінде оның аясында Ұлттық қорғаныс кәсіпорындары кешені (ҰҚКК) қызмет етті. Одан кейін Абдул Қадыр Хан мен оның әріптестерін басқа ұйымның төңірегіне топтастырып, оларға негізінен уранды байыту жөніндегі бағдарламаны жүзеге асыру міндеті жүктелді. Салыстырмалы қысқа уақыт ішінде Исламабадқа таяу жердегі Кахутте ядролық кәсіпорындардың кешені құрылды. 1987 жылға қарай ядролық заряд үшін жеткілікті уран өңделіп, барлығы ядролық қаруды сынауға дайын болды. Ядролық зарядтарды құру міндетін шешудегі бірқатар табыстан кейін Кахут пен Ұлттық қорғаныс кәсіпорындары кешеніндегі (ҰҚКК) мамандар оларды жеткізу құралдарын жасаумен айналыса бастады. Егер Кахутте сұйық зымырандар дайындалынса, Ұлттық қорғаныс кәсіпорындары кешенінде (ҰҚКК) қатты жанар-май заттары жасалынды. Бірнеше жүздеген километрден бір жарым мың километр арасындағы қашықтыққа ұшатын түрлі модификациядағы «Гхори» және «Шахин» атты орта қашықтықтағы зымырандардың жасалынуын пәкістан ғалымдары мен инженерлерінің айтарлықтай қомақты табысы ретінде бағалауға болады. Алайда атап өтетін жайт – Исламабадтың ядролық бағдарлама саласындағы осы жетістіктері сыртқы күштердің, соның ішінде ең алдымен Қытай мен Солтүстік Кореяның айтарлықтай қомақты көмегі арқасында мүмкін болды [3].

Пәкістанның ядролық энергетикасы мен зымыран технологиясының әлсіз базасы жағдайында әсери ядролық бағдарламаны жүзеге асырумен айналысатын және бір-бірімен өзара өткір бәсекелестіктегі кәсіпорындарды екі ірі топқа біріктіру айтарлықтай қысқа мерзімнің ішінде негізгі міндеттерді шешуге мүмкіндік берді. Осылайша 2001 жылы бұрынғы бәсекелестер мен осы бағыттағы барлық жұмыстарды Ядролық қорғаныс кешенінің қарамағына топтастыру және біріктіру туралы шешім қабылданды. Пәкістанның азаматтық ядролық энергетикасын әскери салаға өткізу үрдісі барысында Исламабад аумағында орналасқан Сихал және Горла елді-мекендерінде уранды байыту жөніндегі ірі объектілер салынды. Бұған қоса Хушаб, Чашма және Равалпинди секілді елді-мекендерде өңделген ядролық жанармайдан плутониді бөлу жөніндегі кәсіпорындар да болды. Осы тұрғыдан келгенде жалпы 20-ға жуық әскери ядролық бағдарламаны жүзеге асыру бағытында жұмыс жасайтын барлық ядролық объектілерге МАГАТЭ-нің кепілдіктері тарамайды.

Қазіргі уақытта Пәкістан жоғары деңгейде байытылған уранның негізінде ядролық боезарядтар жасаумен айналысып жатыр. Алайда қару-плутоний негізіндегі ядролық боезарядтар әлдеқайда нәтижелі болғандықтан, 1990-шы жылдардың ортасынан бастап Пәкістан Хушабте салыстырмалы түрдегі аса қуатты ауыр сулы реакторды іске қосты. Пәкістанның зымыран-ядролық кешені – бұл жалпы 10 мыңға жуық мамандар жұмыс жасайтын өнеркәсіптік кәсіпорындардың, ғылыми-зерттеу орталықтарының, лабораториялардың, оқу орталықтары мен өзге де мекемелердің кешені болып табылады. Ядролық кәсіпорындар кешені бүкіл ел бойына шашырап орналасқан Үндістанмен салыстырғанда, Пәкістанда мұндай кәсіпорындар кешені негізінен елдің солтүстігінде, атап айтқанда Үндістан, Ауғанстан, және Кашмирге іргелес жатқан, сондай-ақ Тәжікстан мен Қытайдан қашық емес аудандарда шоғырланған. Елдің ішінде мұндай кәсіпорындар ірі қалалар маңайында орналасқан. Белгілі бір деңгейде зымыран-ядролық өндіріспен шамамен 50-ге жуық компания тығыз ынтымақтастық орнатқан.

Исламабад өзінің зымыран-ядролық қаруына оңайшылықпен қол жеткізген жоқ. Осы бағытта ел басшылығы ішкі ресурстардың басым бөлігін осы бағытқа жұмылдырып, өзге шығындарды қысқартуға мәжбүр болды. Пәкістанның ядролық энергетикасының іргесінің қалануы мен дамуына Қытай ерекше көмек көрсетті. Пекин сондай-ақ Исламабадқа ядролық қаруларды тасымалдау және жеткізу құралдары, баллистикалық зымырандар технологиясы және оларды өндіруге қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз етті. Осы бағытта Пәкістан Солтүстік Корея тарапынан да көмек алып отырды, есесіне ядролық бағдарламасын дамытып алғаннан кейін Исламабад Пхеньянға қолдау

көрсетті. «Ислам бомбасы» жобасына Ливия, Сауд Арабиясы, Біріккен Араб Әмірліктері және өзге де араб мемлекеттері өз қаржыларын аямады.

Пәкістанда жасалған зымыран-ядролық потенциал ұзақ жылдар бойы үлкен табыс көзі ретінде пайдаланылып келді. «Пәкістан бомбасының әкесі» саналатын А.К. Ханның басшылығымен бірқатар елдердің қатысуымен үлкен нарық құрылған. Осы нарықта Ливияға, Иранға және ҚХДР-на ядролық технологиялар мен материалдар сатылып отырды. Айта кетітін тағы бір мәселе, аталмыш үлкен «сауда желісінде» Пәкістан өтпелі пункт ретінде қызмет атқарды. 2004 жылы А.К. Ханның айтуынша, осы мәселе бойынша үлкен халықаралық дау шығып, осы іске қатысты 1988-1997 жж. аралығында қызмет атқарған қарулы күштер басшылары мен үкімет басшысының қорғаныс мәселесі жөніндегі кеңесшілері хабардар болған. Әрине осындай іс бойынша жасалған саудадан түсетін пайданың бір бөлігі мемлекет мұқтажына, әсіресе Пәкістанның әскери қажеттілігіне жұмсалғанына күмән жоқ. Сондай-ақ жемқорлықтың жоғары деңгейі бірқатар лауазымды адамдардың жеке мүддесінен туындап отырғанын көрсетеді. Ядролық технологиялар мен материалдар саудасының нақты мөлшері өте құпия екені де белгілі. Алайда олардың өте қомақты мөлшері туралы басылымда пайда болған ақпараттан байқауға болады. Мәселен, Ливиямен жасасқан бір ғана сауда мәмілесінен Пәкістан 100 млн доллар пайда тапқан.

1998 жылы өткізілген ядролық сынақтан кейін Пәкістан қарулы ядролық материалдарды шығаруды үдете бастады. Шамасы бұл материалдар соғыс құралдарындағы жарылғыш заттар жасауға қажетті болса керек. Әсіресе зымырандарды жеткізу құралдарын жетілдіруге баса көңіл бөлінді. Жалпы Пәкістанның ядролық қару-жарағы туралы мәліметтердің аса құпиялығына байланысты олар жөнінде мәліметтер жүйесіз және бір-біріне сәйкес келе бермейді. Бұл мәліметтер елдің әскери-экономикалық және ядролық дамуы мүмкіндіктеріне негізделетіні анық. Сонымен бірге Пәкістандағы қару-жарақ ураны мен плутонийдің қорына және олардан жасалатын соғыс құралдарындағы жарылғыш заттарға да байланысты. Мәселен, американдық мамандар Пәкістан бірнеше сағат немесе күн ішінде 30-50 ураннан және 3-5 плутонийден жасалған жарылғыш заттар жасай алады деген пікір білдіреді. Басқа дереккөздер бойынша, Пәкістанның ядролық қуаты 15 пен 40 жарылғыш заттарды құрайды [2].

Қалай болғанда да, 1998 жылғы жарылыстан кейін Оңтүстік Азияның екі ядролық мемлекеті сынақтың тоқтатылуына қарамастан ядролық қаруды шығарудан бас тартпады. Мұның өзі жарылыс орын алғанға дейін түрлі жарылғыш заттарды шығару технологиясының өте жоғары деңгейде болғанын көрсетеді. Үндістанның ядролық қуаты

Пәкістаннан дайын өнімінің саны жағынан да, шикізат қоры жағынан да асып түседі. Оның үстіне үнділік қару-жарақтар аса қуатты болып келеді, себебі оның басым бөлігі плутоний компоненттерінен тұрады. Американдық сарапшылардың пікірінше, пәкістандық ядролық жарылғыш заттар шашыраңқы түрде – ядролық компоненттері ядролық емес компоненттерден бөлек сақталады. Шамасы, үнділердің зымырандар мен боеголовкаларды бөлек сақтау тәжірибесімен салыстырғанда Пәкістанның соғысқа дайындығының аса мықты болмауы ядролық қаруды қолдануға рұқсат етілмеу шарасынан үркі де болар.

Үндістан мен Пәкістанның зымырандары арасындағы айырмашылық едәуір емес. Пәкістанда жақын, тактикалық қашықтықтағы (80 км) баллистикалық зымырандар, жедел тактикалық класстағы (300, 600, 750, 800 км) құралдар дайындалады және қолданылады. Тіпті олардың бір бөлігі пәкістан армиясының қаруында кездеседі. Пәкістанның соңғы зымыран жасау жетістіктеріне «Шахин-2» («Хатиф-6») екі сатылы қатты отынды баллистикалық зымырандарды жатқызуға болады. Олар 2004 жылдың наурыз айында сәтті сынақтан өтті. Ол 2500 км қашықтыққа ядролық зарядты жеткізе алады және алғаш рет бөлектенетін бас бөлігімен жабдықталған. Бұл зымыран Үндістан аумағындағы барлық нысанды жоя алады. Ал әуе жолымен құралдарды жеткізу саласында әрине Үндістанның басымдығы айқын байқалады.

Үндістанмен салыстырғанда Пәкістан нақты тұжырымдалған ядролық доктринасын әзірлеген. Іс жүзінде мұндай доктринаның барын және оның өте құпия сақталуда екені туралы болжам айтылады. Сол себепті ядролық доктрина туралы кейбір ресми құжаттардан, жоғары шендегі шенеуніктердің мәлімдемелерінен, сарапшылардың пікірлерінен ғана жеке мәліметтер алуға болады. Сонымен бірге Үндістанға қарағанда Пәкістан алғаш болып ядролық қаруды қолдану принципінен бас тартпады. Өздерінің ядролық доктринаның мақсаты мен міндеттері туралы ашық жариялау ниетін танытпауын ресми пәкістандық тарап әскери қуаттылығы әлсіз мемлекет үшін екіұштылық күйді сақтап қалумен деп түсіндіреді. Сондықтан да оның жоспарлары, пиғылдары мен мүмкіндіктері түсініксіз болып қала береді. Пәкістанда жасалып жатқан субқұрлықта жаңа әскери қақтығыстың мүмкін болатын сценарийлері әдетте кішігірім соғыстардың ауқымды көлемді қамтуы, соның салдарынан Пәкістанның ауыр жағдайда қалуы әрі мұның өзі әскери және саяси басшылығын ядролық қаруды қолдануға итермелеуі мүмкін.

Пәкістанның ядролық жоспарының ең бастысы арсенал құру мақсатында ядролық қаруды саны және сапа жағынан дамыту жұмысын жалғастыру болып саналады. Арсенал Пәкістанға және оның қарулы

күштеріне қандай да ядролық шабуыл жасалғанда соған жауап бере алатын әрі агрессорға орны толмас апат әкелетін қуатты болуы тиіс. Көіп отырғанымыздай, Пәкістанның стратегиялық концепциялары қарама-қайшылықты тұстарымен Үндістанға ұқсас келеді.

Пәкістанның әскери ядролық бағдарламасы үндістандық бағдарламаға ұқсас «ядролық қуаттылықты мейлінше аз тежеу» жасауды мақсат етеді. Бұл міндетті түсіндіруге тырысқан президент Первез Мушарраф 2001 жылы «бұл бір жағынан, Пәкістанға Үндістанның қарапайым қаруларды жасауда үстемдігін бәсеңдетуге әрі онымен әскери жанжалға жол бермеуге, екінші жағынан, ядролық қарулар жарысына жол бермеуге, сонымен бірге өзінің әскери ядролық қуатын мүмкін қажетті деңгейде ұстап тұруға мүмкіндік береді» деген еді.

Үш түрлі қарулы күштерді ядролық қарумен жабдықтаудың 15 жылға есептелген бағдарламасы қабылданған. Ядролық қаруды алғаш болып қолдануды стратегиясын басшылыққа алған Исламабад ЯҚТК-ға ядролық қаруы жоқ мемлекет ретінде кіре алмайтыны туралы мәлімдеді және ДВЗЯИ-ге қатысты жалтарма пиғыл танытты. Сол уақытта ядролық сынақтарға қатысты біржақты мораторий жариялап, әскери мақсаттарда қолданылатын бөлшектенген материалдарды өндіруді тоқтататынын жариялаған. Сондай-ақ осындай материалдарды әскери мақсаттар үшін өндіруді тоқтату туралы келісім даярлауға қатысатынын да білдірген. Әрі насихаттау мақсатында МАГАТЭ инспекциялары үшін екі ядролық объектінің ашылғанын да мәлім еткен.

2004 жылы мамырда БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің әлемдік қауіпсіздік мүшелеріне жаппай қырып-жою қаруларын және оның технологияларын шығаруға кедергі келтіретін заңдарды (Н 1540 резолюция) қатаңдату өтінішіне қатысты Пәкістан заң да қабылдады. Заң ядролық, биологиялық, химиялық және зымырандық технологиялар мен материалдарды экспорттауды шектеуді және жазалауды күшейту туралы болатын. Бұл заңды бұзғандарға 14 жыл бас бостандығынан айырып түрмеге жабу, 5 млн рупий айып салу және мүлкін тәркілеу жазасы тағайындалатын. Пәкістанның мұндай заң қабылдауына жоғарыда айтылған ядролық қарумен сауда жасасу да әсер етуі мүмкін [3, с.19].

Қорыта келгенде, Оңтүстік Азияда орын алып отырған ядролық текетірес өзінің өте тұрақсыздығымен ерекшеленеді. Мұндай жағдай 1960 жылдардың ортасына дейін КСРО мен АҚШ арасындағы конфронтацияға да тән болған. Мына жайтта текетірес екі мемлекеттің географиялық жақындастығы, әрі оларда ядролық қаруларды ескертудің және әскери басқаруының тепе-тең жүйесінің болмауы екі тараптың да белгілі нәрсеге мүдделі екенін көрсетеді.

Қолжетімді ақпарат көздері екі мемлекеттің ядролық қаруының төменгі әскери дайындық деңгейі туралы олардың рұқсат етілмеген қаруды қолдануды болдырмауын қамтамасыз етіп отыр дейді. Алайда дағдарыс немесе соғыс басталған тұста олар қажеттілікке қарай жоғары әскери дайындық деңгейінде болуы тиіс. Яғни ядролық қару-жарақтар жинастырылған, зымырандардың оқтықтары қондырылған, зымырандар соғыс жағдайына дайын. Егер осы іс-шаралар туралы белгілі болған жағдайда, екінші тарап мұны шабуылдауға дайындық деп қабылдауы мүмкін. «Қатерлі шешім» алдында тұрған мемлекет – «ұшыру керек пе, әлде жеңілу керек пе» дегенде – тарапты бірі (немесе екеуі де бірдей) салдары ауыр зардаптарға әкелетін қадамға баруы мүмкін. КСРО мен АҚШ 1962 жылы Кариб дағдарысы барысында осындай таңдау алдында тұрған еді. Ол кезде тек оңтайлы жағдайдың өзі-ақ ядролық соғысты болдырмауға әкелген болатын. Ал Пәкістан мен Үндістанға қатысты осындай жайт орын алуы мүмкін деп қабылдау үлкен оптимизм болар еді. Аса сенімді кепіл кешенді түрде жақсы ойластырылған және шынайы шаралар мен келісімдер ғана бола алады.

Ядролық соғыс үрейі белгілі уақытқа дейін екі тарапты да әскери жанжалды тудырмас үшін өте сақ болуға итермелейді. Алайда саяси жағдайларға байланысты бұған қол жеткізілмесе, тараптардың арасындағы әскери қақтығыс қазіргі жағдайда жылдам ядролық эскалацияға алып келіп соқтыруы әдбен ықтимал. Өз кезегінде мұндай әскери ядролық қақтығыс екі мемлекет үшін орны толмас орасан зор шығындар алып келсе, іргелес жатқан аумақтар мен бүкәл әлем үшін жанама ықпалы да айтарлықтай болады. Бұған қоса Оңтүстік Азиядағы ядролық державалардың бұрынғы қарама-қарсылығы мен теке-тіресіне қарағанда, аталған мемлекеттердің ішкі саяси тұрақсыздық факторы ахуалды одан әрі күрделендіре түседі. Ішкі саяси тұрақсыздық әскери, тіпті ядролық қақтығыстарға тікелей түрткі болуы әдбен ықтимал.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Matinuddin K. The Nuclearization of South Asia. - Karachi, 2002. - P. 82.
[2] Ядерное противостояние в Южной Азии / Под ред. А.Арбатова, Г.Чуфрина. - Москва, 2005. - С. 17.
[3] Khan A.K. Without Kahuta Nothing Was Possible // Herald [Karachi]. - 1998. - June. - Vol. 29. N 6. - P. 28.

REFERENCES

- [1] Matinuddin K. The Nuclearization of South Asia. Karachi, 2002. P. 82.
[2] Yadernoe protivostoyanie v Yuzhnoj Azii. Pod redakziej A. Arbatova, G.Chufrina. Moskva, 2005. S. 17 [in Rus.].
[3] Khan A.K. Without Kahuta Nothing Was Possible. *Herald [Karachi]*. 1998. June. Vol. 29. N 6. P. 28.

ОСОБЕННОСТИ ЯДЕРНОЙ ПРОГРАММЫ И ДОКТРИНЫ ПАКИСТАНА

Есимтаев Т.,

магистрант специальности «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: esimtaev_temirlan@mail.ru

Ключевые слова: Пакистан, ядерная программа, ядерная доктрина, Южная Азия, Индия, безопасность, исламская бомба

Аннотация. Эта статья посвящена исследованию и анализу особенностей ядерной программы и доктрины Пакистана, ее началу, эволюции и развитию. Одной из главных причин, по которой Пакистанская мирная ядерная программа приобрела военный характер, был успех Индии в создании ядерного оружия гораздо раньше, чем в Пакистане. Очевидно, что Индия всегда была главным геополитическим соперником Исламабада в регионе. После раздела Британской Индии в 1947 году вновь созданные Индия и Пакистан сразу стали стратегическими противниками, что спровоцировало множество геополитических, военных и политических столкновений и нестабильность в Южной Азии. С точки зрения демографического роста населения и военной мощи, то очевидно, что Индия намного сильнее и мощнее Пакистана, что делает Пакистан слабой стороной в этом противостоянии. Следовательно, чтобы иметь возможность сдерживать мощную Индию, Исламабад уделял большое внимание разработке своей национальной ядерной программы и доктрины. Некоторые страны, такие как Китай, Северная Корея и ряд арабских государств были вовлечены в разработку и развитие Пакистанской ядерной доктрины и ядерного оружия. Участие арабского мира в этом процессе породило новый термин, так называемой «исламской бомбы». В отличие от других ядерных держав, таких как США, Россия, Франция, Великобритания, Индия и Пакистан по-прежнему не являются участниками Договора о нераспространении ядерного оружия (ДНЯО) и других международных соглашений по этому вопросу. С одной стороны, Индия и Пакистан рассматривая ДНЯО и другие международные договоры как дискриминационные, отказались присоединиться к ним. С другой стороны, пакистанская ядерная доктрина основана на стратегии первого удара. Все вышеупомянутые факторы и процессы в основном делают геополитическую обстановку и проблемы безопасности в регионе крайне неустойчивыми и сложными.

Статья поступила 03.03.2017 г.

“THE GREATER CENTRAL ASIA” AND POLICY OF US IN THE GREATER CENTRAL ASIA REGION

Okimbek S.,

Master's degree student, specialty “Regional Studies”,
Kazakh Ablai Khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: Sanjar_6.21@mail.ru

Keywords: US, Greater Central Asia, geopolitics, strategy, Afghanistan, geopolitical project, integration, liberal-democratic values

Abstract. In this paper the author analyzes and assesses different aspects of the evolution and development of the US policy and strategy in Central Asia. In this case the author looks at “The Partnership for Central Asia” strategy or “Greater Central Asia”

project by a prominent American analysts and scholar Frederick Starr, and defines the main causes of failures of regime change strategy. It is well-known that in the midst of 2000s Washington was enthusiastic about spreading so-called color revolutions in Central Asia in order to bring down the local authoritarian regimes. As the regime change strategy did not bring expected results, Washington came up with a new geopolitical idea concerning Central Asia. So-called “Greater Central Asia” project’s was to bring the five Central Asian states and Afghanistan into one single geopolitical space. Interestingly this project did not include the most important powers in the region such as Russia, China, and Iran. One of the main goals of the project was to get Central Asia and Afghanistan together as a united region under the aegis of the US. All regional countries that would be included into this new regional integration project should cherish liberal-democratic values, market economy, and secularism, open and free society as well as should be a close and reliable ally of Washington. The major aim of this project was not only to unite the five Central Asian states with Afghanistan, but more broadly with South Asia. The crucial aspect of this project was that all resources of Central Asia should be directed to rebuilding and reconstructing of war-torn socio-economic life of Afghanistan as well as to get an access to mineral resources of Central Asia and build gas and oil pipelines from Central Asia to South Asia.

ӘОЖ 327 (5-13)

**«ҮЛКЕН ОРТАЛЫҚ АЗИЯ»
ЖОБАСЫ ЖӘНЕ АҚШ-ТЫҢ АЙМАҚТАҒЫ САЯСАТЫ**

Өкімбек С.,

«Аймақтану» мамандығының магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: Sanjar_6.21@mail.ru

Тірек сөздер: АҚШ, Үлкен Орталық Азия, геосаясат, стратегия, Ауғанстан, геосаяси жоба, интеграция, либералды-демократиялық құндылықтар

Аңдатпа. Бұл мақалада автор 2001 жылдан кейінгі кезеңдегі АҚШ-тың Орталық Азия аумағындағы саясаты мен стратегиясының эволюциясын және оның түрлі аспектілерін айқындап, талдау жасап, баға береді. Осы тұрғыдан келгенде автор 2005 жылы белгілі американдық сарапшы әрі ғалым Фредерик Старрдың ұсынған «Орталық Азияға арналған ынтымақтастық» стратегиясына немесе «Үлкен Орталық Азия» жобасына талдау жасау арқылы, АҚШ-тың Орталық Азия аймағындағы «түрлі-түсті революцияларды» экспорттау және саяси режимдерді ауыстыру саясатының сәтсіздікке ұшырауының себептерін айқындайды. Аймақтағы авторитарлық режимдерді төңкеру стратегиясы күтілгендей нәтиже алып келмегеннен кейін, Вашингтон Орталық Азияға арналған жаңа геосаяси жобаны ұсынды. Үлкен Орталық Азия жобасы атымен белгілі бұл бұл бастаманың мәні АҚШ-тың жетекшілігіндегі Орталық Азияның бес мемлекеті мен Ауғанстан кіретін «Әріптестік жөніндегі ынтымақтастық пен Үлкен Орталық Азияны дамыту» туралы аймақтық форумды құру болған еді. Жобаның ерекше тұсы ретінде оған Ресей, Қытай, Иран секілді аймақтың маңызды қатысушылары енгізілмеді. Жобаның мақсаты - АҚШ Ауғанстан мен бүкіл аймақты ең алдымен Вашингтонмен позитивті байланыстар орнататын, нарықтық экономика мен зайырлы және ашық, азаматтық қоғамға арқа сүйейтін суверенді мемлекеттердің қауіпсіздік белбеуін құруы қажет. Үлкен Орталық Азия жобасының түпкілікті идеясы негізінен Орталық Азияның бас мемлекетін Оңтүстік Азия аумағымен өзара біріктіру болды. Демек Вашингтон осы стратегияны жүзеге асыру арқылы екі ірі аймақты өзара интеграциялауды көздеді. Жобаның тағы бір түйіткілді тұсы ретінде Орталық Азияның бес мемлекетінің

ресурстарын Ауғанстанның қираған әлеуметтік-экономикалық өмірін қайта қалпына келтіру мақсатында жұмылдыру, сонымен қатар су және энергетикалық ресурстарды Оңтүстік Азия бағытында тасымалдау болды.

Кіші Джордж Буш әкімшілігінің либералды-демократиялық құндылықтарды экспорттауы Орталық Азия өңіріндегі АҚШ-тың ықпалының кемуіне, керісінше оның басты қарсыластарының позициясының нығаюына алып келді. Аймақтың бұрынғы қожайыны Ресейдің «қайта оралуы», Қытайдың өңірдегі энергетикалық ресурстарды белсенді түрде игеріп, тасымалдауы АҚШ-ты алаңдатпай қоймады. Осының барлығы Вашингтонның Орталық Азия аймағына қатысты саясаты мен стратегиясының қайта қаралуына, бірқатар өзгерістер енгізілуіне ықпал етті. 2005 жылғы бірқатар сәтсіздіктерден кейін АҚШ-тың аймақтағы саясатының жаңа кезеңінің басталғанын «Үлкен Орталық Азия» геосаяси жобасының дайындалып, іске асыруға бет алуы білдірді.

Соңғы уақыттарда АҚШ-тағы төрт негізгі талдау орталығы – Колумбия университеті жанындағы Харриман Институты, Вашингтондағы сыртқы саясатты талдау институты, Джон Хопкинс Университеті жанындағы Орталық Азия және Кавказ институты, сонымен қатар Ұлттық қауіпсіздік университеті жанындағы Ұлттық қауіпсіздік орталығы Орталық Азияға қатысты америка стратегиясын қалыптастыруға тырысты. Ұсынылған концепциялардың барлығы АҚШ аймақтағы өзінің геосаяси ықпалы мен үстемдігін сақтап қалып, Орталық Азия арқылы бүкіл Еуразияға геосаяси үстемдігін орнатуы қажет дегенде саяды.

Ақ үйдің Орталық Азиядағы саясаты мен мақсаттарының, стратегиясының түпкілікті мәнін Орталық Азия және Кавказ Институтының жетекшісі Фредерик Старрдың «Foreign Affairs» журналында жарық көрген «Орталық Азияға арналған ынтымақтастық» атты мақаласынан айқын көруге болады. Бірқатар эксперттер мен саясаттанушылардың айтуынша Фредерик Старр америка әкімшілігінің жаңа аймақтық интеграциялық ұйымды құру бастамасынан толық деңгейде хабар берді. Бұл бастаманың мәні АҚШ-тың басқаруында Орталық Азияның бес мемлекеті мен Ауғанстан кіретін «Әріптестік жөніндегі ынтымақтастық пен Үлкен Орталық Азияны дамыту» туралы аймақтық форумды құруда жатыр. Жоба бойынша бұған Ресей, Қытай, Иран кіргізілмейді. Фредерик Старрдың түпкілікті ойы бойынша АҚШ Ауғанстан мен бүкіл аймақты ең алдымен Вашингтонмен позитивті байланыстар орнататын, нарықтық экономика мен зайырлы және ашық, азаматтық қоғамға арқа сүйейтін суверенді мемлекеттердің қауіпсіздік белбеуін құруы қажет. Бұл үшін [1]:

- Ауғанстан мен оны көршілеріне өздерін радикалды исламизм мен есірткі сатушылардан қорғауға мүмкіндік беру;

- аймақ Таяу Шығыс пен Шығыс Азияның арасында саяси және экономикалық көпір рөлін атқара алатындай қабілетке жеткенше аймақтық экономика мен мемлекеттік институттарды барынша нығайту;

- аймақтық сауда-саттық байланыстар мен көліктік инфрақұрылымдарды барынша дамытып, жетілдіру.

Оның үстіне Үлкен Орталық Азия жобасы арқылы АҚШ нақты мақсаттарды көздейді:

- терроризмге қарсы шабуылдау соғысын жүргізу және АҚШ-қа тәуелді тұйық қауіпсіздік инфрақұрылымдарын құру,

- халқының басым бөлігін мұсылмандар құрайтын өзге де елдерге үлгі бола алатындай демократиялық саяси жүйелердің дамуына қолайлы жағдайларды қалыптастырып беру.

2005 жылдың екінші жартысынан АҚШ Орталық Азия аймағына қатысты жаңа саясат пен стратегияға көшті. Бұл бастамаға Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше-мемлекеттердің Өзбекстан мен Қырғызстаннан американдық әскери базаларды алып кету, яғни аймақтан АҚШ-ты «ығыстыру» бағытында жасалынған біріккен мәлімдеме шешуші түрде ықпал етті. 2005 жылы 13 қазанда Астанадағы Еуразиялық университетте сөз сөйлеген АҚШ-тың Мемлекеттік хатшысы Кондализа Райс Шанхай ынтымақтастық ұйымы мен Ресей тарапынан көтеріліп отырған кез келген интеграциялық бастамаға балама ретінде Орталық Азия аймағын интеграциялаудың американдық үлгісі – «Үлкен Орталық Азия» жобасы ұсынды. Ислам мемлекеті ретінде Пәкістанға, ауқымды демографиялық және экономикалық ресурсқа ие Үндістанға осы стратегия аясында маңызды рөл берілді .

Кондализа Райстың пікірінше Үлкен Орталық Азияның өзегін «қауіпсіз және гүлденген Ауғанстан құрайды және нақ осы мемлекет Орталық Азияны Оңтүстік Азиямен байланыстырады». Осылайша АҚШ-тың Мемлекеттік департаментінің жетекшісінің пайымдауынша Орталық Азия республикаларын Оңтүстік және Шығыс Азияның демократияларымен байланыстыратын үлкен реформаторлық коридор «жаңа Жібек-Жолы» құрылады. Оның үстіне Кондализа Райс АҚШ Орталық Азияның экономикалық жағынан қарқынды дамыған Шығыс Азиямен, соның ішінде Жапониямен және Оңтүстік-Шығыс Азияның жолбарыстарымен етене тығыз байланыса отырып дамуын қалайды деп мәлім етті.

2006 жылы 5 қаңтарда Кондализа Райс АҚШ-тың Орталық Азиядағы «интеграцияның қажеттілігін түсінуге» ұмтылып отырғанын және американдықтар үшін оның маңызды мақсат екенін атап өтті. Үлкен Орталық Азия жобасын парктикада жүзеге асыру мақсатында 2005 жылы күзде АҚШ-тың Мемлекеттік департаменті аясында

Орталық және Оңтүстік Азия елдерін қамтитын арнайы бюро ашылды. 2006 жылы 16 ақпанда Сенаттың халықаралық қатынастар жөніндегі комитетінде сөз сөйлеген осы бюроның жетекшісі Р. Баучер «АҚШ-тың Орталық және Оңтүстік Азиядағы саясатының жетістігі американдық ұлттық мүдделер үшін шешуші маңызға ие» деп атап өтті.

Р. Баучердің сөзіне қарағанда Каспий бассейніндегі, оның ішінде Қазақстан мен Түркменстандағы мұнай мен газды өндіру және оны тасымалдау ғаламдық энергетикалық қауіпсіздікке айтарлықтай үлес қосуы мүмкін. Үлкен Орталық Азия жобасының тағы бір ерекшелігі ретінде АҚШ әкімшілігінің Өзбекстанның орнына іс жүзінде Қазақстанды аймақтың лидері, экономикалық даму мен демократиялық реформалардың локомотиві ретінде тануын атап өтсек болады.

«Үлкен Орталық Азия» жобасын жүзеге асыру аясында Құрама Штаттар Орталық және Оңтүстік Азияны біріктіретін энергетикалық жүйені құруды жоспарлады. Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының директоры Болат Сұлтановтың пікірінше бұл бағдарламаның мәні – Орталық Азияның энергетикалық ресурстарын (Қазақстанның мұнайын, Түркменстанның газын, Қырғызстан мен Тәжікстанның су ресурстарын) Ауғанстан, Пәкістан және Үндістан жағына тарту болып табылады.

Отандық саясаттанушы Мұрат Лаумулиннің пайымдауынша Үлкен Орталық Азия жобасы нақты геосаяси және геостратегиялық мақсаттарды көздейді. Атап айтсақ:

- Орталық Азияны еуразиялық кеңістіктен жұлып алу (бөлу алу);
- осының негізінде аймақ елдерін Ресей мен ТМД-дан алшақтату;
- аймақ пен Қытай арасында кордон (дәліз) құру;
- Орталық Азия мен Қазақстанның дамуына байланысты еуропалық векторды өзгерту, яғни модернизация процесін тоқтату;
- Орталық Азияны ислам әлемімен (Орта Шығыс) ынтымақтасуға және қосылуға итермелеу, оны АҚШ Үлкен Таяу Шығыс және Үлкен Орталық Азия жобаларын жүзеге асырған соң өз бақылауына алады;
- тактикалық тұрғыдан Ауғанстанды қайта қалпына келтіруді Орталық Азиямен экономикалық интеграциялау арқылы жүзеге асыру;
- өзінің геосаяси одақтасы Исламабадтың геосаяси тәбетін Үлкен Орталық Азия кеңістігі есебінен қанағаттандыру;
- антиресейлік және антиқытайлық мазмұндағы Кавказдан Памирге дейінгі аралықтағы бірқатар коммуникациялық жобаларды жүзеге асыру [2].

Вашингтонның Орталық Азияға қатысты саясаты мен стратегиясының осындай түбірлі өзгерістерге ұшырауының тағы бір көрінісі ретінде, 2005 жылы күзде Орталық Азия аймағының Еуропалық басқару жауапкершілігі сферасынан ажыратылып, Оңтүстік Азия мен Орта Шығыс аймақтары басқармасының құзыретіне берілуін атап өтсек болды. Осыған орай Вашингтонның Орталық Азияға қатысты

жаңа стратегиясының контурлары Мемлекеттік хатшы К. Райстың 2005 жылы күзде аймаққа іс-сапармен келуіне дейін қалыптасып қойды деп айтуға болады.

Орталық Азия аймағы мемлекеттерінің бірлесуінің жаңа идеялары арасында Америка Құрама Штаттары эгидасымен құрылған Үлкен Орталық Азияның ынтымақтастығы мен дамуы бойынша Серіктестік аймақтық форумы маңызды. Бұл форумның тапсырмасына АҚШ құрған бірқатар бағдарламаларды жоспарлау, координациялау және іске асыру кіреді. Бұл жобаның негізгі идеологы – Орталық Азия және Кавказ американдық Институтының директоры, профессор Фредерик Старр «Орталық Азия үшін Серіктестік» атты мақаласында 2005 жылы наурызда жария етті. Ол Орталықазиялық аймақта оған Ауғанстанды Орталық және Оңтүстік Азия арасындағы байланыстырушы өзек ретінде қосылумен жаңа аймақтық қатынастар жүйесінің дамуын қарастырады. Ф. Старр белгілегендей, «Ауғанстандағы сәттіліктер үлкен мүмкіндіктерге жол ашады – тек Ауғанстанның өзіне ғана емес, бүкіл Орталық Азияға да. Құрама Штаттары Ауғанстан мен аймақ жалпы эффективті нарықтық экономика пайдасына таңдау жасаған, мемлекет басқаруының ашық және зиялы жүйелерімен ерекшеленетін және Вашингтонмен позитивті қатынастарды қолдайтын суверенді мемлекеттердің қауіпсіз зонасына айналуына ықпалдасуға мүмкіншіліктеріне ие».

Қазіргі уақытта Үлкен Орталық Азияның ынтымақтастығы мен дамуы бойынша Серіктестік концепциясын дамытудың идеялары түрлі деңгейлерде анықталуда. Жоба шеңберінде интеграциялық үрдістерді дамыту бойынша өзінің жобаларын Дүниежүзілік Банк, Азиялық даму банкі, АҚШ-тың сауда мен даму бойынша Агенттігі, халықаралық даму бойынша Агенттік және басқа да агенттіктер ұсынды.

Жоба Орталық Азия мен Ауғанстанның әскери-саяси және геосаяси бірлесуіне, содан соң Үлкен Орталық Азияны болашақта Батыспен бақылануы тиіс «үлкен Таяу Шығыспен» байланыстыруға бағытталған.

Бұл жобаның мақсаты осы кеңейтілген аймақтың жекеленуі және оны басқа ұлы державалардың – Ресей мен Қытайдың ықпалынан шығару болып табылады. Жобаның басқа мақсаты Ауғанстанды Пәкістан мен Иран сияқты көршілердің дестабилизациялаушы ықпалынан шығару және осы елді тұрақтылау және пробатыс бағытталған Орталық Азия аймағына жақындату. Үлкен Орталық Азияның ынтымақтастығы мен дамуы бойынша серіктестік бағдарламалары автомагистральдар инфрақұрылымы, шекаралық бақылау және аймақтық бизнестің дамуы облысындағы АҚШ-тың инициативаларын координациялауға бағытталған. Осыған сәйкес Үлкен Орталық Азиядағы екінші нарықтары мен көрші экономикалық орталықтармен байланыс орнататын трансауғандық

шоссейлік дәліздер ашу көзделуде. Сонымен қатар, газ, мұнай мен гидроэлектрикалық энергияны тасымалдау туралы сөз қозғалуы мүмкін. Құрама Штаттары Үлкен Орталық Азияда бірқатар стратегиялық мақсаттарды көздейді. Ол – терроризмге қарсы шабуылдық соғыс жүргізу және АҚШ-қа шектелген қауіпсіздік инфрақұрылымдарын құру.

Жаңа стратегияға өтудің себептерінің бірі – орталықазиялық мемлекеттерде АҚШ-тың саясаты систематикалық емес, көп деңгейде эпизодикалық болып келеді деген ой қалыптасуы мүмкін деген үрей. Яғни, Құрама Штаттарының Мәскеу мен Пекин алдында өзінің қатынасуы мен ықпалын қамтамасыз етуде күші мен бел байлағанында күдіктер пайда болу мүмкін.

Жалпы, «Үлкен Орталық Азия» жобасы басқа геосаяси жобаның – «Үлкен Таяу Шығыстың» толықтырылуы мен жалғасы болып табылады. «Жоба, негізінде, сол стратегиялық мақсаттарға бағынған – стратегиялық мүдделердің диверсификациясы және кеңістіктің тұрақтануы (АҚШ-тың басым ықпалымен)», - деп көрсетті профессор, Қазақстандық стратегиялық зерттеулер Институтының басты ғылыми қызметкері Мұрат Лаумулин. Оның ойынша, Үлкен Орталық Азияда тұрақтылықты нығайту мен интеграцияны белсендету бойынша жұмыс келесі приоритетті бағыттарда талпыныстардың концентрациясын қажет етеді: аймақтық транзиттік саудаға ықпалдасу; энергетика; транспорттық инфрақұрылымның дамуы.

Бұл уақытта, сонымен қатар, бұл жобаға сәйкес, Вашингтон «геосаяси плюрализмнің» анықтылығын құру керек – Мәскеу мен Пекиннің аймақтағы маңыздылығы иллюзиясын оларға модернизация үрдісінің кепілі мен доноры статусын беру арқылы қолдау. Алайда, америкалық стратегтар үшін Ресей мен Қытайдың «мейірімді бақылаушы» ретіндегі статусы тиімді, яғни бұл державаларды белсенді геосаяси ойыннан шығару. Осындай мақсатпен бұл сапада Үндістан мен Түркия сияқты мемлекеттерді ресми емес кепілдер ретінде шақыру көзделуде.

Дипломатиялық деңгейде американдықтар бұл жобаны орталық-азиялық мемлекеттердің басшыларымен аймақтағы позициялары Өзбекстанмен қатынастың нашарлауынан азайғаннан кейін талқылай бастады. Еске түсірсек, Вашингтон мен Ташкент арасындағы салқындық 2005 жылғы әндижан оқиғалардан кейін болды, оның нәтижесінде американдықтар Өзбекстаннан өзінің әскери базасын жылдам алып кетуге мәжбүрленді. Алайда, АҚШ-тың Мемлекеттік Департаментінің ойынша, американдық-өзбек байланыстарының іс жүзіндегі үзілуі Вашингтонның Орталық Азияның басқа елдерінде: Қазақстанда, Түркменстан, Қырғызстан және Тәжікстанда стратегиялық ұстанымдарының нығаюы есебінен бірең-сараң компенсацияланады.

Бұл посткеңестік республикалар Вашингтонның Орталық Азияны Ресейден Оңтүстік Азиялық аймаққа қайта ориентациялау бойынша сақталынып қалған жоспарларда маңызды орынға ие. «Орталық Азия – дағдарыс пен тұрақсыздық емес, жаңа мүмкіндіктер» - дәл осылай Ақ үйдің ұстанымын Кондолиза Райс анықтады.

Андижандағы оқиғалар мен Ташкенттің сыртқы саясатындағы кенет ауысуы Үлкен Орталық Азия жоспарының Өзбекстанға қатысты бөлігінің орындалуы қатерге қойды. Оның мәні – Пәкістанмен арнайы келісімдерге қол қою арқылы, Ауғанстанға темір жол соғу бойынша Жапониямен ынтымақтастық, Үнді мұхитына транспорттық коридор құру және Орталық Азияның басқа елдерінің қатысуымен Ферғаналық жазығы төңірегінде еркін сауда зонасын құру арқылы Өзбекстанды Үлкен Орталық Азиядағы интеграциялық үрдістердің орталығы мен локомотивіне айналдыру еді.

Бұл жобаны іске асыру жолында, американдық стратегтардың ойынша, (Өзбекстанның сыртқысаяси бағытының күрт өзгеруінен басқа) АҚШ максималды эффективті шешуі тиіс келесідей тосқауылдар мен тапсырмаларға кезігеді: 1) Ресей мен Қытайды олар АҚШ-пен бірігіп аймақта іс жүзінде ортақ мүдделерге ие екендігіне сендіру, көндіру; 2) аймақтың мемлекеттерін американдық жақ ұсынған форматта экономикалық және әлеуметтік бағдарламалар жүргізуге мәжбүрлеу, талпындыру; 3) Орталық Азия елдерінің басшыларын ұйғарылған барлық шаралар, әсіресе қауіпсіздік сферасындағы, тек АҚШ-тың мүдделеріне жауап беретініне емес, сонымен қатар көрші державалардың мүдделеріне тиіспейтіндігіне сендіру; 4) Мәскеу мен Пекинді Үлкен Орталық Азия жаспары олардың аймақтағы ұстанымдарына қарсы бағытталмағанына, тек аймақтық тұрақтылықтың нығаюына үлес болатынына сендіру [3].

Экономикалық салада Үлкен Орталық Азия жоспары келесі бағыттарға ерекше көңіл бөлуді ұйғарады: аймақтың елдерін Батыстың ықпалы үлкен әлемдік қаржы-экономикалық құрылымдарға тез уақытты қосылуы; аймақта сауда-транспорттық коммуникацияларды дамыту және Үлкен Орталық Азияны тауар мен шикізаттың халықаралық тасымалының маңызды түйініне айналдыру, бірақ АҚШ-тың бақылаушы рөлімен; өнеркәсіптік даму алдында приоритетті ретінде аймақ елдерінің экономикасында аграрлық секторға ықпалдасу; аграрлық саясатты есірткімен күрес үшін қолдану (сонымен қатар Қазақстандағы есірткі заттарының заңсыз айналымы туралы заңдарын қолдану арқылы тәжірибесін пайдалану).

Сонымен бірге жоба американдық стратегияның реализациясы бойынша ұйымдастырушы-техникалық және дипломатиялық шаралардың бірқатарын іске асыруды қарастырады. Олар АҚШ-тың аймақтағы эффективті орналасуы үшін Пентагон мен Мемлекеттік

департаменттің рөлін арттыруға қатысты. Сонымен қатар НАТО-ның рөлін американдық стратегияның негізгі құралдарының бірі ретінде арттыру қажет. Үлкен Орталық Азияның арнайы Кеңесін құру жоспары бар, бұл Кеңестің шеңберінде АҚШ тұрақты негізде аймақтық саясатты үйлестіре алатын еді. Болашақта АҚШ мемлекеттік хатшысының аймақ елдеріне сапарларын жүйелі (жыл сайын) ету ұсынылуда.

Кіші Буштың 2002 жылы наурызда жария еткен «Мыңжылдық ұрандарына есеп» бағдарламасы шеңберінде корпорация құрылды, оның мақсаты американдық ақшалар «жемқор режимдер өкілдерінің» қалталарында қалып қоймас үшін шет елдерге эффективті түрде қаржылай көмек беру болды. 2004 жылы кеңейтілген Үлкен Орталық Азия аймағы шеңберіндегі бағдарлама бойынша көмек алуға кандидат-елдер тізіміне Ауғанстан, Армения, Әзірбайжан, Грузия, Қырғызстан, Моңғолия, Пәкістан мен Тәжікстан кірді. Өзбекстан кандидат-ел статусын алу құқығына ие елдердің қатарында болды, бірақ ел адам құқықтары мен демократияның дамуын сақтауға қатысты міндеткерліктерді атқаруда елеулі үрдіске жеткені туралы мемлекеттік хатшы өзінің конгреске баяндамасында көрсеткенге дейін көмек алу құқығын иеленбейтін еді.

Американдық әкімшіліктің жобасына аймақ мемлекеттерінің реакциясы ұстамдылықпен ерекшеленеді және күтуші сипатқа ие. Алғашқы және қазіргі таңдағы жалғыз, Вашингтонның Орталық Азиядағы жаңа «ойын ережелерінің» қолайлығы туралы жариялаған де-факто Қазақстан болып табылады. Қазақстанның ұстанымы көпшілік алдында Қазақстан Республикасының сыртқы істер министрі Қ.Тоқаев 2006 жылы сәуірдегі Ауғанстанға сапары барысында жарияланған еді. Ол кезде Кабул қаласында «Үлкен Орталық Азиядағы серіктестік, сауда және даму» атты халықаралық конференцияда Қазақстан Республикасының сыртқы саясат ведомствосының басшысы сөз сөйлеп, келесіні айқындады: «Қазақстан Үлкен Орталық Азия идеясының реализациясын қолдайды, егер де бұл аймақтағы бар байланыстардың, қауіпсіздік пен тұрақтылықтың нығаюына ықпалдасса. Қазақстанның ұстанымы – Үлкен Орталық Азия, ең алдымен, өркениеттік және экономикалық түсінік ретінде, тек әскери доктрина контекстінде емес қабылдануы қажет».

Алайда, Тәжікстан Республикасының Қазақстан Республикасындағы Төтенше және Өкілетті Елшісі, саяси ғылымының кандидаты А.И.Искандаровтың ойынша, бұл тұжырым АҚШ тарапынан белгілі бір қысыммен шақырылған, Ауғанстан жағына маңызсыз реверанс болып табылады. Ол туралы, біріншіден, Қазақстанның Ауғанстанмен ортақ шекараларға ие болмауы туралы факт анық көрсетеді. Екіншіден, бұл республикамен ынтымақтаса отырып, саяси дивиденттер үшін өзінің экономикалық пайдаларымен жүреді, оған қазақстан-ауғандық

тауар айналымының құрылымы дәлел болады. Осылай, Қазақстан Республикасының Ауғанстанға экспортында бидай, ұн, жанғыш-майлайтын материалдар, орман, металл, ал бұл уақытта Ауғанстаннан Қазақстанға жеміс-жидектер, құрғақ жидектер әкелінді, оларды экономикалық тұрғыдан көрші Тәжікстан мен Өзбекстаннан әкелу орынды және тиімді еді. Үшіншіден, Ауғанстанның кең жарнамаланған маңызды энергетикалық транзиттік потенциалынан мәселелі саяси реалиялар мен есірткі өндіруге тәуелді экономикасы басым болады. Осылайша, Қазақстан мен Ауғанстанда эффективті өзара тиімді ынтымақтастық құру үшін жанасу нүктесі жоқ. Нәтижесінде Қазақстан белсенді рөл ойнайтын түрлі аймақтық құрылымдар орбитасына Ауғанстанның интензивті қосылуы ғана қалды. Мұнда бұл қадамның мақсаты дәстүрлі – өз бастауын Ауғанстаннан алатын қуатты есірткі ағымынан аймақты қауіпсіздендіру. Сондықтан Қазақстанның Ауғанстанға ең алдымен есірткі трафигімен және ұйымдастырылған қылмыспен күрес бойынша біріккен жұмысты ұсынуы анық [4].

Алайда, қойылған мақсаттарға жетуде тосқауылдар бар. Ең алдымен Үлкен Орталық Азияны дамыту бойынша аймақ елдері мен халықаралық қауымдастықтың талпыныстарының анық координациясының болмауы, жекелеген елдерде сақталынып отырған тұрақсыздық элементтері, экономикалық приоритеттер, заң шығарудың әр түрлілігі және басқа факторлар. Ерекше рөл Ауғанстанға беріледі. Ауғандық мемлекеттіліктің қалпына келтірілуі және бұл елдің әлеуметтік-экономикалық жандануының басталуы аймақтық ынтымақтастыққа елеулі перспективалар береді. Лондон конференциясы барысында «Ауғандық контракт» атына ие болған ауғандық үкіметтің құрған ел дамуының стратегиясын Қазақстанда оң қабылданды. Қазақстан Ауғанстанға түрлі салаларда жан-жақты көмек көрсетуге дайын.

ӘДЕБИЕТ

[1] Старр Ф. Партнерство для Центральной Азии. – Жеткізу режимі: <http://www.analitika.org/article.php?story=20051122073817435> – (кіру күні: 21.2.2017).

[2] Лаумулин М. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. - Алматы, 2010. - Том 4. Геополитика XXI века. - С. 352.

[3] Старр Ф. В защиту Большой Центральной Азии // Казахстан Спектр. - 2008. - № 3. - С. 27.

[4] Искандаров А.И. Новые интеграционные инициативы в Центральноазиатском регионе в условиях современной геополитики // Казахстан Спектр. - 2007. - № 2. - С. 15.

REFERENCES

[1] Starr F. Partnerstvo dlya Central'noj Azii. Zjetkizy rejimi: <http://www.analitika.org/article.php?story=20051122073817435>. Kiru kuni 21.2.2017 [in Rus.].

[2] Laumulin M. Central'naya Aziya v zarubezhnoj politologii i mirovoj geopolitike. Almaty, 2010. Tom 4. Geopolitika XXI veka. S. 352 [in Rus.].

[3] Starr F. V zashchitu Bol'shoj Central'noj Azii. *Kazahstan Spekr.* 2008. № 3. S. 27 [in Rus.].

[4] Iskandarov A.I. Novye integracionnye inicativy v Central'noaziatskom regione v uslovyah sovremennoj geopolitiki. *Kazahstan Spekr.* 2007. № 2. S. 15 [in Rus.].

**ПРОЕКТ «БОЛЬШАЯ ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ»
И ПОЛИТИКА США В РЕГИОНЕ**

Өкімбек С.,

магистрант специальности «Регионоведение»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан, e-mail: Sanjar_6.21@mail.ru

Ключевые слова: США, Большая Центральная Азия, геополитика, стратегия, Афганистан, геополитический проект, интеграция, либерально-демократические ценности.

Аннотация. В данной статье автор анализирует различные аспекты эволюции и развития политики и стратегии США в Центральной Азии. Рассматривается проект «Партнерство для Центральной Азии» или «Большая Центральная Азия» выдвинутый видным американским аналитиком, ученым Фредериком Старом, и выявляются основные причины неудач стратегии смены режимов. Хорошо известно, что в середине 2000-х годов Вашингтон был заинтересован в распространении «цветных революций» в Центральной Азии для свержения местных авторитарных режимов. Поскольку стратегия смены режима не принесла ожидаемых результатов, Вашингтон придумал новую геополитическую идею относительно Центральной Азии. Проектом «Большая Центральная Азия» было предусмотрено объединение пяти центральноазиатских государств и Афганистана в одно геополитическое пространство. Интересно, что этот проект не включал в себя самые важные державы в регионе, такие как Россия, Китай и Иран. Это означает, что объединение стран Центральной Азии и Афганистана в единый регион под эгидой США было одним из основных целей проекта. Предусматривалось, что все страны включенные в этот новый проект региональной интеграции, должны руководствоваться либерально-демократическими ценностями, иметь открытое и свободное общество, а также должны быть близким и надежным союзником Вашингтона. Следует отметить, главная цель проекта также включала в себя продвижение зоны влияния Вашингтона и на Южную Азию, в частности направленности всех ресурсов Центральной Азии на восстановление и реконструкцию социально-экономической жизни Афганистана, а также на доступ к минеральным ресурсам Центральной Азии и строительству газопроводов и нефтепроводов из Центральной Азии в Южную Азию.

Статья поступла 7.3.2017 г.

2 БӨЛІМ
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ҚҰҚЫҚ

РАЗДЕЛ 2
МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА, ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО

2 SECTION
GLOBAL ECONOMY, PHILOSOPHY, LAW

**STATE ADMINISTRATION SYSTEM AND ITS
ORGANIZATIONAL CHARACTERISTICS**

Muratova R.A.,

Ph.D., assistant professor of “Management and Marketing”,
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: rose1950@mail.ru

Keywords: the state, state administration, functions, subject, management object, social nature of management.

Abstract. Management is a process of creation of purposeful cooperation of subject and management object for the sake of achievement socially of meaningful results. Basic descriptions of management, essence of social nature of management and management criteria, are examined in the article.

УДК 339.138

**СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И ЕЕ
ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Муратова Р.А.,

к.э.н., доцент кафедры «Менеджмент и маркетинг»,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: rose1950@mail.ru

Ключевые слова: государство, государственное управление, функции, субъект, объект управления, социальная природа управления.

Аннотация. Управление представляет собой процесс создания целенаправленного взаимодействия субъекта и объекта управления ради достижения социально значимых результатов. В статье рассматриваются основные характеристики управления, сущность социальной природы управления и критерии управления.

Сущность понятия «государство» Д.Норт определяет следующим образом: «Государство – это организация со сравнительными преимуществами в осуществлении насилия, распространяющаяся на определенный географический район, границы которого определяются ее властью над налогоплательщиками. Сущность прав собственности заключается в праве на исключение, и организация, обладающая

сравнительными преимуществами в насилии, оказывается в состоянии специфицировать и защитить права собственности». Единственной функцией государства выступает производство общественных благ, в том числе создание и защита формальных правил посредством механизма и технологии государственного управления.

В системе управления любой масштабности руководитель объективно оказывается приемно-передающим информационным центром. Многообразная информация, поступающая к нему по различным каналам, анализируется, оценивается, преобразуется (из ориентирующей в директивную, из входящей в организационно-нормативную, стимулирующую и т.д.), адресуется исполнителям, материализуется в различных формах: в приказах и распоряжениях, в решениях по конкретным проблемам и ситуациям, в стратегических идеях и принципах управления и т.д. Иными словами, информация может рассматриваться как предмет управленческого труда.

Значение этого ресурса в практике управления трудно переоценить, поскольку информация выполняет важнейшую социальную и организационную функции, она влияет на организационное поведение индивидуумов, отдельных групп и общества, в целом? Оказывая также и мотивационное воздействие на развитие управленческих процессов/

К одному из факторов управленческого труда можно причислить отношения, которые объективно складываются в любой социальной системе, возникающие между людьми как субъектами труда в силу группового или общественного разделения труда (функциональные, служебные, формальные), межгрупповые или межличностные (менее формализованные) взаимоотношения на основе разделяемых или неразделяемых норм и ценностей в зависимости от восприятия и понимания друг друга.

Управление представляет собой процесс создания целенаправленного взаимодействия субъекта и объекта управления ради достижения социально значимых результатов.

Государственное управление - это процесс создания целенаправленного взаимодействия субъекта и объекта государственного управления с целью достижения социально значимых результатов. Оно представляет собой систему управления.

Закон управления системой – правило (F_y) выработки управляющего воздействия с учетом особенностей (свойств и возможностей) (p) управляющей подсистемы и учета степени влияния внешней среды (ξ).

Закон управления в общем виде может быть представлен в виде

$$U(t) = F_y[Y(t-1), p, \xi] \quad (1)$$

Где $U(t)$ - управляющее воздействие;
 F_y – функция управления;
 $Y(t-1)$ выходные параметры в момент предшествующий окончанию управляющего воздействия;

P – свойства управляющей системы;
 ξ - факторы внешней среды.

Критерии эффективности процесса управления включают реальный (фактический) Y и требуемый (ожидаемый) $Y_{тр}$ результаты управляющего воздействия. Они оцениваются с помощью функции соответствия

$$g(h) = \rho(Y(h), Y_{тр}) \quad (2)$$

где h – характеристики исследуемого объекта;

ρ - фактор соответствия);

$$g(h) \subset G_{тр}$$

$G_{тр}$ – множеств требуемых эффективных значений показателей эффективности g , которым соответствуют значения определяемых характеристик h исследуемого объекта (системы, решения и т.д.).

Критерий оптимальности функционирования системы управления может рассматриваться с двух позиций

Первое он рассматривается с позиций равнозначности показателей функции соответствия. Он может выражаться через выражение:

$$q(h) \subset G_n, h_n \subset H \quad (3)$$

где G_n – множество Парето;

h_n - парето-оптимальные значения характеристик исследуемого объекта.

В втором случае характеристики объекта минимизируются, т.е. на них накладываются определенные ограничения и критерий эффективности может описываться следующим образом:

$$G(h^*) = \min_{\substack{h \in H \\ c}} g_j(h) \quad (4)$$

$$g < g(h_j) < g_{mj}, j=1,2...n, j \neq i, h^* \in H,$$

где h^* - оптимальное значение характеристик исследуемого объекта.

В случае применения единственного показателя критерий оптимальности принимает вид:

$$G(h^*) = \min_{\substack{h \in H \\ c}} g(h) \quad (5)$$

Способность системы управления к адаптации описывается показателями исходного уровня, характеризующие внешние свойства системы управления и ее влияние на сверхсистему. Кроме того различают

- показатели внешнего уровня отдельных подсистем сверхсистемы, взаимодействующие с исследуемой системой;
- показатели общесистемного уровня, которые определяют структуру управления на уровне управляющей системы и объекта управления, а также процессы функционирования соответствующих элементов при выработке управляющих воздействий и реакций;
- показатели частных системных уровней, включающие различные структурные, функциональные и информационные характеристики исследуемой системы [1].

В условиях неопределенности для анализа i -альтернативных решений B_i при возникновении различных j -ситуаций S_j используется матрица эффектов и ущерба, матрица рисков. В результате заполнения матриц определяется максимум функций и выбирается оптимальный вариант.

Таблица 1- матрица функций управления

Ситуация	S_1	S_2	S_3	S_5	φ_{\min}	φ_{\max}
Варианты						
B_1	x_{11}	x_{12}	x_{13}	x_{15}	min	max
B_2	Y_1	Y_2	Y_2	Y_4		
B_3	Z_1	Z_2	Z_3	Z_3		
φ_{\max}	G_1	G_2	G_3	G_4		

Различают эвристические (методы ассоциативные, мозгового штурма, синектики, т.е. создания заведомо несовместимых параметров); формализованные методы (параметрические, морфологический, комбинаторный, логического поиска, букета проблем и т.д.); статистические методы (регрессионный, корреляционный, дисперсный, ковариационный анализы, метод временных рядов, метод главных компонент, факторный анализ); детерминированные методы (инфлюентный анализ). Применение данных методов зависит от конкретного набора организационных характеристик исследуемого объекта, их репрезентативности и объемов количественной выборки.

Использование различных методов анализа системы государственного управления имеет специфические особенности, связанные с неопределенностью параметров, высокой динамичностью

и характеризуется разночтением в представленных организационных параметрах систем управления и потому носит высокий вероятностный характер. Управление исторически имеет фундаментальный характер и способы и формы управления развивались в цивилизационном и формационном аспектах.

В конечном итоге, управление стало основной функцией государственной системы. Элементом государственной системы изначально являлась семья как ячейка общества. На ранней стадии развития обособлявшаяся семья в рамках своего рода и племени и вместе с ними уже имела прообразы современных функций управления, реализуемых государством и другими субъектами управления: заботилась о достатке продовольственных запасов, о воспроизводстве и сохранении потомства, о безопасности своего существования и т.д.

Управление возникает там и тогда, когда появляется социальная потребность в нем. Поэтому генезис управления в социальных общностях можно понимать как исторически вычлененный из групповой совместной деятельности вид труда.

Всякое групповое взаимодействие ради достижения желаемого результата объективно предполагает определенное разделение усилий в группе, распределение ролей, координацию и регулирование индивидуальных действий. Чем масштабнее общность взаимодействующих, тем больше социальная потребность в управлении, тем большую социальную значимость приобретают личностные качества человека, выполняющего эту организующую деятельность.

О сущности социальной природы управления известно выражение К. Маркса: «Скрипач сам управляет собою, оркестр нуждается в дирижере» [2].

Государство в качестве дирижера, управляющего обществом, появилось значительно позже семьи и имеет свои определенные исторические рамки.

Современная идея гражданского общества, активно обсуждаемая и в нашей стране, представляет собой новое социальное явление, как историческая тенденция, нацелено на постепенное ограничение вмешательства государства в различные сферы жизнедеятельности людей. Соответственно усиливается потребность в налаживании механизмов самоуправления в низовых структурах общества.

Основными носителями социально-управленческих явлений выступают люди: субъекты и объекты управления, взаимодействующие в конкретных общностях различной масштабности.

Субъект управления представляет собой органическую структурно-функциональную составляющую социальной системы управления,

это индивид или группа людей (коллегиальный орган управления), наделенный властными полномочиями принимать управленческие решения, оказывать волевое, интеллектуальное и нравственное влияние на других [3].

Социальный статус субъекта управления в иерархической структуре и в системе управления в целом определяется масштабностью (границами) и значимостью объекта управления.

В отличие от субъекта управления объект управления представляет собой часть системы, которая материализует цели управления, исполняет управленческие решения, обеспечивает в итоге реализацию социальной миссии конкретной системы управления.

Таким образом, рассмотрение системы государственного управления и формирующих его категорий, методов, функций и инструментов представляет собой обширную задачу, включающую аппарат теории управления, теории больших систем, системный анализ, методы экономико*математического моделирования. Формирование оптимальной структуры государственного управления представляет собой помимо организационной задачи набор категорий и элементов институциональной экономики.

По мнению авторов и популяризаторов современной институциональной теории государства не маловажную роль играют социально-культурные факторы. Задачи формирования эффективной системы государственного управления предполагают изучение механизма формирования административной ренты, поиска ее оптимального значения и тем самым выхода на параметры построения правового и социального государства.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Мухин В.И. Исследование систем управления. Учебник. - М.: Экзамен, 2002. – 384 с.
- [2] Пронкин С.В., Петрунина О.Е. Государственное управление зарубежных стран: Учебное пособие. - М., 2001.
- [3] Саймон Г., Смитбург Д., Томпсон В. Менеджмент в организациях. - М., 1995.

REFERENCE

- [1] Mushin V.I. Issledovanie system upravlenia. Uchebnik. M.: Ekzamen, 2002. 384 s. [in Rus.].
- [2] Pronkin S.V., Hetrunina O.E. Gosudarstvennoe upravlenie v zarubejnish stranash: Uchebnoeposobie. M., 2001 [in Rus.].
- [3] Saimon G., Smitburg D., Tompson V. Menedjment v organizastiash. M., 1995 [in Rus.].

**МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕН ОНЫҢ ҰЙЫМДЫҚ
СИПАТТАМАСЫ**

Мұратова Р. Ә.,

э.ғ.к., доцент “Менеджмент және маркетинг”,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: rose1950@mail.ru

Тірек сөздер: мемлекет, мемлекеттік басқару, функциялары, субъектісі, басқару объектісі, әлеуметтік табиғаты.

Аңдатпа. Әлеуметтік маңызды нәтижелеріне қол жеткізу үшін құру мақсатты субъектісінің мен объектісінің өзара іс-қимыл қалыптастыруда басқару процесі болып табылады. Мақалада негізгі сипаттамалары, басқару мәнін, әлеуметтік табиғатын басқару және басқару критерийлері қарастырылады.

Статья поступила 15.3.2017 г.

UDC 339.138

**IMPROVEMENT OF THE EFFICIENCY AND COMPETITIVENESS THROUGH
THE IMPLEMENTATION OF BENCHMARKING IN THE LEGAL ENTITIES**

Petrova M.,

prof., doctor, “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria,
e-mail: mm_p@abv.bg

Tepavicharova M.,

Assoc. Prof., Ph.D, Higher School of Security and Economy, Plovdiv, Bulgaria
e-mail: m_ivanova_zlatanova@abv.bg

Boykova L.,

Assoc. Prof., Ph.D., Higher School of Security and Economy, Plovdiv, Bulgaria
e-mail: l_boykova@abv.bg

Keywords: benchmarking, efficiency, competitiveness, organizations.

Abstract. A lot of businesses are looking for innovative ways to improve efficiency and maintain competitive advantage. This requires the development of various techniques for improving their business activities. In this sense, the benchmarking appears as a tool to improve productivity and competitiveness of the organizations. It is seen as a process through which the companies evaluate their products, services and practices against those of their direct competitors or organizations recognized as leaders in their industry. The benchmarking is one of the best management tools for determining whether the organization performs effectively specific functions and activities. Through it, the managers are enabled to determine which are the best practices, to prioritize opportunities for improvement, to increase labor productivity. This is the reason why the benchmarking can be applied in a number of organizations as a tool to increase efficiency and gain a competitive advantage. The purpose of this article is to present the possibilities of the benchmarking to increase efficiency and achieve competitive advantage in different in type, size and structure companies.

The rapid development of technology, the liberalization of the global markets and the ever-growing competition, shape the need to adapt the organization to new circumstances. This requires adaptation of the internal structures, processes and outputs, so that the organization can respond to the constantly altering environmental conditions. A key component to the success of the business today is the strive for continuous sophistication, the search for ways to improve efficiency and gain a competitive advantage. The tool which helps a company to determine in what it dominates or lags behind other organizations, how to be more successful and how to achieve it, is the *benchmarking*. The main function of the benchmarking is to continuously search and discover “the best practices” in order to implement changes and achieve optimal efficiency and competitiveness.

A lot of businesses are looking for innovative ways to improve efficiency and maintain competitive advantage. This requires the development of various techniques for improving their business activities. In this sense, the benchmarking appears as a tool to improve productivity and competitiveness of the organizations. It is seen as a process through which the companies evaluate their products, services and practices against those of their direct competitors or organizations recognized as leaders in their industry.

The benchmarking is one of the best management tools for determining whether the organization performs effectively specific functions and activities. Through it, the managers are enabled to determine which are the best practices, to prioritize opportunities for improvement, to increase labor productivity. This is the reason why the benchmarking can be applied in a number of organizations as a tool to increase efficiency and gain a competitive advantage.

The purpose of this article is to present the possibilities of the benchmarking to increase efficiency and achieve competitive advantage in different in type, size and structure companies.

In any systematic attempt to increase efficiency and competitiveness, the organization must meet certain conditions in order to reap more benefits. The prerequisites for this are as follows [4]:

- Support of the program by the senior management to become known by and to be understood by the employees and customers of the organization;
- The active participation and appropriate training of the team members and staff involved in the implementation of the benchmarking project;
- The focus of the program is to be aimed at the complete customer satisfaction;
- The benchmarking techniques should be used to acquire competitive advantage and increase efficiency through improvements;
- To adapt the benchmarking-projects to specific strategies;
- Setting realistic goals;
- Choice of the right partner for benchmarking;
- Availability of adequate resources, in particular concerning time,

money and materials needed;

- Adherence to the hierarchy of the process (design, analysis, execution and examination);
- Consistency in creating an organizational culture of the staff, facilitating the continuous improvement and customer satisfaction;
- Viewing of the organizational culture as a factor for the necessary changes in the most appropriate way;
- Implementation of appropriate methods for measuring the performance.

The participants in the benchmarking process can be regarded as shareholders, as each of them, individually or as a team, contributes to the improvement of the business organization. The effective management of the benchmarking in a company requires from the project managers to balance the conflicting interests of the participants. As such the following are listed:

➤ The senior management of the organization—they should provide support for the benchmarking-team, as well as to reward the efforts in achieving positive results of the actions.

➤ The functional manager and those involved in the benchmarking-process. They contribute to the achievement of the improvements and include: the functional manager, the heads of departments, the personnel involved in the procedure and the operators directly involved in the implementation process.

➤ Team Leader (coordinator)—They are the main driver in the process of improvement. This role can be fulfilled with different management style, depending on the team.

➤ Mediator or i.e. facilitator - It is necessary to have somebody who is familiar with the methods and techniques of the benchmarking, who to play an active role in the process of various activities for improvement, or i.e., to be a catalyst for success. Virtually, it is the role of a coach.

➤ Members of the team - they participate with knowledge and experience in the various functions.

➤ Outer associate - plays an important role, providing basic sources for internal measurements.

The results and benefits, expected by the organizations from implementing the benchmarking, relate to the different aspects of the organizational functioning. According to the opinion of Zairi [11], we can significantly increase the efficiency of a company through the implementation of the benchmarking. This is made possible with the introduction of relatively rapid modifications leading to perfection. Yasin & Zimmerer [10] also came to a similar conclusion. They combine the potential benefits of the successful implementation and integration of the benchmarking in the overall organizational activity and culture, through gaining competitive advantage, increase of the profitability and survival of the organization.

Other written sources also state, that the benchmarking can be applied successfully:

- to increase productivity;
- to establish a strategy for dealing with the competition;
- to establishing realistic goals;
- to promote “learning” between the employees and their motivation;
- to develop new ideas from sources outside the company;
- to make realistic assessment and improvement of the efficiency;
- for continuous improvement in various areas of the organization.

According to Brah et al [5], the main benefits that can be derived from the implementation of the benchmarking can be summarized as: customer satisfaction, cutting down on delivery time and improvement of the reliability of the operations. Analyzing the factors influencing the achievement of the expected benefits, Jarrar and Zairi [6] reach the conclusion that it is essential to comprehend the concept of the benchmarking within the company and the implementation of appropriate methodology. The opinion of Andersen [1] is similar, who, in addition concludes that the expected benefits from the implementation of the benchmarking in the organization are difficult to predict due to the specifics of each case.

Codling [3] divides the expected benefits to:

a) material—they present the main reasons for the implementation of the benchmarking and refer to directly visible effects, such as: improving profitability, saving resources, improving the efficiency of operations, etc.

b) intangible—they are usually felt before settling the improvements in the economic scale and are factors related to the culture and working environment, as well as the improvement in communication, knowledge transfer, training, innovation, acceptance of others’ opinions, etc.

Summarizing the most frequently reported benefits from the application of the benchmarking in the scientific literature, we can reduce them to:

One of the greatest benefits of the implementation of the benchmarking is the sophistication or increase in the efficiency of the company. The positive relationship between the efficiency and the implementation of the benchmarking is recorded in the study of Voss et al. [8]. They describe the presence of both, direct and indirect links between benchmarking and efficiency. Identification of the best practices and setup of high goals improve the efficiency of the organization directly.

Meanwhile, the benchmarking helps the companies understand their strengths and weaknesses in relation to their competitors and to focus their efforts to meet their real needs. This is the indirect link between the benchmarking and the growth of efficiency of the organization. Voss et al. confirm the empirically positive relationship between the benchmarking and the improved organizational efficiency in a business. Similar conclusion was also reached by St-Pierre and Delisle [7] in their study on the impact of the benchmarking on the operational and financial performance of small and medium organizations. This study confirms the extreme usefulness of the benchmarking as a tool to increase efficiency.

The benchmarking expands the prospects of the organizations and increases their competitiveness by improving their position against the competitors. At the same time it increases the level of competition by creating restrictions for the companies which do not reach a competitive level. For the organizations which strive to reach world-class production, benchmarking reveals what is necessary and how they can achieve this. Codling [3] notes that benchmarking can be used as a technique for obtaining and maintaining a competitive advantage, since the aim is to improve and increase the performance indicators against those of the competitors. He emphasizes that the benchmarking is not a «passive exercise» but a «positive activation».

The benchmarking is not limited solely to measuring the effectiveness and competitiveness. Garvin [8] argues that the real «perfect» organizations apply the benchmarking as a technique and a catalyst for change, i.e. as a learning process, not only as a map showing results. It is the tools which helps organizations to switch from «continuous improvement» to «continuous learning».

In the long term, the greatest benefit from the application of the benchmarking is the positive effect on the organizational culture. The company which decides to apply benchmarking is going through a serious change of mindset by releasing itself from the thought of personality syndrome and «we are different.» Camp [2] even stated that the most difficult part in the implementation of benchmarking is to realize that it is highly probable that some other companies perform the same job better than them. Focusing on demand for the best practices for process improvement, the benchmarking manages to limit the traditional approach of search for guilt. This results in improved organizational culture of employees and communication between them. In turn Codling [3] argues that through the application of benchmarking and improving the interaction between processes, strategy and culture, the companies acquire new perspective through which they can significantly sophisticate their competitive advantages.

From their practical experience Tucker et al. [9] found that the benefits for the benchmarking is not only for the organizations which seek to improve, but also for the benchmark ones. As an example, they indicate the result of the application of the benchmarking by Xerox with the benchmark company L.L.Bean. As a consequence from the achieved results, L.L.Bean introduced benchmarking as a practice in their work pattern. This creates a mutual exchange of information while supporting the idea that knowledge and innovation can be shared within and outside the organization. Thus, through the practical recognition of the benchmarking as a basis for juxtaposition of the best practices, the benchmark organization acquires additional competitive advantage and strengthens its market position.

The technological progress has transformed communications and opened up a new world of information based on innovative technologies. Every

company has access to cheap Internet, which ensures the benchmarking team easy access to database services and greater opportunities. For example: online surveys, virtual common interest groups, informational resources for best practices and social networking sites to connect with potential benchmarking partners.

A great variety of resources, for support of the benchmarking are revealed, such as:

- ✓ Benchmark Index - provided by Winning Moves - UK and Fraunhofer IPK - Germany, which compares productivity in a wide range of indicators in many countries;

- ✓ *BOND* - provided by MPC – Malaysia, which compares the productivity and best practices for Malaysian companies;

- ✓ Asia Benchmarking Network - provided by IPC - Iran, which provides for comparison the financial result from their activities and the high level of performance for Iranian organizations;

- ✓ Best Company to Work For - provided by Team One Consulting - Saudi Arabia, to assess the management of the human resources in Saudi Arabia;

- ✓ Tools for online evaluation - provided by Best Prax Club – India, to assess the best practices for companies in India.

These resources are well suited for organizations which require and need access to best practices and expert advice and opinions, but do not have the necessary conditions for the benchmarking projects in full scale.

Business Improvement Performance Resource (BIPR) developed by Centre for Organisational Excellence Research (COER), is a major repository containing a database with thousands of parameters of performance, self-assessment tools and best practices that cover almost every aspect of the business. This resource allows users to search for “best practices” in terms of the various business models of excellence such as: EFQM Excellence Model, Baldrige Excellence Framework, Singapore Quality Award and Canadian Framework for Business Excellence.

The continuing popularity of the benchmarking leads us to conclude that this methodology in the future will help with the evolution of a great part of the organizations and economies worldwide. Improvements in technology will facilitate the sharing of best practices globally. With the advance in communication technology, the possibilities of the companies to expand their database and information greatly increases. The speed at which the businesses can seek solutions and best practices is accelerating.

The potential of benchmarking for accumulation and acquiring knowledge enables the organizations to better comprehend the existing processes and organize their activities in the most effective and efficient manner. As a management tool, the benchmarking allows us to set clear targets for action and to seek the best ways of accomplishing the tasks. In response to the needs of increasingly well-informed customers, the

companies must constantly develop and improve by learning from best benchmarking practices. This gives grounds for them to be regarded as a key component of business excellence.

REFERENCES

- [1] Andersen B. Industrial benchmarking for competitive advantage // Human Systems Management. - 1999. - No 18. – P.287-296.
- [2] Camp R.C. Benchmarking. The Search for Industry Best Practices That Lead to Superior Performance. - Milwaukee, Wisconsin: ASQC Quality Press, 1989.
- [3] Codling S. Benchmarking. - Gower Publishing Limited, 1998.
- [4] Davies A.J., Kochhar A.K. Why British companies don't do effective benchmarking // Integrated Manufacturing Systems. – 1999. - Vol. 10, No 1. – P. 26-32.
- [5] Elmuti D., Kathawala Y. An overview of benchmarking process: a tool for continuous improvement and competitive advantage // Benchmarking for Quality Management and Technolog. – 1997. - Vol. 4, No 4ю. – P. 229-243.
- [6] Jarrar Y.F., Zair, M. Future trends in benchmarking for competitive advantage: A global survey // Total Quality Management. – 2001. - Vol. 12, No 7-8. – P. 906-912.
- [7] St-Pierre J., Delisle S. An expert diagnosis system for the benchmarking of SMEs' performance // Benchmarking: An International Journal. – 2006. - Vol. 13, No ½. – P. 106-119.
- [8] Voss C.A., Chiesa V., Coughlan P. Developing and Testing Benchmarking and Self-assessment Frameworks in Manufacturing // International Journal of Operations & Production Management. – 1994. - Vol. 14, No 3. – P. 83-100.
- [9] Whymark J. Benchmarking and credit risk management in financial services // Benchmarking for Quality Management and Technology. – 1998. - Vol. 5, No 2. – P. 126-137.
- [10] Yasin M.M., Zimmerer T.W. The role of benchmarking in achieving continuous service quality // International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 1995. - Vol. 7, No 4. - P.27-32.
- [11] Zairi M. Benchmarking: The Best Tool for Measuring Competitiveness // Benchmarking for Quality Management & Technology. – 1994. - Vol. 1, No 1. – P. 11-24.

БЕНЧМАРКИНГ ІСКЕ АСЫРУ АРҚЫЛЫ ТИІМДІЛІГІ МЕН ҰЙЫМДАРДЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ

Петрова М.,

докт., профессор, Кирилл және Мефодия атындағы Великотырнов университеті,
Велико Тырново, Болгария,
e-mail: mm_p@abv.bg

Тепавичарова М.,

Ph.D., қауіпсіздік және экономика жоғарғы мектебі,
Пловдив, Болгария,
e-mail: m_ivanova_zlatanova@abv.bg

Бойкова Л.,

Ph.D., қауіпсіздік және экономика жоғарғы мектебі, Пловдив, Болгария,
e-mail: l_boykova@abv.bg

Тірек сөздер: бенчмаркинг, тиімділігі, бәсекеге қабілеттілік, ұйым.

Аңдатпа. Көптеген компаниялар тиімділігін арттыруға және бәсекеге қабілетті артықшылығын қамтамасыз ету үшін инновациялық жолдарын іздеген.

Бұл өз бизнесін жақсартуға түрлі әдістерін дамытуды қажет етеді. Осы мағынада, бенчмаркинг ұйымдардың өнімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін құралы сияқты. Бұл компаниялар өз саласында көшбасшы ретінде танылған, олардың тікелей бәсекелестер немесе ұйымдарға салыстырғанда өз өнімдерін, қызметтерін және тәжірибесін бағалауға, ол арқылы процесс ретінде қарастырылады. Бенчмаркинг ұйым нақты функциялары мен іс-шараларды тиімді жүзеге асырылады анықтау үшін ең үздік басқару құралдарының бірі болып табылады. Оның арқасында, менеджерлер өнімділігін жақсарту арттыру мақсатында басымдық ең жақсы болып табылады қайсысын анықтау мүмкіндігі бар. Ол бенчмаркинг тиімділігін арттыру және бәсекелес артықшылыққа ие құралы ретінде ұйымдардың бірқатар қолданылуы мүмкін осы себептен. Осы баптың мақсаты - тиімділігін арттыру және әр түрлі компанияларда бәсекелестік артықшылықтарын жету, мөлшері және құрылымы үшін бенчмаркинг мүмкіндігін енгізу.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ ЧЕРЕЗ РЕАЛИЗАЦИЮ БЕНЧМАРКИНГА

Петрова М.,

докт., профессор, Великотырновский университет им. св. Кирилла и св. Мефодия,
Велико Тырново, Болгария,
e-mail: mm_p@abv.bg

Тепавичарова М.,

Ph.D., Высшая школа безопасности и экономики,
Пловдив, Болгария,
e-mail: m_ivanova_zlatanova@abv.bg

Бойкова Л.,

Ph.D., Высшая школа безопасности и экономики, Пловдив, Болгария,
e-mail: l_boykova@abv.bg

Ключевые слова: бенчмаркинг, эффективность, конкурентоспособность, организации.

Аннотация. Многие компании ищут инновационные способы повышения эффективности и поддержания конкурентного преимущества. Это требует разработки различных методов для улучшения их деловой активности. В этом смысле бенчмаркинг представляется инструментом повышения производительности и конкурентоспособности организаций. Это рассматривается как процесс, посредством которого компании оценивают свои продукты, услуги и практику в сравнении с их прямыми конкурентами или организациями, признанными лидерами в своей отрасли. Эталонное тестирование является одним из лучших инструментов управления для определения того, выполняет ли организация эффективные конкретные функции и виды деятельности. Через него менеджеры получают возможность определять, какие из них являются лучшими, распределять приоритеты в целях совершенствования, повышать производительность труда. Именно по этой причине бенчмаркинг может применяться в ряде организаций в качестве инструмента повышения эффективности и получения конкурентного преимущества. Цель этой статьи - представить возможности бенчмаркинга для повышения эффективности и достижения конкурентного преимущества в компаниях различного типа, размера и структуры.

Статья поступила 10.03.2017 г.

MODELS OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Jia Tanha,

Listener EMBA program, IBS University “NARXOZ”,
e-mail: isa.y@mail.ru

Keywords: internal and external corporate social responsibility, social partnership.

Abstract. In article key questions of development of corporate social responsibility of business are considered. The comparative analysis of models of corporate social responsibility of the American-Canadian, Japanese-Chinese and Islamic model is provided. Stages and the CSR tools in Kazakhstan are analysed.

УДК 330.341.2

МОДЕЛИ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Цзя Тяньфэй,

Слушатель EMBA, IBS Университет «NARXOZ»,
e-mail: isa.y@mail.ru

Ключевые слова: внутренняя и внешняя корпоративная социальная ответственность, социальное партнерство.

Аннотация. В статье рассматриваются ключевые вопросы развития корпоративной социальной ответственности бизнеса. Приведен сравнительный анализ моделей корпоративной социальной ответственности американско-канадской, японо-китайской и исламской модели. Проанализированы этапы и инструменты КСО в Казахстане.

Опыт корпоративной социальной ответственности (КСО) и стратегическая ориентация социальных программ являются источником развития конкурентных преимуществ.

Существует внутренняя и внешняя социальная ответственность. В мировой практике различают несколько моделей корпоративной социальной ответственности (КСО) [1].

Одна из них американская модель КСО, характеризующаяся минимальной степенью вмешательства государства в частный бизнес; многие сферы экономики – саморегулируемые [2].

Основные этапы развития социальной ответственности бизнеса в РК:

- 1994 Постановление Президента РК «О социальном партнерстве в области социально-экономических и трудовых отношений»;
- 200 год – Закон «О социальном партнерстве в Республике Казахстан»;
- 2004 год – на открытии первой сессии парламента 3-го созыва глава государства провозгласил необходимость усиления деятельности государства по социальной защите населения;
- 2005 - глава государства на Втором гражданском форуме отметил необходимость присоединения бизнеса к развивающемуся социальному партнерству;
- 2005 – произошло окончательное закрепление идеи социальной

ответственности бизнеса, когда президент отметил, что становление социально-ориентированного бизнеса необходимо возвести в ранг национальной идеи;

- 2006 год – отмечено в качестве основных приоритетов внедрение международных стандартов социальной ответственности бизнеса;
- 2007 год – Президент РК в Послании народу обратил внимание на стимулирование ответственности и заинтересованности участия отечественного предпринимательства в развитии системы науки, образования и здравоохранения.

Инструменты реализации социальных программ представляют собой:

- 1.Благотворительные пожертвования и спонсорская помощь;
- 2.Добровольное вовлечение сотрудников компании в социальные программы;
- 3.Денежные гранты;
- 4.Копоративное спонсорство;
- 5.Копоративный фонд;
- 6.Социальные инвестиции;
- 7.Социально-значимый маркетинг;
- 8.Спонсорство

Особенность американской модели КСО в том, что активность в этом направлении иницируется самими компаниями и предусматривает максимальную самостоятельность корпораций в определении своего общественного вклада [3].

Тем не менее, в последнее время американская модель претерпевает некоторые изменения в направлении более активного вмешательства государства в социальные проблемы.[4]

Таблица 1- Сравнительные характеристики моделей КСО в национальных культурах

<i>Модели КСО</i>	Американо-канадская	Европейская	Японско-китайская	Исламская модель
<i>Форма КСО</i>	Открытая	Скрытая	Скрытая	Скрытая
1	2	3	4	5
<i>Экономическая ответственность</i>	Направленность на социальную ответственность с передовыми	Законодательно установленные рамки поведения,	Активное участие государства в корпоративном	Направленность на социальную ответственность с принципами

Продолжение Таблицы 1

1	2	3	4	5
	принципами корпоративного управления, достойного вознаграждения и защиты потребителя.	например, 35-часовая рабочая неделя, МРОТ, регулирование сверхурочной работы, правила производства и тестирования мед.препаратов.	стратегическом планировании.	экономической справедливости ислама, заложенными в Коране и Сунне
<i>Юридическая ответственность</i>	Невысокий уровень законодательно закрепленных правил поведения корпораций.	Глубоко проработанное законодательство о правилах ведения бизнеса.	Эффективная правовая основа для КСО и корпоративного поведения (Устав корпоративного поведения).	Приоритет религиозного фактора и статуса компании. Организации могут существовать только до тех пор, пока определенное общество признает их легитимность.
<i>Этическая ответственность</i>	Тенденции преобладания поддержки местного сообщества.	Высокие налоги и высокий уровень государственной социальной защиты.	Формирование правильного восприятия бытия, общества и окружающего мира. Стремление к прогрессу цивилизации в целом.	Приоритет состояния человеческих отношений в экономической жизни, содействие целям процветания исламского общества в целом

Продолжение Таблицы 1

1	2	3	4	5
<i>Благотворительность (филантропия)</i>	Спонсирование искусства, культуры и университетского образования.	Высокое налоговое бремя переносит на государство ответственность за финансирование культуры, образования, т.п.	Защита окружающей среды. Образование и культура. Развитие техн. потенциала. Поддержка сообществ.	Пропаганда ислама, религиозно-просветительской и благотворительной деятельности.
<i>Основные стейкхолдеры по степени важности</i>	Персонал. НКО и общество.	Персонал. Потребители. Сообщество. Акционеры.	Персонал. Акционеры. Сообщество. Деление стейкхолдеров на внутренних (персонал, акционеры) и внешних (сообщество, потребители) Приоритет отдается внутр. стейкхолдерам	Общество. Компании.
<i>Стимулирующие / движущие силы КСО</i>	Сами корпорации. НКО и общество.	Сами корпорации. НКО и общество. Государство.	Государство. Сообщество. Сами корпорации.	Нормы Корана. Государство. Сами корпорации.
<i>Роль неправительственных / некоммер-</i>	Являются глобальным ресурсом для компаний,	Оказывают большое влияние на общественное мнение и	НКО не оказывают давления на бизнес.	Недостаточно развита. Продвигают как современные, так и традици-

Продолжение Таблицы 1

1	2	3	4	5
<i>ческих организаций</i>	которые стремятся сохранить комм. успех путем проявления уважения к этич.ценностям, людям, обществу и окружающей среде (USBusiness for Social Responsibility (BSR))	давление на бизнес.		онные формы KCO (CSR Asia, CSR Malaysia, The Dubai Centre for Corporate Values, CSR Development center (Иран), CSR Association of Turkey).
<i>Тенденции социальной отчетности (СО)</i>	Иницируется самим бизнесом. Стандарты хорошо адаптированы и широко применяются. Ориентирована на большинство стейкхолдеров.	Иницируется самим бизнесом. Стандарты хорошо адаптированы и широко применяются. Ориентирована на большинство стейкхолдеров.	Иницируется как самим бизнесом, так и государством. Имеет три основных направления: защита окружающей среды (устойчивое развитие), корпоративная филантропия, ответственность по отношению к клиенту и защита прав человека.	На стадии развития ввиду экономической отсталости большей части стран.

За последние годы значение КСО в Канаде прошло путь от начального фокусирования на хороших трудовых условиях и филантропии к более сложному варианту, признающему значение воздействия частного сектора на общество и его роль как участника международных отношений.

Что касается модели КСО в континентальной Европе, она в большей степени зарегулирована государством. В отличие от США европейские корпорации более склонны к ограничению своей ответственности перед стейкхолдерами.

Британская модель КСО сочетает элементы моделей США и континентальной Европы, при этом она характеризуется значительной степенью вовлечением государства и гражданских институтов в процесс согласования общественных интересов, а также продвижения и поощрения лучших практик. Общая черта с другими европейскими странами – активная поддержка бизнеса со стороны государства[5].

Западные предприниматели основной целью видят достижение наивысших успехов. На Востоке столь же важным является совмещение достижения успехов и морального поведения. По мнению исследователей, активность западных компаний в реализации КСО в значительной мере связана с влиянием этических принципов восточного менеджмента.

Так, социальная ответственность корпораций в Японии поддерживается культурными традициями страны. Японская модель КСО предусматривает социальную сплоченность на уровне компании и деловую сплоченность на уровне индустриальной группы. Для японской модели характерна активная роль государства, которое на протяжении долгого времени принимало участие в корпоративном стратегическом планировании.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Алехин А. Корпоративная социальная ответственность в Китае. – Режим доступа: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/03/x-aleksey@rambler.ru.doc.pdf (дата обращения 17.2.2017).

[2] Бай Кайфэн. Влияние национальной культуры на развитие менеджмента (на примере КНР): автореф. дис. ... к.э.н. - Санкт-Петербург 2010. - С.19-21.

[3] Благотворительная деятельность и налоговое планирование. Налоговый вычет благотворителю. - Режим доступа: <http://www.roche-duffay.ru/articles/charity.htm> (дата обращения 17.2.2017).

[4] Джон Р. Кер Канадский подход к корпоративной социальной ответственности (КСО) // Бизнес и обществ.-2004.- № 4-5 (23-24).- С.28-30.

[5] Налогообложение компаний в Великобритании. – Режим доступа: <http://www.fbs-offshore.com/nalogooblozhenie-kompanij-v-velikobritanii/#ixzz2UIKw3q2R> (дата обращения 17.2.2017).

REFERENCES

[1] Alekhin A. Korporativnaya sotsial'naya otvetstvennost' v Kitaye. Rezhim dostupa: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2007/03/x-aleksey@rambler.ru.doc.pdf.

Data obrashcheniya 17.2.2017 [in Rus.].

[2] Bay Kayfen. Vliyaniye natsional'noy kul'tury na razvitiye menedzhmenta (na primere KNR): avtoref. dis. ... k.e.n. Sankt-Peterburg 2010. S.19-21 [in Rus.].

[3] Blagotvoritel'naya deyatel'nost' i nalogovoye planirovaniye. Nalogovyy vychet blagotvoritelyu. Rezhim dsotupa: <http://www.roche-duffay.ru/articles/charity.htm> Data obrashcheniya 17.2.2017 [in Rus.].

[4] Dzhon R. Ker Kanadskiy podkhod k korporativnoy sotsial'noy otvetstvennosti (KSO). *Biznes i obshchestvo*. 2004. № 4-5 (23-24). S.28-30 [in Rus.].

[5] Nalogooblozheniye kompaniy v Velikobritanii. Rezhim dostupa: <http://www.fbs-offshore.com/nalogooblozhenie-kompanij-v-velikobr/#ixzz2UIKw3q2R>. Data obrashcheniya 17.2.2017 [in Rus.].

КОРПОРАТИВТІК ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІК МОДЕЛІ

Цзя Тяньфэй,

тыңдаушы EMBA, IBS Университеті “NARXOZ”,

e-mail: isa.y@mail.ru

Тірек сөздер: ішкі және сыртқы корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік, әлеуметтік әріптестік

Аңдатпа. Мақалада бизнестің корпоративтік әлеуметтік жауапкершілігін дамытудың өзекті мәселелері қаралады. Корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің америка-канадалық, жапондық-қытай және исламдық модельдеріне салыстырмалы талдау келтірілген. Қазақстандағы КӘЖ кезеңдері мен құралдары талқыланып отыр.

Статья поступила 2.03.2017 г.

STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF INVESTMENT LEGISLATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Artykbayeva A.,

master's degree student, specialty “International Law”,

Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,

e-mail: artykbayeva.aizhan@gmail.com

Keywords: International law, international investment, investment legislation, Republic of Kazakhstan, political stability, investment area.

Abstract. This article discusses the problems of Attraction of investments in the Republic of Kazakhstan is of immense importance for the successful conduct of economic reforms and the emergence of Kazakhstan from the crisis. The purpose of the state internal system and foreign investment policy is to create conditions for increasing foreign investment, first of all, for a favorable investment climate. This is economic and political stability, the maximum reduction in the degree of political risk, the reliability of Kazakhstan's partners and many other indicators. However, none of these terms will not work to the proper extent unless a legal framework is created to ensure the protection of foreign investors. In this article, the main goal is to disclose the topic of the formation and development of investment legislation in the Republic of Kazakhstan.

УДК 341

ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Артыкбаева А.,

магистрант специальности «Международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: artymbayeva.aizhan@gmail.com

Ключевые слова: международное право, иностранные инвестиции, инвестиционное законодательство, Республика Казахстан, политическая стабильность, инвестиционный климат.

Аннотация. Привлечение инвестиций в Республику Казахстан имеет громадное значение для успешного проведения экономических реформ и выхода Казахстана из кризиса. Целью государственной внутренней системы и внешней инвестиционной политики является создание условий для увеличения иностранных инвестиций в первую очередь – для благоприятного инвестиционного климата. Это экономическая и политическая стабильность, максимальное снижение степени политического риска, надежность казахстанских партнеров и многих других показателей. Однако ни одного из этих слагаемых не будет работать в надлежащей степени, если не будет создана правовая база, обеспечивающая защиту иностранных инвесторов. В данной статье основной целью является раскрытие темы становления и развития инвестиционного законодательства в Республике Казахстан.

Образование и существование комплексных отраслей обусловлено объективной необходимостью и является вполне закономерным, что становится очевидным при исследовании вопроса об истории становления инвестиционного права. Исходя из основных периодов развития инвестиционного законодательства Республики Казахстан можно выделить следующие этапы развития инвестиционного права:

Первый этап- с 1990 по 1994 годы инвестиционное право в целом и его основные институты в частности находились в стадии формирования. Процесс развития инвестиционных отношений значительно опережал процесс их надлежащей правовой регламентации, что приводило к такой ситуации, когда отдельные сферы инвестиционной деятельности оставались неурегулированными в законодательном плане. Однако этот этап занимает особое место в истории инвестиционного права, так как это был период становления Республики Казахстан как независимого государства, период возникновения и развития рыночных отношений, создания новой правовой системы и кардинального изменения законодательства.

Этот этап воспринимается как этап формирования инвестиционного законодательства, в частности процесс становления законодательства об иностранных инвестициях. Начало этому было положено принятием Закона Казахской ССР «Об иностранных инвестициях в Казахской ССР» от 7 декабря 1990 года, который

преследовал цель обеспечить привлечение иностранных инвестиций, передовой технологии и управленческого опыта при условии предоставления необходимых гарантий иностранному капиталу. Закон был направлен на формирование в республике экономики открытого типа и должен был способствовать скорейшему переходу страны на общепринятые в мировой практике принципы хозяйствования.

Несмотря на то, что основные положения Закона Казахской ССР об иностранных инвестициях носили в большей степени декларативный характер, а в его принятии были и позитивные моменты: во-первых, это был первый акт, законодательно закрепивший уже сложившийся в республике инвестиционные отношения; во-вторых данным законодательным актам в течении четырех лет определялся порядок привлечения иностранных инвестиций в экономику нашей страны, что в целом способствовало притоку иностранного капитала; в-третьих, впервые иностранным инвесторам предоставлялись инвестиционные гарантии осуществления им деятельности. В отличие, например, от законодательных актов 20-х годов, когда советское государство допускало привлечение иностранного капитала, но не брало на себя никаких обязательств по его безопасности и его сохранности. Проведенная двойная национализация иностранной частной собственности сначала в 1917 году, а затем после этого была хорошо известна за рубежом и не внушала особого доверия к нашей стране. Целый ряд достаточно известных и действующих в наше время зарубежных и действующих в наше время фирм в 1920-1940 годы лишились своей собственности в СССР без какой –либо компенсации, кроме того, досрочное расторжение в 30-х годы прошлого столетия концессионных соглашений с такими компаниями, как «Лена-Голдфилдс», «Тетюхе Майнингкорпорейшн», привело к возбуждению арбитражных и судебных дел, окончившихся безрезультатно для иностранных инвесторов. Поэтому включение раздела, посвященного гарантиям иностранным инвестициям, увеличило интерес со стороны потенциальных инвесторов и существенно повлияло на их активность.

Примечательно, что формирование инвестиционного законодательства практически совпало по времени со становлением Республики Казахстан как независимого государства, начало которое положила декларация о государственном суверенитете Казахской ССР от 25 октября 1990 года. Конституционному закону о государственной независимости РК предшествовал Закон об инвестиционной деятельности, принятый еще в бытность Казахстана союзной социалистической республикой 10 июня 1991 года, который оказался самым долгосрочным из всех актов того времени, регулировавших инвестиционные отношения, так как был

отменен только в 1997 году. И в этом, единственное его достоинство – во всем остальном он практически не оказал никакого влияния на инвестиционные отношения, так как стал неприменимым с самого момента его опубликования [1].

Инвестиционное законодательство РК изначально формулировалось как законодательство об иностранных инвестициях, и дело даже не в том, что закон принят через семь месяцев после закона об иностранных инвестициях. Главное заключается в том, что к этому времени сфера его регулирования уже была распределена между другими законодательными актами так, отношения, связанные с осуществлением иностранных инвестиций, регламентировались нормами законодательства об иностранных инвестициях, а отношения по поводу национальных инвестиций – нормами других отраслей законодательства. Следующим не мало важным обстоятельством являлось то, что в этот период основное внимание уделялось становлению законодательства об иностранных инвестициях, и законотворческая работа в основном была направлена на создание правовых основ деятельности иностранных инвесторов. Об этом свидетельствуют и принятые тогда законодательные акты, такие как Закон РК «Об обращении ценных бумаг и фондовой бирже в Республике Казахстан» от 11 июня 1991 г., Закон РК « хозяйственных товариществах и акционерных обществах» от 20 июня 1991 г., Закон РК « О концессиях а Республике Казахстан»от 23 декабря 1991 г., Закон РК «О налоговой системе в Республике Казахстан» от 25 декабря 1991 г. и другие.

Фактором, обусловившим первоочередность формирования законодательства об иностранных инвестициях, было то, что вопрос о национальных инвестициях и их правовом статусе еще только ставился и находился на стадии разработки, а инвестиционные отношения с участием иностранных инвесторов уже сложились и требовали скорейшего законодательного урегулирования.

Таким образом, данный период представляет собой начальный этап развития рыночных отношений в Республике Казахстан и создания совершенно новой законодательной системы независимого и суверенного государства в целом и национальной системы инвестиционного законодательства Казахстана в частности.

Второй этап начинается с принятием 27 декабря 1994 года Закона РК об иностранных инвестициях и Гражданского кодекса РК, которые также способствовали развитию инвестиционных отношений. В этот период инвестиционное право, наряду с другими отраслями права, оформились в относительно самостоятельный элемент единой системы права, с характерными для него взаимодействующими между собой правовыми институтами. Вместе с тем инвестиционная деятельность,

осуществляемая в республике, не приносила ощутимых результатов. Экономический кризис, инфляция, неконкурентоспособность отечественных товаров, увеличение внешнего долга – вот основные последствия инвестиционной политики этого периода. Необходимо было предпринять решительные шаги для преодоления этой ситуации. 28 февраля 1997 года был принят Закон РК «О государственной поддержке прямых инвестиций» и в последствии был принят целый ряд законодательных и нормативных актов в его исполнение.

Кодификация гражданского законодательства сыграла важную роль в становлении национальной системы законодательства РК и в упорядочении правовых норм, регулирующих рыночные отношения. Гражданский кодекс иначе называют «Экономической конституцией», и это не случайно, ведь он представляет собой основной специальный нормативный акт в области регулирования рыночных частноправовых отношений. В равной степени сказанное касается и инвестиционного законодательства, поскольку инвестиционные отношения также регулируются гражданским законодательством.

Другим законодательным актом, оказавшим существенное влияние на развитие инвестиционных отношений, является Закон РК «О недрах и недропользовании» от 27 января 1996 года. По сравнению с ранее действовавшим Кодексом о недрах и переработке минерального сырья от 30 мая 1992 года закон о недрах и недропользовании иначе решает ряд важных вопросов. Во-первых, значительно сужен предмет регулирования: в отличие от Кодекса о недрах 1992 года, в сферу регулирования которого входили отношения по переработке минерального сырья, в законе о недрах прямо оговорено, что переработка минерального сырья не относится к операциям по недропользованию. Во-вторых, в законе о недрах проводится градация субъектов права недропользования. В-третьих, законом о недрах, в отличие от кодекса 1992 года, который предусматривал три вида недропользования, закреплено четыре вида недропользования: государственное геологическое изучение недр; разведка; добыча; строительства и эксплуатации подземных сооружений, не связанных с добычей полезных ископаемых.

Особое место в системе законодательства занимает еще один нормативный акт, который оказал существенное влияние не только на процесс развития инвестиционной деятельности в стране, но и на содержании специального акта – Закон РК «О нефти» от 28 июня 1995 года, предшествовавший принятию закона о недрах и недропользовании, который регулирует отношения, возникающие при проведении нефтяных операций на территории, находящейся под юрисдикцией РК, в том числе на море и во внутренних водоемах. В законе о нефти содержится положения о том, что в случае противоречия

между настоящим законом и другими законодательными актами РК в части регулирования нефтяных операций применяются нормы закона о нефти; из чего следует, что в части регулирования нефтяных операций нормы закона о нефти обладают большей юридической силой, чем нормы закона о недрах и недропользовании. Следует отметить, что первоначально закон о недрах и недропользовании были приняты как Указы Президента РК, имеющие силу закона, но впоследствии были переименованы [2].

Отличительной особенностью второго этапа в развитии инвестиционного законодательства является то, что значительная часть принятых тогда законодательных и нормативных актов носила временный характер, не имела долгосрочной перспективы. Вместе с тем именно в этот период была принята общая часть Гражданского кодекса РК и соответственно была создана достаточно серьезная правовая база, которая составляет основу действующего законодательства, регулирующего рыночные отношения в Республике Казахстан.

Третий этап в развитии инвестиционного права, в условиях резкого снижения активности иностранных и отечественных инвесторов, особенно в производственной сфере, необходимо было стимулировать вложение значительных средств в отрасли, обеспечивающие технологические и структурные преобразования производства. Конечно, самих по себе преференций инвесторам еще не достаточно, но предоставление льгот на равне с обеспечением правовых гарантий вполне может принести определенный результат. Третий этап в развитии инвестиционного права характеризуется осознанием важности и значимости единой инвестиционной политики государства, стремлением к выработке концептуальных подходов к инвестиционной деятельности, как комплексной деятельности, осуществляемой и на рынке ценных бумаг, и в сфере производства товаров и оказания услуг, и в сфере природопользования.

Началом третьего этапа в развитии и совершенствовании инвестиционного законодательства послужило принятие 28 февраля 1997 года, Закон РК «О государственной поддержке прямых инвестиций», которым определялись такие основные задачи, как: внедрение новых технологий, передовой техники и ноу-хау; насыщение внутреннего рынка высококачественными товарами и услугами; государственная поддержка и стимулирование отечественных производителей; развитие экспорто-ориентированных и импортозамещающих производств; создание новых рабочих мест; улучшение окружающей природной среды.

Значение закона о государственной поддержке прямых инвестиций состоит в том, что с его принятием, во-первых, началось формирование специального законодательства РК о прямых инвестициях, во-вторых,

инвестиционное законодательства РК перешло на качественно новую ступень в своем развитии. До принятия закона о прямых инвестициях инвестиционная политика государства была направлена на увеличение иностранных инвестиций и создание для них более чем наиболее благоприятного правового режима. В конечном счете эффективность иностранных инвестиций была минимальной, вследствие того, что в основном они вкладывались в недропользовании, что не могло оказать ощутимого влияния на развитие экономики страны и приводило только к усилению экспансии недр иностранными инвесторами. В результате чего значительная часть вложенных в тот период иностранных инвестиций носила спекулятивный характер. Как следствие, наряду с принятием закона о прямых инвестициях, были внесены серьезные изменения и дополнения в текст закона об иностранных инвестициях. Среди причин, послуживших основанием для этого, можно назвать имевшие место на тот момент многомиллионные убытки, понесенные государством, по договорам, заключенным национальными инвесторами с иностранными инвесторами под правительственные гарантии в силу нарушения договорных обязательств казахстанской стороной.

При характеристике первых двух этапов в развитии инвестиционного законодательства РК мы сознательно уклонились в рассмотрении вопросов становления законодательства о рынке ценных бумаг и его влиянии на процесс развития инвестиционных отношений ввиду того, что с момента своего появления оно функционировало самостоятельно и независимо от инвестиционного законодательства. В отличие от других стран, инвестиционное законодательство которых сразу складывалось как законодательство об инвестициях ценные бумаги, в РК инвестиционное законодательство сформировалось как законодательство об инвестициях в реальные активы. Закон РК «О рынке ценных бумаг» от 5 марта 1997 года впервые законодательно закрепил, что другой составной частью инвестиционной деятельности является инвестирование в ценные бумаги и другие финансовые активы. Так, были определены две основные группы инвесторов на рынке ценных бумаг: 1) инвесторы; 2) институциональные инвесторы [3].

Законом о прямых инвестициях помимо установления гарантий осуществления инвестиционной деятельности и системы льгот и преференций было провозглашено о создании единственного государственного органа, уполномоченного представлять Республику Казахстан перед инвесторами. В соответствии с этим был создан Государственный комитет Республики Казахстан по инвестициям и принято постановление Правительства РК «Об утверждении Положения о Государственном комитете Республики Казахстан по

инвестициям» от 24 марта 1997 года.

В последствии Государственный комитет по инвестициям был преобразован в республиканское государственное учреждение Агентство Республики Казахстан по инвестициям, которое согласно Положению о нем, утвержденному постановлением Правительства РК от 26 апреля 1999 года, являлось центральным исполнительным органом, не входящим в состав Правительства, осуществляющим функции государственного управления и контроля в сфере государственной поддержки прямых инвестиций в РК. Указом президента РК от 13 декабря 2000 года. Агентство РК по инвестициям было упразднено с передачей функции и полномочий вновь образовательному Комитету по инвестициям Министерства иностранных дел РК, а в области недропользования – Министерству энергетики и минеральных ресурсов РК.

Вместе с тем, спустя менее чем полтора года, была произведена очередная реорганизация, в результате которой Министерство экономики и торговли РК было разделено на Министерство экономики и бюджетного планирования РК и Министерство индустрии и торговли РК с передачей последнему функций и полномочий в области управления промышленностью, строительством и торговлей стандартизации, метрологии и сертификации. Наряду с этим был образован Комитет по инвестициям Министерства индустрии и торговли РК.

На тот момент настоятельно назрела необходимость придания Комитету по инвестициям статуса уполномоченного и контролирующего органа в сфере осуществления инвестиций, а не ограничивать его рамками государственной поддержки инвестиций. Тем более что закрепленные в действующем законодательстве основные функции Комитета по инвестициям явно входят за пределы его компетенции и за рамки регулирования законодательства о прямых инвестициях, осуществляемых в приоритетные сектора экономики. Смысл и основная цель закона о прямых инвестициях, в соответствии с которым Комитет по инвестициям был создан, в том и состояли, чтобы с помощью предоставления системы льгот и преференций привлечь иностранный и отечественный капитал в малопривлекательные для инвесторов отрасли экономики, в первую очередь в производственную инфраструктуру и сельское хозяйство. Недропользование же к приоритетным отраслям экономики не относится и в государственной поддержке не нуждается, изначально являясь наиболее предпочтительным для инвесторов объектом капиталовложений.

Таким образом, главной особенностью третьего этапа в развитии инвестиционного законодательства РК является то, что инвестиционное законодательство РК является то, что инвестиционное законодательство

включало в себя три основных блока специальных законодательных актов: законодательство об иностранных инвестициях, законодательство о прямых инвестициях и законодательство об инвестициях в ценные бумаги. Наряду с этим отдельные группы составляло законодательство о государственном инвестировании и законодательство о социальных инвестициях.

Четвертый этап начинается с принятием 8 января 2003 года Закона РК «Об инвестициях» и с признанием утратившими силу законов об иностранных инвестициях и государственной поддержке прямых инвестиций. Этот период ознаменовался в первую очередь установлением единого правового режима для иностранных и национальных инвестиций. Наряду с этим новый закон завершил процесс становления инвестиционного права как комплексной отрасли прав. Конечно, определенные проблемы в регулировании инвестиционных отношений останутся, но в отличие от прежних подходов, обеспечивающих развитие отдельных правовых институтов, с помощью единого законодательного акта возможно будет обеспечить функционирование и дальнейшее совершенствование инвестиционного права как целостного правового образования.

Наличие специального закона об иностранных инвестициях необязательно и даже нежелательно для любой нормально развивающейся страны. Лишь в некоторых промышленно развитых странах, например, в Австралии, Испании, Канаде, Японии, существует законодательство об иностранных инвестициях. В большинстве стран его нет, это совершенно естественно, так как на иностранных инвесторов должны распространяться национальный режим и общее национальное законодательство. Тем не менее на момент актуальности вышеуказанного закона, республика Казахстан так же как и другие страны мира с переходной экономикой, принял такой закон и пока не собирался его отменять. Это было связано с тем, что иностранные инвесторы не испытывают особого доверия к национальному законодательству из-за его нестабильности и добиваются для себя особых гарантий. Со своей стороны Казахстан, желая привлечь иностранные инвестиции, вынужден был давать такие особые гарантии и устанавливать для иностранных инвесторов специальный правовой режим специальным законодательством.

Начало четвертому этапу было положено принятием Закона РК «Об инвестициях» от 8 марта 2003 года. Закон об инвестициях объединил нормы, регулирующие отношения, связанные с инвестициями, и установил общий правовой режим для иностранных и национальных инвестиций, предоставив гарантии инвесторам, осуществляющим свою деятельность в РК. В частности, гарантии правовой защиты деятельности инвесторов на территории РК полная и

безусловная защита прав и интересов инвесторов законами и иными нормативными актами РК, а также международными договорами, ратифицированными РК; гарантии использования доходов; гарантии прав инвесторов при национализации и реквизиции. Данным законодательным актом определяется, что контроль и надзор за деятельностью инвесторов осуществляются государственными органами, которым такое право предоставляло в соответствии с законодательными актами. По существу, это положение тоже можно отнести к гарантиям, потому что в нем устанавливается правило осуществления контроля и надзора только теми государственными органами, которым это право предоставлено в соответствии с действующим законодательством [4].

Вместе с тем, возникают определенные вопросы при рассмотрении отдельных положений данного закона. Во-первых, сфера регулирования закона, из которой исключены отношения, связанные с осуществлением инвестиций из средств государственного бюджета, и отношения, связанные с вложением капитала в некоммерческие организации, в том числе для образовательных, благотворительных, научных или религиозных целей. Представляется целесообразным, что отношения, связанные с осуществлением инвестиций из средств государственного бюджета, данным законом регулироваться не будут, так как государственное инвестирование не следует смешивать с частным. Но сама формулировка носит неконкретный характер, так как наряду с государственными инвестициями, есть и инвестиции, софинансируемые из средств государственного бюджета, как на возмездной, так и на безвозмездной основе. Из смысла анализируемой нормы следует, что отношения, связанные с государственным софинансированием, также не включены в сферу регулирования, так как они осуществляются за счет государственных средств. Далее, отношения, возникающие по поводу организации и деятельности коммерческих организаций, в настоящее время регулируются гражданским законодательством и специальными нормативными актами, но отношения, связанные с вложением капитала в некоммерческие организации, должного законодательного закрепления еще не получили. То же самое относится и к интеллектуальным инвестициям, направленным на создание нематериальных благ, поэтому необходимо закрепить в действующем законодательстве основные начала их осуществления, хотя возможно и не следует смешивать эти виды инвестиций в одном законодательном акте.

Во-вторых, содержащееся в законе определение инвестиций, нуждается в серьезной доработке. Если исходить из общей классификации инвестиций на капиталобразующие и

интеллектуальные, то в данном случае имеются в виду только капиталобразующие инвестиции. В принципе, подход законодателя понятен в виду того, что из сферы регулирования предлагаемого закона исключены отношения, возникающие при осуществлении интеллектуальных инвестиций, то и само определение инвестиций характеризует только капиталобразующие инвестиции. Однако в Законе об инвестициях прямого указания на это нет, и поэтому складывается впечатление, что инвестиции, как таковые, могут вкладываться лишь в уставной капитал юридического лица или увеличение фиксированных активов, используемых для предпринимательской деятельности. В общем, это определение представляет некий синтез определений инвестиций, содержащихся в различных законодательных актах (и, в первую очередь, в утративших силу законах об иностранных инвестициях и прямых инвестициях).

В-третьих, неудачное, на наш взгляд, название статьи 3 законопроекта - «объекты предпринимательской деятельности» было заменено в законе на «объекты инвестиционной деятельности», но по содержанию это положение не изменилось, так как в ст. 3 Закона об инвестициях говорится о том, что инвесторы имеют право осуществлять инвестиции в любые объекты и виды предпринимательской деятельности, кроме случаев, предусмотренных законодательством. Однако и такая формулировка является не точной, потому что предпринимательская и инвестиционная деятельность не всегда совпадают по своему содержанию. Не вдаваясь в подробности этого вопроса, отметим, что разграничение между ними проведено в самом определении инвестиций (ст. 1 закона), товары, предназначенные для личного потребления, не подпадают под понятие инвестиций. Тогда как в предпринимательской деятельности одна из основных ее составляющих - это как раз таки розничная купля-продажа товаров, предназначенных для личного потребления. Анализ содержания этой статьи также позволяет предположить, что речь может идти не только о предпринимательской деятельности, но и о других видах деятельности.

В-четвертых, в самом законе объединены нормы, в основном, двух утративших силу законодательных актов - об иностранных инвестициях и о государственной поддержке прямых инвестиций. Но не следует забывать о том, что отношения, возникающие по поводу иностранных и прямых инвестиций, это не есть все инвестиционные отношения. Более того, и название закона и определенная сфера его регулирования предполагают, что им будут урегулированы отношения, связанные с инвестициями в Республике Казахстан, определены правовые и экономические основы стимулирования инвестиций, гарантирована защита прав инвесторов при осуществлении ими деятельности и порядок разрешения споров с участием инвесторов.

К сожалению, так и непонятно, какие еще виды инвестиционных отношений, помимо вышеуказанных, будут регулироваться данным законодательным актом.

В-пятых, установленный ст. 9 Закона об инвестициях порядок разрешения инвестиционных споров, по сути дела, процедуру их разрешения не определяет. Выделены две группы споров: инвестиционные споры (споры, вытекающие из договорных обязательств между инвесторами и государственными органами в связи с инвестиционной деятельностью инвестора) и споры, не относящиеся к категории инвестиционного спора (в законе не содержится прямого указания на то, что под ними понимается). Если исходить из смысла анализируемой статьи, то получается, что только споры между инвесторами и государственными органами могут быть отнесены к инвестиционным, все остальные споры инвестора инвестиционными не являются и разрешаются в соответствии с законодательством РК. В отношении же инвестиционных споров иностранных инвесторов вообще не содержится никаких указаний. Очевидно, предполагается, что процедура их разрешения будет аналогична процедуре разрешения споров национальных инвесторов [5].

Получается следующее, вместо того, чтобы правовой статус национальных инвесторов поднять до уровня иностранных инвесторов, правовой статус иностранных инвесторов был приравнен к правовому статусу национальных инвесторов. Соответственно, от такого подхода к проблеме создания равных условий для осуществления инвестиционной деятельности в республике, не выигрывает никто: национальные инвесторы - потому, что их правовой статус не изменился; иностранные инвесторы - потому что их правовое положение ухудшилось.

Принятие нового Закона РК «Об инвестициях» от 8 января 2003 года является вполне закономерным. Необходим был единый основной инвестиционный закон, который бы объединил вокруг себя специальные акты, регулировавшие инвестиционные отношения и относившиеся до его принятия к различным отраслям законодательства. Уже с момента принятия Закона о государственной поддержке прямых инвестиций было ясно, что это первый шаг к уравниванию в правовом положении иностранных и национальных инвесторов.

Модернизация законодательства о рынке ценных бумаг как важной составляющей инвестиционного законодательства и глобальная перестройка самого инвестиционного законодательства определили серьезные структурные изменения в системе законодательства. Вокруг нового Закона об инвестициях стали группироваться другие нормативные акты, отраслевую принадлежность которых в отсутствие единого инвестиционного закона довольно сложно

было бы определить, поскольку это акты комплексного характера. В первую очередь, здесь следует назвать Закон РК «О соглашениях (контрактах) о разделе продукции при проведении нефтяных операций на море» от 8 июля 2005 года и Закон РК «О концессиях» от 7 июля 2006 года. Тут нужно отметить, что Закон о концессиях представляет собой комплексный законодательный акт, так как в нем определяется порядок предоставления концессионерам-инвесторам не только недр, но и земель, вод и других природных ресурсов, а также товарно-материальных ценностей, имеющих различный правовой режим.

В целом изменения и дополнения направлены на обеспечение соблюдения условий контрактов о предоставлении инвестиционных преференций со стороны инвесторов (или как их называет закон - юридических лиц РК, заключивших контракт), и соответственно на ужесточение контроля за деятельностью юридических лиц РК, заключивших контракт о преференциях. С одной стороны, вызывает сомнение целесообразность установления новых административных барьеров для инвесторов и других субъектов инвестиционной деятельности, но с другой стороны, нельзя не поддержать стремление законодателя к упорядочению инвестиционных отношений и к обеспечению надлежащей защиты публичных интересов. Необходимо отметить, что с принятием указанных законодательных актов была затронута только малая часть проблем, и нормы Закона об инвестициях нуждаются в дальнейшей доработке и в совершенствовании. Поэтому четвертый этап в развитии инвестиционного законодательства можно охарактеризовать следующим образом - этап становления инвестиционного законодательства как самостоятельной отрасли законодательства со всеми присущими ей признаками и характерными чертами [6].

Наряду с этим, этот период можно обозначить и так - этап равных возможностей для иностранных и национальных инвесторов. Но, при этом, не следует забывать и о том, что устойчивое экономическое развитие невозможно обеспечить без оптимального сочетания общегосударственных интересов и интересов как национальных, так и иностранных инвесторов - во главу угла должен быть поставлен принцип взаимовыгодности инвестиций. Без надлежащего законодательного закрепления правового режима иностранных и национальных инвестиций трудно будет сохранить уже имеющиеся и практически невозможно будет привлечь новые инвестиции в экономику нашей страны (в первую очередь, иностранные инвестиции).

Несмотря на полное исключение из нового закона норм, посвященных иностранным инвестициям, отдельные различия в их регулировании останутся, по крайней мере, до истечения сроков контрактов с иностранными инвесторами. То есть пока еще рано

говорить о полном равенстве правовых режимов иностранных и национальных инвестиций, но законодательные основы для единого правового режима уже заложены. Значительные преференции будут предоставляться вне зависимости от того, иностранные или национальные инвесторы намерены осуществлять инвестиционную деятельность, главным будет соответствие инвестиционного проекта условиям, определенным законодательством об инвестициях.

Конечно, за пределами регулирования инвестиционного закона остался целый круг инвестиционных отношений, и, прежде всего, отношений, связанных с осуществлением деятельности на рынке ценных бумаг, осуществлением государственного (бюджетного) инвестирования, но уже можно сказать о преодолении разрозненности инвестиционных норм. На данном этапе специальное инвестиционное законодательство, ядром которого является Закон об инвестициях, окончательно сформировалось в самостоятельную отрасль законодательства РК.

Таким образом, результатом обновления системы законодательства РК и изменения содержания самого права стало появление новых правовых образований, как в системе законодательства, так и в системе права. Формирование инвестиционного законодательства как отрасли законодательства, безусловно, окажет влияние на состояние системы права. Вследствие того, что появление новой отрасли законодательства объективно приводит к структурным преобразованиям в системе права, дальнейшее развитие которой предполагает образование новых институтов и отраслей права.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Мамыров Н.К. Инвестиции в Казахстане. - Алматы.: Экономика, 1997. -52 с.
- [2] Иманбаев Т.Т. Инвестиционная политика и оценка эффективности инвестиционных решений. – Алматы: Жеті жарғы, 1995. – 52 с.
- [3] Садькова М. Ж. Инвестиции и инвестиционная политика в переходной экономике Республики Казахстан: автореф.дис. ...к.э.н. – Алматы, 2009.
- [4] Закон РК от 27.12.1994 года № 266-ХІІІ «Об иностранных инвестициях». - Алматы, 1994.
- [5] Указ Президента РК от 05.04.1997 года № 3444 «Об утверждении перечня приоритетных секторов экономики РК дл привлечения прямых отечественных инвестиций».- Астана, 1997.
- [6] Указ Президента РК от 06.03.2000 года «Об утверждении Правил предоставления льгот и преференций при заключении контрактов с инвесторами, осуществляющими инвестиционную деятельность в приоритетных секторах экономики». – Астана, 2000.

REFERENCES

- [1] Mamyrov N.K. Investicii v Kazahstane. Almaty: Ekonomika, 1997.52 s. [in Rus.].
- [2] Imanbaev T.T. Investicionnaya politika i ochenka ehffektivnosti investicionnyh reshenij. Almaty: Zheti zhargy, 1995. 52 s. [in Rus.].
- [3] Sadykova M. ZH. Investicii i investicionnaya politika v perekhodnoj ehkonomike

Respubliki Kazakhstan: avtoref.diss. ... k.e.n. Almaty, 2009 [in Rus.].

[4] Zakon RK ot 27.12.1994 goda № 266-XIII «Ob inostrannyh investiciyah». Almaty, 1994 [in Rus.].

[5] Ukaz Prezidenta RK ot 05.04.1997 goda № 3444 «Ob utverzhdenii perechnya prioritetnyh sektorov ehkonomiki RK dl privilecheniya pryamyh otechestvennyh investicii». Astana, 1997 [in Rus.].

[6] Ukaz Prezidenta RK ot 06.03.2000 goda «Ob utverzhdenii Pravil predostavleniya l'got i preferencij pri zaklyuchenii kontraktov s investoram, osushchestvlyayushchimi investicionnyu deyatel'nost' v prioritetnyh sektorah ehkonomiki». Astana, 2000 [in Rus.].

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЗАҢНАМАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖӘНЕ ДАМУ КЕЗКНДЕРІ

Артықбаева А.,

халықаралық құқық мамандығының магистранты,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан,

e-mail: artykbayeva.aizhan@gmail.com

Тірек сөздер: Халықаралық құқық, шетел инвестициялар, инвестициялық құқық, Қазақстан Республикасы, саяси тұрақтылық, инвестициялық ахуал.

Андатпа. Мемлекеттік ішкі және сыртқы инвестициялық саясаттың мақсаты қолайлы инвестициялық климатты орнату. Қолайлы инвестициялық климат үшін экономикалық және саяси тұрақтылық, саяси тәуекелдер дәрежесін барынша азайту, қазақстандық серіктестіктердің сенімділігі және де басқа қманызды көрсеткіштердің тиіақты болуы. Алайда, егер осы терминдердің ешқайсысы, құқықтық база негізінде шетелдік инвесторларды қорғаймайтын болса тиісті дәрежеде жұмыс істемейді. Осы мақалада менің ашпақшы тақырыбым ол, инвестициялық құқықтың даму және қалыптасу кезеңдері ашып түсіндіру.

Статья поступила 6.03.2017 г.

LEGAL REGULATION OF THE EUROPEAN UNION MIGRATION POLICY IN THE MODERN MIGRATION CRISIS

Akhmetova A.,

Teacher, department of International Law,

Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: asema1903@gmail.com

Keywords: migration, migration policy, the European law, the European Union.

Abstract. According to this article the problem of legal regulation of migration policy within the European Union is raised. Currently, the increasing migration mobility of the population leads to the increasing role of migration policy in regulation and management of this process. Sustainable regional disparities are partly indicate a lack of flexibility of the regulatory mechanisms of the labour market. The article analyses the normative-legal acts regulating migration processes, characteristic for the countries of the European Union in the current migration crisis.

УДК 341.1/8

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО МИГРАЦИОННОГО КРИЗИСА

Ахметова А.,

преподаватель кафедры международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: asema1903@gmail.com

Ключевые слова: миграция, миграционная политика, Европейское право, Европейский Союз.

Аннотация. В данной статье поднимается проблема правового регулирования миграционной политики в рамках Европейского Союза. В настоящее время повышение миграционной мобильности населения ведет к повышению роли миграционной политики в регулировании и управлении этим процессом. Устойчивые региональные диспропорции частично свидетельствуют о недостаточной гибкости регулирующих механизмов рынка труда. В статье проводится анализ нормативно-правовых актов, регулирующих процессы миграции, характерные для стран Европейского Союза в условиях сложившегося миграционного кризиса.

На сегодняшний день страны Евросоюза представляют собой один из ключевых регионов мира. Ввиду этого он привлекает огромное количество мигрантов из соседних и дальних стран. Следует учесть, что если показатели рождаемости и смертности характеризуют общую картину обстановки в Европейском Союзе, то данные относительно мигрантов являются не достоверными. Также учитываются и статистические характеристики населения стран Евросоюза, которые в свою очередь, также не являются достаточно точными в связи с различными подходами в регулировании условий получения гражданства в государствах. В условиях глобализации, количество миграционных потоков стало возрастать и зависеть от условий контроля государственных властей [1, с. 19].

Процесс европейской интеграции подразумевает комплексное сложное объединение стран, которое впоследствии трансформировалось в международную организацию, представляющую собой новый тип государственного образования. Такое преобразование определялось волей самих участников Европейского Союза, в результате которого была сформирована комплексная интеграционная система, являющаяся на сегодняшний день одной из передовых моделей интеграции.

Следует отметить, что для европейской интеграции было характерно ее разделение на три сферы, так называемые, составляющие Евросоюза и соответствующие взаимоотношения с третьими государствами. Первая сфера представляет собой фундаментальные компоненты интеграционного процесса, которые были еще определены в 1957 году

Римским договором, сформировавшим Европейское экономическое сообщество (ЕЭС). Этот блок определял в большей степени экономический характер интеграции, посредством Таможенного союза, общего европейского рынка, а на сегодняшний день представленного экономическим и валютным объединением.

В результате подписания Маастрихтского договора в 1992 году были выявлены две интеграционные области, которые требовали особого внимания, и включали в себя положения внешней политики и условия поддержания мира и безопасности, составляя вторую сферу интеграционной политической структуры. Третий, завершающий блок интеграции определялся взаимоотношениями и сотрудничеством во внутренних делах государств, и вопросов законодательного характера.

Примечательно, что значимым признаком европейской интеграционной организации стал сформированный новый правопорядок, фундаментом которого являлись положения международного права, но тут и важно отметить, что впоследствии он стал базироваться на собственной законодательной базе. Отличительной особенностью права Европейского Союза является то, что оно основано на комплексном сочетании норм международного и национального права, учитывая особенности обоих. Однако здесь следует отметить, что базисом европейского права послужили, сколько не принципы и положения международного права, столько отдельные предусмотренные особенности законодательств стран Евросоюза, сформированные самими государствами. Эти нормы были приняты в результате создания интеграционной организации и направлены на реализацию политики ввиду своих юридических полномочий. В зависимости от иерархического положения и условий учреждения, нормы права Европейского Союза представлены тремя равноправными категориями: первичные (основополагающие), вторичные (производные) и третичные (дополнительные) [2, с. 46].

Основополагающие нормы представлены учредительными договорами, которые определяют цели, задачи и принципы права Европейского Союза и положения структуры альянса. Эта категория нормативно-правовых актов идентична нормам конституционного права стран Евросоюза. Так, согласно положениям Маастрихтского договора были сформированы следующие структурные компоненты:

- граждане стран альянса автоматически становились гражданами Европейского Союза;
- сформировалась единая валютная система;
- единая европейская политика, в рамках которой регулировались вопросы относительно иностранных граждан, обеспечения безопасности и сохранения правопорядка, вопросы обороны, осуществления контроля над вооруженными силами, положения

юридического характера в области судебных систем и внутренних дел.

Таким образом, Маастрихтский договор 1992 года является фундаментальным документом в формировании Европейского Союза и предполагал усиление значимости Европарламента [3, с.21].

Следующим значимым событием в формировании единой миграционной системы стало подписание в 1997 году Амстердамского договора, который включал в себя определенные меры, направленные на достижение целей, указанных в Маастрихтском соглашении 1992 года. Таким образом, основная его цель заключалась в демократизации созданного европейского альянса и создание условий относительно разъяснения положений норм для граждан Европейского Союза.

Таким образом, вышеназванные основополагающие соглашения явились фундаментальным компонентом единой структурированной европейской системы и сформировали единую правовую базу в рамках европейского объединения. Если во второй половине XX века политика Западной Европы регулировалась нормами Римского Договора, то современное положение дел определяют нормы Маастрихтского и Амстердамского соглашений. Договор 1992 года представляет собой документ, сформированный ввиду компромисса разнообразных мнений и взглядов относительно интеграции и пути усовершенствования этого процесса. Примечательно, что нормы и положения соглашения подвергались обоснованной критике со стороны граждан ввиду отсутствия подобного прецедента. Следует отметить, что даже у экспертов нет единого мнения относительно сущности этого международного документа. Тем не менее, благодаря Маастрихтскому договору Европейский Союз начал свое развитие как интеграционное образование во всех ключевых областях. Спустя небольшой промежуток времени, с образованием новых основополагающих международных договоров, принятых на союзном уровне, Европейский Союз становился общепризнанным и укрепившимся образованием интеграционного процесса.

Следует отметить, что миграционный процесс оказывает существенное влияние на развитие европейской политики, главным образом, учитывая тот факт, что в странах Европейского Союза в настоящее время наблюдается два негативных явления демографического характера: старение населения и низкий показатель рождаемости, что определяет сокращение численности экономически активного европейского населения. Исследователь В. Л. Иноземцев подчеркивает это явление следующими словами «современная иммиграция не служит больше целям формирования единой общности, и в этом состоит качественное ее отличие от прежних этапов в истории Запада» [4, с.33].

Таким образом, в результате сложившихся противоречий, в целях

создания эффективных рычагов воздействия и управления процессами европейской политики, лидерам правительств Европейского Союза приходилось создавать компромиссные положения и идти на уступки в связи с условиями участников альянса. Для сокращения активного массового явления националистического характера Европейским Союзом было предпринято формирование единой программы, которая подразделялась на две категории:

1. Формирование нормативно-правовых актов интеграционного характера, которые дополняли основную законодательную базу Европейского Союза в отношении прав и свобод человека и гражданина. Основная цель таких законов заключалась в отмене всех форм дискриминаций в отношении мигрантов ввиду увеличения ксенофобии и проблем, связанных с национализмом и расизмом. Следует отметить, что Европейский Союз уполномочен, непосредственно принимать активное участие в разрешении споров относительно прав человека с помощью специализированного органа, представленного Европейским Судом. В этом и состоит отличительная особенность Европейского Союза как международной модели интеграционного объединения. Но вместе с тем, компетенция и ее права ограничены рамками Маастрихтского договора.

2. Определение правовых мер в целях регулирования контроля над миграционными потоками, которые являются одной из причин проявления националистического феномена. В результате чего была определена единая политика в области регулирования миграционных процессов в европейских странах.

Важно отметить, что европейское миграционное право содержит достаточно жесткие политико-правовые нормы, регулирующие и определяющие права и обязанности переселенцев и их семей. Миграционная политика Европейского Союза была подвержена значительным изменениям, возникшим в результате массового потока трудовых мигрантов, которые привели к существенным проблемам дискриминационного характера. На сегодняшний день в Европейском Союзе трудовые мигранты составляют часть экономической системы альянса, при этом страна эмиграции переселенца не играет значительной роли. Для стран Европы характерно постепенное увеличение потока трудовых мигрантов. В результате чего, это влияет на положения европейской политики в отношении третьих стран, которые не являются участниками Европейского Союза.

Необходимо отметить, что миграционной политика Европейского Союза была сформирована с целью обеспечения защитной функции, определяя единый национальный трудовой рынок и ограничивая неконтролируемый поток иностранных работников. В результате чего, европейским альянсом активно применяются меры селективной

направленности и ограничения числа нежелательных иностранных переселенцев. Таким образом, правительства стран Евросоюза предоставляют специальные льготы определенной категории мигрантов. К такой группе переселенцев можно отнести коммерсантов, целью которых является создание и ведение бизнеса на территории Союза. Лидеры западноевропейских государств вырабатывают определенные положения, которые бы регулировали проблему эмиграции в сложившихся условиях.

Анализируя законодательную базу, регулирующую миграционную политику стран Европейского Союза, важно отметить, что процесс формирования единой европейской миграционной системы проходил в несколько этапов.

В 1957 году был подписан Римский договор о создании Европейского Экономического Сообщества, который определял свободное пространство для перемещения людей, но только в пределах трудовой миграции. Этот международный документ рассматривал понятие гражданства в рамках национального законодательства каждого отдельного государства альянса. Однако в соответствии с восьмой статьей Маастрихтского договора 1992 года, гражданином Европейского Союза признавалось любое лицо, являющееся гражданином одного, либо, если это не противоречит законодательству стран принадлежности, нескольких государств Евросоюза. В результате чего, можно сделать вывод о том, что основным фактором, влияющим на возможность свободного передвижения в рамках альянса, является принадлежность лица к гражданству определенной страны, которая входит в состав Европейского Союза.

Следует отметить, что положения и условия миграции вынужденного характера определялись нормами Международной Конвенции 1951 года и миграционной законодательной базой стран Сообщества. Подписание Маастрихтского договора в 1992 году обусловило создание единого гражданства в рамках Европейского Союза и формирование трех сфер регулирования внутренних дел государств и вопросов юридического характера. Эти сферы включали условия предоставления политического убежища, положения пограничного режима и таможенного контроля, а также вопросы регулирования миграционного процесса.

Следующий этап развития миграционного права Европейского Союза обусловлен принятием в 1995 году Шенгенского соглашения. Предпосылкой его подписания стал Договор 1985 года, постепенно отменяющий пограничный контроль в государствах Евросоюза, и Конвенция 1990 года о порядке вступления в юридическую силу самого Шенгенского договора, в том числе и протоколов к нему. В настоящее время шенгенская зона включает всех участников Союза, за

исключением Великобритании и Ирландии, более того в эту зону входят и страны, не являющиеся членами альянса. Положения вступления в зону Шенгенских договоренностей содержатся в отдельном протоколе к Амстердамскому договору 1997 года. Существенным моментом является то, что при расширении состава альянса, в частности, при вступлении нового участника в состав Евросоюза, это государство должно согласиться со всеми условиями Амстердамского договора.

Согласно 15 статье Хартии Европейского Союза, определяющей ключевые права граждан, говорится следующее: «Все граждане и граждане Союзасвободны осуществлять поиск работы, трудиться, учреждать предприятия и предоставлять услуги в любом из государств-членов» [5, с. 176]. Указанная статья включает в себя целый блок прав, регулирующий трудовые отношения, учитывая свободу выбора профессиональной деятельности. Особенностью положений этой статьи является круг лиц ее действия, подразумевающий граждан любого государства, независимо от причастности к Европейскому Союзу. Также данная статья включает пункты, регулирующие право свободного передвижения работников, права свободного выбора предоставления услуг и свободы учреждения. Но здесь важно отметить, что положения относительно действий свободного рынка труда распространяются только на граждан Евросоюза. Вместе с тем положения, определяющие права свобод, указаны в Маастрихтском договоре 1992 года и различных европейских документах правового характера. Более того, относительно таких положений регулирования свобод, Европейским Судом закреплено существенное количество правовых прецедентов.

Примечательно, что 45 статьей Хартии Европейского Союза касательно регулирования основных вопросов рассматривается право на свободное перемещение и возможность выбора места жительства. В соответствии с этой статьей, граждане альянса беспрепятственно осуществляют соответствующие права. В отношении граждан третьих государств, которые легально находятся на территории Союза, действуют положения Маастрихтского Договора, учитывая процесс согласование норм с Хартией.

В соответствии со статьей 18 Маастрихтского договора, граждане Европейского Союза вправе свободно определять место жительства и перемещаться в пределах альянса. Осуществление этого права заключается в рамках Хартии Евросоюза, в которой определены условия перемещений, порядок смены места жительства, а также и временные характеристики нахождения граждан третьих стран в территориальных границах Европейского Союза.

Следует отметить, что процедура признания дипломированного иностранного специалиста на территории стран альянса проходит

достаточно сложный и трудоемкий процесс. Это обусловлено различными историческими факторами и подходами при оценивании квалификации работников в странах Европейского Союза. Согласование таких принципов на практике представляет собой сложное явление, которое продолжалось в течение полувека. В результате чего, в 1991 году в рамках Сообщества была подписана Директива, признающая профессиональную квалификацию иностранных работников на взаимной основе, которая касалась врачей, архитекторов, инженеров и ряда других специальностей. Участники альянса согласились признавать квалификацию иностранных работников, при условии официального совпадения данных соответствующей профессии в странах Евросоюза. Вместе с тем, правительство ЕС было уполномочено принимать меры путем внедрения дополнительного образования в течение небольшого промежутка времени в целях усовершенствования профессиональных навыков в рамках требований правил стандартизации.

Согласно Всеобщей декларации прав человека и Международному пакту о гражданских и политических правах, право свободного перемещения и возможности выбора места жительства определяется группой личных прав и свобод граждан. Однако, учитывая сам феномен образования европейского права, акцент следует ставить на то, что такая свобода перемещения и возможность выбора места жительства действует в пределах границ всей территории альянса.

Таким образом, принцип Директивы подразумевал равенство всех жителей, независимо от принадлежности гражданства, определяя тот факт, что имеющаяся квалификация специалистов иностранного происхождения признается и в пределах стран Европейского Союза. Такое положение обусловило сокращению определенных проблем для мигрантов при приеме на работу.

В 1990 году европейскими государствами были подписаны три директивы, определяющие и устанавливающие права специальной категории лиц, которые не участвуют в процессе экономического характера:

- Директива, регулирующая право свободного перемещения граждан, представляющих высшую степень социальной иерархии;
- Директива, определяющая право свободного перемещения пенсионеров;
- Директива, признающая такие же права в отношении студентов заочной формы обучения в период образовательного процесса в другом государстве ЕС [6, с. 89].

В 1990 году была подписана Дублинская Конвенция, регулирующая условия и положения предоставления убежища и присвоения статуса беженца, которая оказало существенное значение в развитии европейской миграционной политики. Она являлась первым

документом международного характера, которая устанавливала тот факт, что только правительство того государства, уполномочено рассматривать заявление о прощении убежища и присвоения статуса беженца, куда обратилось соответствующее физическое лицо.

Формирование и стандартизация въездных европейских документов позволила определить дальнейшее развитие в управлении и контроле потоков мигрантов. Такое положение является существенным критерием договора, регулирующего Шенгенскую зону. Политика, осуществляемая в рамках данного международного договора, была единогласно принята всеми участниками альянса.

Таким образом, в странах Европейского Союза сложилась единая миграционная система, объединяющая особенности национальных законодательств стран альянса и характеризуемая следующими отличительными признаками: въездными ограничениями низкоквалифицированных трудовых иностранцев, введением специальных мер в целях устранения негативных факторов, влияющих на незаконное проникновение переселенцев и осуществлением политики репатриации.

Важно отметить, что с развитием процесса глобализации и в связи с идентификацией национальных особенностей общества, образовавшемуся напряжению в Европе способствует рост и обострение конфликтов международного и национального характера в результате столкновений взаимоисключающих противоположных идеологий человечества в территориальных границах Европейского Союза. Эксперты утверждают, что в результате сложившейся обстановки в Европе, ответственность и меры по предотвращению распространения антимигрантских пропаганд, в частности в лице ультраправых партий, и приостановлению феномена напряженности следует предпринять политическим структурам интеграционного образования.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Демографическое развитие Европейского союза// Население и общество. - 2015. - № 26. – С.19.

[2] Европейское право / Отв. ред. Л. М. Энтин. - М., 2014. - С.46.

[3] Шемятенков В. Маастрихский и Амстердамский договоры и их значение для европейской интеграции // Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития / Под ред. Ю. А. Борко и О. В. Буториной. - М.: Эдиториал УРСС, 2011. - С. 33.

[4] Иноземцев В.Л. Иммиграция: новая проблема нового столетия. Методологические аспекты // Социологические исследования. - 2013. - № 5. - С. 33.

[5] Journal officiel des Communautés Européennes. – 2013. – 18.12. - P. 364.

[6] Хартия Европейского союза об основных правах: Комментарий / Под ред. СЮ. Кашкина. - М.: Юриспруденция, 2012. - С. 89.

REFERENCES

[1] Demograficheskoye razvitiye Yevropeyskogo soyuza. *Naseleniye i obshchestvo*. 2015. № 26. S.19 [in Rus.].

- [2] Yevropeyskoye pravo. Otv. red. L. M. Entin. M., 2014. S.46 [in Rus.].
[3] Shemyatenkov V. Maastrikhskiy i Amsterdamskiy dogovory i ikh znacheniyе dlya yevropeyskoy integratsii. In: Yevropeyskiy Soyuz na poroge XXI veka: vybor strategii razvitiya / Pod red. YU. A. Borko i O. V. Butorinoy. M.: Editorial URSS, 2011. S. 33 [in Rus.].
[4] Inozemtsev V.L. Immigratsiya: novaya problema novogo stoletiya. Metodologicheskiye aspekty. *Sotsiologicheskkiye issledovaniya*. 2013. № 5. S. 33 [in Rus.].
[5] *Journal officiel des Communautés Européennes*. 2013. 18.12. P. 364.
[6] Khartiya Yevropeyskogo soyuza ob osnovnykh pravakh: Kommentariy / Pod red. SYU. Kashkina. M.: Yurisprudentsiya, 2012. S. 89 [in Rus.].

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ КӨШІ-ҚОН ДАҒДАРЫСЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ КӨШІ-ҚОН САЯСАТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ

Ахметова А.,

халықаралық құқық кафедрасының оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: asema1903@gmail.com

Тірек сөздер: миграция, миграциялық саясат, Еуропалық құқық, Еуропалық Одақ.

Аңдатпа. Бұл мақалада Еуропалық Одақ шеңберіндегі миграциялық саясаттың құқықтық реттелу мәселесі қарастырылады. Қазіргі кезде тұрғындардың миграциялық мобильділігінің өсуі бұл үрдісті реттеудегі және басқарудағы миграциялық саясаттың рөлін көтереді. Тұрақты аймақтық диспропорциялар еңбек нарығын реттейтін механизмдердің жеткіліксіз икемділігін ішінара растайды. Мақалада қазіргі қалыптасқан көші-қон дағдарысы жағдайында Еуропалық Одақ елдеріне тән көші-қон процестерін реттейтін нормативтік құқықтық актілерге талдау жүргізіледі.

Статья поступила 7.03.2017 г.

INTERNATIONAL LEGAL NORMS ON HUMAN RIGHTS OF CONVICTS IN PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY

Ayadzhan B.N.,

master of the Kazakh Ablai Khan University of
International Relations and World Languages,
e-mail: balchokk@mail.ru

Keywords: convicts, declaration, law, deprivation of liberty, rules, criminal execution, institution.

Abstract. This article examines the issues of international legal support for the rights of convicts in places of deprivation of liberty. Regulatory legal acts of an international character and the order of their application are considered.

ӘӨЖ 341

**БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ
СОТТАЛҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҒЫН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ НОРМАТИВТІК АКТІЛЕР**

Аяджан Б.Н.,

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университетінің магистранты,
e-mail: balchokk@mail.ru

Тірек сөздер: сотталғандар, декларация, заң, ереже, бас бостандығынан айыру, қылмыстық атқару, мекеме.

Аңдатпа. Бұл мақалада Бас бостандығынан айыру орындарындағы сотталғандардың құқығын халықаралық құқықтық қамтамасыз етудегі нормативтік актілер түрлері қарастырылды. Бұл осы саладағы қатынастарды реттейтін ережелер, заңдар сұрақтарын қарастырады.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 4-бабының 1 бөлігіне сәйкес, халықаралық шарттары мен Республиканың басқа да міндеттемелері Қазақстан Республикасында қолданылатын құқық нормалары болып табылады. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының Конституциясының осы бөлігі Республика бекіткен халықаралық шарттардың республика заңдарынан басымдығы болады және халықаралық шарт бойынша оны қолдану үшін заң шығару талап етілетін жағдайдан басқа реттерде, тікелей қолданылады деп көрсетілген [1].

Қазақстан Республикасының Конституциясының адам құқықтары туралы халықаралық актілерге бейімделуі тұлға құқықтарының кеңеюіне жағдай жасады.

Біздің мемлекет жалпы қабылдаған міндеттердің бірі - халықаралық нормалар мен стандарттарға сәйкес ұлттық заңнаманы келтіру болып табылады.

Халықаралық құқық нормаларының арасында адам мен азаматтың жалпы құқықтарын анықтайтын нормалар ерекше орын алады.

1948 жылдың 10 желтоқсанында Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Адам құқықтары туралы жалпы Декларациясын қабылдады. Сол уақытта адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын мойындау мен сақтаудың әлемдік стандарттарының еңбекбәтуаластығызанды түрде бірінші рет бекітілді. Күрделі саяси және дипломатиялық күрес нәтижесінде пайда болған Жалпы Декларация тұлғаның адамзаттық құндылықтарын көрсетіп, ұлтына, жынысына, тілі мен дініне қарамастан, барлықтарының адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын құрметтеуде келісім үшін мемлекеттердің жауапкершілігі мен билігінің маңызды ролін көрсетті. Декларация өмір сүруге, еркіндік пен жеке қол сұғылмаушылығына құқықтары; барлық адамдардың қандай да болмасын кемсітушіліктерінен бірдей қорған құқығы; мемлекет аумағында мекен-жайдың таңдауы мен еркін

қозғалу құқығы; азаматтыққа құқығы; ой, сөз және сенім еркіндігі сияқты негізгі адам құқықтары тұжырымдалды [2].

Сотталғандармен айналысуға бағытталған маңызды халықаралық актілерге жатады: Сотталғандармен қарым-қатынастың минималдық стандартты ережелер, 1955 жыл [3]. Барлық тұлғаларды азаптау және өзгеде қатыгез, адамгершіліксіз немесе абыройын кемсітетін қарым қатынас пен жазадан қорғау туралы, 1975; Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-қылығы Кодексі, 1979 жыл [4]. Сотталғандар немесе қамаудағы тұлғаларды жазалау мен айналысу түрлерінің азаптаулардан және басқа да қатал, адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітушіліктерден деңсаулықты сақтау қызметкерлерінің, соның ішінде дәрігерлердің роліне қатысты медициналық этика қағидалары, 1982 жыл; Өлім жазасына кесілген тұлғалардың құқықтарын қорғауға кепіл беретін шаралар, 1984 жыл; Кәмелетке толмағандарға қатысты әділдікті орнатудың БҰҰ-ның минималды стандартты ережелер (Пекин ережелері), 1985 жыл [5]. Кез келген нысанда қамалған немесе ұстауға тартылған барлық тұлғаларды қорғау қағидаларының жиынтығы, 1989 жыл; Түрме қамауымен байланысты емес шараларға қатысты БҰҰ минималды стандартты ережелері (Токио ережелері), 1990 жыл; Кәмелетке толмағандар арасында қылмыстылықты алдын-алу үшін БҰҰ-ның басқару қағидалары (Эр-Риядтық ережелер), 1990 жыл.

Тұлға құқықтарын мемлекеттің лауазымды тұлғаларының жағынан заңсыз ықпал ету шараларынан қорғау халықаралық құқықтың маңызды қағидасы болып табылады. Адамның өмірі мен денсаулығына кепілдіктерді қамтамасыз ету мақсатымен халықаралық қауымдастық өзінің актілерінде азаптау түсінігі мен азаптауды болдырмау туралы талаптарын нақты анықтайды.

Адам құқығын бекітуде ең маңызды қадам Адам құқықтарының жалпы декларациясының 5 бабында келесідей қағиданы бекіту болып табылды, оған сәйкес ешкімде азаптау немесе қатыгез, адамгершіліксіз немесе қадір қасиетін кемсітетін қарым қатынасқа және жазаға ұшырамауы тиіс.

10 желтоқсан 1984 жылғы БҰҰ Бас Ассамблеясының 39/46 резолюциясын қосылу туралы Азаптау және өзгеде қатыгез, адамгершіліксіз немесе абыройын кемсітетін қарым қатынас пен жазаға қарсы Конвенцияның 2 бабында қарастырылғандай, ешқандай да ерекше жағдайлар соғыс жағдайы немесе соғыс қаупі жағдайы, ішкі саяси тұрақсыздық немесе өзгеде төтенше жағдай азаптауға негіз бола алмайды. Жоғарғы тұрған бастықтың немесе мемлекеттік биліктің бұйрығы азаптауға негіз бола алмайды [6]. Осыған ұқсас ережелер 16 желтоқсан 1966 жылғы БҰҰ Бас Ассамблеясымен бекітілген Азаматтық және өзгеде саяси құқықтар туралы халықаралық пактде қарастырылған [7], 9 желтоқсан 1988 жылғы БҰҰ Бас Ассамблеясымен

бекітілген Қандайда нысанда болмасын ұстаға немесе қамауға алынатын барлық тұлғаларды қорғау қағидаларының Жиынында қарастырылған [8].

Аумақтық халықаралық стандарттар азаптау мен қатал қарауға тыйым салуды қарастырады. Мысалы, азаптау мен абыройды кемсітетін қарау немесе жазалауды алдын алу бойынша Еуропалық Конвенциясы [9]. 1950 жылдың 4 қарашада Еуропа Кеңесінің мүшелері – мемлекеттермен Римде қол қойылған адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Конвенциясының 3 бабында азаптау мен адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітетін қарау мен жазалауға тыйым салу туралы ереже анықталды [10].

Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша ешқандай лауазымды тұлға азаптау мен адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітетін қарау мен жазалаудың басқа қатал түрлерін көрсететін кез келген әрекетке айдап салу немесе төзерлікпен қарауға, жүзеге асыруға құқығы жоқ. Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша ешқандай лауазымды тұлға жоғары тұрған тұлғалардың бұйрығына немесе соғыс жағдайы немесе соғыс қаупі, ұлттық қауіпсіздік қаупі, ішкі саяси тұрақсыздық немесе кез келген басқа айрықша жағдайларға, төтенше жағдайға сылтау жаса алмайды. Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-құлық Кодексі құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалар өздерін міндеттерін орындауда адам абыройын құрметтеу мен қорғауға, барлық тұлғаларға қатысты адамның құқықтарын қолдау мен қорғауға тікелей міндетті.

1985 жылдан бастап Еуропада Сотталғандармен қарым қатынастың минималды стандартты ережелері қолданылады, олар кейін Еуропалық пенитенциарлық ережелердегі мәселелердің спектрін кеңейті үшін заманауи тенденцияларға сәйкес қайта қаралды. Еуропалық пенитенциарлық ережелерінің жаңа басылымында Адам құқықтары туралы жалпы Декларациясының негізіндегі моральдық кодекс пен идеологияға негізделген негізгі қағидаларға маңызды мағына беріледі.

Бұл негіз болатын қағидалар (заманауи жазаны орындау жүйесін нәтижелі қызмет ету үшін болжамдайтын) өзіне заңдылық, адамгершілік, адам абыройын құрметтеу, әлеуметтік бағдарлау мен нәтижелілік түсініктерін іске асырады. Еуропалық пенитенциарлық ережелердің міндетті күшке ие болмағанына қарамастан, олар пенитенциарлық мекемелерді басқару, сотталғандарды ұстау мен түзету бойынша тәжірибелік қызметтің деректі кодексі ретінде кең халықаралық мойындалды.

Еуропалық пенитенциарлық ережелерінің жаңа басылымы келесі негізгі қағидаларға сүйенеді. Бас бостандығынан айыру адамның абыройын құрметтеуді қамтамасыз ететін атмосфера мен ұстау жағдайларында жүзеге асыру қажет. Сотталғандарға түзету ықпал етудің мақсаты жазалау мерзімі рұқсат ететін дәрежеде оның денсаулығы мен

абыройын сақтаудан, оларда қоғамда реинтеграциялауға көмектесетін дағдылар мен жауапкершілік сезімін қалыптастыруға көмектесуден тұрады.

Кейбір халықаралық зерттеушілердің пікірінше өркениетті тәртіп нормаларының көзқарасынан мәжбүрлі ұстау жағдайларында тежеу құралдарын қолдану орынсыз деп санайды. Алайда, қашып кету немесе едәуір зақымды, басқа сотталғандарға немесе қызметшілерге жарақатты болдырмау үшін арнайы дайындалған құрылғыларды қолдану үшін және күштеп ұстауды пайдалану қажет жағдайлары пайда болады.

Осы мақсатпен Еуропалық пенитенциарлық ережесінің 39 бабы келесі жағдайларда тежеу құралдары ретінде қолкісенді, психикалық ауытқулары бар адамдарды көндіктіру үшін кигізетін арнаулы киім мен қозғалысты шектейтін басқа құралдарды қолдану мүмкіндігін қарастырады:

а) алдын-ала шарасы ретінде – тасымалдау кезіндегі, сот немесе әкімшілік органдарға жеткізілгеннен кейін олар шешілетін жағдайда қашып алуды болдыртпау үшін қолданылады;

б) дәрігердің көрсетуі мен бақылауы астында медициналық сипаттағы себептер бойынша;

в) директордың бұйрығы бойынша – егер сотталғанға ықпал етудің басқа тәсілдері сәтсіздікке ұшыраса, өз-өзіне физикалық жарақат немесе басқаларға байыпты материалдық зиян келтіруге кедергі келдірмеу үшін қолданылады; бұл жағдайда директор дереу дәрігерден кеңес алу қажет және жоғары тұрған әкімшіліктің инстанциясына хабарлау қажет.

Тежеу құралдары ретінде шынжыр мен бұғауды пайдалануға тыйым салынады.

Ұқсас ережелер 1955 жылдың 30 тамызында БҰҰ-ның бірінші Конгрессінде құқық бұзушылықтармен айналысу мен қылмыстылықты алдын алу бойынша қабылданған [11]. 1957 жылдың 31 шілдесі мен 1977 жылдың 13 мамырында Экономикалық және Әлеуметтік Кеңеспен мақұлданған – Сотталғандарды ұстаудың минималды стандартты ереженің 33 бабында бекітілді. Аталған ереже тежеу құралдары ретінде қолкісен мен жынды адамдарды көндіктіру үшін кигізетін арнаулы киімді қолдану және шынжыр мен кісенді тыйым салу мүмкіндігіне көрсетеді [12].

Аталған актілер құқық бұзушыларға қолданылатын қауіпсіздік шараларына әр түрлі атаулар беретіндігіне көңіл бөлу қажет. Егер Еуропалық пенитенциарлық ережелер бойынша – бұл тежеу құралдары болса, БҰҰ-ның сотталғандарды ұстаудың минималды стандартты ережелеріне сәйкес бұл шаралар – басу құралдары ретінде атанады.

Кейбір мемлекеттер сотталғандарды ұстау бойынша халықаралық қауымдастық нұсқаулықтарын орындай отырып, заңды бұзған

тұлғаларды оқшаулау мен қалмыстық жазалау шараларын жүзеге асыруда қаруды қолданудан бас тартты. Авторлардың қатары келесі мысалдарды келтіреді: Англия түрмелерінде мамандырылған қорғау қызметі жоқ, әкімшіліктің құзыреті мекеме шегінен таралмайды, сондықтан қылмыскер қашып кеткенде, оны іздестіру полиция күшімен жүзеге асады. Англия мен Уэльстың түрмелерінде оқ ататын қару кездеспейді, мекемелерде құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету үшін қажетті арнайы құралдар мен жеке қорғаныс құралдары бар. Англия түрмелерінде құрудың орнына ағаш таяқтар, радиотелефон, камераларда кілт пен ысқырық қолданылады. Қызмет іттері арқылы патрульдеу жүзеге асырылмайды.

Сол уақытта кейбір мемлекеттер жазаны орындау жүйесінің мекемелерінде қаруды қолданудан бас тартқан жоқ. АҚШ-та барлық түзету мекемелер үш негізгі типке бөлінеді. Қаруланған қараушы максималды дәрежедегі түзету жүргізілетін түрмелерде болады, ал түзеті минималды дәрежелілерде қараушыларда қару болмайды. Мысалы, АҚШ федералдық түрмелер бюросының Жіктеусы бойынша қатаң режимді «Мэрион» федералдық түрмесінде (ол жерде ең қауіпті тұлғалар жазаны өтейді) қылмыскерлер мен барлық қызметшілер қарумен жабдықталған. Түрменің өзі он бес қатарлы тікенекті сыммен және күзет мұнараларымен қоршалған.

Қылмыскерлерді оқшаулау орындарының жағдайларын, әлеуметтік-экономикалық өмір жағдайларын, әр түрлі мемлекеттердің мәдени және құқықтық дәстүрлерін толық көлемде салыстыруға болмайды. Ұлыбританияда көбісі заңға сәйкес өмір салтын жүргізеді, түрмелерде қорғаныстың техникалық құралдары өте берік.

Адам құқықтары бойынша халықаралық актілер әр түрлі мемлекеттердің бас бостандығынан айыру орындарыларының реалиына ықпал етеді.

XX ғасырдың 80-жылдардың басында АҚШ полиция сержанты Кевин Оркатт нунчак сияқты қарумен жұмыстың принципіалды жаңа жүйесін – OPN құрастырды. Бұл жүйеде ставка соққыға емес, арнайы құрастырылған пластикалық нунчактарды қолдануымен ауру тәсілдеріне жасалынады. Бұл қару кішігірім салмақпен, қолдануда ықшамдылық пен ыңғайлылықпен, физикалық әлсіз тұлғалармен, соның ішінде әйелдермен қолданумен, қамалғандарда жарақаттардың толық жоқтығымен сипатталады. Қазіргі күні мұндай жүйе АҚШ-тың 200 құқықтық тәртіпті қорғау басқармалары мен түзету мекемелерінде қолданылады. Ұлыбританияда 1996 жылы PRB немесе «мүйізі» бар «жайылатын таяқ» құрастырылды. Оның ерекшелігінің бірі – кию әдісі. Жай таяқтарға қарағанда, «жайылатын таяқ» PRB арқаны бойлай киеді.

Осыдан басқа ағылшын полициясымен жүргізілген зерттеулердің көрсетулері бойынша кобура мен таяқтың құрылымы оны жай, тік

таяққа қарағанда екі есе жылдам шығарып, қолдануға болатындығын көрсетеді. Мұндай таяқты АҚШ, Канаданың бірнеше ондық құқықтық тәртібін қорғау бөлімшелері мен Лондон мен Дорсет полициялары құралдандыруға алды.

Қазақстан Республикасының қазіргі даму деңгейінде қылмыстық-атқару жүйесінің мекемелерін қарулы қорғаудан және бұл мекемелерде басқа қауіпсіздік шараларын қолданудан бас тарту ерте болушы еді. Сондықтан қылмыстық-атқару жүйесінің алдында бас бостандығынан айыру орындарында қауіпсіздікті қамтамасыз ету мен халықаралық актілер талап ететін адамның құқықтары мен бостандықтарын сақтау міндеттерін қиыстыру мәселесі туындап отыр.

Қазақстан Республикасының демократиялық қайта құру бағытын алуына байланысты біздің қылмыстық-атқару жүйесі әр түрлі ұйымдар мен қауымдастықтарға, соның ішінде халықаралық ұйымдарға да ашық болды. 1992 жылдан бастап Қазақстан Республикасында Халықаралық Қызыл Крест Комитеті өз қызметін жүзеге асыра бастады. Комитеттің делегаттары үнемі бас бостандығынан айыру орындарына барады, ол жерде сотталғандар мен қамаудағы тұлғалармен, әкімшілік қызметшілерімен әңгімелесіп, қажет болған жағдайда оң немесе критикалық сипаттағы ескертулерін айтады.

Қазақстан 2007 жылы Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенцияның 21 және 22-баптарында көзделген Азаптауларға қарсы комитеттің құзыретін тану туралы мәлімдемеге қол қойды [13]. Көптеген жылдар бойы Қазақстан Республикасына Азаптау мен адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітетін қарау немесе жазалауды алдын алудың Еуропалық Комитет өкілдері келіп тұрады. Нәтижелері бойынша олар барлық қорытындыларды мемлекет өкілдеріне қылмыстық-атқару жүйесінің қызметінің әр түрлі бағыттары бойынша ұсыныстарды береді.

Бас бостандығынан айыру орындарында тұлғаның қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша міндеттерді жүзеге асыру мақсатымен Азаптау мен адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітетін қарау немесе жазалауды алдын алудың Еуропалық Комитеті түрме қызметшілерімен дубинка тасудан бас тарту қажет. Азаптау мен адамгершіліксіз немесе абыройды кемсітетін қарау немесе жазалауды алдын алудың Еуропалық Комитетінің ойынша, сотталғандар мен қызметшілер арасында позитивті өзара қатынасты орнату үшін түрме қызметшілері дубинканы ұстамау қажет. ЕКПП қажетті тәртіпті қамтамасыз ету түзету мекемелерінің басты міндеті болып табылады және қызметшілер ұйғарымдарды ұстану міндетті қамтамасыз ету қажет. Алайда осыған басқа жолдармен тез арада арнайы құралдарды қолдануға жүгінбей, жетуге болады.

2011 жылғы 6 қаңтардағы «Құқық қорғау қызметі туралы»

Қазақстан Республикасының № 380-IV Заңы қабылданды [14]. Осы Заңның 60-бабына сәйкес қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінің қызметкерлерімен «резеңке таяқты» келесідей жағдайда қолдануға жол беріледі: 1) жеке тұлғаларға, қызметкерлерге және қоғамдық тәртіпті қорғау, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және қылмыстылыққа қарсы іс-қимыл бойынша қызметтік немесе қоғамдық борышын атқарып жүрген өзге де адамдарға жасалған шабуылды тойтару; 2) кепілге алынған адамдарды босату, жаппай тәртіпсіздіктердің және қоғамдық тәртіпті топтасып бұзудың (қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде ұстаудың белгіленген режимін топтасып бұзушылықтарды), сондай-ақ сотталғандар, күдіктілер және айыпталушылар түзеу мекемелерінен және тергеу изоляторларынан қашқан кездегі немесе қашқандарды ұстау кезіндегі құқыққа қарсы әрекеттердің жолын кесу; 3) жеке тұлғаларға, ұйымдарға және мемлекеттік органдарға тиесілі үйлерге, үй-жайларға, ғимараттарға, көлік құралдарына, жер телімдеріне жасалған шабуылды тойтару, сол сияқты оларды басып алудан босату; 4) егер құқық бұзушылар (сотталғандар, күдіктілер, айыпталушылар және әкімшілік құқық бұзушылық жасағандар) қызметкерлерге, қоғамдық тәртіпті қорғау, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша өздеріне жүктелген міндеттерді атқарып жүрген өзге де адамдарға бағынбаса немесе қарсылық көрсетсе, оларды құқық қорғау органдарына жеткізу үшін ұстау үшін, ұсталған, күзет қойылған адамдарды, сондай-ақ әкімшілік қамауға алынған, сотталған, күдікті және айыпталушы адамдарды, не олардың қашып кетуі немесе айналадағыларға немесе өзіне зиян келтіруі мүмкін деп санауға жеткілікті негіздемелер болса, сондай-ақ қызметкерлердің өздеріне заңмен жүктелген міндеттерді жүзеге асыруына қасақана кедергі келтіретін адамдарға қатысты күзетпен апару және күзету; 5) қызметкердің өзін-өзі қорғау немесе өзінің отбасының мүшелерін қорғау мақсатында оған және (немесе) олардың денсаулығына немесе өміріне ауыр зиян келтірудің нақты қаупі төнген кезде шабуылды тойтару; 6) қажетті қорғаныс, аса қажеттік; 7) егер бұл құқық бұзушылықтың жолын кесу, құқық бұзушының жеке басын анықтау, сондай-ақ егер хаттама жасау мақсатында міндетті болса, оны сол орында жасау мүмкін болмаған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау міндетті болса, құқық бұзушыларды жеткізу үшін қолдануға құқығы бар.

2. Айналадағылардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін шабуыл, топтасқан шабуыл жасаған не қарулы қарсылық көрсеткен жағдайларды қоспағанда, әйелдерге, мүгедектік белгілері анық білініп тұрған адамдарға және жас балаларға қатысты арнаулы құралдар мен жауынгерлік күрес тәсілдерін қолдануға тыйым салынады.

Халықаралық ұйымдардың нұсқаулықтары бойынша біз қылмыстық-атқару жүйесінің қазметшілерін қайта қаруландыру,

резеңке таяғын басқа арнайы қару құралымен ауыстыру бойынша АҚШ пен Ұлыбританияның құқықтық тәртіпті қорғау органдарының тәжірибесін зерттеу керекпіз. Түзету мекемесінің қызметшілерін жаңа арнайы құралмен қаруландыру арқылы бірден бірнеше міндеттерді орындау мүмкіндігі бар:

- оларды қолдану кезінде сотталғандарға зиян келтіру мүмкіндігін минимумға дейін жеткізу;

- ЕКПП арнайы құралдарын кию туралы нұсқаулықтарының орындалуын қамтамасыз ету;

- Қылмыстық-атқару жүйесінің қызметкерлеріне өзін-өзі қорғаудің нәтижелі құралымен қамтамасыз ету;

Халықаралық қауымдастық адамдардың құқықтарына тек ведомстволық ережелер деңгейінде көңіл бөліп қана қоймайды заңдар деңгейінде де көңіл бөлнуде.

Заңнамада мемлекет пен қоғам қызметінің саласында халықаралық нормалар мен стандарттардың адамдардың құқықтарын сақтауға көп көңіл бөлінеді.

2014 жылы 05 шілдесінде Қазақстан Республикасының Парламентімен қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі сотталғандардың заңды мүдделерін, құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету кепілдерінің тармақты жүйесін қарастырады.

Бұл заңда халықаралық құқықтың жалпы танылған қағидаттары мен нормаларын қолдану туралы мәселе мазмұндалмаған болатын, тек 2014 жылғы 5 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексінде бұл мәселел ресми түрде өзінің шешімін тапқан болатын.

Осы жаңа Қылмыстық-атқару кодексінде осы заңнама саласының халықаралық құқықтық актілермен өзара байланысы туралы жағдай бекітіліп, оның қалыптастырудағы ролі белгіленді. ҚР ҚАК 1-бабына сәйкес, Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына және халықаралық құқықтың жалпы танылған қағидаттары мен нормаларына негізделеді және осы ҚР ҚАК, жазалар мен өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын орындау және өтеу тәртібі мен шарттарын белгілейтін заңдармен өзге де нормативтік құқықтық актілерден тұрады. Сонымен қатар Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттардың осы ҚР ҚАК алдында басымдығы бар және халықаралық шарттан оны қолдану үшін заң шығару талап етілетін жағдайларды қоспағанда, тікелей қолданылады.

Заңи көзқарастан қылмыстық-атқару заңнамасында халықаралық нормалары екі жолмен жүзеге асады: ұлттық заңнама нормаларымен бірге тікелей әрекет пен оларға сәйкес ішкі мемлекеттік нормаларын сәйкестендіру.

Қылмыстық жазаларды орындау мен халықаралық қауымдастық ұсыныстары саласында халықаралық тәжірибені қабылдағанда, біздің мемлекет белгілі себептермен ҚАК-не қосылу жолымен жүзеге асыруға болады.

Аталған кодекстесотталғандардың құқықтары мен бостандықтарын, соның ішінде жеке қауіпсіздігін жүзеге асыруды қозғайтын халықаралық актілердің кейбір нұсқаулықтары көрініс тапты. Атап айтқанда, ҚР ҚАК 9-бабының 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы сотталғандардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін құрметтейді және қорғайды, оларды түзеу құралдарын қолданудың заңдылығын, сондай-ақ құқықтық қорғауды және жеке басының қауіпсіздігін қамтамасыз етеді [15].

Біздің заң шығарушымен сотталғандарды орналастыруда бақылау мен қауіпсіздік талаптарын есепке алу туралы Еуропалық пенитенциарлық ережелері жағымды қабылданды. ҚР ҚАК 94-бабына сәйкес, бас бостандығынан айыруға алғаш рет сотталғандар бас бостандығынан айыруды бұрыннан өтеп жүрген сотталғандардан жеке ұсталады. Бір мекемеде бас бостандығынан айыруға алғаш рет сотталған және бұл жазаны бұрыннан өтеп жүрген әйелдер бөлек ұсталуы мүмкін. Басқа сотталғандардан оқшауланып, сондай-ақ бөлек: қылмыстардың қауіпті қайталануы жағдайында сотталғандар; өмір бойына бас бостандығынан айыруға сотталғандар; өмір бойына бас бостандығынан айыру кешірім жасау тәртібімен белгілі бір мерзімге бас бостандығынан айыруға ауыстырылған сотталғандар; өлім жазасы кешірім жасау тәртібімен бас бостандығынан айыруға ауыстырылған сотталғандар ұсталады. ҚР ҚАК 99-бабына сәйкес сотталғандарды бақылау мен қадағалау мақсатымен түзету мекемелерінде қадағалау жүргізіледі, сонымен аудиовизуалды, электронды және басқа да техникалық құралдар қолданылады.

Еуропалық пенитенциарлық ережелердің 40 пункті тежеу құралдарын (қолкісен, жынды адамдарды көндіктіру үшін кигізетін арнаулы киім мен басқа да құралдар) қолдану тәсілдері мен амалдары заңмен немесе басқа қолданыстағы нормативтік актілермен анықталатындығы туралы ұсыныстарды бекітеді.

Қылмыстық жазаларды орындауға тиесілі «маңызды» нормативтік актілердің бірі – Қылмыстық-атқару Кодексінде физикалық күш, арнайы құралдар мен қарулардың қауіпсіздік шаралары ретінде қолданудың негіздерін анықтайтын жекелеген 81 бап берілді.

Сол уақытта біздің мемлекетіміз қауіпсіздік (физикалық күш, арнайы құралдар мен қару) шараларын қолдану саласында озық халықаралық тәжірибені қабылдағанда, бас бостандығынан айыру орандарындағы жағдайларында оқ ататын қаруды қолданудан толық қабылдамады. Келесі факт қызықты: 1971 жылғы Қазақ ССР-інің Еңбекпен түзеу Кодексінде қауіпсіздік шарасы ретінде ақыл-есі дұрыс

емес адамдарды көндіктіру үшін кигізетін арнаулы киімді қолдану мүмкіндігі рұқсат етілді. XX мыңжылдықтың 90 жылдарының басында қылмыстық-атқару заңнамасындағы өзгерістер күшінде жынды адамдарды көндіктіру үшін кигізетін арнаулы киім қауіпсіздік шараларының тізбегінен алынып тасталды. Мұндай жағдай кейін ҚР ҚАК-де көрініс тапты.

Адам құқықтары мен мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық жағдайларын сақтау мен қауіпсіздік шараларын қолдану саласында халықаралық ұсыныстарды есепке алу қажеттілігі – қылмыстық-атқару жүйесінің мекемелерінде қауіпсіздік шараларын қолдану саласында құқықтық базаны жетілдіру мәселесінің өзектілігін көрсетеді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі 2014 жыл 05 шілдеде қабылданып 2015 жылдың 01 қаңтарында күшіне енген. – Астана, 2015.

[2] 1948 жылдың 10 желтоқсанында Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Адам құқықтары туралы жалпы Декларациясы. – М., 1948.

[3] Сотталғандармен қарым-қатынастың минималдық стандартты ережелер, 1955 жыл. – М., 1955.

[4] Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-қылығы Кодексі, 1979 жыл. – М., 1979.

[5] БҰҰ-ның минималды стандартты ережелер (Пекин ережелері), 1985 жыл. - Нью-Йорк, 1985.

[6] 10 желтоқсан 1984 жылғы БҰҰ Бас Ассамблеясының 39/46 резолюциясын қосылу туралы Азаптау және өзгеде қатыгез, адамгершіліксіз немесе абыройын кемсітетін қарым қатынас пен жазаға қарсы Конвенциясы. - Нью-Йорк, 1984.

[7] БҰҰ Бас Ассамблеясымен бекітілген Азаматтық және өзгеде саяси құқықтар туралы халықаралық пакт 1966 жылғы. - Нью-Йорк, 1966.

[8] БҰҰ Бас Ассамблеясымен бекітілген Қандайда нысанда болмасын ұстаға немесе қамауға алынатын барлық тұлғаларды қорғау қағидаларының Жиыны. 9 желтоқсан 1988 жылғы. - Нью-Йорк, 1988.

[9] Азаптау мен абыройды кемсітетін қарау немесе жазалауды алдын алу бойынша Еуропалық Конвенциясы 1958 жыл. – Рим, 1958.

[10] Еуропа Кеңесінің мүшелері – мемлекеттермен Римде қол қойылған адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Конвенциясы 1950 жылдың 4 қараша. – Рим, 1950.

[11] БҰҰ-ның бірінші Конгресінде құқық бұзушылықтармен айналысу мен қылмыстылықты алдын алу бойынша. 1955 жылдың 30 тамызында қабылданған. - Нью-Йорк, 1955.

[12] Экономикалық және Әлеуметтік Кеңеспен мақұлданған – Сотталғандарды ұстаудың минималды стандартты ереже. 1977 жылдың 13 мамыры.

[13] Азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жаппайтын және арнамысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы конвенция. 2007 жыл.

[14] «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы. – Астана, 2011.

[15] Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі 2014 жыл 05 шілдеде қабылданып 2015 жылдың 01 қаңтарында күшіне енген. – Астана, 2014.

REFERENCES

[1] Qazaqstan Respublikasınım Qılmıstıq-atqaru kodeksi 2014 jil 05 şildede qabıldanıp 2015 jıldıń 01 qańtarında küşine engen. Astana, 2015 [in Kaz.].

[2] 1948 jıldın 10 jeltoqsanında Birikken Ulttar Uyımının Bas Assambleyası Adam quıqtarı twralı jalpı Deklaraciyası. M., 1948 [in Kaz.].

[3] Sottalğandarmen qarım-qatınastın minimaldıq standarttı erejeler, 1955 jıl. M., 1955 [in Kaz.].

[4] Quıqtıq tartipti qoldau boyınşa lauazımdı tulğalardıñ minez-qılığı Kodeksi, 1979 jıl. M., 1979 [in Kaz.].

[5] BUU-nıñ minimaldı standarttı erejeler (Pekin erejeleri), 1985 jıl. Nyu-York, 1985 [in Kaz.].

[6] 10 jeltoqsan 1984 jılğı BUU Bas Assambleyasının 39/46 rezolyuciyasın qosılı turaly Azaptaw jane özgede qatıgez, adamgerşiliksiz nemese abıroyın kemsitetin qarım qatnas pen jazağa qarsı Konvenciyası. Nyu-York, 1984 [in Kaz.].

[7] BUU Bas Assambleyasimen bekitilgen Azamattıq jane özgede sayası quıqtar turaly halıqaralıq pakt 1966 jılğı. Nyu-York, 1966 [in Kaz.].

[8] BUU Bas Assambleyasimen bekitilgen Qandayda nısandı bolmasın ustağa nemese qamawğa alınatın barlıq tulğalardı qorğaw qağıdalarınıñ Jını. 9 jeltoqsan 1988 jılğı. Nyu-York, 1988 [in Kaz.].

[9] Azaptau men abıroydı kemsitetin qaraw nemese jazalawdı aldın alw boyınşa Europalıq Konvenciyası 1958 jıl. Rım, 1958 [in Kaz.].

[10] Europa Kenesiniñ muşeleri – memlekettermen Rimde qol qoyılğan adamnı quıqtarı men negizgi bostandıqtarın qorğaw twralı Konvenciyası 1950 jıldıñ 4 qaraşa. Rım, 1950 [in Kaz.].

[11] BUU-nın birinşi Kongressinde quıq buzuşılıqtarmen aynalısw men qılmıstılıqtı aldın alw boyınşa. 1955 jıldıñ 30 tamızında qabıldanğan. Nyu-York, 1955 [in Kaz.].

[12] Ekonomikalıq jane Aleumettik Kenespen maquldıanğan – Sottalğandardı ustaudıñ minimaldı standarttı ereje. 1977 jıldıñ 13 mamırı [in Kaz.].

[13] Azaptaularğa jane basqa da qatıgez, adamgerşilikke jatpaytın jane ar-namıstı qorlaytın is-areketter men jazalaw türlerine qarsı konvenciya. 2007 jıl [in Kaz.].

[14] «Quıq qorğau qızmeti twralı» Qazaqstan Respwblıkasınıñ 2011 jılğı 6 qantardağı № 380-IV Zañı. Astana, 2011 [in Kaz.].

[15] Qazaqstan Respwblıkasınıñ Qılmıstıq-atqarw kodeksi 2014 jıl 05 şildede qabıldanıp 2015 jıldın 01 qañtarında kuşine engen. Astana, 2014 [in Kaz.].

НОРМАТИВНЫЕ АКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ ОСУЖДЕННЫХ В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Аяджан Б.Н.,

магистрант КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан,

e-mail: balchokk@mail.ru

Ключевые слова: осужденные, декларация, закон, лишение свободы, правила, уголовное исполнение, учреждение.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы международного правового обеспечения прав осужденных в местах лишения свободы. Рассматриваются нормативно-правовые акты международного характера и порядок их применения.

Статья поступила 3.03.2017 г.

**THE CONSTITUTIONAL COUNCIL OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
AS AN INSTITUTE FOR THE PROTECTION OF THE CONSTITUTIONAL
RIGHTS AND FREEDOMS OF THE PEOPLE AND THE CITIZEN OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: THEORETICAL ASPECTS**

Bykova I.A.,

Master's degree, specialty "International Law",
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: plujnikova_ira@mail.ru

Keywords: constitutional council, control, powers, scope, competence, questions, clarification, interpretation, elections, norms, regulations, rights, freedoms.

Abstract. The article "The Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan as an institution for the protection of constitutional rights and freedoms of a person and citizen of the Republic of Kazakhstan: theoretical aspects" reveals the main issues within the framework of the activities of the Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan, and examines the competence and authority of the Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan.

The article analyzes in detail the problems of the implementation of constitutional control over the conduct of elections and referendum, its specific features and specifics.

The author comes to the conclusion that the problem of interpretation of the Constitution becomes one of the most urgent in the constitutional law. Its solution is not only of theoretical importance, but also of great practical importance for the entire legal system of the state. The official explanation of the Constitution promotes a uniform understanding and application of its norms and ensures the rule of law in the activities of all authorities.

УДК 341

**КОНСТИТУЦИОННЫЙ СОВЕТ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН КАК
ИНСТИТУТ ЗАЩИТЫ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД
ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ**

Быкова И.А.,

магистрант, специальность «международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: plujnikova_ira@mail.ru

Ключевые слова: Конституционный Совет, контроль, полномочия, объем, компетенция, вопросы, разъяснение, толкование, выборы, нормы, предписания, права, свободы.

Аннотация. В статье раскрываются основные вопросы в рамках деятельности Конституционного Совета Республики Казахстан, а также рассматривается компетенция и полномочия Конституционного Совета РК. Подробно анализируется проблематика осуществления конституционного контроля за проведением выборов и референдума, его особенности и специфика. Автор приходит к выводу о том, что проблема толкования Конституции становится одной из наиболее актуальных в конституционном праве. Ее решение имеет не только теоретическое значение, но и огромную практическую значимость для всей правовой системы государства. Официальное разъяснение Конституции способствует единообразному пониманию и применению ее норм и обеспечивает режим законности в деятельности всех органов власти.

Современной казахстанской действительности свойственно многообразие различных структур, непосредственно вовлеченных в сферу защиты прав и свобод человека, заявляющих о своей озабоченности состоянием дел в данной области. Правозащитные органы, в лице государственных органов власти институтов гражданского общества, отдельные правозащитники и лица, самостоятельно защищающие собственные права и свободы, в совокупности составляют организационную структуру механизма правозащитной деятельности в Республике Казахстан. Сложившаяся в Казахстане обстановка с реализацией основных положений конституционно-правовой политики, определяющих систему защиты прав и свобод человека, ставит перед юридической наукой задачи по дальнейшей разработке действенных правозащитных механизмов, опирающихся на конституционные нормы. Требуется серьезный критический анализ действующего казахстанского законодательства, деятельности институтов конституционно-правовой политики, направленного на обеспечение и защиту прав и свобод человека в Казахстане, с учетом международных стандартов, сложившихся в данной сфере.

Изучение вопросов, связанных с конституционно-правовой политикой в сфере защиты прав и свобод человека также обусловлено комплексной стратегией развития «Казахстан-2030», в которой особое место уделяется правам человека.

В Концепции правовой политики Республики Казахстан, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 24.08.2009 года №858 определены основные направления развития правовой системы страны на период с 2010 до 2020 года. Как отмечено в данной Концепции, в процессе дальнейшего утверждения в стране принципов правового государства важно, с одной стороны, добиваться максимально возможной гарантированное осуществления конституционных прав и свобод человека и гражданина, а с другой – безусловного и исчерпывающего выполнения конституционных обязанностей всеми государственными органами, должностными лицами, гражданами и организациями.

Для обеспечения прав и свобод человека и гражданина важным является создание условий, гарантирующих равенство прав и свобод независимо от происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или иных любых обстоятельств, как этого требует Конституция РК. Практика реализации норм и принципов Конституции Республики Казахстан, направленных на защиту прав и свобод человека и гражданина, также, как и деятельность государственных и негосударственных структур,

находящихся под юрисдикцией Казахстана, наглядно показали, что прогресс в данном направлении идет очень медленно, сопряжен с большими трудностями. Достижения, которые имели место в прежние годы, часто сопровождаются издержками, утратой отдельных правозащитных позиций.

Сложившаяся ситуация требует осмысления причин того, почему в Республике Казахстан, вставшей на путь серьезных системных преобразований, кардинальные качественные изменения практики реализации и защиты конституционных прав и свобод человека происходят не так, как было задумано.

Традиционное исследование комплекса проблем в сфере защиты прав и свобод человека с учетом триединой конституционной обязанности Республики Казахстан по отношению к правам и свободам человека и гражданина («признание-соблюдение-защита») сталкивается со сложностями методологического порядка. Выход из сложившейся теоретической и проблемно-практической ситуации связан, по мнению диссертанта, с необходимостью детального самостоятельного изучения института конституционно-правовой политики Казахстана в сфере защиты прав и свобод человека, механизма ее реализации. Функциональная деятельность государства по признанию, защите и соблюдению прав и свобод человека посредством проводимой им правовой политики весьма многогранна. Поэтому для углубленной предметной разработки из общих институтов механизма защиты прав и свобод человека целесообразно выделить проблематику их защиты с точки зрения, проводимой государством конституционно-правовой политики в данной сфере. Основанная на высшей ценности человека, она обладает особыми свойствами, рассматривается нами как упорядоченная совокупность взаимодействующих правозащитных элементов - норм, принципов, институтов, гарантий. Конституционная система защиты прав и свобод человека функционирует посредством правозащитной деятельности, которая имеет собственные качественные характеристики, обусловленные конституционными целевыми установками и мотивацией.

Что касается деятельности Конституционного совета Республики Казахстан как института защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина Республики Казахстан, то Конституция Республики Казахстан посвящает Конституционному Совету специальный раздел, в котором закреплены полномочия, порядок образования и деятельности конституционной власти. В Республике Казахстан в формировании Конституционного Совета принимают участие Президент и палаты Парламента. Конституционный Совет состоит из 7 членов, полномочия которых длятся 6 лет.

Законодательство предъявляет определенные требования к

кандидатам на эту должность: наличие гражданства РК, высшее юридическое образование, стаж работы, возраст 30 лет [1].

Законодательство достаточно подробно регулирует вопросы о правовом статусе председателя и членов Совета. В понятие правового статуса входят система признанных и гарантируемых государством в законодательном порядке прав и обязанностей членов Совета, а также правовые принципы, выражающие взаимоотношения членов Совета, общества и государства.

Центральной идеей правового статуса членов Совета является идея его независимости, которая определяет в целом содержание всех его составляющих.

Независимость председателя и членов Совета обеспечивается их несменяемостью, неприкосновенностью, равенством прав, установленным порядком приостановления и прекращения их полномочий.

Важной гарантией независимости и неприкосновенности личности членов Совета является недопустимость их преследования за позицию, занимаемую в ходе конкретного разбирательства в конституционном процессе. Председатель и члены Совета неприкосновенны. Ни при каких обстоятельствах в течение срока своих полномочий они не могут быть привлечены к юридической ответственности без согласия Парламента, кроме случаев задержания на месте преступления или совершения особо тяжких преступлений. В этой связи большой гарантийный потенциал содержит закрепленный законодательством особый порядок решения вопросов, связанных с привлечением к ответственности членов Совета.

Независимость и неприкосновенность обеспечивается также нормами об особом порядке приостановления и прекращения полномочий председателя и членов Совета. Указ достаточно определенно определяет функции и полномочия председателя Конституционного Совета

Согласно Конституции (ст. 71) пожизненными членами Конституционного Совета являются по праву экс-президенты, правовое положение которых несколько отличается от статуса назначаемых членов (к ним неприменимо правило о возможности отставки, бывшие главы государства не приносят присягу, на них не распространяется возрастные ограничения).

Компетенция Конституционного Совета представляет собой совокупность его материально-правовых, процессуальных и организационных полномочий. Предметом компетенции являются конституционно-правовые вопросы и споры. Это обусловлено не только содержанием конкретных полномочий органов конституционного контроля, но и закреплением в законах некоторых государств принципа

исключительности решения подобных вопросов.

Объем компетенции Конституционного Совета, установленный Конституцией, является по своему содержанию закрытым и состоит из нескольких групп полномочий.

К первой группе относятся полномочия по решению спорных вопросов. Конституционный Совет решает в случае спора вопрос о правильности проведения:

- выборов Президента Республики;
- выборов депутатов Парламента;
- республиканского референдума.

Ко второй группе относятся полномочия Конституционного Совета, связанные с рассмотрением:

- законов до их подписания Президентом;
- международных договоров до их ратификации Парламентом на их соответствие Конституции.

К третьей группе относятся полномочия Конституционного Совета, связанные с дачей:

- официального толкования норм Конституции;
- заключения в случаях досрочного прекращения полномочий главы государства [2].

Конституционный контроль за проведением выборов и референдума. Всенародное голосование имеет важное значение в общественно-политической жизни общества. По тому, насколько совершенна избирательная система, можно судить о степени развитости демократических традиций. Вместе с тем, как показывает зарубежный опыт, выборы и референдумы ни в одной стране не проходят безупречно и постоянно совершенствуются. Контроль в этой области является одной из важнейших прерогатив органов конституционного контроля. Компетенция Конституционного Совета распространяется лишь на выборы в высшие органы государственной власти Республики, чтобы не перегружать его деятельность.

Конституционный Совет рассматривает вопрос о правильности проведения выборов или республиканского референдума при наличии следующих условий:

- 1) если в процессе избирательной кампании (референдума) обнаружены серьезные нарушения, ставшие достоянием гласности и повлиявшие на итоги голосования;
- 2) когда возникла неразрешимая, спорная (или конфликтная) ситуация;
- 3) если исчерпаны административные ресурсы разрешения споров;
- 4) есть сомнения относительно легитимности проведения выборов (или референдума);
- 5) имеется обращения уполномоченного субъекта.

Во избежание ситуации, произошедшей в марте 1995 г., можно говорить только о предварительной форме контроля, когда результаты голосования еще не вступили в законную силу, а Президент и Парламент Республики не начали функционировать.

Предварительный конституционный контроль за законами. Проверка Конституционным Советом законов до их вступления в силу имеет важные особенности и является наиболее эффективным способом защиты Конституции.

Предварительная форма контроля имеет следующие преимущества: во-первых, она позволяет оперативно предупреждать нарушения конституционной законности и способствует стабильности законодательства, устраняя проблему отмены множества подзаконных актов, сохраняет престиж самого законодателя, что в принципе невозможно при осуществлении последующего конституционного контроля; во-вторых, она дает возможность Президенту Республики, а также Премьер-министру пресекать всякие попытки Парламента распределить полномочия иначе, чем это было закреплено в Конституции. В данном случае Конституционный Совет выполняет функцию «сдержек» по отношению к различным ветвям государственной власти [3, с.48].

Основной недостаток предварительной формы контроля заключается в том, что она дает возможность органу конституционного контроля (в случае признания закона несоответствующим Конституции) вмешиваться в законодательную работу. Это может вызвать неоднозначную реакцию депутатов, чрезмерно политизировать работу Парламента. В переданном на промульгацию законе, уже выражена воля законодательной власти, однако его обязывают подчиниться решению Конституционного Совета. Парламент при этом не располагает никакими средствами, с помощью которых он мог бы добиться введения в действие спорного закона. В этом проявляются элементы дискриминации законодателя, поскольку акты, издаваемые главой государства, в частности, законы, принимаемые в порядке делегированного законодательства, указы, имеющие силу закона, а также акты правительства не могут быть объектами предварительного контроля. Это не может способствовать успешной деятельности Конституционного Совета по обеспечению верховенства Конституции на всей территории. В современном мире чаще применяются последующий конституционный контроль [3, с. 48].

Конституционный контроль и международные договоры. Немаловажным аспектом конституционной законности в государстве и обществе является соответствие внешнеполитической деятельности государства и его органов нормам и принципам Конституции. Включение международных договоров в контрольную юрисдикцию

Конституционного Совета позволяет ему осуществлять свою основную функцию – обеспечивать верховенство Конституции по отношению не только к источникам внутригосударственного, но и международного права. В связи с этим актуальной становится проблема взаимоотношений между внутренним законодательством и нормами международного права. В статье 8 Основного закона записано, что «Республика Казахстан уважает принципы и нормы международного права, проводит политику сотрудничества и добрососедских отношений между государствами, их равенства и невмешательства во внутренние дела друг друга, мирного разрешения международных споров».

В этом основополагающем положении получила дальнейшее развитие взаимосвязь международного права и национальной правовой системы. По этому поводу в юридической литературе справедливо отмечается, что Конституция Республики Казахстан является правовой основой формирования национального законодательства, ориентированного на общепризнанные нормы международного права.

Конституционный Совет наделен правом рассматривать международные договоры, которые подлежат ратификации со стороны Парламента на соответствие их Основному закону страны. Согласно Закону ратификации, подлежат следующие международные договоры:

1) исполнение которых требует изменения действующих или принятия новых законов, а также устанавливающие иные правила, чем предусмотрено законами Республики Казахстан;

2) о территориальном разграничении Республики Казахстан с другими государствами, включая договоры о прохождении государственной границы Республики Казахстан, а также о разграничении исключительной экономической зоны и континентального шельфа Республики Казахстан;

3) об основах межгосударственных отношений по вопросам разоружения или международного контроля над вооружением, обеспечением международного мира и безопасности, а также мирные договоры о коллективной безопасности;

4) об участии Республики Казахстан в межгосударственных союзах, международных организациях и иных объединениях, если такие договоры предусматривают передачу им осуществления части суверенных прав Республики Казахстан или устанавливают юридическую обязательность решений их органов для Республики Казахстан;

5) о государственных займах и оказании Республикой Казахстан экономической и иной помощи.

Следует отметить, что ратификации подлежат международные договоры Республики Казахстан, при заключении которых стороны

условились о необходимости их утверждения парламентами. Конституционный Совет правомочен рассматривать международные договоры на их соответствие Конституции Республики только в случае обращения. Это является обязательным элементом в соблюдении конституционной законности, обеспечения верховенства Конституции. В данном случае предварительный контроль обладает безусловным преимуществом и позволяет предотвратить коллизии законодательства Республики и норм международного права. Конституция 1995 г. устанавливает положение о приоритете международных договоров, ратифицированных Республикой, перед ее законами и применения их непосредственно (кроме случаев, когда из международного договора следует, что для его применения требуется издание закона).

Проверка международного договора до ратификации предотвращает ситуацию, при которой этот договор, став обязательным для государства, будет иметь верховенство перед внутренним законодательством. Это может создать ряд проблем, поскольку денонсация международного договора в целом либо отдельных его положений должна быть результатом действия не только внутригосударственных, но и международно-правовых механизмов. Итогом рассмотрения таких дел является решение о признании (непризнании) конституционности законов, международных договоров, или отдельных их положений. Согласно Конституции законы и международные договоры Республики, признанные не соответствующими Конституции, не могут быть подписаны либо ратифицированы и введены в действие.

Официальное толкование норм Конституции. Одним из наиболее конструктивных полномочий Конституционного Совета является право официального толкования Конституции, которое имеет важное теоретическое и практическое значение для всей правовой системы Казахстана. Цель толкования состоит в том, чтобы установить предметную значимость правовой нормы как юридического основания для решения конкретных случаев общественной жизни. «Толкование, – подчеркивает Ж. Овсепян, – как правило, не является исключительной прерогативой органов конституционного контроля, тем не менее, в сравнении с соотношением функций в системах иных видов власти в конституционном контроле толкование преобладает и во многом исчерпывает содержание этого института, являясь основой его эффективного функционирования в механизме разделения власти».

Как вид правовой деятельности толкование, прежде всего, направлено на защиту Основного закона государства и его конституционного правопорядка. Оно выступает в качестве средства разрешения и предотвращения юридических коллизий. В свою очередь конституционное толкование может быть казуальным и нормативным. Первый вид применяется при рассмотрении запросов судов в

порядке, установленном в статье 78 Конституции, целью которого является правильное решение конкретного дела. Когда же имеется запрос, связанный с толкованием отдельных конституционных норм, речь идет о втором виде толкования. Оно применяется тогда, когда обнаруживается различное понимание конституционных норм. При этом нормативное толкование не должно содержать самостоятельной нормы права, а лишь устанавливает действительный смысл и сферу толкуемого акта. Толкование правовых норм может быть также расширительным и ограничительным, аутентичным, доктринальным, судебным и т.д. [4].

Проблема толкования Конституции становится одной из наиболее актуальных в конституционном праве. Ее решение имеет не только теоретическое значение, но и огромную практическую значимость для всей правовой системы государства. Официальное разъяснение Конституции способствует единообразному пониманию и применению ее норм и обеспечивает режим законности в деятельности всех органов власти. В этой связи роль Конституции имеет большую социальную ценность. Основной закон обладает высшей юридической силой и верховенством на всей территории. В формальном смысле это проявляется в том, что, во-первых, ее нормы всегда имеют приоритет над другими нормативными правовыми актами, и, во-вторых, эти акты должны быть приняты согласно установленной процедуре органами, предусмотренными Конституцией.

Полномочия Конституционного Совета по официальному толкованию норм Конституции законодательно закреплены в качестве самостоятельной функции, реализуемой посредством принятия в особом разбирательстве решения, которое имеет обязательную юридическую силу на всей территории республики. За период своей деятельности Конституционный Совет дал официальное толкование по многим положениям Конституции. Спектр проблем был достаточно широким: разъяснялись вопросы компетенции государственных органов, полномочий высших органов законодательной, исполнительной и судебной ветвей власти, республиканского бюджета, а также правового режима государственной собственности и социального обеспечения.

Анализ деятельности Конституционного Совета показывает, что причинами обращения по вопросам толкования в настоящее время являются внутренние противоречия и юридические коллизии в тексте Конституции, ее лаконичность, несоответствие одних статей другим, пробелы, недостаточная урегулированность конституционно-правовых институтов, неясность отдельных положений. Во многом названные причины подкрепляются и политической обусловленностью, которая стимулирует обращения в Конституционный Совет за соответствующими разъяснениями [5, с.113].

Таким образом, толкование норм Конституции объективно необходимо и направлено на установление их смысла и содержания. Конституционным Советом применяются различные способы толкования, назначение которых заключается, прежде всего, в разъяснении смысла определенной нормы и применении ее предписаний к конкретным случаям жизни с точки зрения защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина Республики Казахстан. Разрешая конфликты, Конституционный Совет проводит толкование путем уяснения Конституции, которое затем находит непосредственное выражение в решениях по конкретным делам. Объем и содержание такого толкования во многом определяются характером вопроса, правосознанием участников конституционного производства, а также напрямую связаны с уровнем их правовой квалификации.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Конституция Республики Казахстан. 1995 г. – Алматы, 1995.
- [2] Конституционный закон Республики Казахстан от 24.11.04 г. № 604-III «О Конституционном Совете».- Астана, 2015.
- [3] Караев А.А. Правовая охрана Конституции: традиции демократического конституционализма и опыт Казахстана. – Алматы, 2010. – 448 с.
- [4] Айтхожин К.К., Караев А.А. Международный договор как объект конституционного контроля // Юридическая газета. – 2000. – № 34. – 30 августа.
- [5] Караев А.А. Конституционное право Республики Казахстан: Учебное пособие. – Алматы, 2015. – 248 с.

REFERENCES

- [1] Konstitutsiya Respubliki Kazahstan. 1995 g. Almaty, 1995 [in Rus.].
- [2] Konstitutsionniy zakon Respubliki Kazahstan ot 24.11.04 g. Astana, 2015 [in Rus.].
- [3] Karaev A.A. Pravovaya ohrana Konstitutsii: traditsii demokraticeskogo konstitutsionalizma i opyt Kazahstana. Almaty, 2010. 448 s. [in Rus.].
- [4] Aytozhin K.K., Karaev A.A. Mezhdunarodniy dogovor kak ob'ekt konstitutsionnogo kontrolya. *Yuridicheskaya gazeta*. 2000. No 34. 30 avgusta [in Rus.].
- [5] Karaev A.A. Konstitutsionnoe pravo Respubliki Kazahstan: Uchebnoe posobie. Almaty, 2015. 248 s. [in Rus.].

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ИНСТИТУТЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ КЕҢЕСІ: ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Быкова И.А.,

магистрант, «Халықаралық құқық» мамандығы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: plujnikova_ira@mail.ru

Тірек сөздер: Конституциялық Кеңес, бақылау, орган, көлемі, сараптама, сұрақтар, нақтылау, түсіндіру, сайлау, ережелер, регламенттер, құқықтары, бостандықтары.

Андатпа. Мақалада «Қазақстан Республикасының адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін институт ретінде

Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі: теориялық аспектілері» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің аясында негізгі мәселелерді ашады, сондай-ақ құзыреті және Конституциялық Кеңестің өкілеттіктері қарастырылады.

Қағаз егжей-тегжейлі сайлау өткізген астам конституциялық бақылау проблемалары мен референдум, оның белгілері мен ерекшеліктері талданады.

Авторы Конституцияның түсіндіру мәселесі конституциялық заңда ең өзекті бірі болып отыр деген қорытындыға келеді. Оның шешімі теориялық маңызы бар, сондай-ақ мемлекеттің бүкіл құқықтық жүйесінің үлкен практикалық маңызы ғана емес. Конституцияның Вуе-құқықтық оның нормаларының жалпы түсіну және қолдану септігін тигізеді және заңның үстемдігі, барлық үкіметтері іс-қимыл үшін жағдай қамтамасыз етеді.

Статья поступила 27.3.2017 г.

CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIME UNDER THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Zair A.,

master's degree student, specialty "International law",
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: ainura.zairova@mail.ru

Keywords: Organized crime, the state, transnational organized crime, law enforcement agencies, criminal activity, signs of organized crime. An organized criminal group (OCG), organized criminal community (OCC).

Abstract. This article deals with organized crime. Problems and counteraction of organized crime under the legislation of the Republic of Kazakhstan are also considered. This article also discusses the main features of organized crime.

УДК 327

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Заир А.,

магистрант, специальность «международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: ainura.zairova@mail.ru

Ключевые слова: Организованная преступность, государство, транснациональная организованная преступность, правоохранительные органы, преступная деятельность, признаки организованной преступности, организованное преступное сообщество (ОПС), организованная преступная группировка (ОПГР).

Аннотация. В этой статье рассматривается вопрос организованной преступности. Также рассматриваются проблемы и противодействие организованной преступности по законодательству Республики Казахстан. В данной статье так же рассматриваются основные признаки организованной преступности.

Любой вид человеческой деятельности, предполагающий достижение конкретного результата, должен обладать четким определением объекта, на который направлена эта деятельность.

В полной мере это относится и к понятию «организованная преступность», которое вместе с тем по-разному трактуется в специальной юридической литературе.

Предупреждение и противодействие организованной преступности в Республике Казахстан не может быть успешным, если все связанные с ней проблемы не станут объектом глубокого и всестороннего научного изучения. Сейчас исследования организованной преступности весьма распространены на Западе (прежде всего, в Италии, США), в том числе и в России. В последние годы формируется солидная исследовательская база и специальная литература. В 1996 году в Казахстане Государственным следственным комитетом была организована широкомасштабная международная научная конференция по проблемам борьбы с организованной преступностью и коррупцией.

Проблема организованной преступности стала предметом острых дискуссий среди ученых-юристов и практических работников правоохранительных органов [1].

Характеризуя организованную преступность нами отмечается, что:

- организованная преступность возникла и существует в стране в так называемой «смешанной» форме, «на стыке» общеуголовной, экономической и коррупционной преступности;

- организованные группы извлекают незаконные доходы за счет криминального контроля части крупного, среднего и малого бизнеса и совмещения коммерческой деятельности с совершением уголовных преступлений корыстно-насильственной направленности;

- определенная часть игорного, торгового и развлекательного бизнеса, проституция, торговля людьми, наркотиками и оружием контролируются сегодня криминалитетом в альянсе с недобросовестными бизнесменами и коррумпированными чиновниками государственного аппарата.

Сегодня наиболее активная составляющая организованной преступности легализуется прежде всего в жизненно важных для общества и государства сферах экономики, позволяющих извлекать сверхкрупные, трудновывяемые криминальные доходы (банки, биржи, внешняя торговля, валютное обращение, торговля сырьевыми ресурсами, недвижимостью и т.п.). Потенциальная угроза проникновения криминала в экономику заключается в том, что при неотработанных механизмах приватизации и разгосударствления представители организованной преступности становятся владельцами значительной части национального богатства.

Угроза конституционному строю состоит в проникновении в государственные структуры членов организованных групп либо их представителей. В результате происходит политизация организованной преступности, широко используются лоббизм, что позволяет фактически создавать теневые структуры власти.

В условиях кризиса духовных ценностей происходит активное «культивирование» коррумпированных отношений среди широких слоев населения, распространена пропаганда жестокости, насилия, наркотизма, что способствует расширению социальной базы организованной преступности, делает образ преступника привычным атрибутом общества.

Криминалитет все чаще, открыто бросает вызов государству в лице его правоохранительных органов.

Особую тревогу вызывает активизация в последние годы транснациональной организованной преступности, включающей в себя элементы международного терроризма, незаконного оборота наркотиков, торговли людьми и оружием.

Несмотря на то, что в настоящий момент уже имеется обширная литература об организованной преступности, что в России, некоторых государствах СНГ действуют научно-исследовательские институты, кафедры данного профиля, ее понятие до сих пор точно не определено. Криминологи предлагают следующие основные подходы к его определению понятия «организованная преступность» [2].

1. В качестве наиболее существенного проявления организованной преступности выделяется возникновение и функционирование преступных формирований. Так, например, экспертами ООН было предложено понимать под организованной преступностью относительно большую группу устойчивых и управляемых преступных образований, занимающихся преступной деятельностью в корыстных интересах и создающих систему защиты от социального контроля с использованием таких противозаконных средств, как насилие, запугивание, коррупцию и хищения в крупных размерах (Рекомендации ООН «Практические меры борьбы с организованной преступностью», выработанные Международным семинаром по борьбе с организованной преступностью в Суздале 21-25 октября 1991 г.).

2. Определение дается путем указания, прежде всего, на деятельность устойчивых преступных формирований (при этом обращается внимание на устойчивость, длительность преступной деятельности, ее направленность на получение более или менее постоянного дохода, занятие такой деятельностью на профессиональной или полупрофессиональной основе).

3. Плодотворным, на наш взгляд, является третий подход, который принимает во внимание оба предыдущих: и организованную преступную группу, и организованную преступную деятельность в их взаимосвязи. Из этого подхода вытекает такое определение организованной преступности, которое понимает ее как относительно самостоятельное негативное социальное явление, характеризующееся консолидацией криминальной среды в рамках региона, страны в целом; разделение преступного сообщества на иерархические уровни с выделением лидеров, не причастных к совершению конкретных преступлений, осуществляющих организаторские, управленческие, идеологические функции; вовлечение в преступную деятельность должностных лиц (коррупцирование); монополизацию и расширение сфер противоправной деятельности; создание системы противодействия, направленной на нейтрализацию всех форм социального контроля; на качественно новой основе объединяющее общеуголовную и корыстно хозяйственную преступность.

С учетом вышеизложенного представляется возможным определить организованную преступную деятельность следующим образом.

Организованная преступность - это собирательное понятие. Как явление она характеризуется самыми разнообразными многочисленными признаками и представляет собой суммарный результат ее разнообразных проявлений. Это различные преступления и преступники, сферы и способы деятельности преступных формирований, их последствия и многое другое. Попытаться все это описать одним определением не представляется возможным [3].

В основном большинство исследователей феномена организованной преступности при выработке ее дефиниции идут через перечисление основных признаков организованной преступности, таких, как:

1. Четкое распределение ролей в преступной группировке и наличие соответствующих этому организационно-управленческих структур. Выработка единых для ее участников норм поведения, санкций за отступление от них.

2. Устойчивая, продолжительная во времени преступная деятельность, совершаемая на плановой основе.

3. Последовательное стремление к обогащению, общая корыстная направленность деятельности на получение максимальных доходов, деятельность по «отмыванию» преступно нажитых доходов.

4. Гибкая система приспособления к меняющимся условиям, тенденция к расширению сфер деятельности, хорошее знание конъюнктуры рынка.

5. Сращивание традиционной общеуголовной и экономической преступности.

6. Расширение связей между преступными группировками.

7. Внедрение организованной преступности в официальные структуры, их коррумпирование.

8. Наличие определенного общего имущества, денег, материальных ценностей и технических средств различного назначения.

9. Планомерное противодействие различным формам социального контроля.

10. Активное распространение идеологии и морали преступного мира, формирование общественного мнения.

В криминологическом плане все преступления, совершаемые организованными преступными группами, можно дифференцировать на несколько направлений, в которых особенно четко прослеживаются сферы ее притязаний. Как показывает мировой опыт, в современных условиях проявления организованной преступности не ограничиваются традиционными направлениями (такими, как наркобизнес, рэкет, проституция, игорный бизнес), а обнаруживаются в принципиально новых видах, например: незаконной торговле человеческими органами, незаконной деятельности по транспортировке и уничтожению ядерных отходов и др.

Организованная преступность имеет структурные уровни и элементы. По своей характеристике она выходит за рамки понятия «организованная группа», сложившегося в теории уголовного права и правоприменительной практике. Последняя выступает начальным звеном организованной преступности.

В специальной литературе выделяются следующие формы преступной кооперации:

- Организованная преступная группа (ОПГ);
- организованная преступная группировка (ОПГР);
- организованное преступное сообщество (ОПС)

Организованная преступная группа (ОПГ) - это объединение двух и более лиц, объединившихся для совершения уголовно-наказуемых деяний в целях получения постоянного дохода. Их отличает достаточно высокая организованность, наличие иерархической структуры (организаторы, непосредственные исполнители, наводчики, разведчики, скупщики, укрыватели похищенного и т.д.), жесткая дисциплина, тщательный подбор членов ОПГ, использование родственных, дружеских, этнических, земляческих связей, прежних отношений по совместному совершению преступлений и отбыванию наказания в ИТУ, наличие (нередко) связей с коррумпированными представителями органов власти и управления.

Организованная преступная группировка (ОПГР) - это объединение двух и более преступных групп одной или разной преступной направленности с наличием организующего звена.

Организованное преступное сообщество (ОПС) - устойчивое,

сложное, иерархическое криминальное образование. Оно является высшей по уровню организованности формой соучастия.

В Казахстане подобного процесса нет, но симптомы стихийного саморазвития организованной преступности, для которого характерно существование организованных преступных групп малой численности, уже вполне зримы. Если этот процесс не встретит мощного противодействия, на стадии своего завершения он может привести (как показывает российский опыт) к интенсивному формированию организованных преступных группировок и сообществ со сложной иерархической структурой и управлением, имеющих относительно большую численность, гибкую универсальную специализацию и преимущественно межрегиональный масштаб деятельности [4].

Безусловно, было бы неправильным автоматически переносить теоретические обобщения, сделанные на основе российского или западного опыта, на развитие криминогенной ситуации в Республике Казахстан. Несмотря на общие закономерности развития организованной преступности в постсоветских государствах, в каждом из них имеются свои, региональные особенности ее проявлений. Это обуславливает актуальность всестороннего анализа организованной преступности в Казахстане с учетом ее специфики. Социологические исследования, безусловно, являются только одним из возможных путей изучения феномена организованной преступности. При его исследовании очевидна необходимость сочетания разных научных подходов. С одной стороны, это разработка криминологической характеристики организованной преступности как наиболее высокоразвитой формы преступности. Такая характеристика должна включать в себя выделение различных организационных структур, уровней, форм и методов организованной преступной деятельности, определение на этой основе основных системообразующих признаков организованной преступности, изучение субъектов последней и создание типологии личности организованных преступников.

С другой стороны, требуют специального подхода социально-экономические проблемы организованной преступности как одного из видов экономической деятельности (нелегального характера) и одной из базовых структур теневой экономики, включая изучение социально-экономической детерминации и последствий организованной преступной деятельности.

Не вызывает сомнений и актуальность социально-психологического подхода к анализу организованной преступности как особой формы межличностных взаимоотношений ее участников, подчиняющихся специфическим, субкультурным нормам антиобщественной направленности, и, следовательно, нетрадиционных форм взаимосвязей «личности и организации» как общесоциологических понятий.

Применение такого подхода позволит изучить социально-психологические механизмы, лежащие в основе организации и деятельности преступных объединений, факторы, облегчающие вовлечение в сферу организованной преступной деятельности представителей разных социальных групп и слоев населения, в том числе тех, которые традиционно относились к категории «криминологически благополучных».

Для суверенной Республики Казахстан, первоочередной мерой явилось создание организационно-правовых основ борьбы с организованной преступностью. Можно констатировать, что к настоящему моменту заложен только фундамент в решении этих проблем, над которым необходимо дальше возводить основательную систему. Для этого необходимо на основе имеющихся научных разработок и специальной литературы, а также практического опыта разрабатывать целостную научную концепцию борьбы с организованной преступностью.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Организованная преступность на Дальнем Востоке: тенденции и особенности развития за 20 лет: Монография / Под ред. В.А. Номоконова. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2013. – Гл. 1. – С.15.

[2] Мауленов Г.С. Криминологическая характеристика организованной преступности. – Алматы, 1997. – 153 с.

[3] Нургалиев Б.М. Организованная преступность: от признаков к определению // Проблемы борьбы с преступностью и коррупцией: Сб. науч. тр. – Караганда, 2000. – С.19-22.

[4] Основы борьбы с организованной преступностью: Монография / Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 400с.

REFERENCES

[1] Organizovannaya prestupnost' na Dal'nem Vostoke: tendencii i osobennosti razvitiya za 20 let: Monografiya. Pod red. V.A. Nomokonova. Vladivostok: Izd-vo Dal'nevost. un-ta, 2013. Gl. 1. S.15 [in Rus.].

[2] Maulenov G.S. Kriminologicheskaya harakteristika organizovanoj prestupnosti. Almaty, 1997. 153 s. [in Rus.].

[3] Nurgaliev B.M. Organizovannaya prestupnost': ot priznakov k opredeleniyu. In: Problemy bor'by s prestupnost'yu i korrupciej: Sb. nauch. tr. Karaganda, 2000. S.19-22 [in Rus.].

[4] Osnovy bor'by s organizovanoj prestupnost'yu: Monografiya. Pod red. V.S. Ovchinskogo, V.E. EMinova, N.P. Yablokova. M.: INFRA-M, 1996. 400 s. [in Rus.].

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫНА СӘЙКЕС ҰЙЫМДАСҚАН ҚЫЛМЫС СИПАТТАМАСЫ

Заир А.,

халықаралық құқық магистранты,
Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан, e-mail: ainura.zairova@mail.ru

Тірек сөздер: Ұйымдасқан қылмыс, мемлекет, трансұлттық ұйымдасқан қылмыс, құқық қорғау органдары, қылмыстық қызмет, ұйымдасқан қылмыс белгілері,

ұйымдасқан қылмыстық банда (ҰҚБ), ұйымдасқан қылмыстық қоғамдастық (ҰҚҚ).

Аңдатпа. Бұл мақалада ұйымдасқан қылмыс мәселесі қозғалады. Сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес ұйымдасқан қылмыс проблемалары және ұйымдасқан қылмысқа қарсы күрес мәселесі қарастырылады. Бұл мақалада, сондай-ақ ұйымдасқан қылмыстың негізгі ерекшеліктері қарастырылады.

Статья поступила 23.2.2017 г.

PERSONALITY OF THE CRIMINAL IN THE SPHERE OF ECONOMIC CRIMES

Копбаева L.Sh.,

senior lecturer of the department “International law”,

Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: laurakopbaeva@mail.ru

Keywords: monopoly, unfair competition, restriction competition, anticompetitive activities, identity of the perpetrator.

Abstract. This article examines the identity of the offender committing economic crimes.

ӘӨЖ 341

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСКЕРДІҢ ЖЕКЕ ТҮЛҒАСЫ

Копбаева Л.Ш.,

Абылайхан атындағы ҚазХКжӘТУ,

«Халықаралық құқық» кафедрасының аға оқытушысы,

Алматы, Қазақстан, e-mail: laurakopbaeva@mail.ru

Тірек сөздер: монополиялық іс әрекет, қылмыскер тұлғасы, пайдакүнем-тұрақты типтегі қылмыскер, пайдакүнем-тұрақсыз типтегі қылмыскер, кекшіл типтегі қылмыскер.

Аңдатпа. Бұл мақалада қылмыскер тұлғасымен болу үшін қылмыс субъектісінің қылмыстық құқықтық белгілерін, жағымды және жағымсыз қасиеттерін, криминогендік қасиеттеріне тоқталамыз.

Қылмыскердің тұлғасы - қылмыс жасаған тұлғаны сипаттайтын және оның қылмыстық мінез-құлқына ықпал ететін әлеуметтік-демографиялық, әлеуметтік-психологиялық, адамгершілік, құқықтық қасиеттердің, белгілердің, байланыстардың, қатынастардың жиынтығы. Ол адамның әлеуметтік беті, яғни адамның адамнан артығы қасиетінде ғана, олар да өз кезегінде туа бітті немесе әлеуметтік ортадан алған белгісі болуы мүмкін.

Қылмыскер тұлғасы мен қылмыс субъектісі ұғымдары өзара байланысты. Қылмыстың жалпы субъектісі болу үшін оның жеке тұлға болуы, белгіленген жасқа толуы және есі дұрыс болуы тиіс, ал қылмыскер тұлғасын сипаттау үшін оның бала күннен бастап бойына сіңірген барлық қасиеттерін ардақтап шығу керек. Тіпті, қылмыс

субъектісінің тұлғасы десекте қателеспейміз. Біреуді бойы ұзын деп жақсы көрсеңіз - ол биологиялық қасиеті, енді біреуді ақылды деп сыйласаңыз – ол психологиялық-интеллектуалдық қасиеті. Қай ортада сыйлы-сыйсыз болу да адамның белгілеріне, қасиеттеріне байланысты.

Қылмыскер тұлғасын сипаттайтын қасиеттерді әр автор өзінше сипаттайды. Қылмыскер тұлғасының құрылымына байланысты өзгеден оқшаулау ойды Б.В.Волженкин білдіреді:

- 1) қоғам мүшесі ретінде жалпы белгілері;
- 2) барлық қылмыскерлерге тән, бірақ қарапайым азаматтардан өзгеше белгілері;
- 3) сол қылмыскерді ғана сипаттайтын жеке-дара белгілері.

Ал А.Б.Сахаров пен Ю.Д.Блувштейндікі бір сыдырғы болып келеді. А.Б.Сахаров үшке бөлсе (әлеуметтік - демографиялық; әлеуметтік-психологиялық; әлеуметтік-биологиялық), Ю.Д.Блувштейн тұлғаны құраушы қасиеттерді беске жіктейді: демографиялық; әлеуметтік; құқықтық; психологиялық; биологиялық (медициналық та осыған кіреді).

Қылмыскер тұлғасымен толық танысу үшін қылмыс субъектісінің қылмыстық құқықтық белгілерімен шектелу жеткіліксіз. Қылмыскер тұлғасына оның қылмыстық әрекеттерімен байланысты түрлі қасиеттер тән. Қылмыскердің жағымды және жағымсыз қасиеттерін қарастыру керек. Жай және қылмыскер тұлғаларының құрылымдары бір, бірақ қылмыскер криминогенді қасиеттерімен ғана ерекшеленеді.

Қылмыскерді екі бағытта түсінуге болады: бірі - адамның белгілі бір типін сипаттайтын ұғым, екіншісі - тұлғаны сипаттайтын қасиеттердің жиынтығы категориясы ретінде.

Криминологияда қылмыскер тұлғасы келесі белгілермен сипатталады:

- 1) әлеуметтік-демографиялық;
- 2) табиғи-психологиялық (әлеуметтік және антиәлеуметтік бағыты, құндылықтарды жобалаудың жүйесі, негізгі қажеттілік пен мүдде, оларға көзқарасы, құқтың сананың деңгейі, психологиялық және психофизикалық ерекшеліктер);
- 3) әлеуметтік жүріс-тұрыс (әлеуметтік топпен арақатынасы -өндірістік ұжыммен, отбасы, оқу орны, қоршаған ортамен, қоғамға қарсы элементтермен байланысы, қоғамдық белсенділігі, өзіне беретін баға).

Ведерников Н.Т. тұлғаға тән қасиеттерді екіге бөледі: а) тұлғаны жекешелендіретін (өмірбаяны, материалдық, психологиялық жағдайы); ә) жалпы қоғамдық сипаттама (саяси және тұрмыстық)

[1, 28-б.]. Волженкин Б.В., қылмыскер тұлғасын жалпы, ерекше және жеке қасиеттер сипаттайды, деп есептейді [2, 26-б.]. Кез-келген адам әлеуметтік жаратылыс ретінде өзін қоршаған ортамен тығыз байланыста болады. Мұндай байланыстар мен қасиеттер қылмыскер тұлғасына тән типологиялық белгілерді анықтауға мүмкіндік береді.

Адамның жасы, жынысы, отбасы және тұрмыстық жағдайы, мамандығы сияқты әлеуметтік-демографиялық қасиеттерінің көмегімен тұлғаның түрлі әлеуметтік топ иесі ретінде қылмысты жасаудағы белсенділігін, жасы, жыныстық ерекшеліктерін анықтауға болады. Қылмыскердің отбасы, тұрмыстық жағдайы тұлғаның қалыптасуына себепші болған криминогенді мән-жайларды ашу үшін қажет. Қылмыскер тұлғасын оның ой-өрісі, білімі, ақылы, көзқарасы, мүддесі жөніндегі мәліметтер сипаттай түседі.

Қылмыскер тұлғасына қылмыстық құқықтық сипаттама қылмыстық құқықтық категорияларға негізделеді. Қылмыстың түрі, ауырлығы, қылмысқа қатысушылық, жалпы және арнайы рецидив, қылмыскердің түзелу деңгейі сияқты қасиеттер қылмыскер тұлғасын өздігінше қалыптастырады.

Қылмыстық құқық ғылымында бүгінде, қылмыстық тұлғалардың жауапкершілігі деген әсіресе, экономика саласында бір-біріне екі абсолютті қарама-қарсы көзқарас бар. Бір ғалымдар осы идеяны қолдап, қуаттайды, ал басқалары мүлде бұл категорияға қарсы. Көптеген еуропа елдерінде және АҚШ-та заңды тұлға бұрыннан қылмыстық жауапкершіліктің субъектісі ретінде танылған. 1978 жылы Еуропа қылмыс проблемасы комитеті заң шығарушы еуропалық мемлекеттерде заңды тұлғаларды қылмыстық жауапкершілік субъектісі деп мойындаған. Бірақ, барлық елдер бұл пікірмен келіспеді. Германия Федеративті Республикасының құқықтық жүйесі заңды тұлғалардың құқықтық жауапкершілігін мойындамайды, ал 1992 жылғы Францияның Қылмыстық Кодексінің 121-бабында, мемлекеттің шығаруымен заңды тұлға қылмыстық жауапқа тартылады.

Қазіргі уақытта заңды тұлғаны қылмыс субъектісі деп тану - қылмыстық құқық ғылымында да кеңінен қарастырылуда, бірақ бұл мәселе жөнінде мүлдем бір-біріне қарама-қайшы пікірлер айтылуда. Заңды тұлғаның жауапкершілігі проблемасы, негізі, саяси еркіндікке байланысты. Заңды тұлғалар әкімшілік құқықты бұзғанда заңды жауапқа тартылады. Отандық қылмыстық құқықтық ғылымның дәстүрін бүгінгі күннің нарығының даму шындықтарымен жанастыратын болса, онда бұл проблемаға әдістемелік жол қажет, олай болса, атақты ғалымдар бұның негізін жасаға ұмтылу керек.

Қылмысты - қоғамдық қауіпті кінәлі іс-әрекеті арқылы сана мен еріктің иесі физикалық тұлға жасайды. Осындай барлық белгілері сәйкес іс-әрекет қылмыстық жауапкершіліктің негізі болып есептелінеді.

Сонымен, қылмыскер тұлғасы дегеніміз қылмыс жасаған тұлғаның әлеуметтік маңызды, психологиялық, құқықтық және жеке қасиеттерінің, сондай-ақ оны өмірде басқа қырынан танитын көрсеткіштер жиынтығы болып табылады [3, 202-б.] .

ҚР Қылмыстық Кодекстің 196-бабында қарастырылғандай қылмыс субъектісі – ақыл-есі дұрыс 16 жасқа толған тұлға, жеке кәсіпкер, кәсіпкерлік қызметпен айналысатын коммерциялық немесе коммерциялық емес ұйымның басшысы немесе атқарушы билік органының лауазымды тұлғасы болады.

Қылмыскер тұлғасы – монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыстарға криминологиялық сипаттама беруде басты элемент. Монополистік іс әрекеттермен бәсекені әдейі шектеуде шарауашылық субъектілер мен кәсіпкерлер немесе коммерциялық ұйым жетекшілері өздерінің қылмыс әрекеттерімен, қабілеттерімен де ерекшеленеді. Бәсекеге түсу үшін арнайы кәсіпкер немесе шаруашылық субъектілер болуы тиіс. Бұл кәсіптерді жақсы игерген тұлға кәсіби қылмыскер бола алады.

Шаруашылық субъект – жеке кәсіпкердің коммерциялық ұйымы, сонымен қатар коммерциялық емес ұйымның да қызметі кіріс көзін ұйымдастыра алатын мекеме.

Монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеуді жүзеге асырушы тұлғаларға төмендегідей сипаттама беруге болады.

1. Қылмыс жасап, жауапқа тартылғандардың 13,2% әйелдер монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектегені үшін жауапқа тартылғандар.

Монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу түріндегі қылмыстардың орта есеппен 85,5%-ы ерлер жасаған. Бұл қылмыстарды жасауға ерлер бейім болады.

2. Жауапқа тартылған қылмыскерлердің 20 мен 29 жас аралығындағылардың - 33%, 30-54 жастағылар - 65% құрған. Мұнан монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыстары үшін жауапқа тартылғандар 30-54 жас аралығындағылар деп, соның ішінде 30-40 жастағылардың басым екендігін ерекше атауға болады. Бұл категориядағы қылмыстың істерді жасауға 16 жастан бастап 60 жасқа дейінгі тұлғалар қатысады. Көп болмағанымен зейнеткерлердің де монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеуге қатыстылығы байқалады. Монополистік іс әрекеттер мен

бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыс субъектілерінің орта жасы - 35 жас.

3. Жоғары білімі бар, не аяқталмаған жоғары білімді жауапқа тартылған қылмыскерлердің сандық көрсеткіші - 25,6%, орта-арнайы білімдері бар жауапқа тартылған қылмыскерлер - 4,5%, орта білімі бар жауапқа тартылған қылмыскерлер - 69,9%. Монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыстары үшін жауапқа тартылған тұлғалардың басым көпшілігінің орта білімдері бар.

4. Монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылған тұлғалардың арасында 13,2% тұлға бұрын қылмысы үшін сотталғандар, жазасын өтегендер болып шыққан.

5. Бұл қылмыстар шамамен 30%-ы топтасып жасалған.

Қылмыскер тұлғасын зерттеуде оларды типтерге бөлудің де орны ерекше. Криминологияда бірнеше типтес қылмыскерлер қарастырылған. Оларды төмендегідей 3 топқа бөлеміз:

1) жеке ниетіне байланысты (пайдакүнем, күштейтін кекшіл, көре алмайтын типтер т.б.)

2) ситуацияларға байланысты (криминогенді кездейсоқ типтер т.б.)

3) әлеуметтік бағытына байланысты (кәсіпқой үйренішті, тұрақсыз ұқыпсыз типтер т.б.)

Монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеумен айналысатын қылмыскерлер тұлғасын төмендегідей типтерге бөлуге болады: пайдакүнем-тұрақты, пайдакүнем-тұрақсыз, пайдакүнем-ситуациялық, кекшіл, саяси қылмыскерлер.

Пайдакүнем-тұрақты типтегі монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеуші қылмыскерлердің қатыгездік қанына сіңген (жәбірленушінің әлеуметтік жағдайын, еңбекпен тапқан дүниесін айыруда жанашырлық танытпайтындар), қоғамға қайшы көзқарас тән. Бұл типтегі қылмыскерлерге бірнеше рет аталған қылмысты қайталап жасай беретін, бірнеше рет сотталған тұлғаларды жатқызсақ болады. Олар өз қылмыстық әрекеттерінің майталмандары, көбіне ұйымдасқан топпен қылмыс жасайды, өз-өздеріне сенімді қылмыскерлер. Тұлғаның бойындағы тұрақты дағдыланған пайдакүнемдік мүдде қылмыстық әрекеттің ниетін қалыптастырушы негізгі фактор болып табылады. Сондықтан мұндай типтес қылмыскерлер қоғамда жүргенде экономикалық салада криминологиялық жағдайды өзгерту оңайға түспейді.

Пайдакүнем-тұрақсыз типтегі монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеушілерге тән белгі тұлғаның қылмыстық

жауапкершіліктен тайсалуында. Бұл типтегі қылмыскерлердің табиғаты, психологиясы өзгермелі. Басқалардан қорқып жүріп қылмыстық әрекеттерге барып тұратын тұлғаларға жаза бірде әсер етсе, енді бірде әсер етпейді. Олар көбіне орындаушы, көмектесуші, қызметтерін атқарады.

Пайдакүнем-ситуациялық типтегі қылмыскерлерге монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеу жөніндегі қылмыстық әрекеттерді алғаш жасаушылар кіреді. Олар қоғамдағы қолайсыз жағдайлардың әсерінен қылмыс жасаулары мүмкін. Пайда табудың оңай көзін көріп қалса, ондай мүмкіндікті текке жібере қоймайды.

Кекшіл типтегі монополистік іс әрекеттер мен бәсекені әдейі шектеуші өзінің атына дақ келтіргендерге намыстанып, кек қайтарудың жолын іздейді. Ол өз қарсыласының қиналғанын, оған зиян келгенін қалайды, өз мақсатына жеткеннен соң барып, бабына түседі. Бұл типтегілер алдыңғылар сынды пайда табуды көздемейді.

ӘДЕБИЕТ

[1] Ведерников Н.Т. Изучения личности при расследовании: автореф.... дис. к.ю.н. - М., 1965.- 28 с.

[2] Волженкин Б.В. Общественная опасность личности и роль изучения уголовной ответственности и наказания: автореф.... дис. к.ю.н. - Л., 1964.- 26 с.

[3] Каиржанов Е.И. Криминология: Учеб. пос. - Алматы, 1995. – 202 с.

REFERENCES

[1] Vedernikov N.T. Izučeniya ličnosti pri rassledovanii: avtoref. dis... k.yu.n. M., 1965. 8 s.[in Rus.].

[2] Voljenkin B.V. Obščestvennaya opastnost ličnosti i rol izučeniya ugovolnoy otvetstvennosti i nakazaniya: avtoref. dis... k.yu.n. L., 1964. 26 s. [in Rus.].

[3] Kairjanov E.I. Kriminologiya: Učeb. pos. Almaty, 1995. 202 s. [in Rus.].

ЛИЧНОСТЬ ПРЕСТУПНИКА В СФЕРЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Копбаева Л.Ш.,

ст.преподаватель кафедры «Международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: laurakopbaeva@mail.ru

Ключевые слова: монополистическая деятельность, личность преступника, эгоистичный и нестабильный тип преступника, эгоистичный и стабильный тип преступника, мстительный тип преступника.

Аннотация. В данной статье рассматривается личность преступника, совершившего преступления в экономических сферах.

Статья поступила 24.02.2017 г.

THE ESSENCE OF STATE POWER AND THE PRINCIPLE OF SEPARATION OF POWERS

Kudaiberdi I.S.,

master student, chair of International Law
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: ta11ga@mail.ru

Keywords: state power, subjects, systems, rights, state bodies.

Abstract. This article is devoted to the question of the essence of state power at the present stage of its development, as well as to the problems of the division of power and the forms of its organization.

УДК 341

СУЩНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И ПРИНЦИП РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ

Кудайберди И.С.,

магистрант кафедры международного права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: ta11ga@mail.ru

Ключевые слова: государственная власть, субъекты, системы, права, государственные органы.

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу о сущности государственной власти на современной стадии ее развития, так же, проблемам разделения власти и формам её организации.

Проблема государственной власти и управления обществом занимала умы гениальных философов, экономистов, политологов еще не одно столетие назад. Во многих трудах классиков политической теории схвачена важнейшая мысль о неразрывном единстве управления с властью. В зарубежной и отечественной литературе существует много определений понятия государственной власти. Мною был рассмотрен ряд определений государственной власти, что позволило выявить некоторые отличия в методологических подходах к пониманию природы государственной власти. Мною были рассмотрены различные методологические подходы при определении государственной власти.

Первый подход выведения определения строится на буквальном понимании власти. Источником становится определение власти вообще. Минусом данного подхода является то, что анализа действительно осуществляемой государственной власти не происходит, не рассматриваются отдельные аспекты власти. Это приводит к тому, что определения при использовании такого подхода далеки от реального определения государственной власти. Каждый сторонник такого подхода стремится «свести многообразные определения власти к одной единственно верной точке зрения и на основе полученного таким образом абстрактного определения понятия власти дает определение понятия государственной власти» [1, с. 82].

Я считаю, что такой подход к определению государственной власти допустим в качестве одного из моментов исследовательской работы, и не может быть абсолютизирован. В своих исследованиях Дюги дает следующее определение государственной власти: «социологический факт», правление людей, в каком-то отношении более сильных, чем остальные; будучи фактом, государственная власть не нуждается в легитимации, понятия воля и суверенитет народа оказываются излишней «недоказуемой идеей» [2, с. 7].

Второй подход при определении государственной власти основывается лишь на отдельных ее проявлениях или свойствах. Недостатком такого подхода является то, что определение, основанное на отдельных проявлениях и свойствах, становится односторонним, то есть анализ конкретного явления подменяется подбором элементов из окружающего мира. Данный подход ограничивает целостное понимание государственной власти, соответственно создает препятствие для развития и совершенствования самой государственной власти.

Так В. В. Лазарев дает следующее определение государственной власти: «руководство обществом при помощи государственного аппарата при опоре на особые отряды вооруженных людей, на специальные принудительные учреждения» [3, с. 117]. В.Е. Чиркин в своем определении также делает упор на одиночные проявления государственной власти — «это способ руководства (управления) обществом для которого характерна опора на специальный аппарат принуждения (авторитет силы)» [4, с. 54].

Третий подход при определении государственной власти исходит не из реального состояния государственной власти, а из того, что должна представлять государственная власть в идеальном обществе. Отчужденность подобных определений не дают возможность практического применения понятия. Я считаю, что при определении государственной власти, методологически важно основываться на оценке ее наиболее развитых форм. Развитость форм заключается в четком обозначении социального значения государственной власти, ее управленческого характера.

Мною выделены несколько наиболее часто используемых определений власти и государственной власти, отражающих отмеченные выше особенности.

В первую группу входят определения, которые характеризуют власть как отношения «господства — подчинения». Уже Аристотель не считал подобные отношения политическими, то есть относимыми к государству, так как, по его мнению, «государство существует лишь там, где есть общение свободных людей как способ их публичной жизнедеятельности. Отношения же господства и подчинения в связи с этим отнесены им к другим формам социальной организации» [5, с. 131].

К этому же ряду мною отнесены определения, характеризующие власть как способность государственного образования подчинять себе поведение людей — граждан государства. Эти определения выражают волевою особенность власти, превращают ее в свойство субъекта власти или ее носителя, будь то отдельное лицо или совокупность государственных органов.

Рассмотрим аналогичные определения, которые исходят из понимания государственной власти:

- как средство жизнедеятельности социума при подчинении воли отдельных физических лиц и их общественных объединений руководящей в данном обществе воле. Государственной властью становится тогда, когда эта воля исходит от государственного образования [6, с. 28];

- как способности элемента государственной власти достигать своей цели посредством преодоления сопротивления других элементов общества [7, с. 11];

- как системы властеотношений, реализующей функции государства и основанной на аппарате принуждения [8, с. 19].

Большое количество исследователей, при формулировке определения государственной власти, опираются на точку зрения М. Вебера, который считал, что «власть означает любую возможность проводить внутри данных социальных отношений собственную волю, даже вопреки сопротивлению, независимо от того, на чем такая возможность основана» [9, с. 2].

При использовании вышеобозначенного методологического подхода сформулированное определение государственной власти игнорирует значимые особенности современной государственной власти. Определение дифференцирует ее элементы и отражает неразвитые отношения процесса государственного управления, сравнимые с произволом и насилием. Такие процессы запускаются, когда под государственной властью понимается концентрированная и реально воплощенная во всех сферах жизнедеятельности общества организационная воля и сила политически и экономически господствующей «элитной» группы и ее союзников. Подразумевается, что такая власть распространяется без ограничений на всей территории страны и на всех граждан данной страны. Таким образом, большая часть определений государственной власти, существующие в современной научной литературе, не учитывают ее правовые основы и компоненты, отражающие именно развитый, зрелый характер государственной власти.

Казахстанскими исследователями признана необходимость учета правового компонента при определении государственной власти. Так, М. Т. Баймаханов дает следующее определение государственной власти: «право и возможность государства распоряжаться социально-

экономическими и другими процессами в обществе, подчинять своей воле и оказывать воздействие на деятельность и поведение людей с помощью принуждения» [10, с. 48]. В приведенном определении видно, что правовой компонент включен в традиционные представления о власти, но при этом не развернут в своем собственном значении.

На мой взгляд, понимание власти как системы деятельности социальных субъектов и их органов, осуществляющих деятельность в рамках выделенных функций, прав, обязанностей, является более полным. Такой подход объединяет в себе основной смысл всех вышеперечисленных подходов при формулировке определения понятия государственной власти. Основой данного подхода является современное понимание государственной власти, которая основана на праве, равенстве граждан, ответственности и справедливости. При этом снижается значение доцивилизационных форм государственной власти, основанной на осуществлении насилия, жесткого подчинения и господства.

Основываясь на более современном и цивилизованном подходе государственная власть должна быть определена как система, созданная самим народом и для народа. Все органы государственной власти, посредством предоставленных полномочий, совокупности обязанностей, прав, свобод и возложенной ответственности должны стремиться к повышению социального качества и высокого уровня удовлетворения потребностей народа.

Многочисленными выделены ключевые моменты, вытекающие из такого подхода при определении государственной власти:

- субъективный состав государственной власти отражен в самом определении, при этом акцент сделан на неразрывную связь понятия государственной власти с его источником, то есть народом;
- государственная власть возникает как необходимость удовлетворения потребностей и интересов граждан страны. Для достижения этих целей государственная власть публично признается и наделяется правомочиями публичных органов;
- государственная власть является системой, состоящей из двух основных субъектов: первичных (граждане, сообщества, общественные организации и пр.) и производных (органы государственной власти);
- определена главная цель создания и функционирования государственной власти — это закрепление и защита прав, обязанностей, свобод и ответственности первичных субъектов государственной власти как системы.

Таким образом, в рамках данной статьи я рассматриваю государственную власть на современной стадии ее развития. При этом необходимо учитывать, что в отдельных странах государственная власть еще имеет признаки и деформации, присущие государственной власти, на ранних этапах ее развития. Я согласен с Г.Н. Краснолуцким,

который утверждает, что «развитое состояние власти характеризуется возникновением и существованием ситуации, когда социальные качества человека данной эпохи становятся фундаментальной исходной основой ее устройства и деятельности» [11, с.83].

Формы организации государственной власти, не имеющие, описанной Г. Н. Краснотуцким, основы, представляют собой состояние, не развившееся до того уровня, который позволяет применять для их характеристики понятия государственной власти. Поэтому существующие методологии исследования природы государственной власти оказываются неполными, так как методология познания социальных процессов и явлений всегда находится, как это подчеркивал Г. Гегель, в зависимости от природы содержания изучаемых процессов и явлений [12, с.291]. На мой взгляд, одной из причин кризисного состояния государственной власти является ее дистанцирование от народа (источника государственной власти), несоответствие социальным качествам и потребностям граждан страны, что обуславливает разрушение ее естественной природы.

Попытки принятия такого подхода, уже предпринимались в истории правовой и политической мысли. Еще в античности, мыслитель Платон, говорил о необходимости соответствия ментальных качеств гражданина и государства. По его мнению, это было основным условием стабильного развития государства, формирования гармоничных отношений государства и человека. Т. Гоббс считал, что исследованию государственной власти должно предшествовать исследование человека, то есть источника этой государственной власти. По моему мнению, недостатком подхода Т. Гоббса является механицизм, то есть представление о государстве и государственной власти как об искусственном образовании (машине), созданном человеком по своему образу [13, с. 17].

Таким образом, я считаю, что в современных условиях проблемы подхода к определению государственной власти необходимо рассматривать комплексно. Это позволит преодолеть ограниченность социальных качеств человека, воплощение которых происходит в настоящей государственной власти. В исследованиях именно это воплощение, будет предметом изучения, то есть на такой исследовательской установке должен проводиться анализ естественно сложившихся органов и институтов государственной власти. Права человека являются одним из главнейших способов официальной фиксации свойств гражданина и человека. Следовательно, можно говорить о том, что именно права человека (как свойство человека) определяют структуру, функции, цели и задачи функционирования органов государственной власти и органов местного самоуправления. На мой взгляд, права человека в этом контексте, необходимо расширить до прав местных сообществ, наций, народов,

общественных объединений и прочих видов социальных общностей. С изменением цели исследования государственной власти, то есть выяснения, в первую очередь, социальных качеств человека, требуется и новая методология изучения современной природы государственной власти. При разработке методологии, необходимо учитывать механизм растворения человеческих качеств в системе государственной власти, и обратный процесс поглощения государственной власти человеком, общественными образованиями (местное сообщество, общественные организации и пр.).

Таким образом, эволюционирующая природа государственной власти влечет за собой необходимость совершенствования существующих методологических основ познавательных инструментов, а также уточнения содержания уже новых подходов к ее изучению.

В современной научной литературе сложился ряд различных точек зрения относительно содержания и взаимодействия основных элементов государственной власти. То есть относительно системы государственной власти, правовой основы государственной власти и вопросам обеспечения легитимности государственной власти. Одними авторами система государственной власти рассматривается как структурированное единство властеотношений, складывающихся в результате деятельности государства, государственных органов, а также лиц и объединений, реализующих или представляющих интересы государства в различных сферах общественной жизни [14, с. 44]. Странники такой точки зрения выделяют:

- субъектный состав. Это могут быть физические лица, органы государственной власти, местные сообщества, общественные организации, коммерческие организации и государство в целом;

- сферы влияния власти, обязанности, права, компетенция и полномочия, акты и действия и т. д. То есть здесь речь идет о характере и сфере деятельности субъекта государственной власти;

- организационные структуры государственной власти. В первую очередь — это институт Президентства, Парламент, Правительство, суды различных уровней. Кроме этого к организационным структурам относятся гражданство, воинская обязанность граждан страны и государственная служба.

Все перечисленные компоненты, как считает Е.К. Нурпеисов, находят свое выражение в отношениях государственной власти, системно действуют только в структуре государственной власти, поэтому властеотношения следует рассматривать как главный связующий элемент системы государственной власти [14, с. 45].

Ф.Н. Фаткуллин определял государственную власть как «базовое общественное отношение между людьми, их общностями и образованиями, обладающее свойствами верховенства, единства,

всеобщности и универсальности, принудительности и обязательности» [15, с. 118].

В результате вышесказанного, можно говорить о том, что при определении государственной власти и системы государственной власти необходимо исключить односторонность, присущую практическому и рационалистическому подходам, а также пониманию государственной власти, основанной на принципе статичности. В исследованиях надо учитывать непрерывно изменяющийся состав элементов государственной власти (их взаимоотношений), выделять особенности единства связей, направления развития государственной власти, отношения между элементами системы государственной власти. При модернизированном подходе определения государственной власти, исследования государственной власти первоочередным предметом изучения должно стать развитое состояние государственной власти, которое характеризуется как дифференцированное по составу основных элементов: субъектов, статусу субъектов, ценностям, целям, задачам, технологиям и пр.

Наука выделяет следующие признаки развитого состояния государственной власти:

- правовой характер ее формирования и осуществления (опора на постоянно развивающиеся традиции, обычное право, законодательство, выражающее право — основу преемственности и стабильности развития государственной власти);

- публичное признание и обеспечение прав и свобод человека, формирующихся обществом в процессе обмена продуктами деятельности между его членами;

- закрепление структуры и системы государственной власти, ее меры, формы, процедуры осуществления и ответственности в законодательстве, выражающем право и детализирующем его в подзаконных актах;

- включенность государственной власти в систему правовой культуры общества» [1, с. 67].

На мой взгляд, в качестве основного критерия для оценки других состояний государственной власти может быть использовано развитое состояние государственной власти (как базовое состояние). Оценка состояния государственной власти может быть применена при поиске путей выхода ее из кризисных (неразвитых, деформированных) состояний. Можно напомнить, что оценка производится с учетом уровня развития правовой культуры субъектов государственной власти и уровнем развития правосознания общества. С.С. Сартаев в своих исследованиях подтверждает данную позицию. Он пишет, что состояние государственной власти, то есть его формы осуществления, сущность и пр. — это отражение правосознания как простого человека и гражданина страны, так и персонала

государственной службы. И без влияния на человека невозможно эффективно провести реформу, мероприятия по совершенствованию государственной власти. Именно по этой причине при организации исследовательских работ в части совершенствования государственной власти необходимо, прежде всего, определить субъективный состав государственной власти, уровень взаимоотношений основных элементов развитой государственной власти, правовую базу формирования и функционирования органов государственной власти [16, с. 101].

С учетом современного и более корректного подхода понимания государственной власти можно выделить первичные и вторичные субъекты власти:

- первичными субъектами государственной власти являются народ, граждане страны, общественные организации, местные сообщества, обладающие естественными, общественными правами. Эти права будут являться основой законности создаваемой, избираемой или изменяемой ими государственной власти. Вышеперечисленные права имеют особенный характер и не могут принадлежать другим субъектам;

- вторичными субъектами государственной власти являются такие органы государственной власти, как институт Президентства, Парламент, Правительство, суды различных уровней.

Через такие органы государственной власти первичными субъектами косвенно выполняются определенные полномочия, направленные на достижение поставленных перед государством целей и задач. Наличие у каждого субъекта особой разновидности государственной власти является ключевым моментом в обеспечении самой системности государственной власти, что выступает основой для определенной субординации между первичными и вторичными субъектами. То есть в задачи первичных субъектов государственной власти входит выполнение учредительной государственной власти. Вторичные субъекты государственной власти выполняют законодательную, исполнительную и судебную ветви власти государства. В Республике Казахстан конституционно признаны три ветви власти: законодательная, исполнительная и судебная.

По определению М.Т. Баймаханова «законодательная власть - это представительская власть, которая делегирована народом своим представителям, реализуемая коллегиально путем издания законодательных нормативно-правовых документов, а также наблюдения и контроля за аппаратом исполнительной и судебной власти, главным образом в финансовой части» [10, с. 123].

Исполнительная ветвь власти - «это вторичная подзаконная ветвь государственной власти, имеющая универсальный, конкретный и организующий характер и направленная на обеспечение исполнения законов и других нормативно-правовых актов законодательной власти»

[10, с. 124]. Распространенной ошибкой большинства населения является то, что исполнительная власть принимается за первичную. Это объясняется тем, что население тесно взаимодействует в первую очередь с исполнительной ветвью власти, а деятельность законодательной ветви власти имеет менее тесную связь с обществом.

Судебная власть - «специфическая независимая ветвь государственной власти, которая осуществляется путем гласного (негласного), состязательного (прокурор, адвокат), коллегиального рассмотрения и разрешения в судебных заседаниях обсуждения проблем права» [10, с. 124].

Сам принцип разделения государственной власти в Республике Казахстан, не противореча единству, отрицает ее единовластие. То есть предполагается существование системы баланса и противовесов, которая обеспечит согласованное и эффективное сотрудничество трех ветвей власти. Посредством взаимодействия трех отдельных ветвей единой государственной власти обеспечивается недопущение сосредоточения всей полноты власти, в какой-то одной ветви власти. При этом стоит отметить, что основы конституционного права в Казахстане не дают четкого определения понятия государственной власти. Отсюда возникает проблема, когда часть казахстанских исследователей относит местные представительские (маслихаты) и исполнительные органы (акиматы) к государственной власти, другие не относят. При этом и маслихаты и акиматы обладают всеми признаками субъектов государственной власти.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Государственное Управление. Том 1. - М.: «Норма», 2011. - 203 с.
- [2] Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства / Пер. с франц. - М.: Изд. Норма, 2010. - 320 с.
- [3] Общая теория права и государства / Под ред. д.ю.н. профессора В.В. Лазарева. - М.: Юристъ, 2011. - 433 с.
- [4] Чиркин В.Е. Основы государственной власти. Учебное пособие. - М.: Юристъ, 2009. - 111 с.
- [5] Аристотель. Политика. Афинская полития. - М.: Мысль, 2008. - 458 с.
- [6] Сартаев С.С. Образование и становление казахской советской государственности. - Алма-Ата, 1960. - 391 с.
- [7] Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственоведения. - М.: Издательский дом «Артикул», 1997. - 352 с.
- [8] Алексеев С.С. Общая теория права. Т. 1. - М., 1981. - 382 с.
- [9] Экономика, общественное устройство и власть / Пер. с нем. Е. Ляпуновой, под ред. Н. Головина (п. 1-3). - Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehende Soziologie. - Mohr Siebeck, 2002. - 948 p.
- [10] Баймаханов М.Т. Союзная республика - форма национальной государственности // В кн.: Конституционные основы статуса союзной республики.- Алма-Ата: Наука, 1985. - 492 с.
- [11] Краснолуцкий Г.Н. Правовое и социальное государство: политологические исследования и пути становления // Управленческое консультирование. - 2009. - № 2. - С. 81-106.

[12] Пиотковский А.А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теория.- М., 1963. - 492 с.

[13] Кейзеров Н.М. Власть и авторитет. Критика буржуазных теорий. - М., 1973. - С. 17-19.

[14] Нурпеисов Е.К., Котов А.К. Государство Казахстан: от ханской власти к президентской республике. - Алматы 1995. - 321 с.

[15] Фаткуллин Ф.Н., Фаткуллин Ф.Ф. Проблемы теории государства и права. Учебное пособие. - Казань: КЮИ МВД России, 2011. - 354 с.

[16] Сартаев С.С. История государства и права Казахской ССР. Ч. II: Учеб. пособие. - Алма-Ата: Мектеп, 1984. - 231 с.

REFERENCES

[1] Gosudarstvennoe Upravlenie. Tom 1. М., Norma, 2011. 203 s. [in Rus.].

[2] Dyugi L. Konstitucionnoe pravo. Obshaya teoria gosudarstva. Per. s franc. М.: 2010. 320 s. [in Rus.].

[3] Obshaya teoria prava i gosudarstva. Pod red. d.yu.n. professor V.V. Lazareva. М.: Yurist, 2011. 433 s. [in Rus.].

[4] Chirkin V.E. Osnovi gosudarstvennoi vlasti. Uchebnoe posobie. М.: Uyryst, 2009. 111 s. [in Rus.].

[5] Aristotel'. Politika. Afinskaya politiga. М.: Misl', 2008. 458 s. [in Rus.].

[6] Sartaev S.S. Obrazovanie i stanovlenie kazahskoi gosudarstvennosti. Alma Ata, 1960. 391 s. [in Rus.].

[7] Chirkin V.E. Osnovi sravnitel'nogo gosudarsvovedenia. М.: Izdatelskii dom «Artikul'», 1997. 352s. [in Rus.].

[8] Alekseev S.S. Obshaya teoria prava. T. 1. М., 1981. 382 s. [in Rus.].

[9] Ekonomika, obshchestvennoe ustroistvo i vlast'. Per. s nem. E. Lyapunovoi. Pod red. N. Golovina Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehende Soziologie. Mohr Siebeck, 2002. 948 p. [in Rus.].

[10] Baimahanov M.T. Soyuznaya respublika forma nacional'noi gosudarstvennosti v kn.: Konstitucionnie osnovi statusa soyuznoi respubliki. Alma Ata: Nauka, 1985. 492 s. [in Rus.].

[11] Krasnoluckii G.N. Pravovoe i social'noe gosudarstvo: politologicheskie issledovaniya i puti stanovleniya. *Upravlencheskoe konsultirovanie*. 2009. N 2. S. 81-106 [in Rus.].

[12] Piotkovskiy A.A. Uchenie Gegelya o prave i gosudarstve i ego ugolovno-pravovaya teoriya. М., 1963. 492 s. [in Rus.].

[13] Keyzerov N.M. Vlast i avtoritet. Kritika burzhuaznyih teoriy. М., 1973. S. 17-19 [in Rus.].

[14] Nurpeisov E.K., Kotov A.K. Gosudarstvo Kazahstan: ot hanskoy vlasti k prezidentskoy respublike. Almatyi 1995, 321 s. [in Rus.].

[15] Fatkullin F.N., Fatkullin F.F. Problemyi teorii gosudarstva i prava. Uchebnoe posobie Kazan: KYuI MVD Rossii, 2011, 354 s. [in Rus.].

[16] Sartaev S.S. Istoriya gosudarstva i prava Kazahskoy SSR. Ch. II: Ucheb. posobie. Alma-Ata: Mektep, 1984, 231 s. [in Rus.].

**МЕМЛЕКЕТ БИЛІГІНІҢ МӘНІ ЖӘНЕ ӨКІЛЕТТІЛІКТЕРДІ
БӨЛУ ҚАҒИДАСЫ**

Құдайберді І.С.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ магистранты,
халықаралық құқық кафедрасы, Алматы, Қазақстан,
e-mail: tal1ga@mail.ru

Тірек сөздер: мемлекеттік биліг, тұлғалар, жүйелер, құқық, мемлекеттік орган.

Аңдатпа: Бұл мақалада қазіргі таңдағы мемлекеттік биліктің мәні мен оның дамуына, сонымен қатар өкілеттіліктерді бөлу мен оны ұйымдастыру түрлеріне арналады.

Статья поступила 06.03.2017 г.

Mukasheva A.S.,

senior teacher, Faculty of Economic and Law, Kazakh Ablai Khan
University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: assel_taldik@mail.ru

Syzdykova A.A.,

senior teacher, Faculty of Economic and Law, Kazakh Ablai Khan
University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: altaevna_2011@mail.ru

**LEGAL FRAMEWORK OF FINANCIAL CONTROL OF THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN**

Keywords: Financial control, elements of financial control, government, the subject of financial control, tax control, budget control, currency control, auditor control.

Abstract. This article discusses the legal framework of financial control of the Republic of Kazakhstan and foreign countries. Specific requirements will be strictly executed against all concerned in the implementation and financial activities of the organization and of each state. Financial control is the authority of financial control, approved and systems as well as the Institute of financial law, defining the procedure of organization and conducting financial audit of the General Department. Financial control of resources of all parts of the financial system, the creation, distribution and use of specific services, to check their validity. Control of the means of production of wealth, exchange, distribution and consumption companies, a process that allows you to make the impact of the state, first and foremost.

ӘӘЖ 351.72; 347.73

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ**

Мукашева А.С., экономика және құқық

факультеті аға оқытушысы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: assel_taldik@mail.ru

Сыздықова А.А., экономика және құқық факультеті

аға оқытушысы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: altaevna_2011@mail.ru

Тірек сөздер: қаржылық бақылау, қаржылық бақылаудың элементтері, мемлекет, қаржылық бақылаудың субъектісі, салықтық бақылау, бюджеттік бақылау, валюталық бақылау, аудиторлық бақылау.

Андатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының және шет мемлекеттердегі қаржылық бақылаудың құқықтық негіздері қарастырылады. Әрбір мемлекет қаржылық қызметтің ұйымдастырылуы мен жүзеге асуына қатысты барлық талаптары нақты және мүлтіксіз орындалатынына мүдделі. Қаржылық бақылау дегеніміз - бұл қаржылық бақылау органдар жүйесінің және құзыретін бекітетін, сонымен қатар қаржылық тексеруді ұйымдастыру мен жүргізу тәртібін айқындайтын қаржылық құқықтың жалпы бөлімнің институты. Қаржылық бақылау — қаржы жүйесінің барлық буындарының ресурстарын жасау, бөлу және оларды пайдаланудың негізділігін тексеруге бағытталған айрықшалық қызмет. Қаржының бақылау функциясы материалдық игіліктерді өндіру, айырбастау, бөлу және тұтыну процесіне қоғам, ең алдымен мемлекет тарапынан ықпал жасауға мүмкіндік береді.

Мемлекетті қамтамасыз етудің негізгі жолы бюджетті қалыптасуы болғандықтан, қаржылық бақылау өзекті мәселелердің бірі деп санаймыз. Сондықтан да, осы мақалада қаржылық бақылаудың мәнін ашуды жөн көрдік. Енді, бақылаудың түсінігін қарастыру үшін А.И. Худяков айтқандай, қаржылық бақылау айтарлықтай күрделі ұйымдық жүйені білдіретін келесі элементтерден тұратынын атап кетсек:

- а) бақылаудың субъектісі;
- б) бақылаудың объектісі;
- в) бақылаудың пәні;
- г) бақылаудың мақсаттары;
- д) бақылауды жүзеге асырудың әдістері [1, 216-б.].

Енді осы элементтерге жеке жеке тоқталып өтейік. Қаржылық бақылаудың субъектісі кім болып табылады? Бұл сұрақ бір қарағанда мағынасыз және тым қарапайым болып көрінуі мүмкін. Қаржылық бақылауды қаржылық бақылаудың органдары жүзеге асырады деп айту бұл сұраққа жауап беруде тым жеңілдетілген тәсілмен шешілетін еді, яғни бұл жерде тағыда мынандай сұрақ туындайды: қаржылық бақылаудың органдарын қалай түсінеміз?

Қаржы құқығының саласына мемлекеттік қаржы органдарымен жүзеге асырылатын қаржылық бақылау ғана жатқызылып қоймай, сонымен қатар мемлекетке мүлде жатпайтын, мысалы, аудиторлық бақылау, мемлекеттік емес ұйымдардың бухгалтерлерімен жүзеге асырылатын ішкі шаруашылық қаржылық бақылау және т.б. жатады. Яғни, мемлекеттік емес бақылаушылармен жүзеге асырылатын бақылау туралы сөз болмақ, оның объектісі жеке қаржы болып табылады.

Осылайша, мемлекеттік бақылау субъектілері ретінде, тиісті билік өкілеттіліктерін жүзеге асырушы тікелей мемлекеттік органдар, не болмаса, мемлекеттің атынан және тапсырмасы бойынша әрекет ететін мемлекеттік емес субъектілер болып танылады. Яғни, тексерілетін объектіге олар мемлекеттік бақылаушылар ретінде түседі.

Мемлекеттік емес субъектілермен (мысалы, мемлекеттік емес ұйымдардың бухгалтерлерімен, аудиторлармен) жүзеге асырылатын ақша операцияларына бақылау жасау мемлекеттік қаржылық

бақылауға жата алмайды [1, 217- б.].

Мемлекеттік қаржылық бақылаудың объектісі болып мемлекеттік қаржы қызметінің саласында болған, яғни нақтырақ айтқанда: а) мемлекеттік органдар; б) мемлекеттік заңды тұлғалар; в) мемлекеттік емес заңды тұлғалар; г) азаматтар.

Мемлекеттік емес заңды тұлғалар және азаматтар мемлекеттің алдында өз қаржы міндеттемелерін орындауды тексеру тұрғысынан, соның ішінде ең негізгі орынды салық төлеу міндеттемелері мемлекеттік қаржылық бақылаудың объектісі ретінде түседі. Тексеру субъектілердің бұйрықтарды қаржы заңнамаларының, яғни, заңдылықты сақтау тұрғысында жүзеге асырылады. Сондықтан бұл жағдайда заңдылықты дәлме дәл сақтауда бақылау туралы емес, мемлекеттік қаржылық қадағалау туралы туралы айтқан жөн.

Мемлекеттік кәсіпорындар мен мекемелер тек қана заңдылыққа сәйкестігіне емес, сонымен қатар меншік нысаны бойынша әрқашанда мемлекеттік болып табылатын өз ақша қаражаттарын ұтымды жұмсау, сондай-ақ жалпы іс-жүргізу тұрғысынан олардың қаржылық нәтижелілігіне сәйкес тексеріледі.

Мемлекеттік органдар негізінен өздеріне жүктелген функцияларды олар қаншалықты дұрыс және тиімді орындалғандығын тексереді [1, 218-б.].

Қаржылық бақылаудың пәні – қаржылық құқықтық қатынастары субъектілері ретінде бақылау объектілерінің өз міндеттемелерін орындаудағы жүріс тұрысы.

Қаржы бақылауының мақсаты:

1) Қаржылық құқықтық қатынастарға қатысушылардың өз міндеттерін сапасыз орындау немесе қаржылық заңнаманы бұзу фактілерін табу;

2) Кінәлілерді табу және оларды бекітілген жауапкершілікке тарту

3) Қаржы тәртібінің бұзылуын және осы құқықбұзушылықтардың салдарын жою [1, 223-б.].

4) Қаржылық бақылау мыналарды тексереді: қаржылық заңдар талабының сақталуы; жалпы қоғамдық өнім мен ұлттық табыстың құнын бөлу және қайта бөлу үйлесімдерінің оңтайлылығы; бюджетті жасау және оның атқарылуы (бюджеттік бақылау); шаруашылық жүргізуші субъектілердің, мемлекеттік мекемелердің, қоғамдық ұйымдар мен қорлардың, басқа заңды тұлғалардың еңбек, материал және қаржы ресурстарының қаржылық жай-күйі және оларды тиімді пайдалану. Қаржылық бақылау сонымен бірге салықтық бақылауды да кіріктіред.

Қаржылық бақылаудың функциялары:

1) қаражаттардың жұмсалуды тексеру (шығыстардың сұралған сомаларға сәйкестігі және мемлекет қаражаттарының тиімділігі);

2) қаржы жүйесінің барлық буындары бойынша мемлекеттік ресурстарға қаражаттарды жұмылдырудың уақыттылығы мен толымдылығын тексеру;

3) есеп және есептеме қағидаларының сақталуын тексеру.

Қаржылық бақылауды жүзеге асыру мемлекеттік органдармен ұйымдастырылады. Қаржылық бақылаудың негіздері Қазақстан Республикасы Конституциясынан бастау алады. Мұнда Президенттің, Парламенттің, Үкіметтің, мәслихаттардың бақылау функциялары туралы айтылған. Қазақстан Республикасының Конституциясында қаржылық бақылаудың негізгі нормалары мен принциптері орын алады. Мысалы, құқықтық мемлекетті құру туралы қағиданы қаржылық бақылаумен де байланыстыруға болады. Парламент республикалық бюджетті бекітеді және оған өзгерістер мен толықтырулар енгізеді деп Ата Заңда жазылған [2, 54-бап].

1) Сонымен қатар, Конституцияда салықты төлеудің міндеттілігі туралы да айтылған. Мемлекеттік бюджеттің кіріс бөлігінің негізгі бөлімі – салық болғандықтан, оны бюджетке төлеу міндетті болып табылады. Яғни, бюджеттің қалыптасуы мемлекеттің дамуы үшін маңызды болғандықтан мемлекет тарапынан қаржылық бақылау ұйымдастырылады. Қаржылық бақылаудың мәселесі бірқатар заңдарда жалғасын тапқан. Қаржылық бақылаудың тиімділігі оның дұрыс ұйымдастырылуымен тікелей байланысты болып келеді. Яғни, қаржылық бақылауды жүргізудің формасы мен әдістерін анықтау, бақылау субъектісін және олардың құқықтары мен міндеттерін анықтау қажет. Жалпы мемлекеттік бақылауды мемлекеттік билік және басқару органдары жүзеге асырады. Олар: Президент аппараты, Қазақстан Республикасының Парламенті, Үкіметі, жергілікті өкілді органдар, жергілікті әкімшілік органдар. Бақылаудың бұл түрін республикалық бюджеттің орындалуын бақылау жөніндегі Есеп комитеті, салық органдары, ҚР Ұлттық Банкі және басқа да органдар жүзеге асырады. Осы Концепцияға байланысты құқықтық мемлекет құруда қаржылық бақылауды жүзеге асырудың заң шығарушы органдардың рөлі күшейтілуде. Сондықтан да, Қазақстан Республикасының Парламентінің қызметі бақылау субъектісі ретінде айрықшаланады және парламенттік бақылау деп аталынады. Аталған бақылаудың объектісі болып мемлекеттік шығыстар табылады: мемлекеттік бюджеттен шығыс шығаратын кез келген іс шараны бекітуге байланысты; шығарылған заңдардың мақсатына бюджетте көрсетілген шығыстардың сай келуі; бюджетті құрудағы ревизияға байланысты. Ш 2008 жылғы 10 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» (Салық кодексі);

2) 2008 жылғы 4 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының

«Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі»;

3) 2010 жылғы 30 маусымдағы Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы кеден ісі туралы» Кодексі;

4) 2003 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының «Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы» Заңы;

5) 1998 жылғы 20 қарашадағы Қазақстан Республикасының «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы;

6) 2007 жылғы 28 ақпандағы Қазақстан Республикасының «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Заңы;

7) 2007 жылғы Қазақстан Республикасының «Экспорттық бақылау туралы» Заңы;

8) 2005 жылғы 13 маусымдағы Қазақстан Республикасының «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Заңы;

9) 2003 жылғы 22 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы» заңы және т.б. [5].

Жылдар келе нормативтік актілердің өзгеріске ұшырап отыруы заңды құбылыс [6, 117-б.]. Дегенмен де қаржылық бақылауды жүзеге асыратын нормалардың қатарын әліде болса жетілдіре түсу қажет. Бұрынғы мемлекеттік бақылау мен қадағалауға байланысты заң ауқымды болмады. Қолданыстағы мемлекеттік аудит пен бақылауға қатысты заңға бірқатар нормалар енгізілгенімен мәселе шешіле қойған жоқ деп ойлаймын. Мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын заңдарды әліде жетілдіре түсу қажет. Қаржылық бақылау нормаларға бытыраңқы. Осы нормаларды бірегейлендірсе дұрыс болар деген ойда екен.

ӘДЕБИЕТ

[1] Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан. Общая часть. – Алматы, ТОО «Издательство «Норма-К». – 2002. - 272 с.

[2] Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясы (2007 жыл 21 мамырдағы өзгерістер мен толықтырулар). - Астана, 2007.

[3] Мельников В.Д., Ильясов К.К. Финансы. – Алматы: Қаржы-қаражат, 2001. –161 б.

[4] Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігінің Қазыналық комитеті туралы ережесі. 1999 жыл 24 мамырдағы Үкімет қаулысымен бекітілген. I тармағы.- Астана, 1999.

[5] Мукашева А.С. Қаржылық бақылауды ұйымдастырудың құқықтық негіздері // Трехъязычие как форма освоения актуально информации и обретение смысла перемен: Материалы РНМК, посвящ. 25-летию Независимости РК и 20-летию КАУ. 28 февраля 2017. - Алматы: КАУ, 2017.

[6] Мукашева А.С. Қаржылық бақылауды ұйымдастырудың құқықтық негіздері // ҚазҰУ хабаршысы. Заң сериясы. – 2009. - № 3 (51).

REFERENCES

[1] Hudyakov A. Finansovoe pravo Respubliki Kazakstan. Obshaya chast. Almaty: TOO “Izdatel’stvo “Norma-K”, 2002. P. 272 [in Rus.].

[2] Kazakstan Respublikasynyn 1995 zhylgy Kostitutsiyasy (2007 zhyl 21 мамыrdagy ozgerister men tolytyrular). Astana, 2007 [in Kaz.].

[3] Melnikov D., Ilyasov K. K. Financy. Almaty: Karzhy-karazhat, 2001. 161 s. [in Rus.].

[4] Kazakstan Respublikasynyn Karzhy ministriginin Kazynalyk komiteti turaly erezhesi. 1999 zhyl 24 мамыrdagy Ukimet kaulysymen bekitilgen. 1 tarmagy. Astana, 1999 [in Kaz.].

[5] Mukasheva A. Karzhylyk bakylaudy uiymdastyrudyn kukykytky negizderi. In: Trekhyazychie kak forma osvoeniya aktualno informacii I obretenie smysla peremen: Mater. RNMK, posvesh. 25-letiyu Nezavisimosti RK I 20-letiyu KAU. 28 fevralya 2017. Almaty, KAU, 2017 [in Kaz.].

[6] Mukasheva A. Karzhylyk bakylaudy uiymdastyrudyn kukykytky uiymdastyrudyn kukykytky negizderi. *KazUU habarshysy. Zan seriyasy*. 2009. No 3 (51) [in Kaz.].

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мукашева А.С.,

старший преподаватель кафедры «Международное право»
факультета экономики и права,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: assel_taldik@mail.ru

Сыздыкова А.А.,

старший преподаватель кафедры «Международное право»
факультета экономики и права,
e-mail: altaevna_2011@mail.ru

Ключевые слова: финансовый контроль, субъекты финансового контроля, государство, элементы финансового контроля, налоговый контроль, бюджетный контроль, валютный контроль аудиторский контроль.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы финансового контроля в Республике Казахстан и зарубежных странах. Конкретные требования будут выполнены неукоснительно в отношении всех заинтересованных в реализации и финансовой деятельности организации и каждого государства. Финансовый контроль - это полномочия органов финансового контроля, утверждаемыми и системы, а также институт финансового права, определяющих порядок организации и проведения финансовой проверки общего отдела. Финансовый контроль — ресурсов всех звеньев финансовой системы, создания, распределения и использования специфических услуг, направленных на проверку их обоснованности. Функция контроля средств производства материальных благ, обмена, распределения и потребления, общества, процессе, прежде всего со стороны государства позволит способствовать.

Статья поступила 4.03.2017 г.

LEGAL REGULATION OF FOREIGN INVESTMENT IN THE FIELD OF SUBSOIL RESOURCES UTILIZATION

Mukasheva A.S.,

Senior teacher, Faculty of Economic and Law, Kazakh Ablai Khan
University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
e-mail:assel_taldik@mail.ru

Kudaibergen M.D.,

student, specialty “International Law”,
Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail:kmd.liv@gmail.com

Keywords: investment activity, investor, Committee, subsoil, national regime, law.

Abstract. This article is oriented to the investment policy of the Republic of Kazakhstan at the present stage the main issues, aimed at creating a favorable investment climate. It is recognized as foreign investors in the sphere of subsoil use in Kazakhstan, the special subject of investment activity, the issues of regulation of investment relations. And also, in this article, consider raising questions about the common investment law as a field, subjects of investment relations, including the types and legal status of foreign investor and issues of investment agreements.

ӘӨЖ 349.028:622

ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУ САЛАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯНЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Мукашева А.С.,

экономика және құқық факультетінің аға оқытушысы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail:assel_taldik@mail.ru

Құдайберген М.Д.,

«Халықаралық құқық» мамандығы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Халықаралық құқық кафедрасының 4-курс студенті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: kmd.liv@gmail.com

Тірек сөздер: инвестициялық қызмет, инвестор, Комитет, жер қойнауы, ұлттық режим, заңнама.

Аңдатпа. Бұл мақала қазіргі таңдағы Қазақстан Республикасының инвестициялық негізгі саясаты болып табылатын қолайлы инвестициялық климат құру мәселесіне бағытталған. Онда инвестициялық қызметтің ерекше субъектісі ретінде танылатын шетелдік инвесторларының Қазақстандағы жер қойнауын пайдалану саласындағы инвестициялық қатынастарды реттеу сұрақтары қарастырылады. Сондай-ақ, бұл зерттеу жұмысы барысында жалпы инвестициялық қатынастардың құқық саласы ретіндегі мәселелері көтеріледі, инвестициялық қатынастардың субъектілері, оның ішінде шетелдік инвесторлардың құқықтық мәртебесі қозғалады және инвестициялық шарт түрлері қарастырылатын болады.

Қазіргі таңдағы нарықтық экономика заманында Қазақстан үшін бәсекеге қабілетті дамыған мемлекеттер қатарына қосылу тапсырмасы алдыңғы кезекте тұр. Осыған сәйкес, Елбасы тапсырмасымен ішкі және сыртқы сауда-экономикалық байланыстарымызды дамытуға

арналған жан-жақты әрекеттер жасалуда. Сондай әрекеттердің бірі – шетелдік инвестицияларды қолайлы инвестициялық климат саясаты арқылы Қазақстан экономикасына тарту болып табылады. Шетелдік инвестордың Қазақстан Республикасы аумағында еркін инвестициялық қызмет жасауына кедергілерді барынша жойып, олардың кәсіпкерлік қызметпен еркін айналысуына жағдай жасау Қазақстанның инвестициялық саясатының негізі деуге болады.

Заң ғалымдары құқықтық қатынас түсінігінің мазмұнын ашу мақсатында оны сипаттайтын белгілерді атап көрсеткен. Олар: 1) құқықтық қатынас қоғамдық қатынастардың құқықтық сипатына ие болған қатынас түрі; 2) құқықтық қатынастар құқықтық норма негізінде пайда болады; 3) құқықтық қатынастардың субъектілері нақты белгіленген; 4) құқықтық қатынастардың қатысушылары әрқашан субъективті құқықтар мен заңи міндеттемелерге ие болады; 5) құқықтық қатынас саналы және ерікті сипатқа ие; 6) құқықтық қатынастар мемлекет тарапынан қорғалады [1].

Жоғарыда келтірілген белгілерді инвестициялық құқықтық қатынастарға сәйкестендіретін болсақ келесідей бейне пайда болады. Біріншіден, инвестициялық қызметті жүзеге асыру барысында көптеген қоғамдық қатынастар пайда болады, ең алдымен мүліктік қатынастар. Осы қатынастардың тек құқықтық сипатқа ие болғандары ғана инвестициялық құқықтық қатынастар болып танылады. Екіншіден, инвестициялық қатынастар әрқашан құқықтық нормалар негізінде пайда болады (келісім, келісім шарт). Үшіншіден, инвестициялық құқықтық қатынастардың қатысушылары нақты белгіленген (инвестор және инвеститор). Төртіншіден, инвестициялық құқықтық қатынастардың қатысушылары өзара құқықтар мен міндеттемелерге ие болады. Бесіншіден, инвестициялық құқықтық қатынастар әрқашан азаматтық құқықтың басты қағидасы болып табылатын тараптардың ерік білдіруі мен саналы әрекеті негізінде пайда болады. Алтыншыдан, инвестициялық құқықтық қатынас тараптарының заңи нормалармен бекітілген құқықтары мен міндеттемелерін толық орындауы мемлекет тарапынан тиісті жағдайлар жасалады.

С.П. Мороздың келтірген сипаттарына қарай автор инвестициялық құқықтық қатынастардың құқықтық мазмұны олардың азаматтық-құқықтық қатынастардың бір түрі болып табылатындығына көзі жетті. Сондықтан, автор өз тарапынан мұндай қатынастарды инвестициямен және инвестициялық қызметпен байланысты азаматтық құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынас ретінде қарастырды.

Инвестициялық қатынастар оның субъектілері арқылы жүзеге асырылатындығы анық. Ал олардың жіктелуін заң ғалымдары әрқалай қарастырады. Инвестициялық қатынастардың негізгі субъектісі болып мемлекет пен инвестор (шетелдік және ұлттық) танылады. Инвестиция

туралы заңның қабылдануымен инвесторлардың (шетелдік немесе ұлттық) құқықтық мәртебесі нақты айқындала түсті. Инвестициялық заңнамаға сәйкес, инвестордың құқықтары мен мүдделері толық және сөзсіз қорғалады, бұл Қазақстан Республикасының Конституциясымен, осы Кодекспен және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік-құқықтық актілерімен, сондай-ақ Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттармен қамтамасыз етіледі. Инвестор: 1) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайлардан басқа инвесторлардың кәсіпкерлік қызметтің кез келген объектілері мен түрлеріне инвестицияларды жүзеге асыруға; 2) Мемлекеттік органдардың Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес келмейтін актілер шығаруы, сондай-ақ осы органдардың лауазымды адамдарының заңсыз әрекеттерінің (әрекетсіздігінің) салдарынан өзіне келтірілген зиянды инвестордың Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына сәйкес өтетуге; 3) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес салықтарды және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлегеннен кейін өзінің қызметінен алынған кірістерді өз қалауы бойынша пайдалануға; 4) Қазақстан Республикасының аумағындағы банктерде Қазақстан Республикасының банк және валюталық заңнамасына сәйкес ұлттық валютада және (немесе) шетелдік валютада банк шоттарын ашуға құқығы бар.

ҚР инвестициялық заңнамасы бойынша инвесторларды шетелдік немесе ұлттық деп бөліп қарастырмайтындығын қайталап өтеміз. Алайда, заңнамаға жүгінетін болсақ, инвесторлардың құқықтық мәртебесіне қарай ерекшеленетіндігін аңғаруымызға болады. Сондай артықшылықтардың бірі инвестициялық преференциялар беру болып табылады. Инвестициялық преференция ұғымы ҚР Кәсіпкерлік кодексінің 281-бабының 1-тармағында келесідей түсіндіріледі: инвестицияларды мемлекеттік қолдау инвестициялық преференциялар беру болып табылады. Яғни, инвесторлардың құқықтық мәртебесін айқындаудағы бірден бір белгі – мемлекет тарапынан қолдау беру дегенге келеді.

Бұл жерде айта кетерлік бір жайт бар, заңды күшін жойған тікелей инвестицияларды мемлекеттік қолдау туралы заңда преференциялар тек белгіленген инвесторларға берілетіндігі нақты көрсетілген болатын, ал жаңа нормада аталған түсінік жоқ. Тек инвестордың жалпы түсінігі қалыптасқан, ол бойынша инвестор деп ҚР аумағында инвестициялық қызмет атқаратын жеке және заңды тұлға болып табылады. Бір қарағанда заңнамада тек бір топтың барын анықтауға болады – инвестор (шетелдік немесе ұлттық инвестор болғандығына қарамастан олар бірдей құқық қабілеттік пен әрекет қабілеттікке ие). Сәйкесінше, ҚР Кәсіпкерлік кодексінде «белгіленген инвестор» деген

термин қолданылмаса да, қосымша жеңілдіктер мен преференциялар беруді қарастыратын арнайы құқықтық мәртебе сақталған.

Заң ғылымында жер қойнауын пайдалану саласындағы құқықтық қатынастардың екі тобы қалыптасқан: 1) жер қойнауына байланысты мемлекеттік меншік қатынасы (пайдалы қазбаларға байланысты қатынасты қоса алғанда); 2) жер қойнауын пайдалану және иелену қатынасы (жер қойнауын пайдалану институты) [2]. Бұл жерде, жер қойнауына байланысты мемлекеттік меншік қатынасы жария құқықтық қатынастың, ал жер қойнауын пайдалану және иелену қатынасы – жеке құқықтың (бірінші кезекте азаматтық құқықтың) реттеу аясына жатқызылады. Мемлекет жер қойнауының жалғыз және сөзсіз меншік иесі ретінде жер қойнауын пайдалану мен оны қорғаудың негіздері мен тәртібін белгілейді, жер қойнауын пайдалану режимін белгілейтін құқықтық нормалар қабылдайды. Ең алдымен жер қойнауын пайдаланушылардың құқықтары мен міндеттерін айқындайтындығы белгілі. Сәйкесінше, ҚР Жер қойнауын пайдалану туралы заңнамасында жер пайдаланушының арнайы құқықтары мен міндеттері қарастырылған. Бұл жердегі мемлекеттің инвестициялық құқықтық қатынастардың ерекше субъектісі болып танылатындығын айта кеткен жөн.

Сонымен, инвестициялық құқықтық қатынастардың негізгі субъектісі болып инвестор қатысады, сонымен қатар, мемлекет те өзінің уәкілетті органдары атынан инвестициялық қатынас айналымының қатысушысы болып табылады. Екі субъект инвестициялық құқықтық қатынастарға жеке құқықтық қатынастың бастауы болатын теңдік және өзара еріктілік негізінде әрекет етеді. Алайда, бұл жерде жария құқықтық қатынас элементінің де барын мойындауымыз қажет. Бұл дегеніміз, жер қойнауын пайдаланушы инвестордың құқықтық мәртебесі оның мемлекетпен берілген және ҚР заңнамасымен бекітілген субъективті құқықтарымен айқындалатындығын білдіреді.

Инвестициялық қызметтің мемлекет тарапынан реттелуі жан-жақты сипаттарға ие. Оның өзіндік әдіс тәсілдері мен жолдары бар, ал сол әдіс тәсілдер мемлекеттік органдар арқылы жүзеге асырылады. Мемлекет инвестициялық қызмет саласын реттеудегі негізгі субъект болып табылады. Өз кезегінде, мемлекет инвестициялық қатынастарды реттеу барысында инвестициялық қызмет субъектілеріне әртүрлі әсер ету тәсілдері мен нысандарын қолданады. Мемлекеттік меншігіне қатысты қатынастарда меншік иесі ретінде қатыса алады, сондай-ақ, мемлекет меншігіне жатпайтын объектілерге қатысты қатынастарда реттеуші есебінде бола алады. Тиісінше, бірінші жағдай бойынша мемлекеттік басқару туралы сөз қозғалып отыр, ал екінші жағдайда – инвестициялық қызметті мемлекеттік реттеу жайлы айтылған.

Мемлекеттік басқару – бұл мемлекеттік меншікке тікелей қатысты

құқықтық институт, өйткені, басқару дегеніміз меншікке деген қатынасты білдіретін тәсіл болып табылады. Мемлекеттік меншікті мемлекеттік басқару арнайы мемлекеттік органдар, заңды тұлғалар және жеке тұлғалар секілді басқару субъектілерінің өзара әрекет етуі арқылы жүзеге асырылады. Жекелей айтсақ, жер қойнауын басқару бойынша қоғамдық қатынас жүйесінде бір жағынан жер қойнауын пайдаланушылар (заңнама бойынша жер қойнауын пайдалануға байланысты тиісті жұмыстар атқару құқықтарына ие жеке және заңды тұлғалар) қатысады; екінші жағынан – тиісті мемлекеттік басқару органдары (министрліктер, комитеттер және т.б.) қатысады. Мұнымен қоса, аталған субъектілер арасындағы қоғамдық қатынастар толықтай билік пен бағыныштылыққа негізделген вертикалды басқару құқықтық қатынастары болуы мүмкін (мысалы, табиғи ортаны және жер қойнауын қорғауға қатысты қатынастар), және ешқандай бағыныштылық жоқ горизонталды қоғамдық қатынастар бола алады (мысалы, келісімдік құқықтық қатынастар).

Осылайша, автор, заңнаманы талдау барысында инвестициялық қызметті жүзеге асыру кезінде пайда болатын қатынастарды мемлекеттік реттеудің келесідей ерекшеліктерін анықтай алды. Инвестициялық қатынастарды мемлекеттік реттеу инвестициялық құқықтың жеке институтын құрайды. Ол өз кезегінде екі құрылымдық бөлімдерге ажыратылады: тікелей мемлекеттік реттеу – мемлекеттік инвестиция саласында, жер қойнауын пайдалану және табиғатты пайдалану саласының өзге түрлері бойынша, мемлекеттік меншік объектілерін жекешелендіру саласында және т.б. жүзеге асырылады. Екінші құрылымдық бөлімі- бұл елдегі инвестициялық процестерді жанама реттеу, яғни, инвесторлардың құқықтарына мемлекеттік кепілдіктер беру, инвестицияны қорғау және экономиканың маңызды секторларында инвестициялық қызметпен айналысатын шетелдік инвесторларға мемлекеттік қолдау көрсету (инвестициялық салықтық преференциялар беру арқылы, кедендік алымдардан босату, мемлекеттік заттай гранттар табыстау арқылы жүзеге асырылады). Тиісінше, тікелей мемлекеттік реттеу әкімшілік шаралары мен әсер ету тәсілдері арқылы реттеледі, ал жанама реттеу инвестициялық қатынастарға серпін беретін сипаттағы экономикалық шаралар көмегімен жүзеге асырылады.

Шаруашылық өмірдің халықаралық нарықтарға шығуына байланысты мемлекеттер қолайлы инвестициялық климат құру мақсатында халықаралық стандарттардың сақталуына аса қатты мән беруде. Халықаралық стандарт ретінде екіжақты және көпжақты келісімдерде белгіленген халықаралық ережелер танылады. Тиісінше, мемлекеттер аталған ережелер бойынша қатысушы халықаралық құқықта көрсетілген шетелдік инвестицияларды реттеуге

байланысты қағидаларды ұстанады және сол бойынша өзіне белгілі бір міндеттемелерді жүктейді. Аталған халықаралық келісімдерге мемлекеттердің өзара жасасқан екіжақты келісімдері мен көпжақты халықаралық келісімдер жатқызылады (мысалы, 1985 жылғы Сеул Конвенциясы, 1965 жылғы Вашингтон Конвенциясы, 1994 жылғы Энергетикалық хартиясы және т.б.).

Қазақстанның инвестициялық тартылымдығының маңызды бағыттарының бірі болып табылатын инвестицияларды өзара көтермелеу және қорғау саласындағы халықаралық құқықтық базаны жетілдіру. Қазақстан шетелдік инвестициялық капитал салымы бойынша әлемдік көшбасшылары болып табылатын елдермен Инвестицияларды көтермелеу және қорғау туралы 47 екіжақты және 1 көпжақты (ЕурАЗЭҚ) келісімге қол қойды. Инвестицияларды көтермелеу және қорғау туралы келісімдер шетелдегі қазақстандық инвестицияларды және Қазақстан аумағындағы шетелдік инвестицияларды қорғау үшін қолайлы құқықтық жағдайлар жасайды. ҚР жасасқан инвестицияларды көтермелеу және қорғау туралы келісімдерде қатысушы мемлекеттерге екі режим ұсынылады: 1) ұлттық режим; 2) барынша қолайлы режим.

Шетелдік инвестицияларды халықаралық реттеудегі көпжақты келісімдердің маңызын атап өтуім қажет деп санаймын. Шетелдік инвестицияларды көпжақты реттеу екінші дүниежүзілік соғыстан кейін қалыптасты. Қазақстан республикасы үшін қолайлы инвестициялық климат құру мақсатында және экономиканың дамуына серпін беретін бірден-бір құрал деп көпжақты инвестициялық келісімдерді танылады. Инвестиция саласына байланысты көпжақты келісімдер халықаралық инвестициялық қатынастарды реттеуге бағытталған ауқымды механизмін құруға бағытталған. Ол өз кезегінде, инвестициялық режимдерінің сақталуына, шетелдік инвестицияларды қорғауға және инвестициялық дауларды әділ шешу қағидаларына негізделеді.

Қазақстан Республикасындағы шетелдік инвестицияларды аймақты реттеу тәуелсіз мемлекеттер достастығы негізінде жүзеге асырылады. Осылайша, Тәуелсіз мемлекеттер достастығының (ТМД) құрылуынан бастап 5 жыл ішінде 1300-ден астам өндірістік, әлеуметтік және гуманитарлық салалар бойынша келісімдер жасалды [3]. Аймақтағы мемлекеттер арасындағы инвестициялық қатынастарды дамыту мақсатында бірқатар келісімдер жасалды. Сондай келісімдердің бірі Инвестициялық қызмет саласындағы келісім болып табылады (Ашхабат қаласы, 1993 жылдың 24 желтоқсаны). Аталған келісімді қолдау мақсатында мүше мемлекеттермен «Инвесторлардың құқығын қорғау» туралы конвенция қабылданды. Мұндағы нормалар барлық мүше мемлекеттер үшін бірыңғай кепілдендірілген инвестициялық кеңістік құруға бағытталған. «Инвесторлардың құқығын қорғау» туралы конвенция 1997 жылы 28 наурызда Мәскеу қаласында

қабылданып, Қазақстан Республикасы оны 2000 жылдың 16 мамырында ратификациялады.

Осылайша, инвестициялық қатынастарды халықаралық құқықтық реттеу үш деңгейде жүзеге асырылады: 1) екіжақты инвестициялық келісім; 2) көпжақты инвестициялық келісім; 3) инвестиция саласы бойынша аймақтық келісім.

Азаматтық құқықтарды қорғау тәсілдері деп заңнамамен бекітілген құралдар танылады. Олар арқылы құқықтың бұзылуының алдын алуға, оны болдырмауға және жоюға болады, сондай-ақ, бұзылған құқық қалпына келтіріледі немесе келтірілген зиян өтеледі. Азаматтық құқықтың қорғалу тәсілдері түрлі негіздерге байланысты: қолдану саласы бойынша – әмбебап және арнайы; жүзеге асыру тәсілі бойынша – сотқа талап-арыз жазу арқылы, мемлекеттік органдарға жүгіну арқылы, құқықты өз бетінше қолдану; заңи әрекеттердің мазмұнына байланысты – материалды-құқықтық және процессуалды-құқықтық; және т.б.

Жалпы, азаматтық құқықтарды қорғау екі түрлі нысанда жүзеге асырылады – сот арқылы және соттан тыс (сотқа дейін де болуы мүмкін). Соттық тәртіпте қорғау нысаны азаматтық құқықтарды қорғауға байланысты ҚР сот органдарының қызметін қамтиды. Ал соттан тыс (сотқа дейінгі) қорғау нысаны қамтиды: азаматтық құқықтарды претензиялық тәртіппен қорғау, азаматтық құқықтарды нотариалды қорғау, азаматтық құқықтарды төрелік сотта қарау немесе халықаралық коммерциялық арбитражда қарау [4].

Тиісінше, инвестициялық келісімнің басты тарабы ретінде саналатын инвесторлар өздерінің азаматтық құқықтарын қандай нысанда қорғалатынын еркін таңдай алады – сот арқылы немесе соттан тыс (сотқа дейін) нысанда. Сондай-ақ, инвестор дауға негізгі болған немесе бұзылған құқықтарын қарайтын органды да таңдауға құқылы – сот, төрелік сот, халықаралық арбитраж, билік және басқару уәкілетті органы және т.б.

Қазақстандағы жер қойнауын пайдалану саласындағы инвесторлардың инвестициясын құқықтық қорғау ұлттық заңнамамен және халықаралық норма бойынша жүзеге асырылады. Халықаралық нормаларға екіжақты және көпжақты келісімдер жатады.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексінің 274-бабының талаптарына сәйкес, инвестордың инвестициялық қызметіне байланысты инвесторлар, оның ішінде ірі инвесторлар мен мемлекеттік органдар арасындағы шарттық міндеттемелерден туындайтын дау инвестициялық дау болып табылады. Заңнамаға сәйкес, келесі даулардың түрі инвестициялық даулар болып табылады: 1) инвестицияларды жүзеге асыру бойынша шарттарды жасауға, өзгертуге және бұзуға байланысты даулар; 2) инвестицияны жүзеге асыру бойынша келісім-шарттан туындайтын инвестордың

салық, әлеуметтік, экологиялық және тағы да басқа міндеттерін орындау, сондай-ақ, инвестордың келесім-шарт шеңберінде салынған соммасын қорғау бойынша даулар; 3) инвестицияларды жүзеге асыру бойынша келісім-шарттардың шарттарын сақтау бойынша тексеру барысында мемлекеттік органдардың әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) инвесторлармен шағымдану бойынша даулар; 4) заттай грант ретінде инвесторларға берілген мүлікті қайтарып алуға немесе инвестицияны жүзеге асыру бойынша келісім-шартты мерзімінен бұрын тоқтату барысында аталған мүліктің құнын қайтару бойынша даулар; 5) инвестицияны жүзеге асыру үшін келісім-шарттың өзара міндеттерін орындауға байланысты инвесторлардың талап арыздары бойынша, әлде мемлекеттік органдардың талап арыздары бойынша даулар. Азаматтық іс жүргізу кодексінің нормаларына сәйкес Жоғарғы Сотпен, тараптары ірі инвестор және мемлекеттік орган болып табылатын инвестицияны жүзеге асыру бойынша келісім-шарттың өзара міндеттерін орындауға байланысты даулар қаралады. Астана қалалық соты инвестиция көлемі 2 миллион АЕК-тен аз болатын инвестициялық даулар бойынша, сондай-ақ инвестордың инвестициялық қызметіне байланысты инвесторлар мен мемлекеттік органдар арасындағы өзге де даулар бойынша азаматтық істерді қарайды және шешеді. Ал аудандық (қалалық) және оларға теңестірілген соттардың соттылығына төмендегілер жатады: 1) инвестициялық қызметке қатысу жоқ инвесторлардың қатысуымен байланысты қарым-қатынастардан туындайтын өзге даулар. Ондай дауларға жұмыскерлер мен инвестор арасындағы еңбек, инвестордың қатысуымен корпоративтік, инвестордың кесірінен болған және тағы да басқа міндеттерден туындайтын дауларды жатқызуға болады. 2) оңайлатылған іс жүргізу тәртібінде инвестор қатысатын даулар.

Осылайша, ҚР заңнамасы бойынша, қандай инвесторлардың туындаға инвестициялық даулар бойынша қандай сот органдарына жүгіну керектігін айқындап берді. Бұл өз кезегінде, мемлекеттің инвестициялық саясатының негізі, яғни, шетелдік инвесторларға қолайлы инвестициялық жағдай жасау.

Инвестициялық құқықтық қатынастар өзге де құқық қатынастары сияқты өздігінен пайда болмайды. Инвестициялық құқық қатнастарының пайда болуы, өзгеруі және тоқтатылуының ең басты негізі шарт болып табылады. Инвестициялық шарт – бұл экономикалық сала бойынша ажыратылатын азаматтық-құқықтық шарттардың ерекше бір түрі. Ал дәл жер қойнауын пайдалану саласындағы шарттар олардың қатысушы субъектілері бойынша жәктеледі. Осыған қарай келісімшарттың келесідей түрлерін бөліп қарауға болады: 1) барлауға, өндіруге, пайдалы қазбаларды бірлескен барлау мен өндіруге байланысты келісімшарт (уәкілетті орган ретінде ҚР Энергетика және минералды ресурстар Министрлігі саналады); 2) барлаумен және (немесе) өндірумен байланысты емес жерасты құрылыстарын салуға

және (немесе) пайдалануға не жер қойнауын мемлекеттік геологиялық зерттеуге арналған келісімшарт (уәкілетті орган ретінде ҚР Энергетика және минералды ресурстар Министрлігі жанындағы геология және жер қойнауын пайдалану Комитеті саналады); 3) коммерциялық мақсаттағы кең таралған пайдалы қазбаларды барлауға, өндіруге арналған келісімшарт (уәкілетті орган ретінде жергілікті атқарушы орган саналады)[5]. Сонымен қатар, жер қойнауын пайдалану саласындағы инвестициялық шарттардың келесідей түрлері қазіргі таңда іс тәжірибесінде кеңінен қолданылады. Олар: 1) «роялти – табыс салығы» түріндегі келісім; 2) концессиялық келісім; 3) өнімді бөлісу туралы келісім; 4) қызмет көрсету келісімшарты; 5) біріккен қызмет туралы келісім.

Автор, зерттеу жұмысын қорыта келе, Қазақстан Республикасы үшін қолайлы инвестициялық климат құру мақсатында келесідей ұсыныстарды енгізеді. Біріншіден, шетелдік инвесторлардың Қазақстан аумағында инвестициялық қызметпен еркін айналысуына толық кепілдік берілуі тиіс. Ол заңнама негізінде нақты бекітілуі қажет. Атап айтар болсақ, шарттардың орындалуын қамтамасыз ететін халықаралық құқық қағидасының (*pacta sunt servanta*) бұлжытпай орындалуын қамтамасыз ету. Екіншіден, инвестициялық заңнамада «белгіленген инвестор» терминін енгізу қажет. Себебі, бұл инвестициялық артықшылықтар мен преференциялардың нақты қай инвесторларға арналғандығын айқындауға мүмкіндік береді. Үшіншіден, инвестиция жөніндегі Комитеттің азаматтық-құқықтық қатынастарға байланысты өкілеттік шегін ұлғайту қажет. Бұл мемлекет пен инвестор арасындағы өзара мүдделерін нақты айқындап, ортақ баланс ұстауға септігін тигізеді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. - М.: Юрид. лит., 2013. - С. 90-92;
- [2] Фархутдинов И.З. Инвестиционное право. – М.: Волтерс Клувер, 2012. - С. 60.
- [3] Алексеев С.С. Проблемы теории права. - Свердловск: СЮИ, 2013. - С. 278.
- [4] Брагинский М.И. Договорное право: Общие положения. - М.: Статут, 2000. - С. 226.
- [5] Мауленов К.С. Государственное управление и правовое регулирование в сфере иностранных инвестиций в Республике Казахстан. - Алматы: Жеті Жарғы, 2000. - С. 319-331.

REFERENCES

- [1] Halfina R.O. Obshee uchenie o pravootnoshenii. M.: Jurid.lit., 2013. S. 90-92 [in Rus.].
- [2] Farhuddinov I.Z. Investicionnoe pravo. M.: Volters Cluver, 2012. S. 60 [in Rus.].
- [3] Alekseev S.S. Problemy teorii prava. Sverdlovsk: SJI, 2013. S. 278 [in Rus.].
- [4] Braginski M.I. Dogovornoe pravo: Obshie polozhenia. M.: Staut, S. 226 [in Rus.].
- [5] Maulenov K.S. Gosudarstvennoe upravlenie I pravovoe regulirovanie v sfere inostrannyh investicii v Respublike Kazakhstan. Almaty: Zheyi Zhargy, 2000. S. 319-331 [in Rus.].

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СФЕРЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ

Мукашева А.С.,

старший преподаватель кафедры «Международное право»
факультета экономики и права, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: assel_taldik@mail.ru

Құдайбергел М.Д.,

студент, специальность «Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: kmd.liv@gmail.com

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инвестор, комитет, недра, национальный режим, закон.

Аннотация. Данная статья направлена на сегодняшнюю политику Республики Казахстан по созданию благоприятного инвестиционного климата. Здесь рассматриваются вопросы иностранного инвестора как особого субъекта инвестиционных отношений в сфере недропользования в Республике Казахстан. А также, в данной работе поднимаются вопросы инвестиционного права как особенная отрасль права, субъекты инвестиционного права, в особенности вопросы о статусе иностранного инвестора.

Статья поступила 04.03.2017 г.

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF INSTITUTE OF EUTHANASIA IN THE EUROPEAN COUNTRIES

Sadyrbayeva Zh.K.,

master's degree student, speciality "International law",
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: mystery_girl_92@mail.ru

Keywords: The right for life, euthanasia, the right to death, suicide, medical assistance.

Abstract. This article is considered on fundamental human rights – the right for life, which is admitted as the main value of the world surrounding us by the world community. However along with it, there is also a question not only about preservation of the life, as about her accommodation with advantage. It in turn puts new calls before society, about quality of life and humane relation to it. In other words if the person has the right for worthy life then there is a question whether he has the same right for worthy death. May he choose or appoint the moment of her ending (termination) independently? If "Yes" then shouldn't it be fixed at the legislative level not only the right for life, but also the right to death?

УДК 341

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ЭВТАНАЗИИ В СТРАНАХ ЕВРОПЫ

Садырбаева Ж.К.,

магистрант, специальность «Международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: mystery_girl_92@mail.ru

Ключевые слова: право на жизнь, эвтаназия, право на смерть, самоубийство, врачебное содействие.

Аннотация. В данной статье рассматриваются основное право человека – право на жизнь, которое признается мировым сообществом главной ценностью окружающего нас мира. Однако наряду с этим, также стоит вопрос не столько о сохранении самой жизни, как о проживании ее с достоинством. Это в свою очередь ставит новые вызовы перед обществом, о качестве жизни и гуманном к ней отношении. Говоря иными словами, если человек имеет право на достойную жизнь, то имеет ли он такое же право на достойную смерть. Может ли он самостоятельно выбирать или назначать момент ее окончания (прекращения)? Если «Да», то не должно ли тогда на законодательном уровне иметь закрепление не только право на жизнь, но и право на смерть?

Среди основных прав человека, закрепленных в международном праве и в законодательстве многих стран, самым важным является право на жизнь. Это право, принадлежит каждому человеку от его рождения и признается абсолютным и неотчуждаемым. В связи с признанием права на жизнь главной ценностью современного общества, то в том же обществе возник справедливый вопрос, по отношению лишения человека жизни, как правомерного, так и добровольного. Таким образом, общество вывело вопросы жизни и смерти в ранг общечеловеческих, глобальных проблем, рассматривая их с юридической, философской, религиозной, моральной и иных точек зрения. В этой связи, на сегодняшний день наиболее спорным и актуальным является самоубийство при врачебном содействии, известное так же, как «эвтаназия».

При этом, само право человека на преждевременное прерывание своей жизни не всегда отрицалось человечеством. Это прежде всего зависело от общественного мнения, его осознанности, и восприятию акта смерти индивидом и обществом. В древние времена люди верили в перерождение души, и считали, что она отделялась от тела временно. Как считали ацтеки, люди могли перерождаться и душа переселялась в другое тело, так происходил круговорот жизни [1, с.61].

В тоже время в древней Греции эта тема имела иные аспекты обсуждений. Так, Платон, Сократ, Аристотель утверждали, что для страдающих, которые находятся в предсмертном состоянии «легкая смерть» приносит пользу [2, с.3].

Как видно, вопросы жизни и смерти, издревле тревожили мысли людей. Термин «эвтаназия» впервые был использован в XVII веке в работе английского философа Ф. Бэкон «О достоинстве и приумножении наук», где говорилось: «Я абсолютно уверен, что обязанность врача состоит не только в том, чтобы облегчать страдания, причиненные болезнями, и это не только тогда, когда такое облегчение может привести к излечению, но даже и в том случае, когда уже нет абсолютно никакой надежды на спасение и можно сделать саму смерть более легкой и спокойной, потому что эта эвтаназия, о которой так мечтал Август, уже сама по себе является не малым благом...» [3].

В XIX веке под «эвтаназией» стали понимать «умертвление из жалости», и в 1935 году в США даже было создано «Общество эвтаназии» [4, с.5].

На сегодняшний день можно встретить разные определения для этого термина. В «Энциклопедическом словаре медицинских терминов» он определяется как: «намеренное ускорение смерти или умерщвление неизлечимо больного, находящегося в терминальном состоянии, с целью прекращения его страдания». Организация «HealthcareopposedtoEuthanasia» («Борцы за здоровье против эвтаназии») характеризуют эвтаназию следующим образом: «это преднамеренное убийство или потеря человека, чью жизнь считают недостойной продолжения» [5, с.40].

Даже исходя из этих определений, можно заметить насколько расходятся мнения общества в вопросах лишения жизни человека. Если одни считают это «актом милосердия» и согласны с применением эвтаназии для «прекращения страданий» человека, то другие воспринимают ее как «оскорбление ценности жизни».

Исходя из того, что законы регулируют общественные отношения, возникает вполне естественная потребность в регулировании государством данных отношений, учитывая возрастающую актуальность этой темы в обществе. Вопрос о легализации эвтаназии на сегодняшний день вызывает в Европе куда больше споров, чем, например, однополые браки. Первой Европейской страной официально легализовавшей эвтаназию стала Голландия, где был принят закон «О проверке случаев окончания жизни по просьбе пациента и оказания помощи при самоубийстве» [6]. Данный закон был рассмотрен Первой палатой парламента Нидерландов 10 апреля 2001 года и вступил в силу 1 апреля 2002 года, с тех пор в него несколько раз вносились изменения. Основной причиной, конечно же можно считать слишком широкий спектр вопросов правильности применения эвтаназии, и нужного контроля за её исполнением.

Согласно Голландскому законодательству, эвтаназия «это всякое действие, направленное на то, чтобы положить конец той или иной личности, идя навстречу ее собственному желанию, и выполненное незаинтересованным лицом» [6].

Согласно требованиям вышеназванного закона, когда к врачу обращаются с просьбой об эвтаназии, он должен принимать во внимание критерии надлежащей тщательности. Это в свою очередь, подразумевает, что врач должен быть убежденным в том, что речь идет о сделанной по собственной воле и тщательно взвешенной просьбе пациента. Также должно быть подтверждено, что пациент терпит неизлечимые и невыносимые страдания, и, в этом случае, врач обязан информировать пациента о ситуации, в которой он находится,

и ожидаемом ее развитии. Законодательство предусматривает совместное заключение врача с пациентом, что в данном случае, не существует никакого другого разумного решения этой ситуации, кроме эвтаназии.

Голландское правительство постаралось исключить случаи непромерного применения эвтаназии, и в этих целях включило в закон обязательную консультацию хотя бы с одним независимым врачом, для обследования пациента и вынесения письменного заключения относительно выполнения вышеупомянутых требований закона. Помимо исследования истории болезни и целесообразности эвтаназии, независимый консультант проверяет является ли данное решение больного взвешенным, добровольным и осозанным.

С 1 ноября 1998 года в Нидерландах существуют региональные комиссии, которые проверяют требования данного законодательства, выполнялись ли действия по окончанию жизни пациента или по оказанию помощи при самоубийстве с тщательным соблюдением медицинских норм. В составе комиссии должны присутствовать юрист, врач и эксперт по этике.

Несмотря на всю тщательно проведенную работу при разработке закона, нельзя с уверенностью утверждать, что он регулирует эти правоотношения всесторонне. Ведь, ответственным за принятие решения об удовлетворении желания тяжелобольного, а также в «легкой смерти» своего пациента, будет врач. В данном случае, врач, как человек, в чьи обязанности входит лечение пациента будет испытывать моральные противоречивые чувства. Помимо всего, в клятве Гиппократов, которое он произносит, говорится: «Я не дам никому смертельного средства на пути к подобному замыслу».

В соответствии с Венецианской декларацией о терминальном состоянии, принятой 35-й Всемирной медицинской ассамблеей в октябре 1983 г., в процессе лечения врач обязан, по возможности, облегчить страдания пациента, всегда руководствуясь интересами последнего. При этом считается, что врач не продлевает мучения умирающего, прекращая по его просьбе, а если больной без сознания – по просьбе его родственников, лечение, способное лишь отсрочить наступление неизбежного конца. Вместе с тем отказ от лечения, согласно Декларации 1983 г., не освобождает врача от обязанности помочь умирающему, назначив лекарства, облегчающие страдания. В октябре 1987 г. 39-я Всемирная медицинская ассамблея в Мадриде приняла Декларацию об эвтаназии. Текст документа гласит: «Эвтаназия, как акт преднамеренного лишения жизни пациента, даже по просьбе самого пациента или на основании обращения с подобной просьбой его близких, не этична. Это не исключает необходимости уважительного отношения врача к желанию больного не препятствовать течению

естественного процесса умирания в терминальной фазе заболевания».

Таким образом, Венецианская и Мадридская декларации Всемирная медицинская ассамблея допускают пассивную форму эвтаназии: врач ничего не предпринимает для продления жизни больного, а применяет лишь обезболивающие средства.

В настоящее время различаются два основных вида эвтаназии: пассивная эвтаназия (намеренное прекращение медиками поддерживающей терапии) и активная эвтаназия (введение умирающему медицинских препаратов либо другие действия, которые влекут за собой быструю и безболезненную смерть).

Несмотря на столь неоднозначное общественное мнение по отношению к эвтаназии, помимо Нидерландов ее уже успели легализовать в некоторых странах мира: Швейцария, Бельгия, Канада, Люксембург, также некоторые штаты в США.

Одной из стран, для которой эвтаназия стала особенно актуальной за последнее время является Франция. В 2005 году был принят «Закон Леонетти», разрешающий пассивную эвтаназию, который делал ставку на оказание паллиативной помощи, в том числе введение в искусственную кому, если муки становятся непереносимыми. Однако, этот закон показал свою неэффективность, поскольку каждый год во Франции производились аресты медицинских работников, которые давали смертельные дозы наркотиков пациентам.

О необходимости изменить закон говорил еще в ходе своей президентской кампании в начале 2012 года Франсуа Олланд. При этом слова «эвтаназия», под которым во Франции понимается не помощь в самоубийстве, а скорее убийство с предварительного согласия, он не употреблял. «Каждый взрослый человек в последней стадии неизлечимой болезни, вызывающей непереносимые физические или психологические страдания, которые не могут быть облегчены, может на точных и ясных условиях воспользоваться медицинской помощью, чтобы закончить свою жизнь достоинством», — говорилось в программе Олланда. Однако, несмотря на поддержку большинства французов, исполнить обещанное оказалось куда сложнее. «Наши сильные католические корни тому виной», — объяснила ситуацию французской версии портала Huffington Post глава ассоциации «Последняя свобода» Клод Юри. Об эвтаназии было предложено поговорить в рамках «гражданской конференции» - Олланд посчитал, что это необходимо в ситуации, когда подавляющее большинство французов выступает за легализацию добровольного ухода из жизни при врачебном содействии. По решению Национального консультативного комитета по этике в конце ноября 2013 года созвана «гражданская конференция», которая состояла из 18 французов, которые представляли все слои общества и отбирались социологическим институтом Ifop [7].

На протяжении четырех недель они собирались по выходным и без какого-либо внешнего контроля готовили свои рекомендации для правительства. В итоге заявление конференции по вопросу об эвтаназии вышло куда категоричнее официальных. «Возможность покончить жизнь самоубийством посредством медицинской помощи в наших глазах представляется законным правом, которым обладает пациент, находящийся на последней стадии своей жизни или же страдающий от необратимой патологии», — говорится в отчете «гражданской конференции», обнародованном 16 декабря 2013 года.

Самоубийство при врачебном содействии должны осуществлять только медицинские работники, даже если смертельную процедуру больной хочет совершить у себя на дому, считают французы. Чтобы такое самоубийство было возможным, человек должен принять решение по доброй воле. Его вменяемость необходимо подтвердить — с помощью консилиума, состоящего как минимум из двух врачей.

Несмотря на оживленные дебаты на эту тему, которые парламентарии вели на протяжении нескольких лет, в итоге обе палаты французского парламента поддержали законопроект, запрещающий эвтаназию, но предоставляющий врачам возможность давать больным седативные препараты до момента наступления их естественной смерти, предложенный социалистом Аленом Клейсом и представителем Союза за народное движение Жаном Леонетти. Согласно новой законодательной инициативе, отныне врачи смогут прекращать лечение, которое поддерживает жизнеспособность пациентов, в том числе искусственное восполнение потери жидкости и питание. При этом им позволяется применять обезболивающие и седативные препараты даже в том случае, если это может привести к сокращению жизни больного.

«Каждый человек должен получить право лично решать, как прожить свои последние минуты. У нашего закона одна цель: бороться с мучительными смертями, которые все еще довольно часто случаются во Франции», — заявил во время парламентского обсуждения один из авторов законопроекта, бывший мэр Пуатье Ален Клейс [8].

В большинстве прочих стран Европы разрешена лишь «пассивная эвтаназия» — то есть прекращение подачи необходимых лекарств или поддержания работы аппаратов искусственного жизнеобеспечения. В зависимости от страны, такой отказ от лечения может быть зафиксирован юридически заранее или сформулирован устно в присутствии врачей и родных. Активная эвтаназия остается под запретом — помощь при самоубийстве в Великобритании, например, наказывается тюремным заключением до 14 лет, в Италии любая эвтаназия, в том числе и прекращение лечения, приравнена к убийству и грозит тюрьмой на срок до 15 лет. В Греции и Румынии за это наказывают сроком до семи лет.

При принятии решения касательно жизни и смерти нужно помнить об общечеловеческих ценностях, и максимально обезопасить жизни людей. Даже при легализации эвтаназии, необходимо законно предписать и проконтролировать каждую сферу правоотношений. Но в конечном итоге, нельзя забывать, что к проблеме эвтаназии каждый человек подходит с точки зрения своего мировоззрения.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Даутбаева-Мухтарова А. Эвтаназия как право человека на достойную смерть // Тура би. – 2008. - № 2. – С. 61.
- [2] Иманбеккызы А. Эвтаназия таласты такырыпка айналды. – Заң. – 2015. - № 1. – С. 3.
- [3] Бэкон Ф. О достоинстве и приумножении наук. – Режим доступа: URL: <http://www.vostlit.info/Texts/rus7/Bacon/frameset2.html> - (дата обращения 17.03.2017).
- [4] Яскевич Е. Эвтаназия: за и проти // Юридическая газета. – 2009. - № 67. – С. 67.
- [5] Халелова Д.К. Эвтаназия – убийство с помощью врача // Open medical channel. – 2007. - № 5. – С.40.
- [6] Эвтаназия. – 2016. - Режим доступа: URL: <http://dogmon.org/zakone-o-proverke-sluchaev-okonchaniya-jizni-po-prosebe-pacien.html> - (дата обращения 20.03.2017).
- [7] Артемьев А. Франция готва легализовать эвтаназию. - Режим доступа: URL: <https://www.zakon.kz/4593158-francija-gotova-legalizovat-jevtanaziju.html> -(дата обращения 23.12.2016).
- [8] Во Франции запретили эвтаназию. - Режим доступа: URL: <http://www.interfax.ru/world/491956> - (дата обращения 15.01.2017).

REFERENCES

- [1] Dautbayeva-Mukhtarova A. Evtanazyakak pravo cheloveka na dostoinuu smert'. *Tura bi*. 2008. № 2. S. 61 [in Rus.].
- [2] Imanbekkyzy A. Evtanaziya talasty takyryпка ainaldy. *Zan*. 2015. № 1. S.3 [in Rus.].
- [3] Bacon F. O dostoinstve i priumnozhenii nauk. Access mode: <http://www.vostlit.info/Texts/rus7/Bacon/frameset2.html>. Accessed 01.04.2017 [in Rus.].
- [4] Yaskevich E. Evtanaziya: za i protiv. *Yuridicheskaya gazeta*. 2009. №67. S. 67. [in Rus.].
- [5] Khaelova D.K. Evtanaziya – ubiistvo s pomow'u vracha. *Open medical channel*. 2007. №5. S.40 [in Rus.].
- [6] Evtanaziya. – 2016. Access mode:<http://dogmon.org/zakone-o-proverke-sluchaev-okonchaniya-jizni-po-prosebe-pacien.html>. Accessed 28.03.2017 [in Rus.].
- [7] Artem'ev A. Franciya gotova legalizovat' evtanaziyu. Access mode: <https://www.zakon.kz/4593158-francija-gotova-legalizovat-jevtanaziju.html>. Accessed 23.12.2016. [in Rus.].
- [8] Vo Francii zapretili evtanaziyu. Access mode: <http://www.interfax.ru/world/491956> Accessed 15.01.2017 [in Rus.].

ЕУРОПА ЕЛДЕРІНДЕ ЭВТАНАЗИЯ ИНСТИТУТЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Садырбаева Ж.Қ.,

магистрант, «Халықаралық құқық» мамандығы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: mystery_girl_92@mail.ru

Тірек сөздер: Өмір сүру құқығы, эвтаназия, өлімге құқық, өзіне қолжұмсау, дәрігер көмегі.

Аңдатпа. Аталған мақалада адамның негізгі құқықтары – бізді қоршаған әлемнің басты құндылығы болып бүкіл әлемдік қоғаммен танылған адамның өмір сүруге құқығы қарастырылған. Алайда, осыған қоса тек қана өмірді сақтап қалу мәселесі емес, абыроймен өмір сүру мәселесі пайда болды. Бұл өз кезегінде өмір сүрудің сапасы мен оған гуманистік қарым-қатынас туралы қоғам алдына жаңа таласты тақырып тудыруда. Басқаша айтқанда, егер де адам абыроймен өмір сүруге құқылы болса, оның дәл осылай абыроймен өлуге құқығы бар ма? Ол өз бетімен өмірінің аяқталуын (тоқтауын) таңдай немесе тағайындай ала ма? Егер де бұл мәселенің жауабы оңтайлы болса, онда адамның тек өмір сүру құқығы ғана емес, сондай-ақ өлімге де құқығы заңнамалық деңгейде бекітілуі тиіс емес пе?

Статья поступила 14.02.2017 г.

INTERNATIONAL LEGAL PROBLEMS OF COMBATING CRIMES IN THE FIELD OF INFORMATION AND COMMUNICATION

Turganbayev M.,

master's degree student, specialty "International Law",
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: muhammedzhan@list.ru

Keywords: Cybercrime, Legal system, government, International harmonization

Abstract. This article reviews the international impetus of criminal law reform in combating cybercrime. This article classifies actions of international harmonization into professional, regional, multinational and global actions, summarizes the major concerns of these actions, and concludes the influence of the Convention on Cybercrime on state and international levels of legal countermeasure. The article also points out the limitations of the previous actions and anticipates the United Nations to play a more important role.

УДК 327

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ В СФЕРЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И СВЯЗИ

Турганбаев М.,

магистрант, специальность «Международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: muhammedzhan@list.ru

Ключевые слова: киберпреступность, правовая система, правительство, международная гармонизация.

Аннотация. В данной статье рассматривается международный импульс реформы уголовного законодательства в борьбе с киберпреступностью. В этой статье классифицируются действия по международной гармонизации на профессиональные,

региональные, многонациональные и глобальные действия, кратко излагаются основные проблемы этих действий и делается заключение о влиянии Конвенции о киберпреступности на государственный и международный уровни правовой контрмеры. В этой статье также указываются ограничения предыдущих действий и предполагается, что Организация Объединенных Наций будет играть более важную роль.

На протяжении многих лет международное сотрудничество в области киберпреступности «было очень активным и всеобъемлющим». Тем не менее, международный уровень консенсуса по уголовному праву не был достигнут. Успешными примерами стали криминализация военных преступлений, преступлений против мира, преступлений против человечности, геноцида, пыток и других преступлений. Применение соответствующих соглашений в конкретных судах продемонстрировало, что международный форум может получить определенные достижения до принятия законодательства на национальном уровне. Традиционное международное уголовное право направлено на гармонизацию материального права и координирование процессуального права в отношении правонарушений, которые существовали в обществе с момента возникновения человечества. В настоящее время страны стремятся реализовать это международное соглашение о преступлениях с историей только несколько десятилетий. Беспокойство об успехе, отсутствие судебной практики, отсутствие накопления опыта и знаний, отчуждение между законодательной властью и широкой общественностью и различные интересы между различными странами, все вызывают международный консенсус в его самой низкой форме. Неизбежно, что на этапе разработки, особенно после того, как Конвенция о киберпреступности была открыта для подписания, многие комментаторы опубликовали свою оценку и критику [1]. В сочетании с другим прогрессом, достигнутым в области международной гармонизации, наиболее важной нерешенной проблемой может быть ограниченное участие и ограниченный консенсус.

Во-первых, международное согласование до сих пор было, прежде всего, форумом развитых стран. Рабочим механизмом эффективного международного договора является для всех подписавших его стран принятие эффективных мер и сохранение общего театра действий. Договор не направлен на какую-либо третью сторону, и поэтому третья сторона не ограничена им. Страны-участницы Конвенции о киберпреступности ограничены и представляют лишь ограниченное население. Наряду с развитием Интернета в глобальном масштабе, количество киберпреступлений будет коррелировать с базой населения проникновения Интернета и глобальной популяционной базой. Большинство нынешних международных мер по гармонизации не

включали страны с самым большим населением. Это делает меры менее эффективными. Учитывая особенности киберпреступности, «безопасную гавань для преступников» можно устранить, только когда почти все суверенные государства имеют доступ к одному соглашению, и почти все онлайн-пользователи могут пользоваться полномочиями правоохранительных органов. Хотя международный документ может быть смоделирован государствами-членами при принятии внутреннего законодательства, нельзя ожидать слишком больших ожиданий в отношении своевременного обновления в том же темпе, когда речь идет о международных мерах.

Во-вторых, еще одним ограничением является достижение более низкого уровня консенсуса. В отличие от традиционных преступлений в международном уголовном праве, которые редко были оштрафованы во внутреннем законодательстве, киберпреступность первоначально была разработана в законодательстве на национальном уровне. Во многих странах внутреннее законодательство о преступлениях, таких как геноцид, преступление против мира и аналогичные виды преступлений, не произошло до того, как страны были обязаны соблюдать международные договоры. Ситуация киберпреступности заключается в том, что страны, которые уже приняли законы, помогли или заставили страны, которые еще не приняли законы, прийти к консенсусу. В целом, международное сотрудничество в предотвращении киберпреступности более вяло, чем внутреннее законодательство; Его влияние на национальное законодательство, тем не менее, неоспоримо. В национальные законы следует внести поправки в соответствии с международными документами, с тем чтобы можно было эффективно осуществлять меры, предусмотренные в международных документах. Соглашение о более широком круге вопросов в области киберпреступности также необходимо для обеспечения эффективного соблюдения законов. Однако такого соглашения все еще не хватает. Усилия различных международных организаций должны быть интегрированы в более единую акцию.

В-третьих, как ни странно, существует тенденция к плюрализации международной гармонизации. В регулировании или дерегулировании информационного сообщества различные группы интересов остаются в разных точках зрения. При криминализации и декриминализации онлайн-деятельности разные игроки придерживаются разных мнений. Различные организации предлагают контрмеры в интересах определенного числа своих государств-членов. Тем не менее другие организации выступают против любых планов по ограничению свободного использования информационных систем. Механизм состоит в том, что, хотя одна группа интересов озабочена неправильным использованием информационных систем, другая

группа может сосредоточиться на побочном эффекте действий против злоупотреблений. Различные международные меры гармонизации полны компромисса интересов и противопоставления полномочий. Этот марафонский процесс переговоров унаследовал присущий ей стиль международных действий.

В-четвертых, еще одной тенденцией является регуляризация международной гармонизации [2]. Эффект международной гармонизации менее значителен по сравнению с усилиями. Роль ООН как универсальной международной организации кажется ограниченной в организации международного договора в этой области. Если частый «призыв» Организации Объединенных Наций не побуждает государства-члены к принятию законов о киберпреступности, универсальное соглашение было бы лучшей альтернативой в продвижении консенсуса. У Организации Объединенных Наций может быть возможность включить консенсус, достигнутый в других областях, в вышеупомянутую объединенную акцию.

Конвенция о киберпреступности признана важной вехой в сфере международного согласования законодательства о киберпреступности. Однако, помимо того факта, что это представляет собой значительный шаг вперед, многие государства должны будут подписать Конвенцию и выполнять свои мандаты, чтобы служить сдерживающим фактором. Международная гармонизация, основанная на конвенции, явно ограничена и должна обязательно распространяться на большее число государств-участников с еще более широким кругом вопросов. Окончательный результат должен быть достигнут только через универсальное соглашение о борьбе с киберпреступностью. У Организации Объединенных Наций может быть более высокий потенциал для осуществления таких универсальных мер. Однако мы не должны ожидать мгновенной реакции от какой-либо из международных организаций, поскольку не слишком много внимания и интересов этих международных организаций сосредоточено на проблеме преступности или именно на киберпреступности. Несмотря на то, что эти организации посвящены работе с более важными международными делами, угрозы в отношении важной информационной инфраструктуры станут более серьезными, пока они не будут перечислены в верхней части графика этих организаций. Следовательно, развитие международного уровня сознания и международного уровня требует национального уровня сознания по-прежнему являются основанием для эффективных действий. Необходимо пересмотреть и, по мере необходимости, обновить существующие международно-правовые рамки, предложив форум для более широкой международной дискуссии, в котором будет изложена перспектива расширения и развития международного сотрудничества

правоохранительных органов между национальными органами. Этому развитию следует учесть влияние новых и возникающих вопросов в отношении международного сотрудничества правоохранительных органов с рекомендациями по созданию потенциала, которые должны проявлять равную озабоченность положением в странах на разных этапах развития, с тем чтобы избежать отсутствия будущего Будущее информационного хаоса.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Арчик К. Киберпреступность: Конвенция Совета Европы, Отчет CRS для Конгресса. Код заказа RS21208, Исследовательская служба Конгресса, 22 июля. – Брюссель, 2004.

[2] Буш Дж. Послание в Сенат Соединенных Штатов Америки по Конвенции о киберпреступности. Канцелярия пресс-секретаря, 17 ноября. – Нью-Йорк, 2003.

REFERENCES

[1] Archick K. (2004). Kiberprestupnost': Konvenciya Soveta Evropy, Otchet CRS dlya Kongressa. Kod zakaza RS21208, Issledovatel'skaya sluzhba Kongressa, 22 iyulya. Brussel', 2004 [in Rus.].

[2] Bush G.W. Poslanie v Senat Soedinennyh Shtatov Ameriki po Konvencii o kiberprestupnosti, Kancelyariya press-sekretarya, 17 noyabrya. New York, 2003 [in Rus.].

АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ БАЙЛАНЫС САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚЫЛМЫСҚА ҚАРСЫ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ

Турганбаев М.,

халықаралық құқық магистранты,
Абылай хан атындағы Қазақ ХҚ және ӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: muhammedzhan@list.ru

Тірек сөздер: Кибер қылмыс, құқықтық жүйе, мемлекет, халықаралық үйлестіру
Аңдатпа. Бұл мақалада киберқылмыспен күрес саласындағы қылмыстық құқықтық реформа халықаралық серпін қарастырады. Бұл мақалада, кәсіби аймақтық, көпұлтты және жаһандық іс-шаралар халықаралық үйлестіру іс-шараларды жіктейді, осы іс-әрекеттердің негізгі алаңдаушылық қорытындылайды және заңды қарсы мемлекеттік және халықаралық деңгейде қылмыс туралы Конвенцияның әсер жасасады. Мақала, сондай-ақ алдыңғы іс-шаралар шектеулер көрсетеді және неғұрлым маңызды рөл атқаратын Біріккен Ұлттар күтуде.

Статья поступила 14.02.2017 г.

**SOME CHARACTERISTICS AND PECULIARITIES OF WTO LAW IN THE OF
PARTICIPATION ON THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN THE EURASIAN
ECONOMIC COMMUNITY**

Tuyakbayev M.O.,

Ablai Khan KazUIRandWL in the specialty “International law”

Undergraduate of the 1st course, e-mail: nur----zhan@mail.ru

Aitzhan.E.,

doctor of Law Sciences, Professor, KazUIR & WL named after Ablai Khan,

“International law”, associate Professor

Keywords: international trade, supranational institution, special customs status, economic factor, duty payments, integration associations, economic union, investment environment, tariff rates, external trade.

Abstract. In this article discusses some of the characteristics and features of WTO law in the conditions of participation in the Republic of Kazakhstan EAEC.

ӘӨЖ 327

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕУРАЗӘҚ ҚАТЫСУ ЖАҒДАЙЫНДА
ДСҮ ҚҰҚЫҒЫНЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН СИПАТТАМАЛАРЫ**

Туякбаев М.О.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,

«Халықаралық құқық» мамандығы бойынша 1-курс магистранты,

e-mail: nur----zhan@mail.ru

Айтжан Б.Е.,

заң ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,

«Халықаралық құқық» кафедрасының доценті

Тірек сөздер: Халықаралық сауда, мемлекетүстілік институт, ерекше кедендік мәртебе, экономикалық фактор, баж төлемдері, интеграциялық бірігулер, экономикалық одақ, инвестициялық орта, тарифтік өлшемдер, сыртқы сауда.

Андағна. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының ЕурАзӘҚ қатысу жағдайында ДСҮ құқығының кейбір ерекшеліктері мен сипаттамалары қарастырылған.

Сонғы кездері халықаралық сауда мемлекеттер арасындағы саяси күрестің үлкен нысаны болып отыр, өйткені ол ұлттық нарықтар арасындағы экономикалық факторлармен кірістерді бөлуде елеулі ықпал жасауда. Сауданың саяси жағы санкциялар, тарифтік емес бөгеттер және шектеулер, қақтығыстармен бірге басқа ад әділетті сауда жасау қағидаларының бұзылуы түрінде көбірек көрініп келеді. Көптеген жағдайларда, бұндай құбылыстар мемлекеттік жүйелердің саяси, мәдени, діни немесе өркениеттік құндылықтарының тұрақты айырмашылықтарымен байланысты.

Халықаралық сауда экономикалық факторлардың нарықтық бөлінуіне ықпалетеді (материалдық капитал, ресурстар). Атап айтқанда, ол жанама түрде экспортқа бағдарланған өндірістерде

пайдаланылатын экономикалық факторлар тұтынуын көбейтеді, және, керісінше, өндірісте қолданылатын импортпен бәсекелес экономикалық факторларға сұранысты төмендетеді. Демек, халықаралық сауда салыстырмалы тапшы тауарлар бағасын арттырады және профицит, яғни артық тауарлардың бағасын төмендетеді. Нәтижесінде, экономика кәсіпкерлерге әсер ететін жаңа нарықтық сигналдар мен мүмкіндіктерге қайта түзетіледі. Халықаралық саудада мемлекеттің рөлі оның институттары мен шаралары арқылы жүзеге асатын сыртқы сауда саясатында көрінеді, ол өз кезегінде мемлекеттің егеменді аумағында және оның сыртында да жүктер, қызметтер, капиталдар, жұмыс күшінің еркін қозғалысын жеңілдетеді. Мемлекет өзінің стратегиясын орындау үшін, сондай-ақ бизнес бастамаларын ілгерілетуде халықаралық сауданың барлық артықшылықтарын толық көлемде пайдалану қажет.

Қазақстанның сыртқы сауда саясаты құралдармен және шаралармен екі негізгі сегментке саралануы және бағытталуы керек:

- даму стратегиясы, ішкі нарықтың дамуына, өңдеуші сектордың салаларын жаңғырту және қайта құрылымдауға бағытталған. Бұнда экономикалық қызмет түрлері мен бастапқылық салаларын дамыту үшін көпшілікке қолжетімді ынталандыру шаралары басым.

- жеке компаниялардың бизнес бастамалары, олардың мүдделерін қорғау, сыртқы нарықта қолдау көрсету. Бұнда, ең алдымен, экономикалық мүдделерді қорғау және селективті қолдау шаралары қолданылады [1].

Қазақстанның сыртқы саясатының басты міндеті ұлттық заңнамалар нормаларын ДСҰ-мен көзделген халықаралық сауда ережелерімен сәйкестендіруге алып келу. Еуразиялық экономикалық қауымдастық (ЕурАзЭҚ) қызметінің тәжірибесі көрсетіп отырғандай, ЕурАзЭҚ нормативтік тәртібінің құрылуы кезінде отандық бизнестің мүдделерін сақтап қалуға және нақты компанияларды даулы кездерде қорғауда осы нормаларды пайдалануға қазіргі кездегі институттардың күштері жеткіліксіз. ЕурАзЭҚ институционалдық құрылымы арнайы мемлекетүстілік органдарды құруды көздейді. Бұл құрылымдарға елдер саясатын үйлестіру өкілеттіліктері берілген. Бірақ, кейбір функцияларды мемлекетүстілік органдарға бергеніне қарамастан, Қазақстан экономикасын санкция және қысымнан қорғау үшін парапар шаралар қолдануға құқылы, ең алдымен, Ресей сияқты үлкен сауда әріптесінің жағынан. ЕурАзЭҚ Қазақстанды өзінің стратегиялық және бастапқылық мақсаттарына сәйкес өз өнеркәсібін дамыту

мүмкіндіктерінен айырмауы керек. Мемлекеттердің бәсекелестігі өнеркәсіптік саясатты келісіп жүргізу идеясын ымырасыз қабылдамайды. Атап айтқанда, Қазақстан үшін ЕурАзЭҚ шеңберінде өңдеуші өнеркәсіпті қорғау мақсаты маңызды, сонымен қатар, жеке компаниялардың банкротқа ұшырау, моралдық және физикалық тозу қаупін төмендету қажет.

Проблема болып, Ресей 2012 жылы ДСҰ-на өзіне мейлінше қолайлы шарттармен ұйымға кіру туралы келісімге қолжеткізе білді, атап айтқанда, машина жасау және ауыл шаруашылығы өнімдері бойынша кедендік әкелім баждарын ең жоғарғы төлеммен саудалап алды. Ең жоғарғы кіргізу баж төлемдерінің негізі ретінде ресейлік тарифтер алынды.

Қазақстанда өзінің дамыған машиан жасау саласы болмады және сондықтан, ең төмен кедендік төлемдер оған тіпті тиімді. Мәселен, олар кәсіпорындарға өндірістік мақсаттарға ие өнімдер үшін артық төлемеуге мүмкіндік береді, ол өз кезегінде іскерлік және тұтынушылық белсенділікті ынталандырады. Ал, Ресей болса Батыспен әзірге бәсекеге қабілетті емес өзінің машина жасау өнеркәсібін қорғауға мәжбүр болды. Нәтижесінде Қазақстан ДСҰ-на мүше болып кіргеннен кейін ЕурАзЭҚ-ның біртұтас кедендік кенестігінде тесік пайда болуы мүмкін, ол арқылы ең төмен баждармен кіргізілген тауарлар Ресейге және одақтың басқа да мүшелеріне ағылып кетер еді. Оның үстіне, АҚШ және ЕО халық саны 170 млн. адамнан асатын ЕурАзЭҚ-ның ішкі нарығына жеңіл қолжетімділік алу үшін Қазақстанның ДСҰ-мен келіссөздерін пайдаланып қалуға тырысты. Келіссөздердің ақырғы бөлігінде, Батыста бұндай жоспардың болуын қазақстандық және ресейлік шенеуніктер мен сарапшылар бірнеше рет айтқан болатын.

Көптеген тауарлық айқындамалар бойынша әкелім баждары Қазақстан үшін ЕурАзЭҚ-ның Біртұтас кедендік тарифіне қарағанда анағұрлым төмен екендігі айғарылды. ДСҰ-на толық қосылғаннан кейін Қазақстан үшін орта өлшемді тариф 10,4%-дан 6,5%-ке төмендейді, ал ол шын мәнінде «одаққа дейнгі» деңгейге қайтарылды. Сонымен бірге, ауыл шаруашылық өнімдері бойынша Қазақстан үшін орташа тариф 10,2%-ды құрайды, ал Евразиялық одақтың басқа мемлекеттері үшін бұл көрсеткіш 17% және өнеркәсіп өнімдері үшін тиісінше 5,6% және 8,7%. Жалпы алғанда, Қазақстаннан ЕурАзЭҚ-ның БКТ-нен 3512 тауарлық айқындамалар бойынша алып қойылады, оның ішінде автомобильдер, азық-түлік, орман материалдары, зергерлік бұйымдар, сым, сусындар және т.б. тауарлар. Сонымен

қатар, ел ішкі нарықта жұмыс жағдайларын ырықтандыруды уәде етті. Нәтижесінде, Қазақстан ДСҰ-на қосылған сәттен бастап 2,5 жылдан кейін шетелдік компаниялар жеркілікті қалааралық және халықаралық байланыстарды сатып ала алады, ал шетелдік банктер 5 жылдан кейін өздерінің филиалдарын тікелей ашу және елімізде банктік бизнес жүргізу құқығына ие болады [2].

Қазақстанның мүшелігін екі одақтада біріктіру мақсатында Евразиялық одақтың мүшелері еліміз үшін ерекше кедендік мәртебе беруге келісті. Астана ең төменгі әкелім баждарымен импортталған өнімдерді ЕурАзЭҚ-ның басқа мемлекеттеріне кері экспорттауды болдырмауға міндетін алды. Осы мақсатта, электрондық шот-фактура (ЭШФ) негізінде арнайы есепке алу жүйесін құру жоспарланып отыр, оның деректерімен ЕурАзЭҚ мемлекеттерінің құзіретті органдары нақты уақыт режимінде алмасып отырады. Қазақстаннан ЕурАзЭҚ-тың басқа мемлекеттеріне алып қою тізіміне кіретін тауарлар әкелінген кезде, олар жайлы мағұлмат тауарлар үшінші елдерден әкелінгендігі жайлы есепке алу жүйесіне ставка жайлы кедендік дерекке байлау арқылы енгізіледі. Одақтың басқа мемлекеттеріне тауарлардың қозғалысы үшін арнайы тасымалдау құжаты керек болады. ЕурАзЭҚ-ның ішкі шекараларында кедендік бақылау қайта орнатылмайды, бірақ бақылау қызметтері алып қою тізіміндегі тауарларды бақылай алады, ал кедендіктер тауарларды шағарғаннан кейін бақылау элементтерін қолданатын болады. Сонымен бірге, Қазақстан ветеринарлық бақылауға жататын тауарлардың әкелімін бодырмауды міндет қылып алды.

Бұндай шешім, шамасы, Астана мен Мәскеу арасында Қазақстанның ДСҰ-на кіруіне байланысты қорытынды құжаттарға қол қойғанға дейін әзірленген сияқты. Ресей осы ұйымның мүшесі болғандықтан Қазақстанның оған кіруіне кедергі жасай алмады, жасағысыда келмеді. Сонымен қатар, Ресей өзіне саудалап алған тариф деңгейін елімізге жасап бере алмады. Сондықтан, тек жалғыз шешім ретінде Қазақстанда арнайы кедендік режимін орнату болды, ол өз кезегінде елімізге бір уақытта ЕурАзЭҚ мен ДСҰ-ның мүшесі болуға мүмкіндік берді.

Алайда, әкелім баждарының әртүрлі деңгейі ЕурАзЭҚ идеологиясына қайшы келуде, атап айтқанда, оны құру кезінде көзделген біріңғай кедендік аумақты қалыптастыру мақсаттарына. Әзірге, Біріңғай кедендік тарифтен алып қою тізімі ЕурАзЭҚ-тың жаңа мүшелерінің экономикасы одақ шеңберінде жұмыс шарттарына бейімделу үшін

орнатылып келді және ол шектелген уақыт бөлігінде әрекет жасады. Мәселен, Қырғызстан 5 жылға дейін 300-ге жуық кедендік тауарлар түрлеріне кедендік жеңілдіктер алды. Ал, Қазақстан болса, БКТ-тен ерекшеленетін кедендік тариф құрып жатыр, ол еліміздің басқа бірігуде болғандығымен байланысты. Сонда да, тұтастай алғанда, ЕурАзЭҚ-ның барлық мүшелері Қазақстанның ДСҰ-мен ЕурАзЭҚ-да қатысу шарттарын әділетті деп қабылдағанымен, болашақта кедендік баждарды теңестіру сұрағы туындайды.

ЕурАзЭҚ-ның ішіндегі өнеркәсіптік ынтымақтастықтың баяулауы шартында (Ресейдің тиімсіз экономикалық саясаты арқасында) сыртқы сауданы ырықтандыру ішкі экономикалық жай-күйіге аз әсер етеді. Деструктивті реформалар кезінде өздерін сақтап қала алған өндірістер, өздерінің ресурстық күші арқасында әлі күнге дейін өмір сүріп келеді. Ал, жаңа өндірістер өздерінің әзірге практикалық болмауынан ішкі нарық ашықтығының ұлғаюынан зардап шекпейді. Оның үстіне, қолдампаздықтың бастапқы деңгейі, оны одан әрі қысқарту, жағдайды онша өзгерпейтін деңгейде, яғни өте төмен. Алайда, ЕурАзЭҚ аумағында ұзақ мерзімді перспективада өнеркәсіптік кешен құрылған жағдайда, сыртқы әлеммен сауда әрекеттесу режимін өзгертуге тура келеді.

Бұл жағдайда, бұрынқолжеткізілген келісімдерді, жиі бір жақты тәртіпте, қайта қарау керек болады. Евразиялық экономикалық одақтың мемлекеттері ДСҰ-нан шығуына мәжбүр болатындығын жоққа шығаруға болмайды.

Сонғы жылдардағы ЕурАзЭҚ барлық мемлекеттерінің валюталары доллар мен евроға қатынасы күрт құлауы, ішкі нарықты кедендік әкелім баждарымен қорғау сұрағын айтарлықтай өткір қылмады. Бірақ, дағдарыс аяқталғаннан кейін және экономиканың өсуі қайта басталғаннан кейін, оларды тарифтік қорғау мәселесі қайта өзекті болады.

Қазақстанның ДСҰ-на кіруі ЕурАзЭҚ шеңберінде келіссөздер ұстанымдарын нығайтуға және өзара сауда да, басқа мүшелердің мүдделерін қорғауға құқытық негіз құрады. ЕурАзЭҚ-қа қатысушы мемлекеттер арасында, ДСҰ-ның ережелері мен қағидаларына сәйкес келетін өзара тиімді сауда-экономикалық қарым-қатынас орнауы керек [3].

ДСҰ-ның артықшылықтары

- Барлық мемлекеттер халықаралық саудадан ұтыс алады;
- Ұтыстар ашық жүйе арқылы оңтайландырылған, ол өз кезегінде

әр мемлекетке өзінің үздік жасайтынына мамандандырылуға мүмкіндік береді;

- Халықаралық сауда үкіметпен емес, фирмалармен жүзеге асады;
- Сауда келісімдері фирмалардың емес, үкіметтің іс-шараларын реттейді;
- Үкімет үнемі ашықтық және қорғау арасында тепе-теңдік іздеуге міндетті.

Қазақстанның ДСҰ-на кіруіндегі кемшіліктерге мыналарды жатқызсақ болады:

1) Әлемдік нарықта Қазақстан негізінен шикізат ретінде ұсынылған- жоғары технологиялық өнімдер экспортының көлемі мен ауқымы аз болып табылады.

2) ДСҰ-дағы мүшелік шағын бизнесті олардың меңгерген экономикалық секторларынан ығыстырып тастайды:

- импорттық баждарды алып тастау,
- мемлекеттік субсидияларды қысқарту,

сонымен қатар, автокұрылысшылардың, дәрі-дәрмек, жиһаз, тоқыма, киім-кешек өндірушілердің, бірақ ең бастысы ауыл шаруашылығын өндірушілердің мүдделерін қозғайтын болады.

Қазақстанда өздерінің тауарларын тасымалдау үшін қосымша және тиімді жолдары болады. Бұл, әсіресе, сыртқы сауданың отандық тауарлармен дамуында маңызды. Қазақстан үшін ДСҰ инвестициялар тарту тұрғысынан маңызды, ең алдымен жоғарғы технологиялық өндірістерді өндіруді дамытуда және өңдеу өнеркәсібінде маңызды. Сауда дауларына қатысты ДСҰ-ның режимі үлкен маңызға ие болуы мүмкін, әсіресе, Қазақстанның экспорттық тауарларға қатысты қолданылатын демпингке қатысты істерді қарауға маңызды. ДСҰ-да мүшелік сауда-саяси дауларды осы ұйымда қарастырылған тәртіптер арқылы неғұрлым әділ шешуге мүмкіндік береді.

ДСҰ-на кіру арқылы, еліміз әлемдік сауданы реттейтін нормаларды жасап шығаруға қатыса алады, әрине, өзіміздің ұлттық мүддемізді ескеру арқылы жасалады. ДСҰ мүшелері мемлекеттерінің ниеттері жайлы және сыртқы экономикалық саясат туралы оперативті ақпаратқа қол жеткізу мүмкіндігі туады, ал ол соңында неғұрлым тиімді сауда саясатын жүргізуге жол ашады. Сондай-ақ, отандық тұтынушы импорттың ұлғаюымен байланысты ең төменгі бағамен және кең ауқымды ассортимент тауарларға қол жеткізе алады. ДСҰ шеңберінде Қазақстандық компаниялар шетелдіктермен бәсекеге түсе алады. Олардың өнімдері Батыс елдерінде сұранысқа ие болады.

Сарапшылардың ойы бойынша, қазір Қазақстан үшін ДСҰ-на кіретін нағыз уақыт. Бұл елімізге экспорттық өнімдерді көбейтуге көмектеседі. Қазақстан, кем дегенде, он халықаралық корпорацияларды елдің өңдеуші секторында экспорттық тауарларды құру мақсатында тартуды көздеп отыр, ал бұл мемлекетімізге ДСҰ-на мүшелігі тұрғысынан әлемдік нарыққа шығуға өз септігін тигізеді. Реформа аумағында салықтық және кедендік саясат пен тіртіпті оңтайландыру ұсынылып отыр. ДСҰ-бұл әлемдік жаһанданудың ең маңызды инструменті. Қазақстан бірқатар артықшылықтарға қол жеткізе алды. Атап айтқанда, фермерлер субсидиялау құқығын сақтап қалды. Өйткені, Астана ДСҰ-ның нормалары бойынша ауыл шаруашылығын қолдаудан бас тарту керек болатын. Сонымен бірге, билік өнеркәсіптік секторға көмектесуді одан әрі жалғастыра береді. Бірақ, осымен бірге, Қазақстан өзінің кейбір нормаларын ДСҰ-ның тәртіптерімен сәйкестендіруге уәде берді [4].

Үкімет ЕурАзЭҚ-тың нарығын еліміздің экономикасының дамуының жалғыз ғана басым бағыты ретіндегі дәстүрлі түсінігінен арылуы қажет, оның орнына сыртқы сауда географиясын кеңейтуге ұмтылу керек. ЕурАзЭҚ шеңберіндегі сауда да байланып қалмай, Ресеймен өзара сауда жасаудағы тәуекелдіктерді азайту, Қытайға, Иранға, сонымен қатар, Кавказға және Орталық Азия мемлекеттеріне де экспортты әртараптандыру аса маңызды болып табылады. Экономикалық интеграцияларды аумақтық сауда келісімдер шеңберінде дамыту өмірлік маңызға ие, оның ішінде, өзара сауданы еркін сауда аймағы форматында ұлғайту керек. ЕСА мемлекеттері үшінші мемлекеттерге қатысты сауда саясатын тәуелсіз жүсеге асырғандықан, әдетте, олар қатты интеграциялық форматтан бас тартады. Қазақстан Ресейге қатты экономикалық байланып қалмай, сыртқы сауда да өзінің пайдасын көру керек, ол өз орайында еркін сауда әріптестерді таңдау және солармен өзара тиімді экономикалық қатынастарды ешқандай интеграцияға, тіпті кедендік одақ форматқа да лебіз білдірмей құрастыруды білдіреді [5].

Әлемдік үрдістерге бағыт алып, экономикалық интеграциядағы дәстүрлі ойлауды бұзу қажет, өзара сауданы ұлғайтудың жаңа мүмкіндіктерін іздеу керек.

ЕурАзЭҚ-тағы ортақ нарықтан, оның ішінде, біршама үлкен, бірақ тұрақсыз Ресей нарығынан да бас тартпай, Қазақстан өзінің сыртқы саудасын кеңейтіп және басқа да аймақтық сауда келісімдеріне қатысуы қажет. Сонымен қоса, үшінші мемлекеттермен сыртқы сауда қарым-қатынасын дамыту және кеңейту керек, әсіресе, жоғарғы шекті өнімдермен саудаласу қатынасында. Осындай мүмкіндіктерді

ДСҰ-да мүшелік болу береді, сонымен бірге, халықаралық сауда қатынастарында және экономикалық жобаларда қатысуға жол ашады, сыртқы сауданы жалғастыруды ырықтандыруда ерік береді.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Фомичев В. И. Международная торговля: учебник. – М.: ИНФРА, 2000.
- [2] Решение Высшего Евразийского экономического совета N 22 от 16 октября 2015 года «О некоторых вопросах, связанных с присоединением Республики Казахстан к Всемирной торговой организации». – М., 2015.
- [3] ВТО и Таможенный союз: перспективы интеграционного сотрудничества: Матер. IV Междунар. науч.-практ. конф. студентов, магистрантов, аспирантов, преподавателей, практических работников. Саратов 27 мая 2013. - Саратов: Саратовский источник, 2013. - 137 с.
- [4] Официальный сайт Всемирной торговой организации. - Режим доступа URL: <http://www.wto.org> - (дата обращения 12.3.2017).
- [5] Официальный сайт Евразийской экономической комиссии. - Режим доступа URL: <http://www.eurasiancommission.org> - (дата обращения 12.3.2017).

REFERENCES

- [1] Fomichev V.I. Vsemirnoj torgovoj organizacii. M., INFRA, 2000 [in Rus.].
- [2] Reshenie Vysshego Evrazijskogo ehkonomicheskogo soveta N 22 ot 16 oktyabrya 2015 goda «O nekotoryh voprosah, svyazannyh s prisoedineniem Respubliki Kazahstan k Vsemirnoj torgovoj organizacii». M., 2015 [in Rus.].
- [3] VTO i Tamozhennyj soyuz: perspektivy integracionnogo sotrudnichestva: Mater. IV Mezhdunar. nauch.-prakt.konf. studentov, magistrantov, aspirantov, преподаvatelej, prakticheskikh rabotnikov. Saratov 27 maya 2013. Saratov: Saratovskij istochnik, 2013. 137 s. [in Rus.].
- [4] Oficial'nyj sajt Vsemirnoj torgovoj organizacii. Rezhim dostupa URL: <http://www.wto.org>. Data obrashcheniya 12.3.2017 [in Rus.].
- [5] Oficial'nyj sajt Evrazijskoj ehkonomicheskoy komissii. Rezhim dostupa URL: <http://www.eurasiancommission.org>. Data obrashcheniya 12.3.2017 [in Rus.].

НЕКОТОРЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ОСОБЕННОСТИ ПРАВА ВТО В УСЛОВИЯХ УЧАСТИЯ В ЕВРАЗЭС РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Туякбаев М.О.,

магистрант 1 курса специальности «Международное право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: nur---zhan@mail.ru

Айтжан Б.Е.,

к.ю.н., доцент кафедры «Международное право»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Ключевые слова. Международная торговля, надгосударственные институт, особый таможенный статус, экономический фактор, пошлинные платежи, интеграционные объединения, экономический союз, инвестиционная среда, тарифные ставки, внешняя торговля.

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые черты и особенности права ВТО в условиях участия в ЕАЭС Республики Казахстан.

Статья поступила 14.03.2017 г.

SPECIFICITY OF THE NORWEGIAN SYSTEM OF FINANCING SCIENTIFIC RESEARCH

Johansson Sophie,

Ablai Khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan, e-mail: gambitya@yahoo.com

Keywords: economic model, R&D, oil industry, modernization, innovation policy.

Abstract: This article examines the role of fundamental research, which is important for all spheres of society and is an indispensable factor for higher education and training of scientific personnel. In addition, in Norway, fundamental research has laid the foundation for creating wealth in industries such as oil and gas and aluminum industries and aquaculture.

In Norway, the cost of basic research accounts for about 18 percent of all current expenditure on research activities. On an international scale, this is a fairly modest figure, but this is due to the fact that in the area of Norwegian entrepreneurship there are only a few companies that are large enough and have sufficient resources to conduct their own fundamental research. A little less than 7 percent of basic research in Norway is conducted in the private sector, while almost three quarters of studies are conducted in universities and university colleges.

УДК 330.322.54

СПЕЦИФИКА НОРВЕЖСКОЙ СИСТЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Йоханссон Софи,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан, e-mail: gambitya@yahoo.com

Ключевые слова: Экономическая модель, НИОКР, нефтяная промышленность, модернизация, инновационная политика.

Аннотация. В данной статье рассматриваются роль фундаментальных исследований, которые имеют важное значение для всех сфер жизни общества и являются необходимым фактором высшего образования и подготовки научных кадров. Кроме того, в Норвегии фундаментальные исследования заложили основу создания богатств в таких отраслях, как нефтегазовая и алюминиевая промышленность и аквакультура.

В Норвегии расходы на фундаментальные исследования составляют около 18 процентов от всех текущих расходов на научно-исследовательскую деятельность. В международном масштабе это довольно скромная цифра, но это объясняется тем фактом, что в сфере норвежского предпринимательства существует лишь немного компаний, достаточно крупных и обладающих достаточными ресурсами для того, чтобы проводить собственные фундаментальные исследования. Немногим менее 7 процентов фундаментальных исследований в Норвегии проводится в частном секторе, тогда как почти три четверти исследований проводится в университетах и университетских колледжах.

Норвежский социально-экономическая модель основана на чрезвычайно богатых запасах нефти и газа. Согласно последним оценкам, добыча нефти и минералов составляет почти половину норвежского экспорта. В результате большой заинтересованности государства в нефтяной промышленности, нефтяные доходы представляют не менее одной пятой от общего объема государственных доходов, помимо нефти, норвежская промышленность имеет традиционные твердые

в судостроении, транспорте и логистике, но Норвегия не является основной промышленной державой.

Скорее всего, Норвегия выделяется как инновационно отстающая страна, с небольшими секторами высоких технологий, оно также имеет ограниченные инвестиции в научных исследованиях и разработках по сравнению с другими странами региона.

Норвежские компании, ориентированы на внутренний рынок и выполняют большую часть своих НИОКР в Норвегии, а не - как это делают шведские или финские фирмы - в рамках международных сетей научного образования. Для того, чтобы компенсировать ограниченные инвестиции в корпоративных исследованиях и разработках, был создан большой сектор научно-исследовательских институтов, на них приходится около четверти всех расходов страны на НИОКР [1, с. 16]. Поэтому Норвежская инновационная система отличается от других скандинавских стран, через ее большую зависимость от государственных усилий, как это имело место на протяжении всего послевоенного периода. Состояние-центрированной модели развития, с частным сектором играет лишь вспомогательную и второстепенную роль в процессе модернизации государства.

Экономическое развитие в Норвегии в последние десятилетия было более стабильным, чем в других скандинавских странах. Расширение основанной на кредитах норвежской экономики в 1980-е годы, была аналогичной той, которая в Финляндии и Швеции, но, когда экономический бум закончился в начале 1990-х годов оно справилось без серьезных последствий, в отличии от других скандинавских стран. После децентрализации производственных отношений переговоры сейчас ведутся на уровне отраслей. Существует общее согласие, направленное на сохранение заработной платы на том же уровне, как у торговых партнеров Норвегии.

Модель благосостояния остается относительно неизменным в течение 1980-х и 1990-х годов, и оно стало более щедрым, например, в родительском страховании. Безработица никогда не достигала более высокого уровня, чем на 5 процентов и продолжает находиться на этом уровне с 1990-х годов. На основе запасов нефти, норвежские государственные финансы остаются основой государственного бюджета.

Норвежская стратегия модернизации следовало примерно по той же схеме, как и в других скандинавских странах. После Второй мировой войны, общая модернизация системы исследования было приоритетным, исходя из предположения, что фундаментальные исследования, в конечном счете приведет к технологическим инновациям, новых продуктов и высокими темпами экономического роста. Позднее акцент сместился на секторальную поддержку тяжелой

промышленности и поддержки военной технологии, электроники и телекоммуникаций. В 1970-е годы, нефтяная промышленность была интегрирована в арсенал промышленных инструментов политики.

Менее состоятельный подход, ориентированный на развитие началось в 1980-х годах, с приходом к власти консервативного правительства К.Виллока, которое отказалось от системы «кредитного социализма» и дерегулирование кредитного рынка. Однако, это не оказало значительное влияние на отраслевую структуру, где выросло доминирование нефти.

В 1990-е годы, политический акцент явно смещается в сторону разработки более широких технологических и научных возможностей, которые должны служить для укрепления норвежской инновационной системы в целях расширения норвежской промышленности. Основная попытка разработать более сильные производственные и технологические возможности была реформа системы финансирования научных исследований в 1993 г. В то время, Норвежский совет по научным и промышленным исследованиям (NTNF), являлся основным инструментом технической политики, которая была объединена с другими отраслями в исследовательский совет Норвегии (RCN) [2, с.147]. Два подразделения в рамках RCN, один для промышленности и энергетики, а второй по науке и технике. Они действовали совместно чтобы интегрировать фундаментальные исследования и промышленное развитие в рамках одной организационной крыши.

Региональное измерение занимает центральное место в норвежской стратегии роста и промышленности на протяжении всего послевоенного периода и продолжает оставаться по сей день. Акцент региональной поддержки сместился от попыток передислокации промышленности в периферийные регионы к разработке общенациональной институциональной инфраструктуры для роста и инноваций. Основным средством для региональной поддержки инноваций является SIVA (Корпорация промышленного развития Норвегии), которому принадлежит большое количество научных парков, а также поддерживает основные региональные фонды и запускает ряд «девелоперских компаний». Недавние оценки показывают, что SIVA является эффективным институциональным сторонником небольших начинающих фирм, но и то, что она не смогла до сих пор развить сильную инновационную сеть. Таким образом, истории успеха высокотехнологичных и телекоммуникационных отраслей единичные явления с ограниченными комплексными и системными эффектами в региональной среде. Это подтверждает трудности в обеспечении структурных изменений норвежской экономики, несмотря на государственное вмешательство.

Международный статус норвежского исследования по-прежнему

вызывает некоторую обеспокоенность в политической системе. Расходы на НИОКР в Норвегии по-прежнему значительно ниже среднего показателя по ОЭСР, и норвежская исследования отстает от других скандинавских стран. В попытке реструктуризировать норвежские исследования, была предпринята попытка создания программы для стратегических исследовательских центров и была начата сосредоточение исследовательской среды. Тринадцать из этих центров были отобраны в конце 2002 года и получали ежегодную поддержку до 20 миллионов норвежских крон из Фонда исследований и инноваций. Фонд сам по себе является своеобразным ответом на слабость норвежских исследований. Она была создана в 1999 году, имеет капитал в 7,5 млрд крон, и выделяет более 400 миллионов норвежских крон на ежегодные исследования [3, с. 36].

Несмотря на усилия по усилению норвежского исследования и сосредоточения внимания на научных областях, дополнительное финансирование не способствовало укреплению международных позиций Норвегии. Только один центр в биомедицине и один в сфере телекоммуникации финансируется за счет национального бюджета. В то время исследования как остальные центры - норвежские твердыни проводят исследования в таких областях, как нефть и судоходство.

Некоторые критики считают, что региональные и промышленные концерны оказали влияние на данный процесс. Очевидно, что программа сама по себе не приведет к радикальному увеличению в «критических» областях биотехнологии, информационных технологий и современных материалов. Норвежская политика в области науки, а, по-прежнему опираться на существующие твердыни, и не развивает новые.

Но, тем не менее, следует отметить, что научно-исследовательский и инновационный фонд, исходя из политических инициатив, принятых в других странах, пошла на создание программы для функциональной геномике, и то что RCN имеет основные программы поддержки информационных и коммуникационных технологий, ориентированных на большое количество малых и средних предприятий. В 2000 гг. правоцентристское правительство представило программу по модернизации научно-технической инфраструктуры Норвегии. Основная целью которого было радикальное увеличения расходов на НИОКР, достигнув в среднем ОЭСР 2,5 процента от ВВП [4, с.82], и удвоение капитала Фонда исследований и инноваций. Кроме того, было объявлено, что RCN будет реорганизована, чтобы улучшить взаимодействие между фундаментальными и прикладными исследованиями. Тем не менее, маловероятно, что цель будет достигнута, если учесть, что корпоративные расходы на исследования и разработки, как ожидается, представляют собой самую большую долю

этого увеличения. Норвежская экономика по-прежнему базируется на сравнительно низких технологических секторах, где радикальные инновации или основные технологические разрывы являются редкими, и расходы на НИОКР соответственно является относительно низким.

Норвегия является богатой страной с экстремальным доминированием в одном секторе, нефтяная промышленность, которая консолидировала модели роста, основанной на экспорте сырья и импорта рафинированных товаров. На основе нефтяных доходов, норвежское государство в настоящее время работает большой профицит бюджета, в то время как инфляционное давление остается низким, чтобы из-за стабильности системы трудовых отношений. Последняя нехватка рабочей силы, вызвало большие повышения зарплаты [5, с.64].

Однако многообещающие цифры не должны заслонять необходимость развития отраслей и производств за пределами добычи сырья, если нынешние уровни благосостояния и роста должны быть сохранены после того, как запасы нефти будут исчерпаны. Система социального обеспечения и занятости была относительно успешно адаптирована к открытой международной экономике, и сделала это без особых потрясений на рынке труда или в политической системе, но исследования и инновационная система остается относительно слабо развитой по сравнению с мировыми. Можно утверждать, что это является результатом крайнего доминирования нефтяной промышленности, но и дирижистский роли государства в области промышленного развития. Кроме того, нет никаких политических инициатив для новой модели роста в ответ на вызовы экономики. Например, последняя избирательная кампания была сосредоточена на вопросах перераспределения расходов, а не на развитие производства и инноваций.

Норвегия, кажется, застряла в своей традиционной парадигме роста, который на данный момент является более чем достаточно, чтобы поддерживать полный рынок занятости труда и универсальный режим социальной политики. Вопрос, который еще предстоит ответить, заключается в том, как новая модель роста может быть поддержана, и как правительство может способствовать росту наукоемких отраслей промышленности. Хотя реформы исследований и поддержки инноваций сигнализировать более последовательную и специальную позицию по отношению к научно-исследовательским и технологическим инновациям, они не были интегрированы в более широкий пакет политики промышленной модернизации. Если отдельные политические инициативы достаточно, чтобы сломать доминирование нефтяной отрасли и установить новые двигатели роста, поэтому, вопрос открытый.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Kuhlmann S., Arnold E. RCN in the Norwegian Research and Innovation System. -Brighton: Technopolis. 2009. – 338 p.
- [2] Parker R. Industrial Transformation in Austria, Norway and Sweden // Industry and Innovation. - 2009. - № 7. - P.145–168.
- [3] Norway: Organization for Economic Co-operation and Development // Economic Outlook. – 2012. - № 4. – P.32–59.
- [4] Nielsen K., Pedersen O. The Negotiated Economy. Ideal and History // Scandinavian Political Studies. - 2008. - № 11. - P. 79–101.
- [5] Iversen T. Contested Economic Institutions. - Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 238 p.

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫҢ НОРВЕГИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Йоханссон Софи,

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: gambitya@yahoo.com

Тірек сөздер: Экономикалық модель, Ғылыми-Зерттеулік және Тәжірибелік Конструкторлық Жұмыстар (НИОКР), мұнай өнеркәсібі, жаңғырту, инновациялық саясат.

Аңдатпа. Бұл мақалада қоғамның барлық салалары үшін маңызды болып табылатын және жоғары білім беру және ғылыми-зерттеу оқыту маңызды факторы болып табылады іргелі зерттеулер рөлін, талқылайды. Сонымен қатар, Норвегияның іргелі ғылыми-зерттеу сияқты мұнай-газ, алюминий және акваөсіру салалар сияқты салаларда байлық құру үшін негіз қаланды.

Норвегияда, негізгі зерттеуге арналған шығыстар зерттеу және дамыту жөніндегі жалпы ағымдағы шығыстардың шамамен 18 пайызын құрайды. Халықаралық, бұл өте қарапайым көрсеткіш болып табылады, бірақ бұл норвегиялық бизнес бар тек бірнеше компаниялар жеткілікті үлкен, болып табылады және өз іргелі зерттеулерді жүргізу үшін жеткілікті ресурстары бар екенін түсіндіріледі. Зерттеу шамамен төрттен үш жоғары оқу орындары мен университет колледждерде жүзеге асырылады, ал Норвегияда іргелі зерттеулер Аздап кемінде 7 пайыз, жеке сектор жүзеге асырылады.

Статья поступила 14.03.2017 г.

UPDATED TURKIC WORLD

Kabiyeva A.,

International Relations
Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: almaty kz111@gmail.com

Keywords: turkic world, turkic speaking, updated, spiritual, modernization, cultural.

Abstract: In this article, we write about the resumption of the Turkic world and the influence of the Turkic-speaking countries on the development of integration processes in the modern world. The contribution of the Kazakh people to the progressive integration and development of cooperation among the Turkic-speaking countries is also considered.

ӘӨЖ 327 (5-015)

ЖАҢАРҒАН ТҮРКІ ӘЛЕМІ

Қабиева А.Б.,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, 2 оқу жылы магистранты,
мамандығы «6М020200 – Халықаралық қатынастар»,
Алматы, Қазақстан, e-mail: almaty kz111@gmail.com

Тірек сөздер: түркі әлемі, түркі тілдес, жаңарған, рухани, жаңғырту, мәдени.

Аңдатпа: Бұл мақалада түркі тілдес әлемінің жаңаруы туралы және түркі тілдес елдерінің әлемдегі қазіргі замандағы интеграциялық үдерістердің дамуына зор ықпалы туралы жазылған. Түркі тілдес елдердің өзара ынтымақтастығының өршуі және түркі тілдес елдерінің арасындағы қарым-қатынасты дамытып түркі халықтарының туыстығын, бірлігін ту етіп жүрген қазақ елінің зор үлесі туралы қарастырылған.

Қазіргі кезде өз тәуелсіздіктерін жариялаған түркі тілді Орта Азия мемлекеттері өздерінің аймақтық жер-су, қазба байлықтарын, экономикасы мен қоғамдық-саяси жағдайларын, шекарасын, рухани мәдениетін, білім-ғылымын, тілі мен атауларын орнықтыра түсуде. Мұның өзі – тәуелсіз ел жағдайына көшкен тамырлас түркі халықтарының өз Ата тарихын білуге, тарихи-мәдени мұраларын зерттеп, рухани құндылықтарын орнықтыруға деген қажеттілікті аңғартады. Бұл туралы еліміздің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев: «...Түп-тамырымыз бір, тарихымыз, тіліміз, дініміз және мәдениетіміз ортақ. Біздер осы игіліктеріміз бен құндылықтарымызды жасампаздық жолына пайдалануымыз қажет», - деп көрсетті.

Еуразияның дәл ортасына орын тепкен ұлан-ғайыр қазақ даласы – өзін қоршай қоныстанған тамырлас түркі халықтарының тарихи қара шаңырағы, ортақ ұйтқысы. Сондықтан да түркі тілдес халықтар арасында «Қазақстан – Ата жұрт, Анадолы – Ана жұрт» деген аталы сөз қалған. Қазақ елінің қазіргі Астана қаласының Елордаға айналуы – қазақ халқының ғана емес, жалпы түркі әлемі үшін ерекше маңызды болды. Кезінде Түркия елінің тұңғыш президенті М.К. Ататүріктің Анкара қаласын жаңа түріктер үшін жаңа астана ретінде таңдағаны тарихтан белгілі. Атақты қолбасшы М.К. Ататүрік өткен XX ғасырдың отызыншы жылдарында: «...Әлемдегі тепе-теңдіктер өзгереді және түркі республикалары тәуелсіздігін жариялайды. Түркия Республикасы сол күндерге дайын болуы керек...», - деп айтқан көрегендік болжамының шындыққа айналғанына бүгінде бәріміз куәміз.

XX ғасырдың соңында тек түркі әлемі ғана емес, бүкіл әлем жұртшылығы теңдесі жоқ дүбірлі де тарихи оқиғаларға куә болды. Мызғымастай болған Кеңес Одағы ыдырап, оның құрамындағы тамырлас түркі халықтары бірінен соң бірі өз тәуелсіздігін жариялап жатты. Одан бері аттай зулап өткен жылдар ішінде түркі елдері бірінен соң бірі өз тәуелсіздіктерінің 25 жылдық мерекелерін де атап өтті.

Сонымен қоса, тамырлас түркі халықтарының тарихы мен шежіресін зерттеу, орнықтыру, тарихымыздағы ақтаңдақтарды аршуда маңызды зерттеу жұмыстары қолға алынды. «Ақтаңдақтарды ашу» демекші, Кеңес Одағы кезеңінде жабық жатқан айтқызбай және айтылмай келген тарихи шындықтар көп еді. Бұл туралы: «...Бізге дейін Көк Түркінің дүниелерін қазақ халқына ешкім жақындатпады. Алдымен орыс ғалымдары зерттеді. Қазақтардан дұрыс маман шығармауға тырысты. Түркі жазбаларына ерекше ден қойып зерттеген Ғ. Айдаров, А. Аманжолов секілді ұлт ғалымдарын түркілердің мұралары сақталған Моңғолияға жібермеді. Сол кездегі солақай саясат Көк Түркінің билеуші тайпасы кім екенін айтпады. Бірақ оның бәрі таста жазулы тұр еді», - деп жазды тарих ғылымдарының докторы, түркітанушы-ғалым Қ. Сартқожаұлы [1].

Жаңарған түркі әлемі тарихында айшықты орын алатын тарихи оқиғалар көптеп саналады. Мәселен, 2009 жылы Елорда – Астана қаласындағы Есіл өзенінің жағалауындағы саябақта Түркия елінің ұлт көшбасшысы Мұстафа Кемал Ататүріктің ескерткіші ашылып, Алматыда Сүлейман Демирел атындағы Қазақ-Түрік университеті, Түркістан қаласында Ахмет Иасауи атындағы Қазақ-Түрік университеті құрылды.

Ал Түркияның астанасы Анкара қаласында Қазақ елінің тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың еңселі ескерткіші бой көтеріп, күй анасы – Дина Нұрпейісова атындағы саябақ абаттандырылды. Бұл игі шаралар – Түркия мен Қазақ елінің ғана емес, жалпы түркі дүниесін тереңдете зерттеуге, түркі әлемінің жақындасуына, жаңғыруына, тамырластық қарым-қатынастардың тереңдей түсуіне бағытталды. Сол сияқты 2011 жылы өткен түркітілді елдердің 1-ші Саммитінің шешіміне сәйкес сегіз тілде дайындалатын «Түркі дүниесі» альманағы мен алты тілде дайындалатын «Түркілік тәрбие» антологиясы жыл сайын шығарылатын игілікті іске айналды. «...Бұл еңбекті шығарудағы мақсат – түркі дүниесінің әр алуан құндылықтары мен рухани қазыналарын барынша насихаттау, оларды бүгінгі және болашақтың игілігіне айналдыру, түркілік тәрбиенің алатын орнын айқындау», - деп жазды академияның ғалым хатшысы, профессор Б. Әбдіғазизұлы [2].

«Түріксой» аталатын Түркі Әлемі Ұйымының шешімімен 2012 жыл – «Астана қаласы – түркі әлемінің мәдени астанасы жылы» деп жарияланды. Осы айтулы шараның жобасына 200-ге тарта түркілік мамандар қатысып, 150-ден аса алыс-жақын елдерден қонақтар келді. Ашылу салтанатында сөз сөйлеген Түркия елінің сол кездегі Мәдениет министрі Э. Гюнай: «...Қазақстанның бас қаласының Түркі әлемінің мәдени астанасы атануы тарихи оқиға. Қазақстан халқы мен ел президенті Н.Ә. Назарбаев жалпы түркі дүниесіне Астана сынды абыройлы және қонақжай қала сыйлады. Астана – Еуразияның

жарқыраған жұлдызы», - деп атап өтті [3]. Астанада өткен осы тарихи шара аясында Қазақ елінің тұңғыш Президентінің музейінде «Түркі әлемі» атты көрме ұйымдастырылды.

Жаңарған түркі әлемінің айшықты құндылықтарының біріне – Әбунасыр әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің тарих, археология және этнология факультеті жанынан «Көшпелілер өркениетін зерттеу орталығының» құрылуы болды. Бұл іс – «Халық тарих толқынында» атты Мемлекеттік Бағдарламаға сәйкес тамырлас түркі халықтарының өткен және бүгінгі жаңарған тарихын шынайы түрде зерттеп-орнықтыру, жаңаша көзқарас қалыптастыру мақсатын көздейді.

Түркі тілдес елдердегі қазіргі заманғы интеграциялық үдерістердің дамуына зор ықпал жасап, түркі халықтарының туыстығын, бірлігін ту етіп жүрген Қазақ елі Президентінің көреген саясатын баяндайтын «Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев – әлемдік ауқымдағы көшбасшы» атты еңбек Түркия елінің астанасы Анкара қаласында жарыққа шықты. Еңбекке – Түркия мен басқа да түркі тілді мемлекеттердің көрнекті қайраткерлерінің жазбалары, пікірлері, мақала-очерктері топтастырылған. Аталған еңбек Қазақ – Түркия елдері арасындағы мәдени ынтымақтастық пен бауырластыққа барынша қызмет ететін маңызды жәдігер саналады.

2013 жылдың тамыз айының соңғы күндерінде түркі дүниесі тағы бір айтулы жаңалықпен толықты. Шығыс Қазақстан облысының орталығы – Өскемен қаласында «Алтай – түркі әлемінің алтын бесігі» деген тақырыпта екінші халықаралық Форум болып өтті. Бұл тарихи жиынға әлемнің он беске тарта елі мен Ресей Федерациясы құрамындағы түркітілдес республикалардың өкілдері қатысты. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Форумға жолдаған құттықтау хатында: «...Алтай өркениетінің жаңғыруын – түркі тегінің жаңаруы деп білемін. Ата тарихымыздың бастауы – Алтайдан табылған рухани құндылықтарды игеруге мүмкіндік ашуы тиіс...», - деп көрсетілген. Ал Түркия елінің сол кездегі Президенті Абдулла Гүлдің құттықтау хатында: «...Халықаралық Алтай – түркі әлемінің алтын бесігі» форумының осымен екінші рет өтіп жатқанына қуаныштымын. Орта Азияның жері Алтай – түркі дүниесін құрайтын түркітілдес халықтардың орналасқан ортақ үйі. Достығымыз, бауырластығымыз, ынтымақтастығымыз, туыстығымыз нығая берсін...», - делінген. Осы Форум асында Астанада – «Хақасия және Алтай жартас петроглифтері өнері» көрмесі ұйымдастырылды. Мұның өзі тамырлас түркі халықтарының тереңге тартар тарихының жарқын беттерін айғақтай түсті.

Жаңарған түркі әлемінің тағы бір айтулы да маңызды іс-шараларының бірі – «Түркі әлемі Журналистер Одағы» мен «Түркі әлемі» атты телеарнаның құрылуы болды. Өз жұмысын бастаған

телеарна қазіргі кездің өзінде түркі елдері мен шетелдік көрермендерге терең тамырлы, сан салалы, өркениеті дамыған түркі халықтары тарихынан сыр шертуде. Бүгінде түркі халықтарының жалпы саны 300 миллионға жуықтады. Олар Жерорта теңізі жағалауынан бастап Солтүстік Мұзды мұхитқа дейінгі ұлан-ғайыр жерге орналасқан алты тәуелсіз мемлекеттерді құрап отыр. Түркітілдес ұлттар мен ұлыстардың бір кезде бір ұлт болып түркі өркениетін қалыптастырғанын қазіргі кезде әлем ғылымы мойындаған зор жаңалық ретінде қабылдануда. Бұл жөнінде Висконсин-Медисон университетінің профессоры, түркітанушы-ғалым Юлай Шәміл-оғлы: «...Өте ерте замандардағы тарих – түркітілдес халықтардың тарихын бір-бірінен бөліп қарамайды. Деректер біздің бір кездері бір атадан өсіп-өнгенімізді дәлелдейді», -деп атап өтті. Осы тұрғыдан келгенде түркі дүниесі мен ұлттық тарихымызды жаңаша зерделеуге байланысты «Халық – тарих толқынында» аталатын Мемлекеттік Бағдарламаның маңызы ерекше зор. Осылайша, түркі әлемінің арасындағы рухани-мәдени байланыстардың орнығуына бастамашы, көшбасшы болып отырған тәуелсіз Қазақ елі – Жаңарған түркі әлемінің жаңа Орталығына айнала түсуде.

ӘДЕБИЕТ

[1] Сартқожаұлы Қ. Түркілер үшін ортақ тіл мен ортақ жазу болғаны дұрыс // Алаш айнасы. - 2009. - 5 наурыз.

[2] Әбдіғазыұлы Б. Антология арқауы – түркілік тәрбие // Егемен Қазақстан. – 2013. - 1 тамыз.

[3] Әбдіғаппар Қ. Түркі тілдес, түгел бол // Ана тілі. – 2012. - 1-7 наурыз.

REFERENCES

[1] Sartkozhauly K. Turkiler ushin ortak til men ortak zhazu bolgan durys. *Alash ainasy*. 2009. 5 nauryz [in Kaz].

[2] Abdigaziuly B. Antologiyaarkauly – turkiliktarbie. *Egemen Qazaqstan*. 2013. 1tamyz, 2013 [in Kaz].

[3] Abdigappar K. Turki tildes, tugel bol. *Ana tili*. 2012. 1-7 nauryz [in Kaz].

ОБНОВЛЕННЫЙ ТЮРКСКИЙ МИР

Кабиева А.Б.,

магистрант 2-го курса КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
специальность «бМ020200 – международные отношения»,
Алматы, Казахстан, e-mail: almaty kz111@gmail.com

Ключевые слова: тюркский мир, тюркоязычный, обновленный, духовный, модернизация, культурный.

Аннотация: В этой статье пишется о возобновлении тюркоязычного мира и о влиянии тюркоязычных стран на развитие интеграционных процессов в современном мире. Так же рассматривается вклад казахского народа в прогрессивное интегрирование и развитие сотрудничества среди тюркоязычных стран.

Статья поступила 14.03.2017 г.

УДК 1:316:3231(=512.122)

**«МӘНГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ: ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ
ЖАЛПЫ АДАМЗАТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ
ҚЫЗМЕТТЕРІ МЕН ҚАҒИДАЛАРЫ**

Раев Д.С.,

филос.ғ.д., профессор

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ
«Халықаралық қатынастар» факультетінің деканы
Алматы, Қазақстан, e-mail: raev_53@mail.ru

Пралиев А.Т.,

«Халықаралық қатынастар», 2-курс магистранты
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан,
e-mail: praliyevabilay@yahoo.com

Тірек сөздер: ұлттық құндылықтар, идеология, қазақстандық қоғам, ұлттық фактор.

Андатпа. Бұл мақалада «Мәңгілік Ел» идеясының аясындағы қазақстандық қоғамдағы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың қызметтері мен қағидаларының орны қарастырылады. Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру бағытында кедергі бола алатын факторлармен олардың шешу жолдары анықталған.

Тәуелсіздік алғалы өз тағдырын еркін таңдау, жаңа мемлекетті құруға қатысты болу, елдің және оның азаматтарының болашақ ұрпақтарының тағдыры үшін ортақ жауапкершілік Қазақстан халқының негізгі құндылықтарына айналды. Қазақстандықтарға барлық этностар мен конфессиялардың, әлеуметтік топтардың өкілдерінің өмір салты мен әдет-ғұрыптарына, пікірлері мен идеяларына, сезімдері мен сенімдеріне жоғары деңгейде тағаттылықпен қарау тән. Сонымен бірге, Қазақстан этностарының этникалық мәдениетінің ұлттық құндылығы барлық қазақстандықтардың ұдайы баюы мен дамуының бастауы болып табылады.

Қазіргі ұлттық жаңару мен қайта өркендеудің дүниежүзілік маңызын әлі де таңғаларлық жағдай деушілер басым. Кейбір менменшіл ұлт өкілдері оны тағылық пен жабайылыққа да балайды. Дегенмен, ұлттық фактор – біз бұрын елемеген заңды тарихи, әлеуметтік құбылыс. Бұның негізгі мәні ұлттың өзін-өзі тануға ұмтылысында. Ұлттың өз болмысында жинақталған тарихи және әлеуметтік күш-қайрат ғасырлар тоғысында жарыққа шығып, жаңаша көрініске ие болып отыр.

Міне, сондықтан да саяси үдерістер контексіндегі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың негізгі қағидалары мен қызметтерін осы бөлімде жан-жақты талдауға аламыз. 1990 жылдары Қазақстанда құндылықтардың өзгеріске ұшырауының төмендегідей белгілері айқындалды: ұжымшылдықтың біртіндеп жекешілдікке алмасуы; сезімталдықтың рационалдыққа алмасуы; идеализмнің

прагматизмге алмасуы; альтруизмнің эгоизмге алмасуы; демократиялық шешімдердің күштеу және әкімшілік арқылы шешілуіне алмасуы. Міне, осы жылдардағы құндылықтар біздің көзқарасымыз бойынша түрлі дәрежеде көрініс тапты, атап айтқанда мәселені күш арқылы шешу, агрессияшылдық, радикалдық, кінәлілерді іздеу, мықты басшыға деген сұраныс, аға буынның құндылықтарын көзге ілмеу, заң мен адамгершілік ұстанымдарға деген салғырттық.

Қазақстандағы бірегейлік құндылықтардың 1986-1995 жылдардан осы күнге дейінгі кезеңін Г.В.Малинин төмендегідей бөліп қарастырады: 1986-1990жж. – кеңестік саяси жүйенің бірегейлік құндылықтарының құлдырауы. Ашық ой-пікір білдіру осы кезеңнің әлеуметтік іс-әрекетінің алғашқы түрі болды. Осы кезеңде Қазақстан тұрғындарының бірегейліктерінің қалыптасуына 1986 жылғы Желтоқсан оқиғасының әсерімен ұлттық-этникалық бағыт-бағдарлар ықпал ете бастады. 1991-1993 жж. индивидтердің «ұлы держава азаматтары» белсендігі бірегейліктің дағдарысы орын алса, екінші жағынан, тәуелсіздіктің алуына байланысты бірегейліктің жаңа мазмұнға ие болуы. 1993-1995 жж. азаматтардың бірегейлік сана-сезімдерінде этникалық жағынан жіктелуі. Нақ осы кезеңде индивидтердің азаматтық бірегейліктерінің этникалық шығу тегі бойынша анықтау басымдық танытады. Мұндай үдерістің кеңінен орын алуына ұлттық-этникалық және 1993 жылы қабылданған Республика Конституциясындағы мәтінінде Қазақстанның дамудағы жаңа азаматтық өлшемдері күшейе түседі. 1995 жылдың тамызынан бастап бүгінге дейін Қазақстанды демократиялық, зайырлы, құқықтық мемлекет жариялаған екінші Конституциясының қабылдануымен Қазақстан азаматтарының жалпыазаматтық бірегейлігінің қалыптасуы [1].

Егер жоғарыдағы бөлімдерде қарастырылған жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың қалыптасу кезеңдерін ескере отырып Г.В.Малининнің ұлттық бірегейлік құндылықтарын жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде жалғастыратын болсақ, төмендегі кезеңдерге бөле аламыз: 1995-2000 жж. Құндылықтардың жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде демократиялық құндылықтарға жол ашу және жалпықазақстандық құндылықтың қалыптасуы. 2000-2005 жж. ҚХА-ның, әртүрлі ұлттық бірлестіктердің Қазақстан азаматтарын ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеуі. 2005ж. - қазірге дейін. Ұлтаралық қарым-қатынас барысында қалыптасқан жаңа қазақстандық құндылықтардың алға шығып, ашық, еркін жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде демократияны қалыптастыру.

Ұлттық бірегейлік, ұлтаралық қатынас арасындағы қатынастар әлеуметтік-саяси үдерістерде құндылықтар жөніндегі әртүрлі

тұжырымдардың қалыптасуына жол ашты. Дегенмен, тәуелсіздік жылдары жоғарыда айтылған құндылықтардың қайта өзгеріске ұшырауы орны алды.

Әлеуметтанушы ғалым Г.С.Әбдірайымова өзінің «Қазақстандық қоғамның өзгеріс жағдайларындағы дәстүрлі құндылықтары» деген мақаласында жоғарыда айтылған мәселелерге байланысты төмендегідей пікірді айтады: «Құндылықтарды қайта бағалау туралы пайымдай отырып, оның қоғамдық сананың барлық салалары мен деңгейлеріне, ең бірінші кезекте, қоғамдық психология мен идеологияға жататынын атап өтуге болады. Бүгінгі таңда біз жаңа идеяға, қазақстандық өркениет дамуының мән-мәтініне жаңа қоғамға иеміз. Жаңа құндылықтық жүйенің нобайларын сызу үшін солардың межелерін белгілеу қажет, осы межелердің сыртындағы кез-келген құндылықтар өзінің мәнін жоғалтады. Бұрын айтылғандай, құндылықтарды қайта бағалау қоғам өмірінің барлық салаларында жүреді, әрі ол ең алдымен қоғамның ең түбегейлі саласы ретіндегі экономикалық өмірін қозғайды» [2]. Сонымен жоғарыда айтылған әлеуметтанушы ғалымның пікіріне жүгінетін болсақ, аталған құндылықтар қоғам өмірінің негізгі салаларын толығымен қамтиды. Расында да, кеңестік дәуірде адамдардың санасына ұжымдық меншік қағидасы сіңіріліп, жекешілдік және өзіндік кәсіппен айналысу жат пиғылдың көрінісі, батыстық идеологияның ықпалы саналып құндылықтар деңгейіне жатқызылмаған болатын. Ал қазіргі кезде бұл құндылықтардың өзгеріске, яғни жағымды жағына қарай ойықаны баршамызға белгілі. Тәуелсіздік жылдары қабылданған Ата заңға байланысты жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың әлемдік үлгідегі қағидалары қабылданып, қазіргі кезде толығымен жүзеге асырылуда.

Тәуелсіздік жылдарында демократияның ұлттық, жалпыадамзаттық қағидаларын халықтың құндылықтарымен үйлестіруге бағытталған нақты жұмыстар жүргізілді. Бұған қарамастан біздің елімізде, демократиялық қоғамды құру барысында, олардың өзара байланысының ерекшеліктерін жан-жақты зерттеу қажет. Ал, сонымен қатар, демократияның көпшілік мойындаған негізгі ұстанымдары бар. Демократиялық ұлттық құндылықтар халықтың ұлттық-мәдени және рухани-ізгілікті дәстүрлеріне, жалпыадамзаттық құндылықтар мен демократиялық қағидаларға, қуатты ақпараттық технологияларға негізделген. Олар төмендегі қағидаларға арқа сүйейді: еркін және демократиялық сайлау; ашық және халықтың алдында есеп беретін үкімет; адам құқығының басымдылығы; мемлекеттік органдардың сайланбалы болуы; Конституция кепілдік еткен сөз, баспасөз және ар-ождан бостандығы; заңның ұлықтылығы;

- азаматтардың саяси және экономикалық теңдігі; сайланбалы

органдар алдында тағайындау арқылы қалыптастырылған органдардың есеп беруі; көппартиялы жүйенің болуы; жалпыұлттық мәселелерді шешу үшін референдумдар өткізу;

- меншік формаларының алуан түрлілігі мен теңдігіне кепілдік беретін заңдардың болуы; оппозициялық бағыттағы ұйымдар мен олардың іс-әрекетінің еркіндігі; - қоғамда плюрализмнің болуына, яғни көзқарастар мен пікірлердің

- көптүрлі болуына кепілдік беретін заңдардың болуы [3]. Сонымен, жоғарыдағы қағидалар Қазақ мемлекетінің жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы ұстанатын негізгі идеологиясының тамырын анықтайды.

Тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан нарықтық экономикаға негізделген демократиялық қоғам құру мақсатын айқындады. Бұл жерде өзіндік ұлттық қағидаларын әлемде қолданыстағы жалпыадамзаттық қағидалармен үйлестіру үдерісін естен шығармау керек. Қазақстанның тәуелсіздік алған алғашқы күндерден бастап, құндылықтар мәселесі қоғамның дамуындағы басымды мәселе болып табылады. Республикаға өзінің ұлттық құндылықтарын тиімді түрде сақтап қалуға ғана емес, сонымен қатар халықаралық аренаның тәуелсіз және беделді ойыншысына айналуға мүмкіндік берген көпвекторлық ұстанымы өзін өзі толық ақтап шыққанын өмір көрсетті. Қазақстан өзінің ұлттық құндылықтары мен ұзақ тарихына шын берілген, өзінің демократия мен құқықтық мемлекеттің жалпыадамзаттық қағидаларын мойындайтынын жариялаған мемлекет құрудың қайтымсыз жолына аяқ басты. 24 жыл аралығында Қазақстан тұрақты институттар мен серпінді экономикасы қалыптасқан елге айналды.

Қазақстан қоғамында адамгершілік құндылықтары, үлкенді сыйлау, отбасы институтына деген құрмет, қонақжайлық дәстүрі терең орныққан. Осының барлығы әртүрлі этникалық және діни ұстанымдағы азаматтардың өзара түсіністігі мен достығын нығайтуға әсер етеді. Алға қойған мақсатқа жету үшін мемлекеттің жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған күш-қуатын төмендегі негізгі міндеттерді орындауға шоғырландыру қажет: этникааралық және конфессияаралық қатынастар саласында жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың тиімді жүйесін қалыптастыру; Қазақстан халқының бірлігінің ұлттық құндылығы факторы ретінде мемлекеттік тілді дамыту; қазақстандық этностардың этномәдени, тілдік өзіндік ерекшелігін сақтау және дамытуға ықпал жасау; экстремизм мен радикализмнің көріністеріне қарсы әрекет ету, республиканың этностарының ұлттық құндылықтарын қалыптастыру негізінде адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына қылмыс жасалуды болдырмау [4].

Ұлттық құндылықтар саласындағы мемлекет саясатының базалық қағидалары мен бағдарларының жиынтығы болып табылатын осы бағдарламаны іске қосу төмендегі қағидалар негізінде жүзеге асырылады: этникалық шығу тегіне қарамастан адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігі; этникалық, әлеуметтік тегіне байланысты азаматтардың құқықтарын шектеуге тыйым салу; мемлекеттің қауіпсіздігін жоюға, әлеуметтік, этникалық және діни алауыздықты қоздыруға бағытталған іс-әрекеттің алдын алу; мемлекеттік тілге және оның қоғамдағы рөліне құрметпен қарау; ұлттық құндылықтарды құрметтеу және этникалық мәдениет пен тілді дамытуға ықпал жасау; Қазақстан Республикасы азаматтарының құқықтары мен мүдделерін өз маңынан тысқары жерлерде қорғау, шетелдерде тұратын отандастарға туған тілін, мәдениеті мен дәстүрлерін сақтауға және дамытуға, тарихи отанымен байланыстарын нығайтуға қолдау көрсету [5].

Аталған салада мемлекеттің іс-әрекеті ҚХА-ның, этномәдени бірлестіктердің және азаматтық қоғамның басқа институттарының мемлекеттің елдің этностарының ұлттық құндылықтары саясатын жүзеге асыруға тиімді түрде қатысуын қамтамасыз етуге бағытталады.

Сонымен, жоғарыда айтылған саяси құндылықтардың өзі саясат саласындағы жалпыадамзаттық құндылықтың бір бөлігі болып табылады. Саясаттану ғылымында аталған құндылықтар не реттеуші ретінде немесе адамдардың мінез-құлқы мен саяси өміріндегі басшылыққа алатын қағидасы болып табылады. Саяси құндылықтар адамдардың қоғамдағы басым саяси әрекеттерінің бағытын көрсететін және ондағы басты мақсаттары мен міндеттерінің қағидасы болып табылатын және басшылыққа алатын негізгі бағдары ретінде қарастырылады. Көптеген зерттеулерде, әсіресе америкалық зерттеу мектебінде осы саяси құндылықтарды талдау барысында сөз ең алдымен оны қалыптастырудағы мемлекеттің белсенді әрекеті жөнінде қозғалады. Шынына келгенде мемлекет тек белсенді қатысып қана қоймайды, ол осы құндылықтарды қалыптастыруды толық қадағалауда ұстайды және оны нормативтік құралдардың көмегімен реттеп отырады. Егер де жеке тұлға белгілі-бір балама құндылықтар жиынтығы негізінде, балама мінез-құлқын көрсетсе, оған әртүрлі тыйым салу шаралары қолданып, тіпті жазаға да тартылуы мүмкін. Іс-әрекеттің шектен шығу аймағы мемлекет тарапынан толық бақылауға алынады [6].

Азаматтық қоғамды қалыптастыруда жалпыадамзаттық құндылықтардың көрністері салыстырмалы сипатқа ие. Сондықтан ұлттық құндылықтарды демократиялық ұстанымдармен үйлестіру барысында төмендегі міндеттерді:

- қоғамның әртүрлі топтарының көзқарастарын «Қазақстан даңқты болашағы бар мемлекет» деген ортақ бір мақсатқа бағыттау негізінде; демократиялық үдерістерді біздің халқымыздың заңға құрметпен қарау, заңды сақтау секілді сапаларына сәйкес дамытуды қамтамасыз ету арқылы; демократияның жалпыадамзаттық ұстанымдарын елдің әрбір азаматының өмірлік қажеттілігіне айналдыру, саяси қарым-қатынастарда адамгершілік, рухани, ұлттық құндылықтардың басымдылығын қол жеткізу арқылы орындау керек.

Құндылықтардың тағы бір кепілі ұлттық қауіпсіздік болып табылады. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі қағидаттары: заңдылық; адам құқығының басымдылығы; құқықтың ұлықтылығы; ұлттық құндылықты қорғаудың нақты және потенциалды қауіп-қатерлерге баламалы болуы; ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы барлық құрылымдарға демократиялық азаматтық бақылау жасау; тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің мүдделерінің теңгерімін сақтау, олардың өзара жауапкершілігі; атқарушы органдардың өкілеттілігін айқын түрде шектеу.

Осы ұстанымдардың біреуін бұзу ұлттық қауіпсіздікке, демократияға, тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің мүдделерінің теңгерімін сақтауға, олардың өзара жауапкершілігіне үлкен қауіп-қатер төндіруі мүмкін.

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретіндегі алғашқы күндерінде қабылданған Қазақстанның мемлекеттік егемендігі туралы Декларацияда біздің

еліміздің өмірлік маңызды мүдделері, яғни ұлттық мүдделері нақты айқындалған. Олар Қазақстан халқының іргелі құндылықтары мен талпыныстарын, оның тіршілік әрекетінің лайықты жағдайларына деген қажеттіліктерін, сонымен бірге оларды қалыптастырудың өркениеттік бағыттары мен оларды қанағаттандыру жолдарын бейнелейді.

Қазақстан нарығында орын алған құндылықтар өзгерісі қоғамның экономикалық жағдайына ғана емес, сонымен қатар, оның рухани бітім болмысына да өз әсерін тигізді. Міне бұл пікірді М.З. Изотовтың, В.Д. Дунаевтың, В.Д. Курганскаяның зерттеулерінен айқын байқауға болады. Яғни аталған нарықтық қатынас жағдайында азаматтық, адамгершілік, және ұлттық сана-сезімнің құндылық қасиеттері құрылымдық өзгерістерге ұшырады [7].

Қазіргі заманғы қазақстандықтардың ұлттық құндылықтарын қарастыру барысында қазақ өркениетінің тарихи-мәдени астары мен қазақ этносының қазіргі жағдайын ажырата білу керек. Әрине, қазақтар басқа халықтардан өзгеше болған және қазір де өзгеше, бірақ осы өзгешеліктің өркениеттік сипаты бар ма? Шындығына келсек, тереңде жатқан өркениеттік айырмашылықтар көбінесе дәстүрлі

мәдениеттерге тән, ал қазіргі заманғы бұқаралық қоғамдары оларды жояды.

Құндылықтың қызметтік мәнін әлеумет үшін маңызды заттың немесе идеяның барлық қасиеттері мен қызметтері құрайды. Олар қандай да бір топ үшін құнды болуымен анықталынады. Мысалы, нақты бір тұлға үшін кез-келген әрекеттің немесе идеяның нақты мәні алдын ала анықталған.

Құндылықтың тұлғалық мәні дегеніміз оның адамның қажеттіліктеріне қатынасы. Ол мән екі факторға тәуелді құндылықтың қызметін орындайтын объектінің өзіне және адамның өзіне деуге болады. Заттың мәнін ұға отырып, адам өзінің оған деген мұқтажығын тек табиғи қажеттіліктерге ғана емес, қоғамның тәрбиелеуі нәтижесінде қалыптасқан қажеттіліктерге де байланысты анықтайды. Жеке адам оқиғаға немесе затқа қоғам, адамдардың дәстүрлі қатынасы тұрғысынан қарайды. Адам заттардан олардың түрлік мәнін, заттың идеясын іздейді. Адам үшін ол заттың мәні болып табылады.

Сонымен, жалпыадамзаттық құндылықтардың қызметі дегеніміз, ең алдымен қоғамдық-саяси санаға осы құндылықтардың тікелей әсер етуі негізінде орындалатын белгілі бір қағидалар жүйесі, әлеуметтік-саяси ережелер, әлеуметтік саяси қарым-қатынастар мен әлеуметтік саяси тәжірибелер. Жалпыадамзаттық құндылықтар әлеуметтік-саяси үдерістерде келесі қызметтер атқарады: тәрбиелік, бағалау, реттеу, сатылау, біріктіру, жинақтау және дүниеге деген көзқарасты қалыптастыру, сонымен қатар, тағы да басқа қызметтерді атқара отырып, саясаттану ғылымының зерттеу нысаны болып табылады.

Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтардың негізгі екі қасиетін атап өткеніміз жөн, олар – қызметтік және тұлғалық мәні. Құндылықтардың негізгі қызметтерінің түрлеріне тоқталайық. Жалпыадамзаттық құндылықтарға деген бетбұрыс бұрындары ұмыт болған құндылықтарды қайта жаңғыртты. Саясаттану ғылымында этникалық бірлестік өзінің тұрақтылығымен басқа әлеуметтік топтар алдында сөзсіз басымдылыққа ие екендігі айқын көрсетіледі. Этномәдени құндылықтар «уақыт тозаңына» көмілгенімен кәзіргі ақпарат тасқыны кезеңінде бағыт көрсетер шырақ ретінде көрініс береді. Адамның неғұрлым ақпараттық мүмкіндігі арасындағы алшақтық ұлғайған сайын және ақпараттық жағдайдың күрделенгеніне қарай оның этникалық санасы мен өзіндік сезімінің эмоционалдық жағдайы неғұрлым күшейіп, «әртүрлі ұлт өкілдерінің қарым-қатынас жасауына, бір-бірін түсінуде жалпыадамзаттық негіз іздеу» [8], өзінің шыққан тегіне тартып, ана тілін пайдалануға деген талпынысы күшейіп, өнегелік құндылықтарды, салт-жоралғыларды, дәстүрлі еңбек бейімділіктерін қалпына келтіруге ұмтылатынын байқауға болады.

Міне, сонымен, саяси үдерістер мәтiнiндегi ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың негiзгi қызметтерiн талдауға көшетiн болсақ, төмендегi жағдайларды байқаймыз. Ұлттық құндылықтардың қызметi әрқилы және әрқырлы болып табылады. Ұлттық құндылықтар арқылы адамның мiнез құлқының реттелуi таңқаларлық нәрсе, өйткенi ол адамдардың қоғамдағы белгiлi бiр нормалар мен қағидалардың мәтiнiне бағынатындығын көрсетедi. Олардың тиiмдiлiгi адамдардың қаншалықты iшкi дүниесiнiң соған деген сенiмдiлiгiмен рухани өмiрiнiң бiр бөлiгi бола алғандығына қарай орындалады.

ӘДЕБИЕТ

1 Молдабеков Ж.Ж. Национальная культура: казахстанская модель// Современная цивилизация и проблемы повышения конкурентоспособности национального государства: Материалы науч.конфер. 10-11 июля 2008г. - Алматы, 2008.

2 Әбдірайымова Г.С. Қазақстандық қоғамның өзгеріс жағдайларындағы дәстүрлі құндылықтары // ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және социология сериясы. – 2008. - № 2.

3 Қуанышбаева Ж.Ж. Саяси үрдістер контексіндегі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың негiзгi қағидаттары мен мiндеттерi: Кеден саясаты және ұлттық қауiпсiздiк. с.ғ.д., проф. Ә.И.Шалтықовтың 75 жылдық мерейтойына арналған халықар.ғыл.-практ.конф.материалдары. 25-26 сәуір 2014ж./ Жауапты: ред.:ә.ғ.д., проф. Т.Ж.Қалдыбаева, с.ғ.к., доцент Ш.Қ.Абеуова. Алматы: Абай ат. ҚазҰПУ, Ұлағат. – 2014. – 261 б.

4 Kuanysbayeva Z. Peculiarities of the Formation of National Identity of the Kazakh Diaspora // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2013. - Volume 14, Issue 7. - P.914.

5 Kuanischbajeva Sh. Nationale und gesamtgesellschaftliche Werte in der multinationalen kasachstanischen Gesellschaft / Herausgeber: Prof. Dr. Rauschanbek B. Absattarov, prof. Dr. Johannes Rau //Politische, soziologische und rechtliche Probleme der Gesellschaftsentwicklung Kasachstans / Obersetzung: Prof. Dr. Johannes Rau. Lektorat: prof. Dr. E.E.Dujenov, prof. Dr. Z.K.Schaukenova. – Berlin: Verlag Dr.Köster,– 2013. – P.107.

6 Самсонова Е.А. Политические ценности российской молодежи в условиях социально-политических трансформаций 1990-х годов: дис. к.полит.н. - Саратов, 2008.- С.13.

7 Изотов М.З., Дунаев В.Д., Курганская В.Д. Специфика модернизации политической сферы: мировой опыт и Казахстан// Опыт модернизационных реформ в Центральной Азии: модель и перспективы Казахстана. – Алматы, 2004. – С.117.

8 Мукажанова А.Ж. Общечеловеческие ценности в культуре межнационального общения // Вестник АГУ. – 2005. – № 4. - С.19.

**“ETERNAL COUNTRY” IDEA:
SERVICES AND PRINCIPLES OF NATIONAL AND UNIVERSAL VALUES**

Raev D.,

Doctor of Philosophy, professor
Dean of the Faculty of International Relations, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, E-mail: raev_53@mail.ru

Praliyev A.,

2-year MA, “International Relations”, International Relations
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
E-mail: praliyevabilay@yahoo.com

Keywords: national values, ideology, kazakhstani society, national factor.

Annotation. In this article “Eternal country” of Kazakhstani society within the framework of the idea of this article is considered the place of services of national and universal human values and principles. In the direction of national values determined factors that can interfere with the ways of their solution.

**«ВЕЧНАЯ СТРАНА»: ИДЕЯ НАЦИОНАЛЬНОГО И
ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ
УСЛУГИ И ПРАВИЛА**

Раев Д.С.,

д. филос.н., профессор,
декан факультета международных отношений
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, e-mail: raev_53@mail.ru

Пралиев А.Т.,

магистрант 2-курса специальности Международные отношения,
КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: praliyevabilay@yahoo.com

Ключевые слова: Национальные ценности, идеология, казахстанское общество, национальный фактор.

Аннотация. В данной статье рассматриваются принципы и роль национальных и общенародных ценностей в казахстанском обществе через призму идеи «Мәңгілік Ел». Выделяются основные препятствия в формировании ценностей и возможные пути их преодоления.

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»

1 (27) 2017
ISSN 2411-8753

Отв. за выпуск тиража
Директор издательства: *Есенғалиева Б.А.*

Технический редактор,
компьютерная верстка: *Кынырбеков Б.С.*

Подписано в печать 30.03.2017 г.
Гарнитура “Times New Roman, MS Minsho”
Формат 70x90 1/8. Объем 13,43 п.л. Заказ № 336. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве “Полилингва”
при КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство “Полилингва” КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-09
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru